

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**SOSYAL HİZMET UZMANLARININ
ÇOCUKLARLA ÇALIŞMALARA DAİR
“ELEŞTİREL İYİ UYGULAMA” HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ:
BİR NİTELİKSEL ARAŞTIRMA**

Emrah KIRIMSOY

Doktora Tezi

Ankara, 2023

SOSYAL HİZMET UZMANLARININ
ÇOCUKLARLA ÇALIŞMALARA DAİR
“ELEŞTİREL İYİ UYGULAMA” HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ:
BİR NİTELİKSEL ARAŞTIRMA

Emrah KIRIMSOY

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Emrah KIRIMSOY tarafından hazırlanan “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuklarla Çalışmalara dair “Eleştirel İyi Uygulama” Hakkındaki Görüşleri: Bir Niteliksel Araştırma” başlıklı bu çalışma, 17 Ocak 2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Münire Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN (Başkan)

Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN (Danışman)

Prof. Dr. Kasım KARATAŞ (Üye)

Doç. Dr. Gonca POLAT (Üye)

Doç. Dr. Aslıhan AYKARA (Üye)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

16/2/2023

Emrah KIRIMSOY

¹ “Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez danışmanının önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Emrah KIRIMSOY

TEŞEKKÜR

Bu çalışma; sosyal hizmet eğitimi, disiplini ve mesleği ile tanışmamın ve çocuklarla çalışma özelinde sosyal hizmetin yaşam biçimim haline gelmesinin bir ürünüdür. Dolayısıyla ilk teşekkürüm tüm zorluklarına ve maruz kalınan baskılara rağmen sosyal hizmet disiplini ve mesleğine emek verenlere ve bu çalışma özelinde uygulama deneyimlerini, görüşlerini ve önerilerini tüm samimiyetleriyle paylaşan sosyal hizmet uzmanlarıdır.

30 yıla yakın bir süredir yaşamlarında çeşitli zorluklarla karşılaşan ve hak ihlallerine maruz bırakılan çok sayıda çocuk ile karşılaştım. Onların yaşamlarındaki zorlukları ortadan kaldırmaya ve tekrarlanmamasını sağlamaya çalışan pek çok kişi ve örgüt ile birlikte çalıştım. Her birinden çocukların yaşamlarındaki zorlukların giderilmesi ve yaşamlarındaki değişime eşlik etme konusunda ayrı ayrı öğrendiklerim oldu. Öğrenme yolculuğumun son 10 yılına, kimi zaman akan ve hızlanan kimi zaman ağırlaşan ve durma noktasına gelen tez çalışmam eşlik etti. Kitlendiğim zamanlarda her seferinde beni yeniden harekete geçiren pek çok kişi ve olay oldu. Bunların her birini ayrı ayrı burada yazmam ne yazık ki mümkün değil. Bu yüzden öğrenme, üretme, özgürleşme, kendimi gerçekleştirme sürecime ve yapabilirliğime katkıda bulunan başta çocuklar olmak üzere herkese teşekkürlerimi sunuyorum.

Özel olarak ismini anmak istediklerimin başında ise tez danışmanlığı sürecinde eşitlikçi ve özenli eşliği ile yaratıcı ve ilham verici yollarla tezime odaklanmamı, soruları ve önerileriyle yol almamı ve akademik desteğin yanı sıra yaşamımda biriken ve kimi zaman üst üste gelen ağırlıklarla başa çıkmamı sağlayan danışmanım geliyor. Akıyla ve kalbiyle çalışmama zaman ayıran, enerjisini veren ve sabırla beni destekleyen danışmanım Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN'a değerli katkıları için çok teşekkür ediyorum. Ayrıca yine onun önerisi ve kolaylaştırıcılığı ile oluşan doktora öğrencileri dayanışma grubundaki yol arkadaşlarım Dr. Türküler ERDOST'a ve Dr. Pınar YANARDAĞ'a süreçte verdikleri geri bildirimler ve gösterdikleri dayanışma için teşekkür ediyorum.

Uzun süren tez izleme sürecinde vakit ve enerjilerini ayırarak değerli görüş ve önerilerini paylaşarak çalışmamın derinleşmesini sağlayan Prof. Dr. Kasım KARATAŞ ve Doç. Dr. Gonca POLAT’a, emekli olana kadar verdiği destek için Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ’e, savunma sürecinde özenli ve ayrıntılı değerlendirmeleriyle çalışmamın gelişmesine katkıda bulunan Prof. Dr. Arzu İçağasıoğlu ÇOBAN’a ve Doç. Dr. Aslıhan AYKARA’ya çok teşekkür ediyorum.

Çocuklarla sosyal hizmet alanındaki çalışmalarında ve tezimin zemini döşerken ilham aldığım, pek çok çalışmada birlikte düşünme ve üretme fırsatı bulduğum, titiz ve özenli çalışması ve eleştirel yaklaşımı ile rol modelim olan, her zaman beni çokça kollayan ve hayattaki inceliklerle tanıştırmaya devam eden Prof. Dr. S. Sevda ULUĞTEKİN’e çok teşekkür ediyorum.

Lisans eğitimimin son sınıfında iken bölümümüzde yüksek lisans programına devam ederken tanıştığım, sonrasında sivil alanda ilk çalışma ve yol arkadaşım olan; bir arada yaşamı anlama, üretme ve paylaşma üzerine neyi neden nasıl yapmalı veya yapmamalı konusunda bana yol göstermiş olan Dr. Hale Meriç KARABEKİR’e çok teşekkür ediyorum.

Çocukların yaşamlarındaki zorlukları ortadan kaldırma ve tekrarlanmaması için birlikte üretme ve öğrenme zeminlerimden biri olan Gündem Çocuk Derneği’nin kurucuları başta olmak üzere tüm üye, gönüllü ve destekçilerine; kapatılmasından sonra Sadece Çocuk, Mimoza Çocuk Çalışmaları, Dilek Kumcu Çocuk Hakları Okulu, Çocuk Hakları Savunucuları Ağı, Afet Çocuk Sivil Koordinasyon Ekibi vb. farklı şapkalarla çalışmalar yapılandıran ve büyüyen çocuk hakları hareketinin tüm emekçilerine teşekkür ediyorum.

Sosyal hizmete dair her daim birlikte düşünme, üretme, dayanışma ve örgütlenme olanağı bulduğum Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği ile “Söz uçar, yazı kalır” diyerek bir araya geldiğimiz Heybe Sosyal Hizmet ve Sosyal Politika Dergisi yayın kurulunun değerli üyelerine çok teşekkür ediyorum.

Sosyal hizmete ve kendim olmaya dair yolculuğumu en başından mümkün kılan ve kolaylaştıran, bana çokça özgürlük ve yapabilirlik alanı açan, inceliklerin değerini öğrenmemi sağlayan ama ne yazık ki çalışmamın sonucunu göremeyen annem, mamilein DORİS KRUSE KIRIMSOY ile türlü zorlukla başa çıkmama ve sorun çözme becerilerimin gelişmesine katkıda bulunan babam NECDET KIRIMSOY’u her daim şükranla anacağım.

Çalışmamın tamamlanmasına aklıyla, kalbiyle, vaktiyle, enerjisiyle destek olan, hayatımı kolaylaştıran ve beni her daim kollayan biricik ablalarım DENİZ KIRIMSOY DENGİ ve CANAN KIRIMSOY’a çok teşekkür ediyorum. Tezimle ilgili Deniz’e dil ve dil bilim, Canan’a felsefe alanındaki sorularıma sabırla verdikleri cevaplar için de ayrıca teşekkür ediyorum. Süreçte şefkatini ve desteğini esirgemeyen çocukluk arkadaşım, can dostum Ayhan Asena ÇAĞIĞAN’a da çok teşekkür ediyorum.

Son olarak da tez sürecime yakından tanıklık edip Datça Reşadiye’deki evlerini 6 yıla yakın koşulsuzca ve sevgiyle açan Ada İLKME ve ailesine, Ankara’dan sonraki memleketim Datça’daki yol arkadaşlarıma, sevdiceğime ve tüm süreçte yanımda yamacımda tüm var oluşlarıyla bana eşlik eden her bir kedime çok teşekkür ediyorum.

Çocuklar için daha iyi bir dünyanın mümkün olduğuna dair umudu büyüten, incelikleri çoğaltan ve bu yönde değişime eşlik eden herkese şükranla...

ÖZET

KIRIMSOY, Emrah. *Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuklarla Çalışmalara dair “Eleştirel İyi Uygulama” Hakkındaki Görüşleri: Niteliksel Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Bu araştırmanın amacı; Türkiye’de çeşitli zamanlarda, alanlarda ve örgütlerde çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları yürüten sosyal hizmet uzmanlarının uygulama deneyimleri üzerinden özenli ve ustalıkla uygulamaları görünür kılmaya katkıda bulunmaktır. Uygulama örneklerinde güç ilişkilerini sorgulamak, eleştirel sosyal hizmet uygulamaları ve eleştirel iyi uygulamaya dair tartışmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. 23 sosyal hizmet uzmanıyla yapılan derinlemesine görüşmeler MAXQDA Analytics Pro yazılımı yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçları çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının öne çıkan özelliklerinin; sorumluluk alma, kendi güçlü yönlerini harekete geçirme, çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etme, süreci kolaylaştırma ve eleştirel bilinci güçlendirme olduğuna işaret etmiştir. Sosyal hizmet uzmanının bir değişim eşlikçisi olarak eleştirel sorgulama eyleminin, harekete geçme eyleminin ve bazı kişisel yaşantılarının eleştirel iyi uygulama açısından önemi görülmüştür. Çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirme sürecinde ise sosyal hizmet uzmanının değişim tahayyülü başta olmak üzere değişim için belirleyici olan bazı konuların (kullanılan dil, çocuk algısı, gündem oluşturma, dünya olayları ve ideolojilerin etkisi) önemi anlaşılmıştır. Ayrıca çocuklarla sosyal hizmet alanında karar verme ve kaynakları dağıtma gücü olanların, sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgütün ve kendisinin çocuğun güçlenmesine destek konusunda gözden geçirmesi ve gözetmesi gereken pek çok konu olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın çocuklarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulama deneyimlerini görünür kılmaya ve çocukların güçlenmesine destek olmaya yönelik eleştirel sosyal hizmet uygulamalarının gelişmesine ve eleştirel iyi uygulamaların çoğalmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Sosyal Hizmet, Çocuklarla Sosyal Hizmet, Eleştirel Sosyal Hizmet, Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulaması, Eleştirel İyi Uygulama, Güçlenme

ABSTRACT

KIRIMSOY, Emrah. The Opinions of Social Workers about Critical Best Practices in Working with Children: A Qualitative Study, Ph.D. Thesis, Ankara, 2023.

The purpose of this research is to contribute to the visibility of the attentive and skilful social worker's practices through examples of social work practices with children at various times, fields, organizations in Turkey. The aim is to question power relations in the practice examples and to contribute to the discussions on critical social work practices and critical best practice. In-depth interviews with 23 social workers were analysed with the help of MAXQDA Analytics Pro software. The results of the research indicates the prominent features of the social worker in critical social work practices with children are taking responsibility, activating one's own strengths, accompanying the child's empowerment diligently, facilitating the process and strengthening critical awareness. The social worker's -as a change companion, critical act of inquiry, taking action, and aspects of their personal lives have been seen as important for critical best practice. In the process of strengthening critical social work practices with children, the importance of some determinative subjects for change (language/communication used, child perception, creating agenda, impact of world events and ideologies), especially the social worker's vision for change, has been underlined. In addition, it has been observed that those who have the power to make decision and to distribute resources in the field of social work with children, the organization to which the social worker is affiliated, and he/she have many issues to review and to consider in terms of supporting the empowerment of the child. It is thought that this study will contribute to the development of critical social work practices and to the enhancement of critical best practices aiming to make the practical experiences of social workers working with children visible and to support the empowerment of children.

Keywords: Social Work, Social Work with Children, Critical Social Work, Critical Social Work Practice, Critical Best Practice, Empowerment

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar DİZİNİ	xii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM: ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER	5
1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	5
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	11
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	12
1.4. TANIMLAR.....	13
2. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	16
2.1. ELEŞTİREL SOSYAL HİZMET UYGULAMASI VE ELEŞTİREL İYİ UYGULAMA PERSPEKTİFİ	16
2.1.1. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamasına İlişkin Teorik Arka Plan.....	16
2.1.2. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamasına İlişkin Pratik Arka Plan.....	31
2.1.3. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulama Perspektifi	36
2.2. ÇOCUĞUN İNSAN HAKLARI, SOSYAL HİZMET VE ELEŞTİREL İYİ UYGULAMA.....	41
2.2.1. Çocuğun İnsan Hakları.....	41
2.2.2. Çocuklarla Sosyal Hizmet Alanı	47
2.2.3. Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulama.....	60
3. BÖLÜM: YÖNTEM	63
3.1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	63
3.2. ÖRNEKLEME	64

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ	66
3.4. VERİ OLUŞTURMA SÜRECİ	70
3.5. NİTEL ÇÖZÜMLEME.....	75
3.6. ARAŞTIRMA SÜRECİNDE DANIŞMA VE DAYANIŞMA SÜRECİ.....	80
3.7. ETİK KONULAR.....	81
3.7.1. Araştırmanın Özneleriyle İlgili Etik Konular	83
3.7.2. Araştırmacıyla İlgili Etik Konular	85
3.7.3. Raporlama Süreciyle İlgili Etik Konular.....	87
4. BÖLÜM: ANALİZ.....	88
4.1. TÜRKİYE’DE ÇOCUKLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINDA ELEŞTİREL İYİ UYGULAMAYI ANLAMA ÇABASI.....	88
4.1.1. Değişim Eşlikçisinin Öne Çıkan Özelliklerinin Anlattıkları	88
4.1.2. Değişim Eşlikçisinin Eleştirel Sorgulama Eyleminin Anlattıkları.....	109
4.1.3. Değişim Eşlikçisinin Harekete Geçme Eyleminin Anlattıkları	144
4.1.4. Değişim Eşlikçisinin Bazı Kişisel Yaşantılarının Anlattıkları.....	162
4.2. TÜRKİYE’DE ÇOCUKLARLA ELEŞTİREL SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINI GÜÇLENDİRME.....	182
4.2.1. Çocuklarla Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulaması İçin Sorgulanması Önerilen Konular.....	183
4.2.2. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarında Çocuğun Güçlenmesine Destek Konusunda Öneriler	207
5. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	219
5.1. SONUÇ	219
5.2. ÖNERİLER	229
5.2.1. Eleştirel İyi Uygulamaya Dair Bilginin Çoğalması, Yaygınlaşması ve Uygulayıcının Korunmasına Yönelik Öneriler	229
5.2.2. Değişim Eşlikçisi Olan Sosyal Hizmet Uzmanına Yönelik Öneriler.....	233
5.2.3. Değişim Eşlikçisinin Uygulamalarını Mümkün Kılma Konusunda Sorumlulukları Olanlara Yönelik Öneriler.....	235
KAYNAKÇA	238
EKLER.....	249
EK 1. YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU.....	249

EK 2. BİLGİLENDİRME VE ONAY FORMU	252
EK 3. HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYON ONAYI	254
EK 4. ORJİNALLİK RAPORU	255
EK 5. UYGULAMA ÖRNEKLERİNE DAİR ANLATILARINDAN BAZI ALINTILAR	256

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Temel Güç Kuramları ve Kuramcılarına Dair Betimleme.....	18
Tablo 2. Sosyal Hizmet Özelinde Güç Kuramları ve Kuramcılarına Dair Betimleme.....	25
Tablo 3. Araştırma Öznelerine Dair Tanıtıcı Bilgiler	67
Tablo 4. Araştırma Temalarına Dair Özet Tablo	77
Tablo 5. Türkiye’de Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulamayı Anlama Çabası.....	78
Tablo 6. Türkiye’de Çocuklarla Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarını Güçlendirme.....	79

GİRİŞ

*“Ah, kimselerin vakti yok
Durup ince şeyleri anlamaya”¹*

Sosyal hizmetin önemli ve yaygın uygulama alanlarından biri çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarıdır. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının temel amacı çocuğun insan haklarının yaşama geçmesine katkıda bulunmak olarak tanımlanabilir. Hak sahibi çocuğun güçlenmesine destek olunmasını ve yükümlülük sahiplerinin sorumluluklarını yerine getirmesini sağlamak esastır. Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları 18 yaşına kadar tüm bireylerin² yaşamlarını zorlaştıran ve haklarını ihlal eden durumların oluşmadan önlenmesini, oluştuğunda ortadan kaldırılmasını ve benzer bir zorluğun veya ihlalin “bir daha asla”³ tekrarlanmamasını hedefler.

Çocuğun insan haklarının yaşama geçmesi, çocuğun kendini gerçekleştirme ve yapabilir olması konusunda ona “borçlu olunan muamele” ile ilişkilidir (Kuçuradi, 2011). Çocuğun ayrımcılığa maruz kalmama, yaşama, gelişme, katılım ve korunma haklarının güvence altına alınması ile mümkündür. Bunun temelinde iki tarafı bulunur. İlki hak sahibi olan çocuk, diğeri çocuğun insan haklarını güvence altına almakla sorumlu olan yükümlülük sahipleridir. Hak sahibi çocuğun kendini gerçekleştirme ve yapabilir olması, bunun önündeki engellerin kaldırılmasını ve güçlenmesine desteği gerektirir. Başka bir ifadeyle her çocuğun haklar bakımından eşit, özgür ve onur sahibi bir insan olarak görüldüğü, yaşama ve gelişmesinin desteklendiği ve korunduğu, kendini ilgilendiren tüm kararlara etkin ve anlamlı katıldığı olanaklar ve süreçler oluşturulması gerekir. Yükümlülük sahiplerinden ise çocuğun insan haklarına saygılı olma, hakları sağlama ve koruma konusunda yükümlülüklerini yerine getirmeleri beklenir. Başka bir ifadeyle onlardan çocukla ilgili tüm yasal, örgütsel düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararının gözetilerek yapılmasını sağlamaları beklenir.

¹ Gülten Akın'ın “İlk Yaz” şiirinden.

² 0-18 yaşları arasındaki bireyler çocuktur [Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme (Madde 1), 5395 Çocuk Koruma Kanunu. R.G. 15/7/2005 Sayı: 25876 (Madde 3)].

³ “Bir daha asla” ilkesi, hak ihlalleriyle açığa çıkan yapısal ve tarihsel nedenleri, devlete, topluma içkin dönüştürülmesi gereken yapıları göstermeye çalışan ve en önemlisi ‘aslında ne oldu?’yu anlatmanın tüm yol ve yöntemlerini arayan insan hakları mücadelesi pratiğine denk gelmektedir (Toker Kılınç ve arkadaşları, 2021, s. 50).

Söz konusu gerekliliklerin yerine getirilmesi ve beklentilerin karşılanması konusunda sosyal hizmetin gerek disiplin gerekse meslek olarak önemi ortadadır.

Çocukların yaşamlarını zorlaştıran ve haklarını ihlal eden durumların oluşmadan önlenmesini, oluştuğunda ortadan kaldırılmasını ve benzer bir zorluğun bir daha tekrarlanmamasını hedefleyen sosyal hizmet uygulamaları çok çeşitlidir. Bir çocuğun akut bir şiddet ortamından uzaklaştırılması, kurum bakımına yerleştirilmesi, cinsel istismara maruz bırakılan bir çocuk için harekete geçilmesi, sokakta çalışan veya yaşayan çocukların yaşam koşullarının güçlendirilmesi, okul sosyal hizmeti, madde bağımlılığı olan çocukların iyileşme süreçlerinin izlenmesi veya kanunlarla ihtilaf halindeki çocuklara yönelik tretman programları uygulanması bunlardan sadece bir kaçıdır.

Temel değerleri insan haklarını ve insan onurunu korumak ve sosyal adaletin tahsisine katkıda bulunmak olan sosyal hizmet uygulamalarında, her bir durumun kendine özgü dinamiklerle ele alınması önemlidir. Genel olarak ön değerlendirme, müdahale planı oluşturma, uygulama, izleme ve değerlendirme ile gerekli durumlarda yeniden sürecin kurgulanmasını kapsayan her bir sosyal hizmet uygulaması biriciktir. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları her bir çocuğun biricikliğine, çocuğun özel durumuna ve yaşam koşullarına eşlik eden sosyal hizmet uzmanına, içerisinde bulunan sosyal refah ve çocuk koruma sisteminin yapabilirliklerine, yerel dinamiklere, toplumdaki çocuk algısına vb. olmak üzere mikro ölçekten makro ölçeğe kadar çeşitli değişkenlerle bağlantılıdır. Söz konusu değişkenlerle birlikte çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının odağı her zaman “çocuğun yüksek yararı ilkesi”dir.

Çocuğun yüksek yararı (best interests of the child) kavramsallaştırması çocuğun insan haklarını odak alan, çocuk merkezli bir bakış açısını destekleyen ve çocuğun birbiriyle ilişkili hak ve ihtiyaçlarına öncelik verilmesini temel alan yaklaşımdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin temelidir. Politikaların, yasaların örgütlenmelerin, uygulamaların çocuğun yaşamında yaratacağı etkinin çocuğu güçlendirici olması gerekliliğine işaret eder. Yapılacak düzenleme ve eylemliliklerin çocuğa zarar vermemesi ve onu güçsüzleştirmemesi gerekliliğine dikkat çeker.

Çocuğun yüksek yararını gözeten uygulamalar çocuğu özne olarak gören, çocuğun potansiyeline inanan, onun gelişimsel özellikleri ve ihtiyaçlarının farkında olan, çocuğu içinde bulunduğu çevreden kopuk görmeyen ve kendini gerçekleştirebilmesi için olanakları sağlayan ve geliştiren uygulamalardır. Çocuğu her türlü tehlikeye karşı (şiddet, kötü muamele, zararlı geleneksel uygulamalar vb.) korur, çocuğun güçsüz konuma düşmesini önler, zor durumlara hazırlıklı olur. Çocuğun görüşünü alır. Kısa, orta ve uzun vadeli planlama yapar, uygular, değerlendirir ve bunun için kaynak ayrılmasını sağlar (Gündem Çocuk, 2009). Dolayısıyla çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun yüksek yararı kavramsallaştırmasına denk gelen noktaların, eleştirel sosyal hizmet uygulamaları kapsamında yapılacak “iyi uygulama” tartışmalarına yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Çocuğun kendini gerçekleştirmesine ve yapabilir olmasına yönelik engelleri ortadan kaldırma, olanakları artırma ve güçlenmesine destek olma, çocukla birebir çalışmanın yanı sıra çocukla ilgili aktörler ve sistemlerle de çalışmayı ve bütüncül⁴ bir dönüşümü sağlamayı gerektirir. Çocuğun yaşadığı sorunların çoğu, eleştirel sosyal hizmet perspektifinin işaret ettiği gibi çocuğu çevreleyen aktörlerin ve sistemlerin eylemlerine yansıyan güç ilişkileri ile ilişkilidir. Bu nedenle toplumsal yapı ve yapı içerisinde çocuğun yaşamını zorlaştıran yaklaşım ve eylemlere karşı düşünce ve eylem geliştirmek önem kazanır.

Eleştirel sosyal hizmet yaklaşımının çoğunlukla eksiklik kültürü ve olumsuz eleştiri düzeyinde kalmış olması, neyin yapılmaması gerektiğini idealist bir tarzda ifade ederken neyin yapılabilir olduğu, yapılması gerektiği ve nasıl yapılacağı sorularına dair pratik noktaların ihmal edilmesi veya beklenti düzeyinde bırakılması, sosyal hizmetin anlamının ve özellikle karar vericiler düzeyinde değerinin anlaşılamamasına neden olur. Eksiklik kültürünün bir başka yansıması ise sosyal hizmet uzmanlarının, eleştirel iyi uygulama konusunda bir bilgi tabanı ile mesleğin ve disiplinin gelişmesi için bir hareket noktası veya bir başvuru kaynağı olabilecek bir kutlama veya başarı duygusundan mahrum bırakılmasıdır. Bu nedenle öncelikle iyi uygulamayı görünür hale getirmenin önemi ortadadır. Bu bağlamda görünür hale gelmesi önemli olan konular arasında

⁴ Bütüncül kelimesi İngilizce “holistic” kelimesine karşılık gelecek şekilde; bütünleşmiş, bütünleyen ve total anlamında kullanılmıştır (Kırımsoy Denge, 2022).

sosyal hizmet uzmanlarının mesleki donanımlarıyla muhakeme ve yetki kullanarak hizmetten yararlananlara karşı saygılı, onların toplum dışına bırakılmış konumları ve ayırımcılığa açık oluşlarına dikkat etmeleri bulunur. Uygulama sırasında sosyal hizmet uzmanlarının eleştirel düşünme becerilerini kullanmış olmalarına odaklanmak sosyal hizmetin öğrenilmesi ve en önemlisi, sosyal hizmet üzerine karar vericiler dahil olmak üzere daha olumlu bir perspektif geliştirme yönünde stratejik bir girişim olarak tanımlanmaktadır (Jones ve arkadaşları, 2008).

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının rolü ve konumu, uygulamanın gidişatı açısından kilit noktadadır. Koordinasyon, danışmanlık, ara buluculuk, toplum kaynaklarını harekete geçirme, savunuculuk vb. rolleri yerine getiren uzmanın mesleki bilgi, beceri ve değerler bakımından donanımı ve deneyimlerinin önemi açıktır. Mesleki eğitim ve çalışmalar sırasında edinilen bilgi ve becerilerin yanı sıra her sosyal hizmet uzmanının kendine ait çocukluk deneyimleri üzerine inşa ettiği kişisel bir yaşamı bulunur. Bu noktada uzmanın çocukluk deneyimlerinin yanı sıra mesleki yaşamı dışındaki ilgilerinin ve yaşamının mesleki çalışmalarına yansımaları anlamaya çalışmanın, çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını geliştirmeye katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırma kapsamında çocuklarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarında kendileri için öne çıkan konuları, uygulama yaparken karşılaştıkları zorlukları, bunlarla nasıl başa çıktıkları, Türkiye’de çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirmeye yönelik değerlendirme ve önerilerini görünür hale getirmek hedeflenmiştir. Böylece sosyal hizmet uzmanlarının uygulama deneyimleri ışığında, Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair eleştirel sosyal hizmet uygulamaları ve eleştirel iyi uygulama konularında düşünme sürecine katkıda bulunulmaya çalışılacaktır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Çocukların insan haklarının yaşama geçmesi konusunda gerek dünya genelinde gerekse Türkiye’de büyük sorunlar yaşanmaktadır. Halen pek çok çocuğun temiz suya erişimi, yeterli beslenme ve/veya eğitime erişim olanağı bulunmamaktadır. Çocuklar çalışma yaşının altında veya üzerinde ucuz iş gücü⁵ olarak sömürülmekte⁶, cinsel istismar dahil her türlü şiddete maruz kalmakta veya önlenabilir sebepler nedeniyle yaşamını yitirmektedir⁷. Başta yoksulluk, yoksunluk, nüfus hareketleri, pandemi, afetler, çatışmalar, savaş ve göç⁸, Türkiye’de yaklaşık olarak nüfusun 1/3’ünü oluşturan çocukların insan haklarının yaşama geçmesi konusunda yaşanan zorlukların zeminini hazırlamaktadır. Mevcut çocuk koruma politikasına dair çok boyutlu unsurların birbirlerini tamamlayamaması da “kapsamlı, bütünlüklü, tutarlı bir çocuk politikası”na olan ihtiyaca işaret etmektedir (Karataş, 2007, s. 2010).

Halen çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları üzerine düşünme eğilimi çoğunlukla zor ve infial yaratan olaylara verilen tepkilerle gündeme gelmektedir. Çocukların yaşamlarındaki zorluklara dair sorumluluk zinciri görmezden gelinip etkili bir koruyucu- önleyici müdahale ile benzer bir zorluğun veya ihlalin yeniden yaşanmaması için yapılması gerekenler yerine, tek bir fail etrafında değerlendirme yapılarak uygulama ve sistemdeki yetersizlikler -sınırlı bir şekilde- ele alınmaktadır (Acar ve ark. 2017, Kırmısoy, 2016; 2021; 2022a).

⁵ UNICEF, Tarımda Çocuk İşçiliği <https://www.unicefturk.org/yazi/tarimda-cocuk-isciligi>

⁶ TÜİK (2019). 2019 Çocuk İş Gücü Anketi Sonuçları <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuk-Isgucu-Anketi-Sonuclari-2019-33807>

⁷ FİSA Çocuk Hakları Merkezi (2022). Kasım Ayı Çocuk Yaşam Hakkı İhlalleri Bilgi Notu <https://chm.fisa.org.tr/turkiyede-cocugun-yasam-hakki-ihlalleri-kasim-ayi-bilgi-notu/>

⁸ UNICEF, Acil Durum Türkiye’deki Suriyeli Çocuklar <https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar>

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını diğer ihtiyaç gruplarına yönelik sosyal hizmet uygulamalarından ayıran kendine özgü özellikler, ayrıca kesişimsel alanlar vardır. Çocukların gelişimsel özelliklerinin çeşitliliği, reşit sayılmamaları gibi belirleyici konuların yanı sıra yoksulluk, engellilik, mülteci, LGBTİ+, insani yardım, adalet sistemi gibi sosyal hizmetin diğer çalışma alanlarıyla da kesişimsellikleri bulunur. Bununla birlikte çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarındaki temel belirleyici, öznesinin “çocuk” olma statüsünde olmasıdır. Türkiye’nin de taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile tanımlanan ve Çocuk Koruma Kanununun 3. Maddesi doğrultusunda genişletilen çocuk olma statüsü, 18 yaşına kadar bireyleri kapsar. Bu statü, çocuklara hak ve özgürlüklerini hatırlatır. Çocukların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması ve korunması konusunda ise yetişkinlere sorumluluklarını devlete de yükümlülüklerini tanımlar.

“Çocuk” olma statüsü, yetişkinler tarafından kurgulanan dünya düzeni içerisinde çocukların kendilerini gerçekleştirmelerinde, yapabilir olmalarında ve haklarına erişimlerinde yetişkinlere göre daha fazla engelle karşılaşmaları nedeniyle çocukların hem korunmalarını ve hem de özgürleşmelerini sağlamak için tanımlanan bir statüdür. Söz konusu engeller arasında çocuğun kendine özgü gelişimsel özellikleri ve kendini ifade etme biçimleri olması, kendisini ilgilendiren kararlara yetişkinlere oranla daha zor katılabilmesi, çoğu durumda ve anlamlı bir şekilde “oy kullanamaması”, yetişkinler tarafından reşit sayılmaması bulunur. Bunların yanı sıra çocuğun hak arama mekanizmalarına erişiminin yine yetişkinlere oranla daha zor olması ve bu durumlarda da temsiliyetin kendisinde olmaması ve bunlara bağlı olarak da kendini gerçekleştirme ve yapabilir olma konusunda yine yetişkinlerce belirlenen “bağımlı kılınma” durumu bulunur. Yetişkinlerin çoğunlukla unuttukları “çocuk olma” statüsü nedeniyle de çocukla hiyerarşik bir şekilde iktidar ilişkisi kuran ezber ve eylemler çarpık bir çocuk algısına ve bu yönde bir ilişkilenebilir neden olur.

Tarihsel süreç içerisinde çocuk olma statüsüne yüklenen anlamın, başka bir ifadeyle çocukluk tanımının Antik Yunan’dan orta çağa, paternalist yaklaşımdan çocuk hakları paradigmasına kadar değiştiği ve dönüştüğü görülmektedir. Örneğin çocuğun doğumdan sonra yaşayıp yaşamayacağına karar veren topluluklar olduğu gibi, köle veya ucuz iş

gücü olarak kullanıldığı dönemler olmuş ve değişik şekillerde olmaya devam etmektedir. Çocuğa, soyun ve soy bağının devamı, kültürel ve inanç birikimin taşıyıcısı, ekonomik yatırım, ebeveynlerden devlete kadar mikro, mezzo ve makro düzeyde bağlı bulunan sistemlerin geleceğinin teminatı gibi atıflar yüklenmektedir. Bunların çocuğa ne hissetmesi, nasıl düşünmesi ve nasıl davranması gerektiğinin sınırlarını çizebilmektedir. Dolayısıyla çocuğun kendi yaşamı, yapabilirliği ve kendini gerçekleştirme süreci içerisinde yetişkinler tarafından kimi zaman görünür kimi zaman görünmez sınırlar çizilmekte, bu sınırlar çocuğu özne olma durumundan uzaklaştırarak nesneleştirmektedir. Bu bağlamda çocuğu nesneleştiren güç ve bu gücü kullanma iradesi olarak tanımlanabilecek erkin temel belirleyicisi -bilinçli veya bilinçsiz olarak- yetişkinler olmakta; çocuğun başta kendi potansiyelini açığa çıkartması olmak üzere haklarının gerçekleşmesi konusunda engeller çoğalmaktadır (Gündem Çocuk, 2014).

Çocuğu nesneleştiren ve yetersiz gören paternalist yaklaşım ile buna tepki olarak gelişen özgürleştirici yaklaşım arasında koruma ve özgürleştirme dengesini gözetmeye yönelik oluşan modern çocuk hakları paradigması, çocuğun hak sahibi olarak güçlenmesi ve korunması konusunda çerçeve oluşturur. Bu bağlamda çocuk refahı alanı her bir çocuğun kendini gerçekleştirmesini ve yapabilir olmasını sağlayacak mekanizmaları- kurmayı hedeflerken; farklı şekillerde görünür olan eşitsizliklerin ve yoksunlukların giderilmesi ile bunların tazmini konusunda çalışmalar yapılan bir alandır. Çocukların huzur, güven ve barış içerisinde yaşamalarını sağlamak üzere koruyucu önleyici çalışmaları kapsar. Şiddet gören, terk edilen, ebeveyn bakımında yoksun olan, eğitim sisteminden uzaklaşan, kurum bakımı altında olan, çocuk yaşta evlendirilen ve istismar edilen, zorla çalıştırılan, sokakta çalışan veya yaşayan, madde bağımlılığı olan, kanunlarla ihtilafa düşen, doğal afet- insan eliyle yıkım ve çatışmalı ortamlarda bulunan, savaş nedeniyle veya zorla yerinden edilen çocuklar gibi farklı alanlarda hakları ihlal edilen çocuklarla çalışır.

Çocuk refahı alanında yaşanan zorluklar toplumsal düzeydeki sorunlardan, çatışmalardan ve savaşlardan bağımsız değildir. Dolayısıyla çocuk refahı alanını biçimleyen güç ve erkin tezahürü önem kazanmaktadır. Güç ve erkin bireysel ve toplumsal alanda görünürlüğü ve yapısı gerek olumlu gerekse olumsuz yönleriyle pek

çok felsefe ve siyaset bilimcisinin çalışma konusu olmuştur. Örneğin Foucault, gücün akışkan olduğunu, her yerde bulunduğunu ve “üretken” olduğunu belirtmekte, güç yapılarının oluşmasında “söylem” kavramı ile dilin kapasitesine dikkat çekmektedir (Thompson, 2016, s. 19-22). Arendt (2014) tahakküm ilişkisini ele alırken iktidar, insanlar, yeryüzü ve bir arada yaşama kavramsallaştırmalarına odaklanmaktadır. Milyonlarca Yahudi’nin Nazi Almanyası döneminde toplama kamplarında öldürülmesinde sorumlu olan Adolf Eichmann’ın Kudüs’teki yargı sürecine dair izlenim ve değerlendirmelerini aktardığı “Kötülüğün sıradanlığı” başlıklı kitabında Eichmann’ın “gayet normal” bir insan olduğunu ancak insanın düşünme ve muhakeme yetisinin kaybolmasıyla birlikte kötülüğün sıradanlaştığına işaret etmiştir (Arendt, 2009). Thompson (2016, s. 109), güç ve erkin kötüye kullanılmasıyla oluşan baskı ve ayrımcılık alanları konusunda toplumsal cinsiyet, ırk ve etnisite, yaş, engellilik, cinsiyet kimliği, din ve sınıf konularına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda güç ve erkin kullanımına dair yaklaşımların özelde çocuklarla çalışmalar bağlamında sosyal hizmet alanında tartışılmasının, çocuğu nesneleştiren çocuk algısının fark edilmesi, dönüştürülmesi ve çocuğun güçlendirilmesi konusunda önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu bağlamda çocukların yaşamlarındaki zorlukların oluşmadan önlenmesi, ortadan kaldırılması veya yaşanan zorlukların bir daha tekrarlanmaması için çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının ve uygulamaları yürüten sosyal hizmet uzmanlarının önemi ortadadır.

IFSW (Sosyal Hizmet Uzmanları Uluslararası Federasyonu/International Federation of Social Workers) ile IASSW’nin (Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği/The International Association of Schools of Social Work) küresel sosyal hizmet tanımı doğrultusunda sosyal hizmet uygulamaları, insan onuru ve insan haklarının korunması ile sosyal adaletin sağlanması değerlerini temel alır (IFSW ve IASSW, 2014). Ancak sosyal hizmetler alanında da Türkiye’de yanlış uygulamalar, etik ihlaller ve sorunlar yaşanmak yaşanmaktadır. Öyle ki Acar ve arkadaşları (2017, s. 88) tarafından kaleme alınan araştırma; sosyal hizmetler alanında hizmet sunanların alandaki sorunlarına dair değerlendirmelerinin sosyal hizmetler alanındaki yolsuzluklara, etik ihlallere, etik sorunlara ve sorunlarla baş etme stratejilerine yoğunlaştığını belirtmektedir. Sosyal

hizmetler alanındaki yolsuzluklar kapsamında yönetmelik ve yasalara uygun olmayan uygulamaların mevcudiyeti, sosyal çalışma görevlisi olarak tanımlanan kadro içerisinde çalışanlar arasında sosyal hizmet donanımının olmaması, liyakat sorunu, alanda çalışanların tükenmişliği ve süpervizyon eksikliğinin öne çıktığına dikkat çekmektedir. Etik ihlaller konusunda hizmetten yararlananlara yönelik bireyin onuru ve değerine aykırı uygulamalara, ayrımcılığa ve etiketlemeye ve gizlilik ile özel hayatın korunmasının ihlali konularında sorunlar yaşandığını ifade etmektedir. Etik sorunlar konusunda ise yanlış/ eksik değerlendirme nedeniyle yaşanan etik sorunlara, hizmetin niteliği ve niceliğine bağlı sorunlara, insan hakları temelli yaklaşıma karşı güvenlik odaklı yaklaşımın benimsenmesine, ihtiyaca odaklanmayan/bütüncül olmayan hizmet sunumu sorununa ve tektipleştirme/bireyselleştirilmiş hizmet sunumu ile karşılaşıldığını ifade etmektedir.

Eleştirel sosyal hizmet yaklaşımı toplumsal sorunların kökeninde ve dolayısıyla bireyin yaşadığı zorlukların temelinde bireysel veya psikolojik özelliklerden ziyade, bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapı ve bu yapı içerisinde bireyi ötekileştirilerek toplumdışına iten güç sahipleri bulunduğuna dikkat çeker (Payne, 2020, s. 411).

Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının, her bir çocuğun gereksinimine göre yapılandırılması, çocuğun yaşadığı zorluğun içinde bulunduğu toplumsal yapıdan ayrı düşünülemeyeceği ve buna bağlı olarak çok yönlü bir uygulama gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

Yukarıda aktarılmaya çalışıldığı gibi araştırmanın temel sorunsalı çocukların gerek dünya genelinde gerekse Türkiye özelinde eşitsizliklere ve ayrımcılığa maruz kalıyor olmaları, yetişkinler tarafından kurgulanan yapıların ezberlere dayanan baskı ve tahakküm ilişkilerine dönüşerek çocukların yaşamlarında farklı zorluklara ve hak ihlallerine neden olması ve bunların önlenmesine yönelik koruyucu, önleyici, etkili başka bir ifadeyle bütüncül ve hak temelli yaklaşım, uygulama ve politikaların oluşturulması konusunda yaşanan zorluklardır. Söz konusu zorlukların ortadan kaldırılamıyor olması çocukların yaşamlarındaki zorlukların sürmesine ve çoğalmasına, çocuk hakları ihlallerinde cezasızlık kültürünün derinleşmesine neden olmaktadır.

Çocukların yaşamlarında herhangi bir zorluk yaşamamaları (birincil önleme), yaşadıklarında ise hızlı, etkili ve çocuk odaklı destek sistemlerinin oluşturulması (ikincil önleme) ve benzer zorlukları hiçbir çocuğun yaşamaması konusunda yapılması gerekenler (üçüncül önleme) ile ilgili mevcut çocuk koruma sisteminin gözden geçirilmesi gerektiği açıktır. Mevcut sistem, ne yazık ki çocukların güçlenmesine destek olma konusunda kilit aktör olan sosyal hizmet uzmanlarının uygulama deneyimlerini, bu deneyimlerin anlattıklarını ve onların önerilerini dikkate alma konusunda yetersiz kalmakta hatta buna direnç göstermektedir.

Çocuklarla sosyal hizmetin önemi ve değerinin mevcut çocuk koruma sistemi bağlamında anlaşılamamasının yanı sıra sosyal hizmet uzmanlarının uygulamada çeşitli baskı ve zorluklara maruz bırakılıyor olmaları çocukların güçlenmesine destek konusunda yapılabileceklerin önünü kapatmaktadır. Ayrıca sosyal hizmet uzmanlarının mevcut çocuk koruma sistemi içerisine yaşanan tüm zorluklara rağmen gerçekleştirdikleri özenli ve ustalıkla başka bir ifadeyle incelikli uygulamalara dair deneyimlerinin ve önerilerinin görünür hale gelememesi, sistemin çocuğun yararı doğrultusunda değişmesi, dönüşmesi ve güçlenmesi konusundaki olanakları görünmez kılmaktadır. Bunun yanı sıra pek çok zorluk barındıran çocuklarla sosyal hizmet alanında çocuğun güçlenmesine destek olan sosyal hizmet uygulamalarının yeni uygulamalara ışık tutabilecek özel ve incelikli bilgi oluşturma potansiyeli olmasına rağmen uygulayıcıların iş yükü, yazıya aktarma öncelikleri vb. nedenlerle literatüre ve alana aktarılması hızlı ve yaygın olamayabilmektedir.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının doğası gereği pek çok boyutu ve zorluğu bulunmakta sosyal hizmet uzmanları bunlarla tek başına başa çıkmak durumunda kalabilmektedir. Bu bağlamda yaşamlarında farklı zorluk ve hak ihlalleri yaşayan çocuklarla çalışmış olan sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarına dair deneyim ve görüşlerini, eleştirel sosyal hizmet uygulaması ve eleştirel sosyal hizmet uygulamasında iyi uygulama perspektifi çerçevesinde tartışmasını sunmak ve çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulamaları anlama çabasına katkıda bulunma ihtiyacının büyük olduğu düşünülmektedir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de çeşitli zamanlarda, alanlarda ve örgütlerde çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları yürüten sosyal hizmet uzmanlarının uygulama örnekleri üzerinden özenli ve ustalıkla uygulamaları görünür kılmaktır. Uygulama örneklerinde güç ilişkilerini sorgulamak, eleştirel sosyal hizmet uygulamaları ve eleştirel iyi uygulamaya dair tartışmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Çocukların insan haklarını yaşama geçirme konusunda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin kullanılabilir bilgi üretmek, uygulamada oluşan bilginin görünürlüğünü sağlayarak bilgi birikimine katkı vermek, sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarından paylaştıkları örnekler doğrultusunda eleştirel sosyal hizmet perspektifi ile eleştirel iyi uygulamaya dair özellikleri tartışmak ve böylece sosyal hizmet uzmanlarının güçlenmesine destek olarak, hizmetten yararlananların yani çocukların güçlenmelerine ilişkin desteğin yapısal bir şekilde oluşmasına katkı sağlayabilmek hedeflenmektedir.

Bu bağlamda aşağıdaki soruların cevapları aranmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanlarının;

- 1) Çocuklarla sosyal hizmet uygulama örneklerinde öne çıkan özenli ve ustalıkla uygulamaların özellikleri nelerdir?
- 2) Karşılaştıkları temel zorlukların nedenlerine dair eleştirel değerlendirmeleri nelerdir?
- 3) Uygulamalarına yön veren ve onları harekete geçiren bilgi, değer ve becerilerden öne çıkanlar nelerdir?
- 4) Bazı kişisel yaşantıları neler anlatmaktadır?
- 5) Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair tahayyülleri nelerdir?
- 6) Uygulamalarını güçlendiren veya güçsüzleştiren bazı engel veya olanaklara dair durumları/konumları neler anlatmaktadır?
- 7) Çocuğun güçlenmesine destek konusunda öne çıkan önerileri nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal hizmet bireyleri güçlendirici ve özgürleştirici çalışmalar yapma misyonunu üstlenen bir meslek ve disiplindir. Doğası gereği önceliği toplum dışı kalan ve kırılgan gruplardır. Bu gruplarla çalışmalar, pek çok nedenle ilişkili olarak sosyal hizmet uzmanları için yorucu ve tüketici olabilmekte buna karşılık gerek uygulayıcı gerekse diğer uygulayıcılar için çok değerli deneyimler oluşturabilmektedir. Çoğu zaman kısıtlı olanaklarla üretilen uygulamalardan, ilham veren ve iyi uygulamaların uygulayıcılar için görünür hale gelmesi bilgi, değer ve beceri olmak üzere sosyal hizmetin sacayağının güçlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında neyin, neden, nasıl yapılabildiği çocuk hakkında kimin, ne zaman, neden ve nasıl söz ve karar hakkı olduğu önemlidir. Sosyal hizmet uzmanı çocuğun insan haklarını yaşama geçirme konusunda çocuğun hem korunmasını hem de özgürleşmesini sağlayacak eylemlilikleri yürütmekle sorumlu olduğundan çocuğun güçlenmesine destek olmanın yanı sıra çocuğu güçsüzleştiren yaklaşım ve eylemliliklere karşıdır. Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları kapsamında her iki boyutta yapılabilenlerin görünür olması önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarından edindikleri deneyimlerin görünür hale gelmesine yönelik çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Çocuk refahı alanının genişliği, her bir sosyal hizmet uygulamasının biricikliği, yerel dinamiklerin değişkenliği gibi nedenler doğrudan veya dolaylı olarak çocuklarla çalışırken uygulamaları özenli ve ustalıkla kılan incelikleri veya ortak noktalarını görünür kılmayı güçleştirmektedir. Söz konusu inceliklerin ve ortak noktaların görünür hale getirilerek literatüre kazandırılması eleştirel sosyal hizmet perspektifiyle ilham verici iyi uygulamaların çoğalmasına katkıda bulunabilecektir.

Sosyal hizmet alanının yapılanmasında sosyal politikanın temel aktörleri arasındaki karar vericilerin ve eğitimcilerin, alandaki deneyimlerden yararlanmaları ve uygulayıcı olan sosyal hizmet uzmanlarının mevcut sistemin güçlendirilmesine yönelik önerilerini

duymalarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında yapısal bir değişime destek olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel sosyal hizmet perspektifiyle iyi uygulamaların görünür hale gelmesi, doğası gereği çeşitli zorluklar ve baskılara karşı çalışan sosyal hizmet uzmanlarının çocukların yaşamlarında olumlu değişiklikler yaratmak için neyi, nasıl ve neden yaptıklarının anlaşılmasına da katkıda bulunacaktır.

1.4. TANIMLAR

Bu çalışma kapsamında kullanılan kavramsallaştırmalara dair tanımlar aşağıda sunulmuştur.

Hizmetten yararlanan çocuk. Yaşamındaki zorluğun giderilmesi ve insan haklarının korunması konusunda bir eşlikçiye ya da bir örgütün hizmetine ihtiyaç duyan, talep eden veya eşlikçinin yapacaklarından fayda bekleyen, hak sahibi, 18 yaşını doldurmamış birey.

Eleştirel iyi uygulama⁹: Başta hizmetten yararlanana ustalıkla destekleyici, olumlu yönde dönüştürücü, süreçte iktidar yapılarını sorgulayıcı ve yetki kullanıcısı olan ve bunların hepsinin çeşitli yönlerini içeren özellikleri nedeniyle “iyi” sıfatına uygun olduğunu gösterilebilen sosyal hizmet uygulamasıdır (Ferguson, 2008, s. 18).

Sosyal hizmet uygulamalarında hizmetten yararlananın yararına neyin nasıl başarılmış olduğunu, nelerin mümkün olabildiğini veya olabileceğini görünür hale getiren ve tartıştıran uygulama örneğidir. Mükemmel veya kusursuz olma gibi bir anlamı yoktur

⁹ EİU perspektifiyle eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında tanımlanan *best practice* kavramına denk gelmektedir. Kavramın Türkçe’de çeviri karşılığına denk gelen “en iyi uygulama” tanımlamasının “iyi” ve “en iyi” şeklinde kademelere atıf yapması nedeniyle kavram karmaşası yaşanacağı düşünüldüğünden kavramsallaştırmanın sadece “Eleştirel İyi Uygulama” (EİU) olarak kullanılması uygun görülmüştür.

(Jones ve arkadaşları, 2008). Eleştirel iyi uygulama gerçekleştiği zamanın ve yerin ürünü dolayısıyla toplumsal bir kurgudur.

Eleştirel iyi uygulamanın yürütücüleri. Hizmetten yararlanan çocuğa yönelik sosyal hizmet uygulamalarını yapılandırmak, yürütmek, izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve geliştirmekle sorumlu olanlardır. Çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlüleri ve uygulayıcı birim olarak ele alınmıştır. Buna göre;

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının asli yükümlüleri. Hizmetten yararlanan veya güçlenme ihtiyacı içinde olan çocuğun yaşamındaki zorlukların çözülmesinden, onun güçlenmesine destek olunmasından, onun veya diğer tüm çocuklar için benzer bir zorluğun oluşmaması konusunda önlemler almakla ilgili gücü olan, başka bir ifadeyle *karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlardır*. Çocuğun yüksek yararı başta olmak üzere onun insan hakları doğrultusunda politika, yasa, örgütlenme, alt yapı gibi temel bileşenlerin oluşturulmasını, uygulayıcı birimlerce uygulanmasının sağlanmasını, izlenmesini ve denetlenmesini ulusal ve uluslararası düzeyde taahhüt eden, bunlarla ilgili yetki ve gücü elinde bulunduran kişi, grup ve örgütlerdir.

Uygulayıcı birim. Çocuğun yaşamındaki zorlukların giderilmesi ve çocuğun güçlenmesine destek olarak onun yaşamında değişim yaratabilmek için uygulamaları yürüten, temel unsurları değişim eşlikçisi ve onun bağlı olduğu örgüt olan birimdir.

Değişim eşlikçisi¹⁰: Çocuğun yaşamındaki zorlukların giderilmesine ve onun güçlenmesine destek sürecine ilk elden eşlik eden, bağlı olduğu örgütü ve çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülerini, çocuğun insan haklarının korunması konusunda yönlendirme gücü ve potansiyeli olan sosyal hizmet uzmanıdır.

¹⁰ Değişim eşlikçisi sistem yaklaşımında sosyal hizmet uzmanına denk gelmektedir. Pincus ve Minahan'ın (1973: 63 akt. Sheafor ve Horejsi, 2014: 153) tanımlaması doğrultusunda bazı kaynaklarda geçen “değişim ajanı” ve “sosyal değişim faili” kavramsallaştırmalarının, sosyal hizmet uzmanına olumsuz anlam yükleyebildiği kaygısı nedeniyle sosyal hizmet uzmanına “değişim eşlikçisi” denilmesi tercih edilmiştir.

Değişim eşlikçisinin bağlı olduğu örgüt: Çocuğun yaşamındaki zorlukların giderilmesi ve güçlenmesine destek için yapılacak uygulamaların yürütülebilmesi için kamu, yerel yönetim, üniversite, özel sektör ve sivil toplum gibi örgütlenmeler içerisinde oluşan, değişim eşlikçisinin uygulamaları aracılığıyla çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülerinin sorumluluklarını gerçekleştirebilmesine aracı olan örgüttür.

Uygulama örneği: Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarıyla ilgili hafızasında yer eden, iz bırakan durum, olay veya süreçlerle ilgili paylaşımıdır. Bir çocuğun yaşamındaki zorlukların çözümü ile ilgili olabileceği gibi olumsuz sonuçlanan bir uygulama ile ilgili de olabilir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanının uygulama sırasında neyi, neden ve nasıl yaptığını veya yapmamayı tercih ettiğini anlamaya yardımcı olmak için odaklanılan örnek uygulamadır.

Bu araştırma kapsamında ele alınan uygulama örneklerinde sosyal hizmet uzmanlarının sorgulama ve eylemliliklerine dair çeşitliliğine odaklanıldığı göz önünde tutulmalıdır. Dolayısıyla uygulamaların yürütüldüğü alan, kurum, dönem veya zamana dair tartışma bu araştırmanın doğrudan konusu değildir.

Uygulamadaki incelikler: Sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanlarının eleştirel sorgulama ve harekete geçme süreçlerinde öne çıkan özenli ve ustalıkli eylemleridir.

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde eleştirel sosyal hizmet uygulaması ve eleştirel iyi uygulama perspektifi ile çocuklarla sosyal hizmet ve eleştirel iyi uygulama başlıkları altında temel çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

2.1. ELEŞTİREL SOSYAL HİZMET UYGULAMASI VE ELEŞTİREL İYİ UYGULAMA PERSPEKTİFİ

2.1.1. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamasına İlişkin Teorik Arka Plan

Eleştirel sosyal hizmet uygulaması, eleştirel yaklaşım perspektifi doğrultusunda gelişen eleştirel sosyal hizmet yaklaşımından beslenir. Buna göre “*Görünen dünyada yapıları kaplayan yüzeydeki yanılsamaların ötesini görerek, insanların koşulların değişeceğine ve kendilerine daha iyi bir dünyayı inşa etmelerine destek olmak üzere ihtiyaç duyulan eleştirel bir süreç*” olarak tanımlanır (İçağasıoğlu Çoban ve Buz, 2008, s. 85). Toplumun düzenlediği mevcut düzene eleştiriler ve alternatifler sunan, mevcut sorunların altında yatan sosyal faktörleri ya da hedeflenen dönüşümlere yönelik sosyal engelleri analiz etme ve bu yönde eylemleri harekete geçirmeye odaklanır.

Eleştirel sosyal hizmetin ortaya çıkışı 1970’lerde baskı ve eşitsizliğe karşı sosyoekonomik sınıf konusuna odaklanan Marksizm’den etkilenen radikal sosyal hizmet yaklaşımının dönüşmesiyle, 1990’ların sonlarına denk gelir. Başta Marksizm ve yapısal sosyal kuram, Frankfurt Okulu sosyal eleştirel kuramı, baskı karşıtı yaklaşımlara katkılarıyla feminizm, engelliliğin sosyal modeli ve post modernizm kuramları olmak üzere pek çok kuramdan etkilenmiştir (Payne, 2020, s. 421).

ESH toplumsal sorunların kökeninde, toplumsal yapı ve bu yapı içerisinde ötekileştirilerek toplum dışına itilen gruplar üzerinde güç sahibi olanların bulunduğu, bireysel veya psikolojik faktörlerin etkisinin ise az olduğuna dikkat çeker (Payne, 2020,

s. 411). Bu noktada eleştirel kuramcıların “toplum dışı” kavramsallaştırmasını hatırlamakta fayda vardır. Buna göre kültür endüstrisinin yarattığı toplumda yoksul, işsiz veya aç kalmak “toplum dışı” olmak anlamına gelir. Bu zayıflık, güçsüzlük ve “suç” olarak görülür. “Toplum dışı” kalan -daha doğru bir ifadeyle bırakılan- kesim, doğası gereği sosyal hizmetin önceliğidir. Bu öncelik, kişilerin ya da grupların topluma tekrar dahil olabilmeleri için onları toplum dışı bırakan sistemleri anlamayı ve eşitlikçi bir toplumun nasıl inşa edilebileceğini tartışmayı gerektirir (İçağasıoğlu Çoban ve Buz, 2008, s. 85-87). Dolayısıyla toplumsal sorunlar nedeniyle toplum dışında bırakılan grupları yok sayan, suçlayan ve baskı yapan durumları analiz etmek ve gücün nasıl kullanıldığını tartışmak önem kazanır.

Baskının dayanışma ve sosyal eşitliğe nasıl dönüştürülebileceğini ayrıntılarıyla düşünmek için güç ve gücün nasıl kullanıldığı eleştirel sosyal hizmetin odaklandığı temel konulardır. Kullanıcısı, aktörü, öznesi itibarıyla de gerek olumlu gerekse olumsuz anlam taşıyabilmektedir. Bir taraftan hizmetten yararlananın ve toplumun potansiyeli ve bu potansiyelin açığa çıkması, diğer taraftan yapabilirlikleri kısıtlayan özellik, yaklaşım, yapı ve eylemliliklere işaret ettiği ifade edilebilir. Bazı kuram ve kuramcıların güç kavramına dair açıklama ve değerlendirmelerine odaklanan Sagebiel ve Pankofer (2015), bunların eyleme, harekete geçmeye dolayısıyla sosyal hizmet uygulamalarına nasıl yansıdığına dair değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Genel güç kuramlarında Max Weber, Heinrich Popitz, Karl Marx, Hannah Arendt, Niklas Luhman, Michel Foucault, Pierre Bourdieu ve Judith Butler’i, sosyal hizmette güç kuram ve kuramları konusunda ise Silvia Staub- Bernasconi, Björn Kraus, Saul Alinsky ile güçlenme (*empowerment*) ve eleştirel materyalist yaklaşıma dair değerlendirmelerini bazı temel sorular ile ele almışlardır. Söz konusu sorular ile kuram veya kuramcının güç kavramı ile açıklamasına dair “ne” anlaşıldığı, gücün “neden”, “nasıl” var olduğu ve “ne” amaçladığına dair değerlendirmeleri ile kuramın veya kuramcının güç yaklaşımıyla “nasıl” ve “ne” ile eyleme geçilebileceğine dair değerlendirme başka bir ifadeyle eylem bilgisine odaklanmışlardır (Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 155-159). Tablo 1’de temel güç kuram ve kuramcılarına dair betimlemeler özetlenmiştir.

Tablo 1. Temel Güç Kuramları ve Kuramcılarına Dair Betimleme

Kuramcı/ Kuram	Tanımlayıcı ve Açıklayıcı Bilgi Güç ile “ne” anlaşılır? / Güç “neden” ve “nasıl” var?	Değerlendirme Güç kuramı “ne” amaçlamaktadır?	Eylem Bilgisi “Nasıl” ve “ne” ile güçlü bir şekilde hareket edilebilir?
Max Weber	- Güç, kendi istediğini karşındakine yaptırabilmek için bir olanaktır. - Güç sabit bir biçimi yoktur. - İktidar kurumsallaşmış güçtür. - Bürokrasi, gücü stabilize eder. / - Gücün kaynağı sosyal eylemdir. - Güç, meşruluğuna duyulan inançla meşrulaşır. - Devlet, hâkimiyetini yönetimin bürokrasileşmesini ile sağlar.	- Ağırlık noktası iktidar - Bürokrasi konusunda ağır eleştiri	- Kendi istediğini güç ile elde etme (ne için ve nasıl tartışmalı)
Heinrich Popitz	- Güç, antropolojik ve tarihsel olarak değişmez bir değerdir. - Gücün üç tarihsel tezahürü vardır: Yapabilirdir, her zaman her yerdedir, özgürlükleri kısıtlar. - İnsani yetenekler ve bağımlılıklara yansıyan gücün temel formları iktidarda kurumsallaşır. / - Toplumsallaşma süreci olarak güç; tarihsel ve insani koşullar ve yeteneklerle ilişkilidir - Güç, düzene verilen değer, meşruluk ve organizasyon becerisi ile büyür, kalıcı hale gelir.	- Güç, az sayıdaki ayrıcalıklı veya imtiyazlı kişinin, ayrıcalıklı olmayan ve çok sayıda kişiye karşı güçlenmesini meşrulaştırmayı hedefler.	- İnsanın -kendi yararına veya örgüt yapısı içinde- yapabilirlikleri (zarar verme, tehdit etme, söz verme, yön verme, yürürlüğe koyma vb.).
Karl Marx	Güç, üretim ve sermaye arasındaki muhalefetin tarihsel süreçteki sonucudur. / Ekonomik süreçlerdeki tüm sosyal ilişkilerde otorite ve şiddet koşulları vardır. Otorite ekonomik güç (Üretim araçları) ve ideolojik güç (Değerler, normlar devlet aygıtları tarafından temsil edilir).	Kapitalist sistemin insanın metalaşma değerinin azalttığını açığa çıkarmayı hedefler.	Güç geçişlerini ortaya çıkarma Toplumun üretim yapan insanların ürünü olduğu ve onlar tarafından geliştirildiği bilincini kazandırma Radikal biçimde toplumsal eleştiri yapma

Kuramcı/ Kuram	Tanımlayıcı ve Açıklayıcı Bilgi Güç ile “ne” anlaşılır? / Güç “neden” ve “nasıl” var?	Değerlendirme Güç kuramı “ne” amaçlamaktadır?	Eylem Bilgisi “Nasıl” ve “ne” ile güçlü bir şekilde hareket edilebilir?
Hannah Arendt	- Güç toplumsal bir olaydır. - Güç yaşayan insani yeteneklerden gelişir. -Güç sadece eylemde açığa çıkar, başka bir yerde çıkmaz. - Güç özgürleştirir. - Güç ve şiddet farklıdır. - Şiddet dayatmak, güç harekete geçmektir / -Güç insanlar birbirlerine kenetlendiğinde, birlikte harekete geçtiğinde ve kamusal alanda görünür olduğunda oluşur. - Birlikte konuşmak, yazmak ve eylemek gücü getirir. - Gücün potansiyel karakteri (olumludur) eyleme geçmede her zaman bir şans olduğudur. - Şiddetin olduğu yerde güç değil otorite veya totalitarizm vardır.	Güç, insanlar bir araya geldiğinde, kenetlendiğinde kamusal alanda görünür olur. - Kuram gücün potansiyellerine değinir. - Güç kavramı tamamen pozitif ele alınır. Olumsuz ele alınan güç değil şiddettir. -Güç kavramı ile politik olan açıklanır.	- İnsanlar birbirlerine kenetlendiğinde, konuştuklarında ve birlikte eyleme geçerek yeni bir başlangıç yapar.
Niklas Luhman	Güç, sistem politikasının sembolik genelleştirilmiş bir iletişim aracıdır. Güç geri çevrilemez bir seçim teklifidir. Güç gerçekleşen bir iletişim olanağıdır. Kodlama üzerine bir iletişim, taraflar arasında farklı eylemsellikleri olanaklı kılar. /	İletişim aracı olarak çeşitli sosyal sistemlerde gücün işlevi tanımlanır. Özellikle önemli olan, kavramın gücü tarafsız kavramsallaştırma yapmasıdır.	Gücün özellikle organizasyonlarda nasıl yükseltilebildiği bilgisini sunar. Güce duygusal olmayan bir bakış sağlar. İletişim sürecindeki güç kodlarını tanıyarak nasıl güçlü olunabileceğini ve alternatifleri gerçekçi görebilmeyi gösterir.
Michel Foucault (I)	Açık bir tanımdan ziyade çok yönlü tanımlar. Güç, insanlar ve şeyler hakkında söylemler ve anlatım ile açıklanan bilgi ile bağlantılıdır. -Alan dolduran ve organize eden davranışlar güçlüdür.	Sosyal eylemler, kurumlar ve düzenlemelerin arasındaki ilişkilerin yansımaları gücün etkilerini değerlendirmeyi sağlar	“Oyunun bir parçası olma” Gücün her yerde olduğu bilgisi

Kuramcı/ Kuram	Tanımlayıcı ve Açıklayıcı Bilgi Güç ile “ne” anlaşılır? / Güç “neden” ve “nasıl” var?	Değerlendirme Güç kuramı “ne” amaçlamaktadır?	Eylem Bilgisi “Nasıl” ve “ne” ile güçlü bir şekilde hareket edilebilir?
Michel Foucault (II)	/ Güç her yerde etkilidir ve daireseldir. Zihinsel şablonlar, bilgi donanımı ve yapılarla (yönetimsel) oluşur.	Güç süreçlerine ait bilginin değerlendirilmesi Görünmez olan gücü görünür yapma	
Pierre Bourdieu	- Gücün olmadığı alan yoktur. - İnsanları düşünce ve eyleme biçimleri ile birbirinden ayıran süreçtir. - Ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin birikimidir. / - Sermayenin mevcudiyeti ve bunun sosyal alandaki bağlantısı gücü oluşturur. - Güç kendini kendi habitusunda gösterir. - Dil, hakikati inşa eder. .	- Gizli güç ilişkilerini, mantıklarını ve çoğalmalarını ortaya çıkarma - Sermaye türlerine göre sosyal eşitsizliği açıklama - Toplumun tüm alanlarında (Bilim, kültür, sanat, cinsiyet ilişkileri) sembolik gücün eleştirisi	- Sermaye türleri ve dışlama mekanizmalarının etkileşimi - Müzakere etmek, hakikati aramak, anlamlandırma gücünü kullanmak
Judith Butler (I)	- Gücün psikolojik boyutu vardır. - Süreçte önemli olan özneleşmedir. - Özneleşme, kendini yıkma ve yeniden inşayı gerektirir. - İnsanların varlığı güçtür: İktidarın boyun eğdirme süreci, aynı zamanda özneleşme sürecidir. - Güç her şeyden önce dilde oluşur ve dil aracılığıyla var olur. - Cinsiyet ve cinsiyet kalıpları arasındaki güç ilişkileri dil ve sosyal pratiklerle üretilip yeniden üretilir (Doing Gender). / Güç, insanın kendini savunduğu değil insanın var eden bir şeydir. İnsanlar temelde “seçim yapamadan içerisinde bulundukları ama öte yandan eyleme geçme yeteneklerine olanak veren ve sağlayan” bir söyleme bağımlıdır. “Güce tabi olma süreci”ni aynı zamanda özneleşme süreci olarak tanımlayan Butler için bu, “boyun eğme” olarak tanımlanır.	- Butler, Foucault’un yaklaşımlarını merkeze alır ve güç yaklaşımını psikoanalitik temelli eleştirir ve geliştirir; - Bütün cinsiyet söylemlerine eleştirel bir bakış sunar. - İkili cinsiyet kalıplarını yeniden kurar.	- Cinsiyet kalıplarına yönelik sorunları anlamaya; - Kadında “normal” olanı sorgular: Gerçekte normal olan kim veya ne diye sorar. - Toplumsal cinsiyet kalıplarında hangi psikolojik mekanizmaların güç ve teslimiyet altında gizlendiğini anlamayı sağlar. - Açığa çıkmayan içsel psikolojik güç süreçlerine ışık tutar.

Kaynak: Sagebiel ve Pankofert 2015, s. 155-158

Max Weber'in kavramsallaştırmasında güç, kendi istediğini karşındakine yaptırabilmek için bir olanaktır. Gücün sabit bir biçimi yoktur; iktidar kurumsallaşmış güçtür, bürokrasi ise gücü stabilize eder. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, gücün kaynağının sosyal eylem olduğuna, meşruluğuna duyulan inançla mevcudiyetini sağladığına ve devletin hâkimiyetini yönetimin bürokratikleşmesi ile güvence altına aldığına dikkat çeker. Buna göre yaklaşımın ağırlık noktası nispeten iktidardır ve oluşan bürokrasi ağır bir biçimde eleştirilir. Gücün kullanımına dair eylem bilgisi genel olarak kendi istediğini güç ile elde etmek olarak tanımlanabilir (Weber, 1984 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 26-35).

Heinrich Popitz'in kavramsallaştırmasında güç, antropolojik ve tarihsel olarak değişmez bir değerdir. Gücün üç tarihsel tezahürü vardır: Yapabilirdir, her zaman her yeredir, özgürlükleri kısıtlar. İnsani yetenekler ve bağımlılıklara yansıyan gücün temel formları iktidarda kurumsallaşan güçtür. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, gücün bir toplumsallaşma süreci olarak tarihsel, insani yetenekler ve koşullar ile ilişkili olduğuna dikkat çeker. Ayrıca gücün düzene verilen değer, meşruluk ve organizasyon becerisi ile arttığı, böylece kalıcı hale geldiği vurgulanır. Buna göre yaklaşım, gücün az sayıdaki ayrıcalıklı kişinin, ayrıcalıklı olmayan ve çok sayıda kişiye karşı güçlü konumda olunmasını meşrulaştırmayı hedeflediğini vurgular. Gücün nasıl ve ne ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi ise insanın, kendi yararına veya örgüt yapısı içerisinde; zarar verme, tehdit etme, söz verme, yönlendirme, yürürlüğe koyma vb. konularında yapabilirlikleri ile tanımlanabilir (Popitz, 1992; Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 42-54)

Karl Marx'ın kavramsallaştırmasında somut bir güç kavramından ziyade güç, üretim ve sermaye arasındaki muhalefetin tarihsel süreçteki sonucu olarak değerlendirilir. Buna göre ekonomik süreçlerdeki tüm sosyal ilişkilerde iktidar ve şiddet koşulları vardır. İktidar, üretim araçları üzerinden kullanılan ekonomik güç ile devlet aygıtları tarafından temsil edilen değerler ve normlar ideolojik güçtür. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, ekonomik ve politik koşullarla bağlantılı olan güç ve iktidarın, kapitalist sistemde insanın metalaşma değerinin azaldığını eleştirel yaklaşımla açığa çıkarmayı hedefler. Gücün nasıl ve ne ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi;

güç geçişlerini ortaya çıkartmak için toplumun üretim yapan insanların ürünü olduğu ve onlar tarafından geliştirildiği bilinci ile bireysel ve profesyonel olarak eleştirel bir farkındalık kazandırmak; radikal biçimde toplumsal eleştiri yapmak ve sürdürmek olarak tanımlanabilir (Marx, 1979 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 36-41).

Hannah Arendt'in kavramsallaştırmasında güç, toplumsal bir olaydır. İnsani yeteneklerden gelişir. Sadece eylemde açığa çıkar, başka bir yerde açığa çıkmaz. Özgürlüğü mümkün kılar. Güç ve şiddet birbirlerine zıttır: güç eylemek, şiddet dayatmaktır. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, gücün insanların birbirlerine kenetlendiğinde, birlikte harekete geçtiğinde ve kamusal alanda görünür olduğunda oluştuğuna dikkat çeker. Buna göre birlikte konuşmak, yazmak ve eylemek gücü getirir. Potansiyel olarak güçlü bir eylem şansı her zaman vardır. Şiddetin olduğu yerde güç değil otorite veya totalitarizm vardır. Kuram, güç için hangi koşulların iyi olduğuna, bir araya kenetlenme ve kamusal alanda görünür olma ile insanların birlikte eyleme geçmesiyle gücün arttığına vurgu yapar. Güç kavramı tamamen pozitif ele alınır, potansiyellerine değinilir. Olumsuz ele alınan güç değil şiddettir. Güç kavramı ile “politik olan” açıklanır. Gücün nasıl ve ne ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; insanların birbirlerine kenetlendiğinde, konuştuklarında ve birlikte eyleme geçerek yeni bir başlangıç yapabildiklerine dikkat çeker. İnsanlar güç kavramını olumlu değerlendirerek şiddet ile arasındaki farkı ayırt ettiklerinde güç sahibi olma arzusunu buna göre temellendirebilirler, şeklinde tanımlanabilir (Arendt, 2000 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 55-64).

Niklas Luhmann'ın kavramsallaştırmasına göre güç, sistem politikasının simgesel olarak genelleştirilmiş iletişim aracıdır. Geri çevrilemez bir seçim teklifidir. Gerçekleştirilen bir iletişim olanağıdır. Taraflar arasında kodlama ile farklı eylemsellikleri olanaklı kılan bir iletişimdir. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, gücün kaynağını açıklamaz sadece betimler. Buna göre sosyal sistemlerde gücün işlevi iletişim aracı (etkileşim, organizasyon, fonksiyonel) olarak betimlenir. Yaklaşımın ayırt edici noktası olumlu veya olumsuz ağırlığı olmayan tarafsız bir güç kavramsallaştırması betimlemesidir. Gücün nasıl ve ne ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; gücün özellikle organizasyonlarda nasıl

yükseltilebildiği, güce duygusal olmayan bir bakış, iletişim sürecindeki güç kodlarını tanıyarak nasıl güçlü olunabileceği ve alternatifleri gerçekçi görebilmeyi göstermesi şeklinde tanımlanabilir (Luhmann, 2012 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 65-75).

Michel Foucault'un kavramsallaştırmasında güç, açık bir tanımlamadan ziyade çok yönlü ele alınır. Buna göre güç, insanlar ve şeyler hakkında söylemler ve anlatım ile açıklanan bilgi ile bağlantılıdır. Alan dolduran ve organize eden şey güçlü davranışlardır. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, gücün söylemler, kurallar ve kuvvetler arasındaki etkileşim ile oluştuğuna dikkat çeker. Güç her yerde etkilidir ve daireseldir, kontrol ve biyoiktidar aracılığıyla entegre olur. Zihinsel şablonlar, bilgi donanımı ve yapılarla (yönetimsel) oluşur. Bunun yanı sıra gücün betimlemesini ve değerlendirmesini yapabilmek için sosyal eylemler, kurumlar ve düzenlemelerin arasındaki ilişkilerin yansımaları bilmenin önemine dikkat çeker. Güç süreçlerine ait bilginin değerlendirilmesi için bilginin nasıl oluştuğunu anlamaya ve insana etkisini görünür kılmaya, "Görünmez olan gücü" görünür yapmaya vurgu yapar. Gücün nasıl ve ne ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi, gücün her yerde olduğu bilgisini görme ve kullanma ile her zaman "oyunun bir parçası" olunduğunun bilincinde olma ile ilişkilidir. Ayrıca gücün düşünce ve beden başta olmak üzere her yerde olduğu ve etkilediği bilgisine sahip olma ve uygun sistemlerde -örneğin refah devletlerinde- güç hakkındaki söylem ve olumsuzlukları tanıma ve kullanma şeklinde tanımlanabilir (Foucault, 1978 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 76-87).

Pierre Bourdieu'nun kavramsallaştırmasına göre gücün olmadığı alan yoktur. Güç, insanları düşünce ve eyleme biçimleri ile birbirinden ayıran sosyal bir süreçtir. Ekonomik, kültürel ve sosyal sermayenin birikimidir. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme; iktidarın, sermayenin mevcudiyeti ve sermayenin sosyal alandaki bağlantısı ile oluştuğuna ve kendini kendi habitusunda gösterdiğine dikkat çeker. Sembolik gücün merkezindeki araç, dil olarak tanımlanır. Buna göre dil, hakikati inşa eder. Bourdieu, gizli güç ilişkilerini, mantıklarını ve çoğalmalarını ortaya çıkarmaya, sermaye türlerine göre sosyal eşitsizliği açıklamaya ve toplumsal alanlarda (bilim, kültür, sanat, cinsiyet ilişkileri vb.) sembolik gücün eleştirisine odaklanmıştır. Gücün "nasıl" ve "ne" ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; sermaye türleri ve

dışlama mekanizmaları arasındaki ilişkinin ve etkileşimin sembolik gücün aracı olan dile yansıdığı ve görünür olduğu bilgisi ile müzakere etmek, hakikati aramak ve anlamlandırma gücünü kullanmak şeklinde betimlenebilir (Bourdieu, 2005 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 88-98).

Judith Butler'un kavramsallaştırmasına göre güç psikolojik bir boyut içerir: Süreçte önemli olan özneleşmedir. Özneleşme, performatif olarak kendini yıkmayı ve yeniden inşa etmeyi gerektirir. İnsanların varlığı 'güç'tür: Bu nedenle iktidarın boyun eğdirme süreci, aynı zamanda özneleşme sürecidir. Güç, her şeyden önce dilde oluşur ve dil aracılığıyla var olur. Cinsiyet ve cinsiyet kalıpları arasındaki güç ilişkileri dil ve sosyal pratiklerle yeniden üretilir (*doing gender*). Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme gücün, insanın kendini savunduğu değil insanı var eden bir şey olduğuna, insanların temelde "seçim yapamadan içerisinde bulundukları ancak eyleme geçme yeteneklerine olanak veren" bir söyleme bağımlı olduklarına dikkat çeker. Güce tabi olma sürecini özneleşme süreci olarak tanımlayan Butler için bu, "boyun eğme" olarak tanımlanır. Butler, Foucault'un yaklaşımını merkeze alır ve güç yaklaşımını psikoanalitik açıdan eleştirir ve geliştirir. Buna göre bütün cinsiyet söylemlerine eleştirel bir bakış sunar. İkili cinsiyet kalıplarını yeniden kurar. Gücün "nasıl" ve "ne" ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; cinsiyet kalıplarına yönelik sorunları anlamaya odaklanmaktadır. Kadında görünüşte "normal" olan her şeyin görünümünü sorgular: Gerçekte "normal" olan kim veya ne diye sorar. Toplumsal cinsiyet kalıplarında hangi psikolojik mekanizmaların güç ve güce boyun eğme süreci altında gizlendiğini anlamayı sağlar. Açığa çıkmayan içsel psikolojik güç süreçlerine ışık tutmaya çalışır (Butler, 1991 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 99-109).

Sosyal hizmet özelinde güç kuram ve kuramcılarına dair betimlemeler Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. Sosyal Hizmet Odağında Güç Kuramları ve Kuramcılarına Dair Betimleme

Kuramcı/ Kuram	Tanımlayıcı ve Açıklayıcı Bilgi Güç ile “ne” anlaşılır? / Güç “neden” ve “nasıl” var?	Değerlendirme Güç kuramı “ne” amaçlamaktadır?	Eylem Bilgisi “Nasıl” ve “ne” ile güçlü bir şekilde hareket edilebilir?
Silvia Staub-Bernasconi	- İktidar bir güç ilişkisidir ve sosyal ilişkilerin bir sonucudur. - Güç ilişkileri etkileşim ve konumsal yapılarda görünür olur. - Güç hep iki taraflıdır: İyi ve sınırlandırıcı güç ile kötü, engelleyici meşru olmayan güç. / - İnsanın bireysel donanımı güç kaynakları veya açıklardır; - Güç kaynaklarının kullanımı, gücü yapılandırma sürecini ve güç yapılarının ortaya çıkışını sağlar. - Güç dağılımı: kaynak, hiyerarşi, değerlerin tanınması, kontrol ve yaptırımlar ile ilişkilidir.	Güç insancıl ve meşru/ yasal olan ile insanlık dışı ve meşru olmayan olarak ayrılır.- Gücün sorumlu kullanımı ve engelleyici güce karşı savunma	- Adil olmayan kurallarla “her şey yapılabilir” diyerek başkalarının ihtiyaçlarını gidermeleri engellendiğinde, - veya güçlüünün gücünü eşit dağıtım yoluyla ve eşit katılım fırsatlarıyla sınırlandırarak.
Björn Kraus	- Yapıcı ve yıkıcı güce odaklanır. - Güçten etkilenenlerin karşı duruşunu değerlendirir. - Güç maddi veya bilişsel olarak etkiler. / Karar veya eylem olanaklarının kesintiye uğrayıp uğramadığına bakar	Kuram gücün etkilerini bilişsel ve fiziksel boyutlarda ele alır..	- Başkalarının düşüncelerine ve davranışlarına nasıl etkide bulunulabilir? (Öğretici) - Güç oyunları nasıl çeşitlenebilir?
Saul Alinsky	- Güç, radikal ve devrimcidir. / İnsanlar bir araya gelirlerse mümkündür. (community organizing)	- Gücü olmayanlar tarafından yetkilendirme - Güç almak	On üç güç taktiği
Güçlenme/ Güçlendirme (Empowerment)	- Güç (Power), merkezî bir odaktır: Empowerment= Kendini güçlendirme - Güç, yaşamı yönetme ve etkili yaşama için bir olanaktır. / Gücün üç boyutu vardır: - Bireysel güçlenme - Grubun güçlenmesi - Politik boyutta güçlenme	Güçlenme öz-yeterlik Güç farklılıklarının azaltılması	- Ağ ile - Güç koşulları ile - Güç süreçleri ile - Güç eylemleriyle

Kuramcı/ Kuram	Tanımlayıcı ve Açıklayıcı Bilgi Güç ile “ne” anlaşılır? / Güç “neden” ve “nasıl” var?	Değerlendirme Güç kuramı “ne” amaçlamaktadır?	Eylem Bilgisi “Nasıl” ve “ne” ile güçlü bir şekilde hareket edilebilir?
Eleştirel Materyalist Yaklaşımlar	Güç şiddettir. Güç sahibi olan ve olmayan arasında bir hâkimiyet ilişkisi oluşturur. Güç= Hâkimiyet/ İktidar / - Güç, emek ve sermaye arasındaki çelişkilerin sonucudur. - Bu temel çelişki, insanların yaşamlarına, davranışlarına ve yaşam koşullarına yansır.	Bireysel yaşantı ve ihtiyaçlar ile toplumsal tahakküm ilişkisini değerlendirir.	Toplumun harekete geçen insanların ürünü olduğu ve böylece değişebildiği bilincinde olmak - Neoliberal dayatmalara yüklemelere karşı mesafeli eleştiri - Direnmek için cesaret - “Sizi bozanı (gücü), bozun”

Kaynak: Sagebiel ve Pankofert 2015, s. 158-159

Silvia Staub- Bernasconi’nin kavramsallaştırmasında güç, güçler arası ilişki ve sosyal ilişkilerin sonucunda ortaya çıkar. Güç ilişkileri etkileşimsel ve konumsal yapılarda görünür olur. İyi ve yasal sınırlandırıcı güç ile kötü ve yasal olmayan engelleyici güç olmak üzere hep iki taraflıdır. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, insanın bireysel donanımının güç kaynakları veya açıkları olduğuna; güç kaynaklarının kullanımının gücün ortaya çıkış sürecini ve yapısını belirlediğine; gücün dağılımının kaynak, hiyerarşi, değerlerin tanınması, kontrol ve yaptırımlar ile ilişkili olduğuna dikkat çeker. Staub- Bernasconi daha insancıl ve yasal güç ile insanlık dışı ve yasal olmayan güç arasındaki adil kurallar ile haksız kurallar arasında ayırım yapmaktadır. Buna göre her zaman iki tarafı olan gücün misyonu, gücün sorumlu kullanımı ve engelleyici güce karşı savunma olarak tanımlanır. Gücün “nasıl” ve “ne” ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; adil olmayan kurallar ile ihtiyaçların karşılanması için “her şey yapılabilir” diyenlerin engellenmesi ile güç sahiplerinin yapabilirliklerinin adil kural ve eşit olanaklar ile sınırlandırılması şeklinde betimlenebilir (Staub-Bernasconi, 2007 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 110-120).

Björn Kraus’un kavramsallaştırmasında gücün bilişsel yapıların bir sonucu olup olmadığına, güçten etkilenenlerin karşı duruşundan etkilenip etkilenmediğine bakılır ve yapıcı ve yıkıcı güç arasındaki farka odaklanılır. Gücün maddi veya bilişsel olarak nasıl

etki ettiğine dikkat çekilir. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, birey veya toplumun mevcut sosyal yapıyı meşru olarak temel alması veya başkalarının güce inanmasına teslimiyet göstermesi sonucu, karar ve eylem olanaklarının kesintiye uğramasına vurgu yapmaktadır. Kraus, gücün etkisine yapısal bakmakta ve tarafsız bir şekilde odaklanmaktadır. Etkileri bilişsel ve fiziksel boyutlarda ele almaktadır. Gücün “nasıl” ve “ne” ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; başkalarının düşüncelerine ve davranışlarına nasıl -yapıcı- etkide bulunulabilir? Hareket ve seçme özgürlüğü sınırlamalarına (yıkıcı) karşı “güç oyunları” nasıl çeşitlendirilebilir şeklinde betimlenebilir (Kraus, 2010 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 121-127).

Saul Alinsky’in kavramsallaştırmasına göre güç radikal ve devrimcidir. Gücün insanların bir araya gelmesi (community organizing) ile mümkün olduğuna dikkat çeker. Bunun yanı sıra gücü olmayanlar tarafından yetkilendirmenin güç kazandığını vurgular. Gücün nasıl ve ne ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; güç konusunda tanımladığı 13 Güç Taktiğinde tanımlanır. Alinsky tarafından tanımlanan 13 taktik şu şekildedir (Alinsky, 1999 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 129):

1. *“Güç sadece sizin sahip olduğunuz şey değildir, aynı zamanda karşı tarafın da sahip olduğunu düşündüğü şeydir.*
2. *Asla kendi toplumunuzun tecrübe alanını terk etmeyin. Bir eylem kendi tecrübe alanınızın dışından geldiğinde karışıklık, korku ve endişeye yol açar ve iletişim açısından kötü sonuçlar verir.*
3. *Eğer mümkünse karşı tarafın tecrübe alanını da terk edin.*
4. *Ve*
5. *Dördüncü kural ve beşinci kural aynı şeyi söylemektedir: Mizah insanın en güçlü silahıdır. Mizah ile mücadele etmek mümkün değildir. Ayrıca karşı tarafı kızdırır ve bu sizin avantajınıza olur.*
6. *İyi bir taktik uygularsanız durumdan memnun kalırsınız. Eğer memnun değilseniz iyi bir taktik uygulamamışsınız demektir.*
7. *Özenilmemiş bir taktik sizi yorgun duruma düşürür.*
8. *Baskı uygulamaktan asla vazgeçmeyin. Çeşitli taktik ve yöntemler ile amacınız doğrultusunda baskı uygulamaya devam edin.*

9. *Tehdit/ baskı, genellikle olayın kendisinden daha korkutucu bir etkiye sahiptir.*
10. *Her taktik için en önemli şey, karşı tarafa sabit baskı uygulanan bir strateji geliştirmektir. Baskı, karşı taraftan tepki almanızı sağlar. Sürekli ve tutarlı ise hareketi devam ettirir.*
11. *Olumsuz bir şeyi yeterince çabuk ve sert bir şekilde zorlarsanız, karşı taraf pes edecektir. Bu, her pozitif şeyin negatif etkisi olduğu ilkesine dayanır.*
12. *Başarılı bir karşı çıkışın karşılığı, yapıcı bir sonucun elde edilmesi olmalıdır.*
13. *Bir hedef seçin, inanın, kişiselleştirin ve harekete geçirin. Seçtiğiniz hedef her zaman sizi tecrübe alanınızdan çıkaracak sorumluluklar almanıza neden olacaktır.”*

Eleştirel materyalist yaklaşıma göre güç şiddettir ve güç sahibi olan ve olmayan arasındaki tahakküm ilişkisidir. Güç eşittir tahakküm. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme gücün, emek ve sermaye arasındaki çelişkilerin sonucu olduğuna ve bu çelişkinin insanların yaşamlarına, davranışlarına ve yaşam koşullarına yansıdığına dikkat çeker. Yaklaşım bireysel yaşantı ve ihtiyaçlar ile toplumsal tahakküm durumlarını açıklamaya ve bunlar arasındaki ilişkiye odaklanır. Toplumsal yapıdaki tahakküm ilişkilerine eleştirel bir analiz sunar. Gücün “nasıl” ve “ne” ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; toplumun harekete geçen insanların ürünü olduğu ve böylece değişebildiği bilincinde olunması şeklinde betimlenebilir. Neoliberal dayatmalara karşı mesafeli eleştiri sunan yaklaşım direnmek için cesaretin altını çizmekte, “Sizi bozanı (gücü), bozun” mottosunu benimsemektedir (Seithe, 2014 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 140-154).

Güçlenme (*empowerment*) yaklaşımına göre güç (*power*), merkezî bir odaktır: Güçlenme kendini güçlendirme ve güçlenmeye denk düşer. Buna göre güç, yaşamı yönetme ve etkili yaşam için bir olanaktır. Gücün neden, nasıl var olduğu ve ne amaçladığına dair değerlendirme, gücün üç boyutuna odaklanır. Bunlar bireysel güçlenme, grubun güçlenmesi ve politik boyutta güçlenmedir. Yaklaşımın temelinde kendi kendini yetkilendirme/ öz yönetim, öz yeterlilik ve güç farklılıklarının ortadan

kaldırılması bulunur. Gücün “nasıl” ve “ne” ile kullanılabileceğine dair eylem bilgisi; güçlenme sürecinde -üstlenilen ve icra edilen- roller arasındaki ağlarda (*network*) oluşan dinamiklere ve eylemlerin gücüne bağlıdır, şeklinde betimlenebilir (Norbert, 1997 akt. Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 133-139).

Güçlendirme yaklaşımının anlaşılabilmesi için öncelikle güçsüzlük kavramının ele alınması gerektiği ve güçsüzlüğün genel toplum içinde düşük sosyoekonomik düzeyde yaşayan insanlar, etnik azınlıklar, kadınlar ve engelliler gibi ayrımcılığa uğrayan grupların ortak durumu olduğu belirtilmektedir (Kieffer, 1984 akt. Parsons, 1991 akt. Cankurtaran Öntaş, 2001, s. 103). Toplum içinde güçsüz konumda olmak ekonomik güvencesizlik, politik alanda deneyimsizlik, bilgiye erişememe, mali desteksizlik, soyut ve eleştirel düşünce konusunda donanımsızlık, fiziksel ve duygusal stres gibi pek çok değişkenle ilişkilendirilebilmektedir (Sennet ve Cobb, 1972; Conway, 1974; Cox, 1988 akt. Parsons, 1991 akt. Cankurtaran, 2001, s. 103). Bu noktada başta reşit sayılmama ve gelişimsel özellikler gibi çocukların toplum içinde ayrımcılığa maruz kalma ve güçsüz konumda olma olasılıklarının yetişkinlere oranla daha yüksek olduğu ifade edilebilir.

Güçlenme kişinin muktedir olması veya bir kişinin muktedir kılınması gibi tek taraflı ve psikolojik bir süreç değildir. Güçlenme sürece dahil olan tüm taraflar arasında başta bireysel, kültürel ve yapısal olmak üzere pek çok açıdan karşılıklı bir etkileşim yaratmayı kapsar (Thompson 2007 akt. Thompson 2013, s. 176). Güçlenme /güçlenmeye destek kavramsallaştırması beraberinde güç kavramını ve gücün nasıl kullanıldığını da sorgulamayı başlatmaktadır. Öyle ki genel olarak güç kullanımının; “kötüye kullanım” anlamında şiddet ve baskı şeklinde kullanma ile “olumlu değişim” yaratmak amacıyla gücü birlikte üretmek, çözüm bulmak, geliştirmek vb. için kullanma şeklinde tezahürleri olabilmektedir. Bu noktada Foucault’un gücü anlamının, onun nasıl kullanıldığının/ ifade edildiğinin ve de gücü kullananın algısından nasıl deneyimlendiğinin araştırılmasıyla olabileceğini belirtmiş olmasını akılda tutmak önemlidir (Boylan et al., 2000 akt. Karabekir, 2016).

Güç kavramı ve gücün kullanımına odaklanan kuramcılar, baskı yaratan güce atıfla “baskı karşıtı” kavramsallaştırmasına ve baskı karşıtı uygulama kuramının gelişmesine

öncülük etmişlerdir. Bunlardan biri olan Dominelli'ye göre baskı çok yönlüdür. Baskı iktidarın, başka bir ifadeyle güç sahiplerinin bir kişi veya gruba karşı zalimce veya adaletsizce muamele etmesi ile sınırlı değildir. Baskının dinamikleri insanlık halinin her alanında belirgin olur. Psikolojik, sosyal, ekonomik ve politik alanlarda açığa çıkarak bireysel ve kolektif alanlarda kendini gösterir. Baskının sadece kişiler arası düzeyde gerçekleştiğinden hareket edilirse kurumsal ve kültürel alanlarda yer alan iktidar öğelerinin çok yönlülüğü göz ardı edilir (Dominelli, 2002, s. 23-24).

Dominelli (2002), sosyal hizmet uygulamalarında baskının betimlenmesi ve baskıya karşı müdahalelerin yapılandırılmasında bağlamın çok boyutluluğunun göz önünde bulundurulması gerektiğine dikkat çeker. Buna göre başlangıç noktası birey (hizmetten yararlanan veya benlik) ile başlar. Birey kimliğiyle birlikte içinde bulunduğu sosyal gruplarla ilişkilendirilir. Birey, ona hizmet sunan sosyal hizmet uzmanı ile birlikte başkalarıyla sosyal ilişkiler oluşturmaya dahil olan bir etkileşim süreci içindedir. Dolayısıyla bu yaklaşım sosyal bağlamı göz ardı eden geleneksel uygulamadan farklıdır (Dominelli, 2002, s. 43).

Oliver (1990 akt. Dominelli, 2002, s. 44), bireyi ve sosyal hizmet uzmanını kendi sosyal bağlamına yerleştirmenin ve bu taahhüde sahip çıkmanın yapılan işi politik kıldığını vurgular. Oliver'e göre süreç, güç ilişkileri ve müzakere edilmiş gerçekleri içerir. *Çünkü iktidarın kullanılması, pozisyonların karmaşıklıkları etrafında bir dizi müzakereyi ve her iki tarafın da kendi özel hedeflerine ulaşma umuduyla eyleyen özne olmasını gerektirir.* Bu noktada sosyal hizmet uzmanı hizmetten yararlanan adına hareket edemez, etmez ve belirleyici olmaz. Yapabilecekleri, hizmetten yararlananın farklı bağlamlarda müzakeresini kolaylaştırmak ve kendini güçlendirmenin gelişebileceği bir ortama katkıda bulunmak olarak tanımlanır (Dominelli ve Gollins, 1977 akt. Dominelli 2002, s. 44).

Healy (2001), eleştirel sosyal hizmetin temelinde sosyal hizmet uygulaması ile politika oluşturma yoluyla sosyal adaleti ilerletmek olduğuna işaret eder. Yaygın adaletsizlik bağlamında eleştirel sosyal hizmet uygulamalarına en az önceki dönemler kadar büyük ihtiyaç bulunduğunu vurgular. Bu bağlamda sosyal hizmette, hizmetten yararlananların

gördükleri baskı konusunda bilinçlenmeleri ve güçlü hale gelmelerinde güçlenme yaklaşımını büyük ölçüde kullandığını ve bu yaklaşımın kökenlerini eleştirel teoriden aldığını hatırlamakta fayda vardır.

Güç ve kullanımına dair kuram ve kuramcılara dair yukarıda sunulan ele alışıların yanı sıra güçlenme yaklaşımında odağın “sorunlar/problemler” değil, bunlara “meydan okuma” ve bu konuda “farkındalık” yaratma olduğunu hatırlamakta fayda vardır. Buna göre bireylerin, üzerlerinde baskı yaratan koşulları ve bunların kendi yaşamlarındaki yansımalarını kavrayarak, gerekli dönüşümleri sağlayabilecek derecede güçlenmelerini desteklemek eleştirel kuramın “var olanın ötesini görerek baskının köklerini bulmak” söylemine denk düşer (İçağasıoğlu Çoban ve Buz, 2008, s. 77).

2.1.2. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamasına İlişkin Pratik Arka Plan

Eleştirel düşünce doğrultusunda ve “olanın ötesini” temel alarak biçimlenip eyleme yansıyan eleştirel sosyal hizmet uygulaması, uygulayıcıların süreç boyunca temelde sorgulama ve harekete geçme eylemlilikleri ile gerçekleşir. Bu bağlamda uygulayıcıya, uygulayıcının sorgulama eylemliliğine ve harekete geçme ilkelerine odaklanmak önemlidir.

Eleştirel sosyal hizmet uygulamasında uygulayıcının içinde bulunduğu sistemi dönüştürme çabasının önemi ve rolü, uygulayıcı olan her bir sosyal hizmet uzmanının özel konumunu yeniden hatırlatır. Healy (2001), sosyal hizmet uzmanlarının, sosyal yapı analizlerine öncelik veren ve eylemde iş birliğine dayalı yaklaşımları destekleyen uygulama kurumlarının peşine düştüklerine vurgu yapar. Bu bağlamda eleştirel sosyal hizmet uzmanları yaşadıkları toplumda sosyal, ekonomik sistemlerin, güç ve iktidar ilişkilerinin; eşitsizlik, baskı, ayrımcılık, dışlanma odaklarının farkında olması, bunların hizmetten yararlananların gündelik yaşamına, sorunlarına ve gereksinimlerine olan yansımalarını görmesi gerekir. Sosyal hizmet uzmanının, sosyal adaletin tahsisi konusundaki sorumluluğunun anlamı ayrımcılığa ve damgalanmaya karşı mücadele etmek, çeşitliliklerin farkında olmak ve gözetmek, kapsayıcı ve bir arada yaşama

kültürüne dayalı bir toplum için çalışmak, adaletsiz politika ve pratiklere karşı çıkarak, boyunduruk altına girmeyi reddetmek olarak tanımlanabilir.

Sosyal hizmet uzmanlarının tüm süreç boyunca hizmetten yararlananların içinde bulunduğu durumun toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik yapılarla bağlantısını anlamlandırması; güç ilişkilerini incelemesi, değişim ve dönüşüm sağlayabilmek için eyleme geçmesi gerekir. Bu bağlamda öncelikle uygulayıcılar tarafından sorgulanması gereken temel konular önerilir. Payne ve arkadaşları dil, gündem oluşturma, yargıların içeriği, dünya olayları ve ideolojilerin etkisine dikkat çeker (Payne ve arkadaşları 2001 akt. Uluğtekin, 2014).

Dil. Dilin yorumlama, neden sonuç ilişkisi kurma, sayı sayma, maddi özü anlama, duyguyu algılama, diğer insanların düşünme süreçlerine dair yargıya varma, eyleme geçmeyi veya risk almayı belirleme, hatta meslek ve eş seçimine kadar pek çok alanda belirleyici olduğu ifade edilmektedir (Boroditsky, 2003; Pelham ve ark., 2002; Tversky ve Kahneman, 1981; Pica ve ark. 2004; Villiers ve Villiers, 2000; Lucy ve Gaskins, 2007 akt. Boroditsky 2009). Dilin yere, zamana, nesnelere ve renklere dair düşünceleri belirlediğine dikkat çeken Boroditsky (2009), tüm bunlar göz önüne alındığında düşünsel alanda dilbilime dair yani linguistik süreçlerin belirleyici ve biçimlendirici olduğuna vurgu yapmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanının hizmetten yararlananlara, çevresine ve dünyaya nasıl baktığı, kavramlara nasıl bir değer yüklediği dil ve dilin nasıl kullanıldığında kendini göstermektedir (Uluğtekin, 2014). Dil, kimlik inşasında hizmetten yararlanan kişi veya gruba karşı içinde bulunulan sorunun kök nedeni görünmez kılma, toplumsal cinsiyet kalıplarını derinleştirme, dışlama, damgalama ve ayırıcı çarpık bir algının yerleşmesi gibi pek çok olumsuz sonuca neden olur. Cinsel istismara maruz bırakılan çocuğa - yasada tanımlansa bile- güçsüzleştiren bir kavram olan “mağdur”, kanunla ihtilaf halinde olan çocuğa “suçlu çocuk, suça itilmiş veya yine yasada tanımlanmış olsa da suça sürüklenmiş” demek gibi. Kullanılan dil odağı, yaklaşımı belirler. Dilin çarpık bir algı tanımlaması, en baştan hem hizmetten yararlanana yaklaşım hem de onun kendini tanımlaması bakımından olumsuz bir başlangıç noktası olur.

Gündem Oluşturma. *Gündemin ne olduğu, kimin tarafından ve nasıl oluşturulduğu eleştirel yaklaşımda belirleyicidir. Eleştirel sosyal hizmet uygulamasında gündem oluşturma sürecinin kimler tarafından nasıl belirlendiği ve hizmetten yararlananın bu sürece ne ölçüde, nasıl katıldığı önem kazanır. Dayatılan ve baskı oluşturan gündemlerin başta hizmetten yararlananlar olmak üzere sosyal hizmet uzmanlarını ve sosyal dönüşüm sürecini engelleyeceği açıktır (Uluğtekin, 2014).* Gündemi belirleme ve odaklama konusunda araştırmacının doğrudan tanıklık ettiği sürece dair bir örnek aşağıda sunulmaktadır:

2014 yılında Sincan Çocuk Tutukevinde sayım sırasında çocuklar ve infaz koruma memurları arasında çıkan arbede sonucu çocuklara açılan davanın konusu çocukların kamu malına zarar vermesi ve memura mukavemet idi. Olay sonrasında çocuk hakları, insan hakları ve Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği gibi meslek örgütlerinden oluşan Çocuk Cezaevleri Kapatılsın Girişimi, ısrarla rahatsızlığı nedeniyle sayım sırasında ayağa kalkmayan bir çocuk için, yaşları 15-18 yaşları arasında yaklaşık on çocuğa yapılan müdahalenin orantısız olduğunu, özgürlüğün kısıtlanmasının son çare olması gerekirken çocukların -hem de masumiyet karinesi altındayken- halen kapalı tutulduklarını, kapalı kurumların doğası gereği şiddet ürettiğini gündemleştirmeye çalışmıştı. Bu bağlamda çocukların zaten olmamaları gereken bir yerde, meydana geliş nedeni ve süreci tamamen sorgulanmaya açık olmasına rağmen sistemi ve infaz koruma memurlarını koruyan, çocuklara ceza verilmesini talep eden bir gündem değil, çocukların görmüş oldukları zararın tazminine, onarıcı bir süreç işletilmesine ve benzer bir olayın tekrarlanmamasını gündemleştirilmeye çalışılmıştı.

Ön yargılar. *Eleştirel düşünme, ön yargıların uygulamaya yansıdığına dikkat çekmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının gerek toplumsal yapı gerekse kişisel geçmiş ve deneyimleri doğrultusunda hizmetten yararlananlarla ilgili gelişebilecek önyargılarını sorgulamaları ve yüzleşmeleri önemlidir (Uluğtekin, 2014).* Örneğin bir yetişkin tarafından çocuğa karşı cinsel istismar küçük yaşlarda kesinlikle kabul edilemez iken çocuk 14-17 yaşlarında olduğunda; acaba rızası mı var, faili baştan çıkarmış olabilir mi, fail ile aralarında bir yakınlık olabilir mi, kendi suçu olabilir mi,

birbirlerini seviyor olabilirler gibi önyargılar, çocuğun yüksek yararını ve korunma ihtiyacı ile yetişkinin çocukla ilgili yükümlülüklerini yok saymaya evrilen yaklaşım ve eylemlere dönüşebilmektedir.

Dünya olayları ve ideolojiler. *Eleştirel yaklaşım makro düzeydeki olay ve yaklaşımların mezzo ve mikro düzeye yansımalarını sorgular. Örneğin günümüzdeki neoliberal politikaların insanların yaşamında ekonomik, toplumsal, politik, kültürel ve ekolojik yönden olumsuz sonuçlara yol açtığı ortadadır. Ekonomik yönden zaten güçsüz olan insanlar ve özellikle çocuklar açısından bu sonuçlardan en çarpıcı ve vurucu olan yoksulluktur* (Uluğtekin, 2014). Benzer biçimde küresel iklim krizinin yanı sıra 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan COVID 19 Pandemisi de ekonomik ve toplumsal eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Pandemiye karşı Türkiye’de alınan önlemler ve getirilen kısıtlamaların, özellikle alt ve orta sınıfın yaşam mücadelesini zorlaştırdığına tanıklık edilmiştir. Çocuklara yansısı ise kısıtlamalar nedeniyle başta çocuğun ‘ev içi ortamlarda’ kapalı kalması nedeniyle şiddete açık hale gelmesi, çocuğun tüm bakım ve eğitim sorumluluğunun çalışıyor olup olmamasına bakılmaksızın 24 saat ebeveyn veya bakım verenlerin sorumluluğuna bırakılması, eğitime nitelikli erişimin çok daha güçleşmesi -kimi zaman imkânsızlaşması-, pek çok çocuğun eğitiminin kesintiye uğraması ve çalışmak durumunda kalması vb. sonuçlara neden olmuştur.

Eşitsizlik, yoksulluk, pandemi dışında devletin hak ve özgürlüklerle ilgili yaklaşımını, tanımlamasını ve yönetim şeklindeki değişikliklerini de ele almak gerekmektedir. Örnek olarak Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi, kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadele amacıyla, Avrupa Konseyi tarafından 11 Mayıs 2011’de İstanbul’da imza açılmış, Türkiye ilk imzacısı olmuştur. Ancak Sözleşmenin “Türkiye’nin toplumsal ve ailevi değerleriyle bağdaşmayan eşcinselliği normalleştirmeye çalışan bir kesim tarafından manipüle edildiği” gerekçesiyle Cumhurbaşkanlığı tarafından 2021 yılında Sözleşmeden çekilme kararı alınmıştır. Bu kararın, başta kız çocukları olmak üzere LBGTİ+ dahil tüm çocuklarla ilgili hak temelli ve bütüncül bir koruyucu önleyici sistemin oluşturulması konusunda engellerin arttığını, pek çok alanda ayrımcı muamelelerin ve hak ihlallerinin yaşanacağını ve çocukları

ilgilendiren ulusal veya uluslararası belgelerin oluşması, yürürlüğe girmesi veya kaldırılması süreçlerine çocuklar başta olmak üzere çocuklarla ilgili kilit aktörlerin ve tüm yurttaşların dahil olabilme yolunun kapalı olduğunu gösterdiği düşünülmektedir.

Eleştirel sosyal hizmet uygulamasında uygulayıcının harekete geçme zemini, sosyal hizmetin ilke ve değerlerinden beslenir. IFWS tarafından tanımlanan Küresel Sosyal Hizmet Etik İlkeler Beyanı, ayrıntılı olarak dokuz ilkeye dikkat çeker. Bunlar: (1) insan onuruna saygı ve koruma, (2) insan haklarının geliştirilmesi, (3) sosyal adaletin geliştirilmesi: ayrımcı muamele ve baskı karşıtlığı, çeşitliliğe saygı, kaynaklara adil erişimin/ dağılımın sağlanması, adaletsiz politika ve uygulama karşıtlığı, dayanışmayı inşa etmek, (4) kendi kaderini tayin hakkını desteklemek, (5) katılım hakkını desteklemek, (6) gizliliğe ve özel yaşama saygı, (7) insanları bütüncül ele almak, (8) teknoloji ve sosyal medyanın etik kullanımı ve (9) profesyonel dürüstlüktür.

Eleştirel sosyal hizmetin ilkeleri bağlamında DeMaria (1992 akt. Payne, 2020, s. 429) aşağıdaki konulara dikkat çekmektedir.

- Sosyal hizmet, insan doğası ile ilgilenir ve hiçbir politik ya da teorik duruş kendi başına bu tür hedefleri destekleyen değerler bütününe sahip değildir.
- Sosyal hizmet eylemi, ilgili sosyal nedenlere duyarlı olmalıdır.
- Geleneksel düşünce tarafından ötekileştirilen şeylere odaklanılmalıdır.
- Eleştirel düşüncenin, sosyal kaygıları sadece gündeme taşınması değil artık harekete geçmesi gerekir.
- Uygulama, sürekli olarak, uygulayıcıların baş etmek zorunda kaldığı baskıcı sosyal durumlara uyarlanmalıdır.
- Uygulayıcılar, hizmetten yararlananları güçlendirme gibi “düşük seviye” görülen kazanımların, kurumsal öncelikler gibi “yüksek -görülen- çıkarlar” için sorunlu olduğu yönündeki iddialara direnmek konusunda tetikte olmalıdır. Örneğin çocukla ilgili çalışmalardaki etkinliklerin değerlendirilmesinde sadece niceliksel değil niteliksel özellikler önemlidir. Bir etkinliğe kaç çocuğun katıldığı değil o etkinliğin süreci ve çocukların yaşamında olumlu değişiklikler yaratıp yaratmadığına odaklanılması gerekliliği gibi.

- Adaletsizliklere dikkat çeken ve onları anlatan gerçek yaşamla ilgili anlatıları muhafaza etmek önemlidir. Kayıt altına almak, hafıza çalışmaları vb.

2.1.3. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulama Perspektifi

Eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulama perspektifinin temel amacı, sosyal hizmet uzmanlarının iyi uygulama örnekleri üzerinden analiz yapmak ve hizmetten yararlananların yararı bağlamında sosyal hizmet hakkında olumlu öğrenmeyi geliştirmektir (Ferguson, 2008, s. 15). Bu noktada iyi uygulama (*best practice*) kavramının Türkçe çeviri karşılığına denk gelen “en iyi uygulama” tanımlamasının “iyi” ve “en iyi” şeklinde kademelere atıf yapması nedeniyle kavram karmaşası yaşanacağı düşünüldüğünden kavramsallaştırmanın sadece “iyi uygulama” olarak kullanılmasının uygun görüldüğünü hatırlatmakta fayda vardır.

Eleştirel iyi uygulama perspektifinde geçen iyi uygulama, mükemmel veya kusursuz anlamında değildir. Bir uygulamada neyin nasıl başarılmış olduğunu, nelerin mümkün olabildiğini gösteren örnekler olarak ele alınır. Dolayısıyla uygulama sürecinde sosyal hizmet uzmanlarının yaptıkları veya yapabilecekleri hakkında eksiklikler olmadığı anlamına da gelmez. Saleebey (2006 akt. Jones ve arkadaşları, 2008) iyi uygulama perspektifinin belirli bir tarihte, belirli bir durumdaki insanların, durumların ve sürecin etkileşimindeki olumlu dönüşümü görünür hale getirdiğini ifade eder. Burke ve Dalrymple (2009, s. 309), eleştirel uygulamanın güç, baskı ve eşitsizlik kavramlarının kişisel ve yapısal ilişkilere nasıl yansıdığına odaklandığını ifade eder.

Ferguson (2008, s. 18)’a göre iyi uygulamanın sabit bir tanımı yoktur ve asla olamaz. İyi uygulama, kendi zamanı ve yerinin bir ürünüdür ve toplumsal bir kurgudur. Yani, belirli bir zaman ve yerde bile, en iyi uygulamanın nelerden oluştuğu her zaman tartışmaya açıktır. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uygulamalarında neyin iyi olduğunu tanımlama yetkisini ellerinde bulunduranların (“her konunun uzmanı olan” siyasetçiler, akademisyenler, uygulayıcılar vb.) değiştiği ve dönüştüğü de göz önünde tutulmalıdır.

Jones ve arkadaşları (2008, s. 1), Eleştirel sosyal hizmet uygulamaları kapsamında eleştirel iyi uygulamanın sosyal hizmetin odağı ve içinde bulunduğu yapıdaki derin olumsuzluklara karşı acilen verilmesi gereken bir karşılık olarak ortaya çıktığını belirtmektedirler. Söz konusu olumsuzlukların çoğu zaman sosyal hizmette ‘iyi’ olanların görülmemesine neden olduğuna bu nedenle de ‘eleştirel’ yaklaşımın gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Öte taraftan iyi uygulama anlatımları üzerine sistemli bir biçimde odaklanan çalışmaların dikkat çekici ölçüde azlığına, eleştirel uygulama üzerine çalışmaların ise literatürde çok kısıtlı olduğuna dikkat çekmektedirler.

Eleştirel sosyal hizmet yaklaşımının çoğunlukla eksiklik kültürü ve olumsuz eleştiri düzeyinde kalmış olması, neyin yapılmaması gerektiğini idealist bir tarzda ifade ederken neyin yapılabilir olduğu, yapılması gerektiği ve nasıl yapılacağı sorularına dair pratik noktaların ihmal edilmesi veya beklenti düzeyinde bırakılması, sosyal hizmetin anlamının ve özellikle karar vericiler düzeyinde değerinin anlaşılmasına neden olur. Eksiklik kültürünün bir başka yansıması ise sosyal hizmet uzmanlarının, eleştirel iyi uygulama konusunda bir bilgi tabanı ile mesleğin ve disiplinin gelişmesi için bir hareket noktası veya bir başvuru kaynağı olabilecek bir kutlama veya başarı duygusundan mahrum bırakılmasıdır. Bu nedenle öncelikle iyi uygulamayı görünür hale getirmenin önemi ortadadır. Bu bağlamda görünür hale gelmesi önemli olan konular arasında sosyal hizmet uzmanlarının mesleki donanımlarıyla muhakeme ve yetki kullanarak hizmetten yararlananlara karşı saygılı, onların toplum dışına bırakılmış konumları ve ayırmacılığa açık oluşlarına dikkat etmeleri bulunur. Uygulama sırasında sosyal hizmet uzmanlarının eleştirel düşünme becerilerini kullanmış olmalarına odaklanmak sosyal hizmetin öğrenilmesi ve en önemlisi, sosyal hizmet üzerine karar vericiler dahil olmak üzere daha olumlu bir perspektif geliştirme yönünde stratejik bir girişim olarak tanımlanmaktadır (Jones ve arkadaşları, 2008).

Buna göre eleştirel iyi uygulama, başta hizmetten yararlanana ustalıkla destekleyici, olumlu yönde dönüştürücü, süreçte iktidar yapılarını sorgulayıcı ve yetki kullanıcı olan ve bunların hepsinin çeşitli yönlerini içeren özellikleri nedeniyle “iyi” sıfatına uygun olduğunu gösterilebilen sosyal hizmet uygulamasıdır. Eleştirel iyi uygulamanın bütüncül bir biçimde analiz edilebilmesinde uygulayıcının yanı sıra hizmetten

yararlananın, ilgili yönetici ve aktörlerin bakış açılarıyla değerlendirilmesi ve kuramsal açılardan eleştirel açıklanabilmesi önemlidir. Jones ve arkadaşları (2008), uygulamaların değerlendirilmesinde başta sosyal hizmet uzmanının bakış açısının sürecin doğası gereği önemli olduğuna ancak genellikle kenarda bırakıldığına dikkat çekmektedir. Oysa neyin başarılı olduğu konusunda değerlendirme yapılırken kullanılan yaklaşımlardan biri olan ‘kanıta dayalı yaklaşım’ kapsamında da nicel verilerin yanı sıra nitel verilerin değerlendirilmesi, dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerinin kapsamlı bir şekilde ele alınmasını gerektirir.

Gardener (2008, s. 39), eleştirel iyi uygulamada sosyal hizmet uzmanının yetkisini nasıl kullandığı ve karşılaştığı ikilemlere dikkat çekerek baskı karşıtı uygulama kavramının kimi zaman bu durumu açıklamaya yetersiz kaldığını belirtir. Öyle ki baskı karşıtı uygulama kavramı genel olarak toplumun yapılanma tarzı ile güç ve erk sahiplerinin güçlerini kötüye kullanmaları nedeniyle kimi birey ve grupların toplum dışında bırakılmalarına karşı meydan okumadır. Bu bağlamda sosyal hizmet politik bir faaliyet olarak görülmekte; sosyal hizmet uzmanının, hizmetten yararlananların yaşadıkları zorluklarla başa çıkmalarını değil, o durumların yaratılmasında etkili olmuş kültürel varsayımlara, önyargılara, baskıcı ve ezici sosyal yapılara meydan okumaları beklenmektedir. Ancak çoğu kamusal yapılarda ve ötekileştirmeyi derinleştiren yapılarda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının bu yaklaşımı uygulamaya geçirmesinin güç olduğuna dikkat çekilir.

Eleştirel iyi uygulamada önemli bir kavramlardan biri de değerlendirmedir. Cooper (2008, s. 110), sosyal hizmet uygulamalarının değerlendirmesine temel oluşturan sosyal karar süreçlerinde neyin nasıl değerlendirildiği konusunda oluşabilen dinamiklere dikkat çeker. Değerlendirme formatları ve prosedürleri dışında kalan anlatımların önemini vurgular.

Eleştirel iyi uygulama perspektifi çözüm odaklıdır. Yetki/güç, eşitsizlik ve erişim sorunlarına karşı ustalıkla sosyal hizmet müdahalesinin bir fark oluşturmadaki yaratıcılığı dikkate alır. Profesyonellere çalışmalarında yönlendirici ve güçlendirici

kaynaklar sunar. Uygulayıcıları çalışma yöntemleri belirleme konusunda stratejik olmaya davet eder (Ferguson, 2008).

Thompson (2013, s. 183), iyi uygulamayı geliştirmeye yönelik tehlikeli uygulamadan kaçınma, birlikte çalışma, sistematik olma, özgürleştirici uygulama, düşünümsel uygulama ve süpervizyondan yararlanma konularının önemine dikkat çeker. Buna göre sosyal hizmet uzmanının göz önünde bulundurması gereken temel konular aşağıda sunulmuştur (Thompson, 2013, s. 208-209):

Hizmetten yararlanan için olumsuz sonuçlar getirebilecek tehlikelerden kaçınır. Bunun için ezber veya rutinlerin farkında olması, hizmetten yararlananın zarar görmemesine odaklanması, örgütsel becerileri geliştirerek karmaşadan kaçınması ve yenilgiyi kabullenmeden gerçekçi olması önemlidir.

Birlikte çalışmaya dayanır. Sorunların ve karşılanmamış ihtiyaçların neler olduğuna ve nelerin yapılması gerektiğine, nasıl mücadele edileceğine ve sürecin planlanmasına birlikte karar verir. Birlikte çalışma hizmetten yararlanan odağında ancak ekosistem yaklaşımı doğrultusunda ilgili aktörleri de kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır.

Sistematik uygulama gerçekleştirir. Bunun için neyin nasıl hedeflendiği ve sonrasında nasıl açıklanacağına dair çerçeve oluşturması, çerçevenin temelini oluşturacak ön değerlendirme aşamasını eksiksiz ve uygun bir biçimde yapması, bu zemin üzerine oluşturulan müdahale planını net ve odağını yitirmemesi önemlidir.

Özgürleştiricidir. Hizmetten yararlananın yaşamındaki ayrımcılık ve baskının farkında ve bununla mücadeleye odaklıdır. Özenli, hassas ve yapıcı bir biçimde meydan okur. Bu bağlamda hizmetten yararlanan için alan açmak ve alan kaplamaktan bilinçli olarak kaçınma önemlidir.

Düşünümseldir. Kuram ve uygulamayı bütünleştirir. Formel ve enformel bilgi temeline dayanır. Hızlı düşünme, karar verme, eyleme geçme ve uygulama deneyimlerinden öğrenmeye açıktır.

Süpervizyona dayanır. Uygulamaların ve uygulayıcının gelişmesine yönelik süpervizyonun önemini bilir. Olumlu ve olumsuz eleştiriye, hatalarından öğrenmeye olduğu gibi iyi uygulamalarından ötürü kutlanmaya açıktır.

Ferguson'a (2008, s. 24-33) göre, bir uygulamanın eleştirel iyi uygulama olabilmesi için uygulamanın eleştirel sosyal hizmet uygulaması perspektifi ile yürütülmesinin yanı sıra bazı özellikleri belirleyicidir. Bunlardan bazıları şunlardır. Eleştirel iyi uygulama, daha çok zararın oluşmasını önlemeyi sağlayan uygulamadır. Gönüllü olan veya gönüllü olmayan, hatta iş birliği yapmamaya kararlı bir kişi ile yapıcı bir şekilde ilişki kurulabilmektir. Sosyal hizmet uzmanının kendi kişisel güvenliğini sağlayarak tehlike altındaki kişilere erişme kapasitesini yüksek tutmaktır. Sosyal hizmet uzmanının yetkisini uygun bir biçimde kullanmasıdır. İletişim olanaklarını çeşitlendiren uygulamadır. İletişim ve müdahale sürecinde zorlanıldığında yaratıcı ve ekip çalışmasını arttıran uygulamadır. Uygulamada empati, beceri ve eleştirel akıl yürütme kullanır. Yerel ve kültürel özellikleri gözetir. Örgüt ve örgütler arasında uygulamanın bağlamına ve iş birliğine odaklanır. Ekip içinde ortaklık çalışması yürütür. Uygulama, toplum dışında bırakılanların seslerini duyurma ve büyütme odaklanır.

Eleştirel iyi uygulama konusunda başka bir boyut da sosyal hizmet uzmanlarının mesleki olarak hem paylaşım hem de gelişim için olanaklarını geliştirilmesidir. Sosyal hizmet uzmanlarının güvenli bir şekilde düşünebildikleri, sorgulayabildikleri ve sorgulanabildikleri ortamların yaratılması gerekmektedir. Öyle ki sosyal hizmet uzmanlarının vaka tartışmaları aracılığıyla deneyim paylaşımında bulunmaları ile ortaklığa dayalı değerlendirme modelleri geliştirdikleri, bu gibi uygulama toplulukları geliştirilmesi yoluyla da bireysel ve örgütsel öğrenmenin güçlenmenin sağlandığı görülmektedir (Thomas ve Spreadbury, 2008, s. 251).

2.2. ÇOCUĞUN İNSAN HAKLARI, SOSYAL HİZMET VE ELEŞTİREL İYİ UYGULAMA

Bu bölümde çocuğun insan hakları ve sosyal hizmet, çocuklarla sosyal hizmet alanı ve çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulamaya dair çerçeve sunulmaya çalışılmıştır.

2.2.1. Çocuğun İnsan Hakları¹¹

Çocuk hakları, çocukların insan haklarıdır. Her çocuğun var oluşuyla değerli, biricik, kendini gerçekleştirme gücü olduğuna ve ona borçlu olunan muameleye işaret eden düşünceyi, 18 yaşına kadar herkes için özel bir statüyü ve bunu temel alan mücadele alanını tanımlar. Çocuklara karşı her türlü onur kırıcı ve kötü muamelenin ortadan kaldırılması için bir taleptir. Her çocuk için daha iyi bir dünya, eşitlik ve adalet talebinin yüksek sesle söylenmesidir. Bu talebin temel dayanağı ise insan hakları kavramıdır.

Çocuk hakları insan haklarının ayrılmaz bir parçasıdır, insan haklarının çocuklar için özel gerektirdiklerine işaret eder. Dolayısıyla insan hakları kavramını ve barındırdığı alt kavramları ele almak önemlidir. Nitekim “bir kavramın içeriği bulanık olduğu halde, herkes bu kavramı bildiğini sanınca, kavram tehlikeli hale dönüşür” (Kuçuradi, 2011). İnsan hakları kavramının genellikle muktedirler tarafından tehlikeli ve tehdit içeren kavramlar arasında değerlendirildiği ve öncelikle bu algının dönüştürülmesine ihtiyaç olduğu da açıktır.

İnsan hakları kavramının temeli insan ve insanın değeri kavramlarından ayrı düşünülemez. Ki tüm bu kavramlar antik çağlardan bu yana felsefe, siyaset, hukuk vb. çeşitli alanlarda ele alınmaya devam ediliyor. Çünkü insan eyleyen bir varlık. Düşünür, hisseder, davranışa döker, eylem veya eylemsizliği seçer. Keşfeder, üretir, biriktirir, biriktirdikleri üzerine yeniden inşa eder. Yapabilir olma, gücü ve olanağı vardır. Bu, tabii ki insanın tür olarak üstün olduğuna, yapabilme gücü ve erkini şüursuzca kullanabileceği anlamına gelmez. Aksine zarar vermemeyi tercih etme ve bunu eyleme dökme gücüne, olanağına, sorumluluğuna işaret eder, bu da onu değerli kılar.

¹¹ Çember Çocuk Politikası Dergisi’nin Aralık 2022’de yayımlanan ilk sayısında yayımlanmıştır.

“Tüm insanların sadece insan oldukları için sahip oldukları” haklar bütününe işaret eden insan hakları düşüncesi, her bir insanın yaşamını eşit, özgür, adil ve insan onuruna yaraşır bir şekilde sürdürmesi gerektiğini öngörür. Irk, renk, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet ifadesi ve kimliği, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka her tür statüye karşı ayrımcılık yasağını tanımlar.

“İnsan hakları etkin ve edilgin anlamda etik ilkelerdir: insanların görmesi ve başka insanlara göstermesi gereken muameleyi dile getirirler. Aynı zamanda toplumsal düzenlemeye, hukuka ve siyasete etik talepler getirme girişimidirler. İnsanın değerini tanıma ve koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çıkarlar. Bu bağlamda insan haklarını koruma felsefi, etik ve siyasal sorunlara işaret eder. Felsefi bir sorundur, çünkü insan hakları kavramının açıklığa kavuşturulmasına – bu hakların getirdikleri konusunda daha sağlam sonuçlar çıkarmamızı sağlayabilecek bir açıklığa- şiddetle ihtiyaç vardır. Etik bir sorundur, çünkü günlük yaşamda bu haklara saygı gösteren ya da onları çiğneyen kişilerdir; kişilerdir olayları ya da kamu görevlisi olarak verdikleri kararlarla korunmalarına katkıda bulunan. Ayrıca siyasal bir sorundur; çünkü bütün yurttaşların insan olarak olanaklarını geliştirmeleri, “korku ve yoksunluktan uzak” yaşayabilmeleri için gerekli koşulları doğrudan doğruya veya dolaylı olarak sağlamak, her devletin görevidir” (Kuçuradi, 2011).

İnsanlık tarihi kölelikten ırkçılığa, zulüm ve işkenceden katliamlara kadar sayısız insan hakları ihlallerine sahne olmuşsa da insan haklarının küresel bir sese dönüşmesi 20. yüzyılın ortalarına denk gelir. Özellikle de İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazizm’in altı milyondan fazla kişiyi katletmesinin yarattığı dehşete ve insanlık suçlarına karşı oluşan tepki, insan hakları ihlallerinde “bir daha asla” ilkesinin belirleyici olmasının zemini güçlendirmiştir. Bir daha asla ilkesi insan hakları ihlalinin bir daha tekrarlanmaması için cezasızlık kültürü ile mücadele konusunda yapılması gerekenlere, ihlallerle açığa çıkan yapısal ve tarihsel nedenler ile devlete ve topluma içkin dönüştürülmesi gereken yapılara odaklanır (Toker ve arkadaşları, 2021, s. 50). Bu bağlamda barışın tesisine

katkıda bulunmak ve insan hakları standartlarını uluslararası hukukta tanımlamak için 1948’de ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi dönüm noktalarından biridir.

İnsan hakları standartlarına dayanan uluslararası insan hakları hukuku devletlerin birbirlerine ve kendi sınırları içinde bulunan tüm hak sahiplerine (yurttaş olsun veya olmasın) yükümlülüklerini tanımlar. Buna göre devletlerin üç temel yükümlülüğü bulunur. Bunlar; insan haklarına saygı gösterme, insan haklarını sağlama ve insan haklarını koruma ve yerine getirmedir.

Açıktır ki bu yükümlülüklerin öncelikli muhatabı hak sahipleridir. Her insan hak sahibidir; hakları vardır, hakkını talep eder, yükümlülük sahiplerini sorumlu kılar ve diğer insanların haklarına saygı gösterme sorumluluğu vardır. Yükümlülük sahiplerinin ise hak sahiplerinin haklarına saygı gösterme, hakları sağlama, koruma ve yerine getirme sorumluluğu vardır. Dolayısıyla hak sahipleri ve yükümlülük sahipleri arasındaki ilişkinin insan haklarını temel alması yani hak temelli olması beklenir.

Özetle insan hakları ihlalleri fitrat, kader, kısmet, kaza, münferit, istisna veya doğal afet değildir. Hakların korunmasını lütuf gibi sunmak, ihlallere olmuş bitmiş hayat devam ediyor veya beka sorunudur vb. demek de kabul edilebilir değildir.

Çocuk haklarının insan hakları bünyesinde özel olarak tanımlanmasının nedeni insan haklarının çocuklar için özel gerektirdikleri olmasından kaynaklanır. Öyle ki halen yetişkinler tarafından kurgulanan dünya düzeni çocuğun insan haklarını görmezden geliyor, çocuk hakları ihlalleri sürüyor ve de artıyor. Mevcut düzen çocuğu hak sahibi görmekten ziyade sistemin devamı için bir nesne olarak görüyor, araçsallaştırıyor, dikkate almıyor, oy hakkı vermiyor. Bununla birlikte çocukların gelişimlerinin özel bir evresinde olmaları, görüşlerinin nadiren dikkate alınması, hükümetlerin insan hakları konusundaki tutumunu belirleyen siyasal süreçte anlamlı bir rol oynayamamaları, kendi haklarını korumak için adli sistemden yararlanma konusunda önemli sorunlarla karşılaşmaları, haklarının ihlali durumunda hukuki yola başvuramamaları, haklarını koruyan örgütlere erişimlerinin sınırlı olması da hak ihlallerinin hem zeminini döşüyor hem de ihlallerinin artmasına neden oluyor. Çocuğu nesneleştiren, tahakküm altına alan,

değersizleştiren, “-mış gibi” yapan ezberlerin ve algının değişmesine; çocuğun potansiyeline inanan ve güçlenmesine destek olan yaklaşımın benimsenmesi ihtiyacı aciliyetini koruyor. Dolayısıyla çocuğun insan hakları, çocuğu yetişkinlerin özellikle de karar vericilerin hoyratlıklarından ve neden oldukları insan hakları ihlallerinden korumak için özel olarak tanımlanıyor.

Çocukların insan haklarını korumaya yönelik çabaların ve karar vericilerin yükümlülüklerini tanımlayan toplumsal sözleşmelerin tarihsel süreç içerisinde parça parça biriktiğini görüyoruz. “İnsanlık çocuklara elindekinin en iyisini vermekle yükümlüdür” yaklaşımıyla kaleme alınan Cenevre Çocuk Hakları Beyannamesi (1924) bunlardan biridir. En kapsamlı ve halen temel belge olarak kabul edilen ise 1989 yılında yazılı hale getirilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS), bu sözleşmeye bağlı ek protokoller (Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol) ve çocuk hakları komitesinin genel yorumlarıdır.

Sözleşme dünya çapında çok kısa sürede ve en çok taraf olunan uluslararası belge niteliği taşıyor. Bu, dünya ülkelerinin pek çok anlaşmazlığa, çatışmaya ve savaşa rağmen ortaklaştığı temel konunun çocuğun insan hakları olması bakımından da umut veriyor. 54 maddeden oluşan ÇHS’nin temel ilkesi bulunuyor.

1) Ayrımcılık Gözetmeme İlkesi: Çocuğun insan hakları, istisnasız tüm çocuklar için geçerlidir. Sözleşmeye taraf olan devletler, hiçbir ayırım yapmadan yetki alanlarındaki tüm çocukların insan haklarını tanıır ve taahhüt eder. Ayrımcılık yasağı sözleşmenin 2. maddesinde tanımlanır.

İnsan hakları literatüründe ayrımcılık yasağı, tüm insanların haklara ve özgürlüklere eşit biçimde sahip olmalarını, bu haklardan eşit olarak yararlanmaları hakkını tanımlar.

2) Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi: Çocuğun yüksek yararı ilkesi, çocuk odaklı bakış açısını destekler, çocuğun birbiriyle ilişkili hak ve ihtiyaçlarını gözetir. Çocuğun insan haklarının korunmasına yönelik kanunların, politikaların ve uygulamaların değerlendirilmesinde çocuğun yüksek yararının göz önünde tutulmasını, hizmet planlamalarında çocuğa öncelik verilmesini tanımlar. ÇHS'nin 3. maddesi başta olmak üzere tüm maddeleri çocuğun yüksek yararını odak alır.

3) Çocuğun Yaşam ve Gelişme Hakkının Korunması İlkesi: Yaşam ve gelişme, her çocuğun temel hakkıdır. ÇHS'nin 6. maddesi: *“Her çocuk yaşama hakkına sahiptir. Devlet çocuğun yaşamını ve gelişimini güvence altına almakla yükümlüdür”, der.*

4) Çocuğun Katılımı İlkesi: Çocuğun katılımı kavramı demokrasi ve insan hakları kültürünün tüm toplumlarda tam olarak benimsenmesini sağlamak amacıyla ilk kez ÇHS ile gündeme gelmiştir. Sözleşmenin 12, 13 ve 15. maddelerinde belirtilen çocuğun katılım hakkı “çocukların ve gençlerin kendilerini ilgilendiren konularda, kararlarda, etkinliklerde ve süreçlerde etkin bir şekilde yer almaları” anlamına gelmektedir. ÇHS’de çocuğun katılım hakkının özellikle tanımlandığı maddeler şöyledir:

Madde 12: *“Her çocuk kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da işlem sırasında görüşlerini serbestçe ifade etme, görüşlerinin dikkate alınmasını isteme ve katılma hakkına sahiptir”*

Madde 13: *“Çocuk, isteklerini ve düşüncelerini seçtiği bir yolla özgürce açıklama hakkına sahiptir”.*

Madde 15: *“Çocuklar, başkalarıyla bir araya gelme, dernek kurma ve kurulu derneklere katılma hakkına sahiptir”.*

“Kamu yaşamında yer almak” ve “kamu yaşamının bir parçası olmak” şeklinde tanımlanan katılım, çocukların karar süreçlerinde ve etkinliklerde yer alması, bu süreçlerde “etkili” olması, karar mekanizmalarına, uygulama ve değerlendirme süreçlerine “etkin” müdahalelerde bulunmasıdır. Katılım “çoğulculuk”, “insan hak ve özgürlükleri”, “hukukun üstünlüğü” ile birlikte demokrasinin temel prensipleri arasında yer alır. Çocuk ailede, okulda, sokakta, politikada yani aslında yaşamın her alanında

demokrasinin ve insan haklarının temel prensiplerine göre yaşamını sürdürmezse, ileriki yaşantısında bu kavramlara göre yaşaması mümkün değildir.

ÇHS'nin ilke ve çerçevesi çocuğun insan haklarının korunmasında hak temelli yaklaşımın güçlendirilmesi, söz konusu yaklaşımın bütüncül ele alınması -başta çocukların kendilerini ilgilendiren her konuda -ki çocukların yaşamlarını doğrudan veya dolaylı etkilemeyen konu yoktur- görüşlerini ifade etmelerine alan açmak ve bu görüşleri ciddiye almak yükümlülüğünü hatırlatır.

Türkiye, Sözleşmeyi 1990 yılında imzaladı, 1994 yılında TBMM'de onayladı ve 1995 yılında Resmi Gazete'de yayımlayarak iç hukuk normu haline getirdi. Anayasanın 90. maddesi imzalanan ve onaylanan uluslararası sözleşmeleri iç hukuk normu olarak kabul ettiğinden Sözleşmenin her bir maddesi 1995 yılından bu yana Türkiye'deki tüm çocukları kapsayan birer yasa maddesi haline geldi. Bunun yanı sıra ÇHS'nin onaylanması sırasında ana dil, azınlık ve etnik köken tanımlamaları geçen üç maddeye (17, 29 ve 30. Madde) çekince koydu. Uluslararası hukukta çekince koymak söz konusu maddelerin uygulanması için iç hukuk düzenlemelerinin henüz uygun olmadığı anlamına gelir. Dolayısıyla gerek Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi gerek çocuk hakları hareketi her fırsatta çekincelerin kaldırılması talebini yenilemektedir.

Bütüncül ve hak temelli yaklaşım; çocuğun insan haklarının ihlal edilmemesi, ihlal edildiğinde etkin, onarıcı ve iyileştirici bir müdahale yapılması ve benzer bir ihlalin bir daha asla tekrarlanmaması için birbirini bütünleyen politika, yasa, örgütlenme ve uygulamalar oluşturulmasını amaçlayan yaklaşım olarak tanımlanabilir. Kamu idaresi için yol haritası, çocuk hakları hareketi için ise kontrol listesi olarak tanımlanabilecek bu yaklaşımın gereklilikleri birbiriyle yakından ilişkili ve çok boyutludur. Söz konusu gereklilikler genel olarak şunlardır:

- Her çocuğun insan haklarının güvence altına alınmasına öncelik vermek
- Çocuğun insan hakları ve korunması konusunda ortaklaşmak
- İhlallerin kök nedenlerine yönelik araştırma yapmak
- Hak temelli veri oluşturmak
- Çocuğun anlamlı ve etkin katılımını sağlamak

- Çocuklar için hak arama mekanizmaları oluşturmak ve çeşitlendirmek
- Liyakat üzerine kurulu sorumluluk zinciri kurmak
- Başta bütçe olmak üzere her tür kaynak aktarımına öncelik vermek
- Hesap verebilirlik ve şeffaflık sağlamak
- Kısa- orta ve uzun vadeli koruyucu- önleyici planlama ve uygulamalar yapmak (Çocukla ilgili tüm alanlara dair ihlal olmasın, olduğunda ve bir daha asla olmamasına dair planlama ve uygulamalar)
- Hak temelli izleme, değerlendirme ve raporlama süreçleri yapılandırmak
- Bağımsız izleme mekanizmalarına açık olmak
- Her bir çocuk hakkı ihlali ile ilgili cezasızlık kültürü ile mücadele etmek

Bu bağlamda çocukların insan haklarına dair temel çerçeve Yaşar Kemal'in "çocuklar insandır" cümlesine atıfla şu şekilde özetlenebilir:

- Her bir çocuk hak sahibidir.
- Çocuğun insan hakları evrenseldir, bölünemez ve devredilemez.
- Devletin her çocuğun insan haklarına saygı gösterme, sağlama ve koruma yükümlülüğü vardır.
- Çocuğun insan hakları ancak hak sahiplerinin güçlenmesiyle gerçekleşir.
- Çocuğun insan hakları yetişkinlerin insan haklarından daha değersiz veya lütuf değildir.

2.2.2. Çocuklarla Sosyal Hizmet Alanı

Çocuklarla sosyal hizmet alanı her bir çocuğun kendini gerçekleştirme ve yapabilir olmasına destek olmak, çocuğun yaşamını zorlaştıran durum ve ihlallerin önlenmesini, ortadan kaldırılmasını ve bir daha tekrarlanmamasını amaçlayan sosyal hizmet mesleği ve disiplininin bir uygulama alanıdır. Ulusal ve uluslararası mevzuata göre 18 yaşına kadar tanımlanan "çocuk" statüsünü kapsar¹². Bebeklik, çocukluk, ergenlik olmak üzere gelişimsel dönemleri içerir.

¹² Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 1 ve Çocuk Koruma Kanunu Madde 3.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulaması küresel sosyal hizmet tanımı temel alındığında, çocuğun güçlenmesini ve özgürleşmesini odağa alarak sosyal değişimi, gelişimi ve sosyal bütünleşmeyi; insan hakları, sosyal adalet, ortak sorumluluk ve çeşitliliğe saygı ilkelerini merkeze alarak desteklemektir. Çocuğun yaşam zorluklarıyla mücadele etmesi ve onun iyilik halinin geliştirilmesi için başta onunla olmak üzere ilgili kişi ve yapılarla çalışılmasıdır. Küresel sosyal hizmet tanımı, tanımın ulusal ve/veya bölgesel düzeylerde geliştirilebileceğine de dikkat çeker (IFSW-IASSW, 2014). Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları, çocuğun insan haklarının yaşama geçmesini odağa alarak sosyal değişimi, gelişimi ve sosyal bütünleşmeyi desteklemek için doğası gereği birbiriyle ilgili seçili eylemlilikleri -yeri geldiğinde eylemsizlikleri- içeren planlı bir değişim süreci olarak tanımlanabilir.

Planlı değişim sürecinde başta çocuğun özellikleri, yaşadığı zorluk veya ihlal ile zorluğu aşma konusundaki güçleri ve kararları, sosyal hizmet uzmanının özellikleri, mesleki donanımı, rolü, uygulama ilkeleri, çerçevesi ve becerileri belirleyicidir (Sheafor ve Horejsi, 2014, s. 30-34). Çocuğun yaşadığı zorlukla ilişkili içinde bulunulan sosyal kurum veya özel uygulama alanı ve bunların bağlı olduğu sosyal politika ve programları çevreleyen sosyal çevre, planlı değişim doğrudan etkileyen değişkenlerdir. Söz konusu değişkenler göz önünde tutulduğunda her bir çocukla yürütülen sosyal hizmet uygulamasının biricik olduğunu ve süreçte ilgili tarafların ve yapıların etkileşim içerisinde olduğunu göz önünde tutmak önemlidir.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalardaki konumları genel olarak üç biçimde tanımlanabilir. Bunlar teknik bürokratik sosyal hizmet uzmanı, profesyonel sosyal hizmet uzmanı, radikal/ kendini adanmış sosyal hizmet uzmanıdır.

Teknik-bürokratik sosyal hizmet uzmanı için öncelik çalıştığı kurumda tanımlanmış görevleri ve rolleri yerine getirmektir. Çalışmalar kuruma dair işleyiş ve prosedürler doğrultusunda yürütülür (Banks, 2006, s. 138 akt. Karabekir, 2016). Ancak sadece teknik ve bürokratik odaklı çalışma hizmetten yararlananın biricikliğinin, ihtiyaçlarının, yararının ve haklarının gözden kaçmasına ve etik ihlallere neden olmaktadır. Karabekir

(2016), bürokratik ortamlarda çalışan meslek elemanlarına ilişkin en büyük sorunun bürokratik karar verme mekanizmalarının etik sorumluluğu zayıflatması olduğuna dikkat çekmektedir.

Profesyonel sosyal hizmet uzmanı için uygulamada öncelik sosyal hizmet mesleğinin etik kurallarıdır. Hizmetten yararlananın yararını ve haklarını odak alır. Mesleki kimliği öncelikli, bir kurumda çalışan olmak ise ikinci sıradadır (Banks, 2006, s. 138 akt. Karabekir, 2016).

Kendini işine adanmış / radikal sosyal hizmet uzmanı için öncelik eşitsizlikler ve adaletsizlikler ile mücadeledir. Sosyal hizmet uzmanının değişim yaratmaya ilişkin kişisel ya da politik umudu ve iradesi yüksektir. Değişim mikro düzeyde veya makro düzeyde olabilir (Banks, 2006, s. 136-137 akt. Karabekir, 2016).

Sosyal hizmet uzmanının konumuna göre şekillenen sosyal hizmet uygulama modellerinin temel özellikleri ise şu şekilde özetlenebilir (Banks, 2006 akt Karabekir, 2016, s. 102).

Radikal/ Adanmış sosyal hizmet uygulamasında sosyal hizmet, bir misyon ve toplumsal hareket anlamındadır. Sosyal hizmet uzmanı uygulamanın eşit ortağıdır. Gücü yapabilirliğinden başka bir ifadeyle durumlara ilişkin gerekeni yapma yeterliliğinde gelir. Hizmetten yararlananları eşit ortak olarak görür. Bireyin veya grubun güçlenmesine odaklanır. Toplumsal değişimi amaçlar. Kişisel ve politik bağlılığı vardır. Uygulamada benimsediği temel ilkeler arasında duygudaşlık, içtenlik, bilinç yükseltme ve kolektif eylem öne çıkar. Radikal sosyal hizmet uygulamasını olanaklı kılan en uygun örgütlenmeler bağımsız sivil toplum örgütleri ya da kampanyalar düzenleyen gruplardır.

Profesyonel sosyal hizmet uygulamasında sosyal hizmet, meslek ve etik ilkeler anlamındadır. Sosyal hizmet uzmanı uygulamanı meslek elemanıdır. Gücü mesleki uzmanlıktan gelir. Hizmetten yararlananlar hizmet sunulacak olanlardır. Sosyal hizmet uzmanı ve hizmetten yararlanan ilişkisine odaklanır. Mesleki etik ilkelere göre hareket

eder. Uygulamada benimsediği temel ilkeler arasında hizmetten yararlananın kendi yaşamını yönlendirme hakkına, koşulsuz kabul, gizlilik vb. öne çıkar. Profesyonel sosyal hizmet uygulamasını olanaklı kılan en uygun örgütlenmeler özelde çalışma ya da örgüt içinde yüksek oranda bağımsızlığı olacak şekilde çalışmadır.

Teknik–bürokratik sosyal hizmet uygulamasında sosyal hizmet bir iş anlamındadır. Sosyal hizmet uzmanı teknik bir eleman, memur konumundadır. Gücü kurumsal rolünden gelir. Hizmetten yararlananlar tüketici konumundadır. Hizmet sunmaya odaklanır. Bağlı olduğu örgütün kurul ve işleyiş usullerine göre hareket eder. Uygulamada benimsediği temel ilkeler arasında kaynakların adil dağıtımı ve kamu yararının gözetilmesine ilişkin kuruluşun sorumlulukları öne çıkar. Teknik-bürokratik sosyal hizmet uygulamasını olanaklı kılan en uygun örgütlenmeler devlet, özel sektör veya sivil toplum örgütlenmeleri içindeki bürokratik kuruluşlardır.

2.2.2.1. Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarının Gelişimi

İnsanların -ve dolayısıyla çocukların- toplum içindeki işlevselliğini etkileyen birey ve çevresi arasındaki etkileşimine odaklanan sosyal hizmet mesleğinin ortaya çıkışı, insanlık tarihinde yoksulluk ve eşitsizliklerin giderilmesi için yapılan yardımlaşma ve dayanışmanın gelişimi ve dönüşümü ile yakından ilişkilidir. Çocuklara yönelik yardımlar konusunda en eski kayıtlar M.S. 3. ve 4. yüzyıla kadar gitmekte ve korunma ihtiyacı olan çocuklar için kurum bakımına işaret etmektedir (Kadushin 1970, s. 519; Koşar, 1992; Gökçearslan Çiftçi, 2009, s. 54). Kurum bakımı, başta çocukların büyük gruplar halinde bakımı, büyük grup bakımının zararlarının anlaşılması üzerine koruyucu aile hizmetlerinin ve daha küçük grup bakımı hizmetinin gelişimi ve uygulanması, çocuğun ebeveyn veya bakım verenleri tarafından bakımının sağlanmasına yönelik destekleyici çalışmaların yapılması gibi dönüşümler geçirmiştir (Gökçearslan Çiftçi, 2009, s. 54). Bu bağlamda hayırseverlikten ve inanç sisteminden kaynaklı yardımların, başta ekonomik boyutlarda olmak üzere toplumsal yapı ve yaklaşımlardaki değişim ve dönüşüm ile sosyal hizmet mesleğinin oluşmasına hız kazandırdığı görülmektedir. Öyle ki mesleğin ortaya çıkışında özellikle sosyal politika ve sosyal güvenlik bağlamında 17. yüzyılın sonlarına doğru yaşanan Fransız Devrimi ve 18. yüzyılda İngiltere’de yaşanan

sanayi devriminin etkili olduğu ifade edilmektedir (Yazıcı, 2019, s. 62). 1890'da ABD'de yaşanan ekonomik kriz ile hayırseverlik ve gönüllü çalışmaların dönüşmesi dönüm noktası olarak tanımlanmaktadır. Süreç içerisinde mesleğin bireyin sosyal işlevselliğini gerçekleştirmekle ilgili olarak sosyal koşullara ve bireye olmak üzere iki odağı temel almaya başladığı ifade edilmektedir (Acar ve Çamur Duyan, 2003, s. 3). Bu doğrultuda çocukları etkileyen sosyal koşulların yanı sıra doğrudan çocuğu odak alan çalışmaların ise 1909 yılında yine ABD'de kanunla ihtilaf halinde olan çocuklara yönelik başladığı görülmektedir (Body Webb, 2011, s. 47). Ailelere odaklanan çalışmalar sırasında Mary Richmond ile birlikte sorunların “teşhisi” ve çocukların “tedavisi” konusunda çalışmalar yapıldığı, “ebeveyn rehberliği” kavramının gelişimiyle birlikte de 1950 ve 1960'lı yıllarda çocuk refahı alanının sosyal hizmet alanına özel bir alan olarak tanımlanmaya başlandığı görülmektedir (Kadushin, 1987 akt. Body Webb, 2011, s. 48). Pek çok gelişmenin yanı sıra çocukların ve haklarının korunmasına yönelik çalışmalar uluslararası belgelerle devletlerin taahhüdü altına girmiş ve yükümlülükleri altında tanımlanmaya başlamıştır.

Türkiye'de çocukların korunması da -günümüzdeki anlamıyla devletin sosyal sorumluluğu anlamına gelişi- tarihsel süreçte dönüşmüştür. Meşruyetin korunmasının bir aracı olarak (hayır yapma) Osmanlıda başlayan çalışmalar arasında 1903 yılında yoksul çocuklara hizmet vermek üzere kurulan Darülhayr-ı Ali ile 1920'li yıllarda 13 yaşın altındaki tüm çocukların korunması amacıyla açılan ıslahhaneler ve yalnızca kimsesiz ve yoksul çocukları korumak ve eğitmek amacıyla kurulan Darüleytamlar kurumsal bakım örneklerini oluşturmaktadır. TBMM kurulduktan sonra Himaye-i Etfal Cemiyeti adı ile kurulan, süreç içerisinde isim ve yapı değiştirerek Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) ve son olarak günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) adını alan yapılanmalar çocukla ilgili ve kökleri Cumhuriyet öncesine giden kurumların başında olmuştur (Karataş ve arkadaşları, 2004, s. 17).

Uluğtekin (2001) çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının Türkiye'deki gelişimine bakıldığında ülkenin toplumsal-ekonomik ve siyasal süreçleriyle bağlantılı olarak pek

çok değişim yaşıandığına dikkat çekmektedir. 1920-1960 yılları arasında 743 sayılı Medeni Kanunda yapılan değişiklikler ile çocukların korunması konusunda çerçevenin genişlediğini buna paralel olarak Köy Kanunu (1924), Tevhidi Tedrisat Kanunu (1924), Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930), Belediyeler Kanunu (1930), Polis Vazife ve Salahiyeti Kanunu (1934), İş Kanunu (1936) gibi yasal düzenlemelerde çocuklarla ilgili düzenlemeler getirildiğine işaret etmektedir. Bunlara rağmen 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda adalet sistemine giren çocukları korumak yerine cezalandırma yaklaşımı ağır basan düzenlemeler olduğunu belirtmektedir. Yine aynı dönemde sosyal devlet ilkesi ile bağdaşmayan ve hayırseverlik odağı ağırlıklı olan Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanununun yürürlüğe girdiğine dikkat çekmektedir. 1960'lı yıllarda sosyal bir hukuk devleti olma konusundaki çabalara paralel olarak 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 1987 yılında ise çocuk mahkemelerinin kuruluşuna dair yasal düzenlemeler yapılmıştır (Uluğtekin, 2001).

1989 yılında imzaya açılan ve 1990 yılında onaylanarak iç hukuk normu haline gelen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme sonrasında çocuklarla ilgili yasal düzenlemelerin yeniden ele alınmaya başlandığı bir döneme girilmiştir. Özellikle Avrupa Birliği sürecinde hukuk düzeninin Avrupa Birliği normlarına uyumlu hale getirilmesi konusunda çalışmalar yürütülmüştür. Ancak 2005 yılında yürürlüğe giren Çocuk Koruma Kanunu, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye atıfta bulunsa da koruyucu ve önleyici düzenlemelerden ziyade eski alışkanlıkları barındıran ve adalet sistemine giren çocuklarla ilgili düzenlemelere odaklanmıştır (Tarımeri, 2007).

2.2.2.2. Çocuklarla Sosyal Hizmet Alanında Temel Zorluklar

Dünya pek çok açıdan eşitsizliklere ve adaletsizlere sahne olmaya devam etmektedir. Birçok toplum ulusal ve uluslararası düzeyde ekonomik, siyasi ve kültürel savrulmalar yaşamakta, buna bilim dışı tartışma ve kabullerin çarpıtıcı etkisi eşlik etmektedir. Tahakküm üreten ilişkiler, yapısal ve çıplak şiddet, ırkçı, cinsiyetçi, kesişimsel ayrımcı muameleler, yoksulluk, yoksunluk, kimlik sorunları, çalışma ilişkilerindeki adaletsizlik gibi çok çeşitli konular sosyal- ekonomik, sınıfsal ve kültürel düzeyde dışta tutulan ve kırılgan grupların çoğalmasına ve yaşadıkları sorunların dönüşerek kökleşmesine neden

olmaktadır (Heybe, 2020). Söz konusu gruplardan biri de çocuklardır ve çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının dünyadaki ve her bir ülkedeki toplumsal-ekonomik ve siyasal süreçlerle bağlantılı olarak değişimler geçirdiği ifade edilebilir. Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarındaki temel zorlukların başında çocuklara yönelik yaklaşım ve politikaları belirleyen çocuk algısı ile sosyal hizmet uygulamalarına ve uygulayıcılarına öncelik verilmemesi geldiği düşünülmektedir.

Çocuk algısı. Genel itibariyle “çocuğun algısı” anlamından çok uzak bir biçimde, yetişkinler dünyasında çocuğun ne olduğunun, ne olacağının ve kendisinden ne beklendiğinin yine yetişkinler tarafından belirlenmesine zemin oluşturur. Çocuk algısına dair tanımlamalar tarihsel süreç içerisinde ideolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamlarda çocuğun üzerinde kimin, neden, nasıl, nerede ve ne zaman karar sahibi olduğuna yön vermektedir (Acar ve arkadaşları, 2015).

Çocukların; gelişimlerinin özel bir evresinde olmaları nedeniyle özel gereksinim ve ihtiyaçları olması, reşit sayılmamaları nedeniyle oy haklarının bulunmaması, karar mekanizmalarına ve politika oluşturma süreçlerine dahil edilmemeleri, hak arama mekanizmalarına yetişkinlere oranla daha güç erişebiliyor olmaları; dışta tutulmalarına, korunma ihtiyaçlarının oluşmasına ve hak ihlallerine açık hale gelmelerine neden olmaktadır (ICC, 2008). Dünya düzeninin halen “belirli” yetişkinler tarafından kurgulanması nedeniyle söz konusu zeminin oluşmasında yetişkinlerin çocuk algısı temel belirleyici olmaktadır.

Çocuğu hak sahibi ve yapabilir görmeyen yetişkinlerin, “yetişkin (reşit) olmayan” çocuk üzerinde “kendilerine atfettikleri” karar verme gücü ve erki, yetişkinlerin çocuk üzerinde kurduğu tahakküm ile görünür hale gelmektedir. Dolayısıyla yetişkinler tarafından kurgulanan politikalara, yasalara, örgütlenmelere ve uygulamalara yansıyan tahakküm ilişkisi ile çocukların tüm insanlar gibi eşit haklara sahip bireyler olduğu hakikati arasında oluşan tezatlık, çarpık çocuk algısına işaret etmektedir.

Young-Bruell (2021, s. 11), yetişkinlerin çocuklar hakkında belirleyici olmasını doğal karşılayan, çocukları yapabilir değil yetersiz hatta külfet olarak gören eğilimden

beslenen önyargıları ve bu önyargılarla mücadeleyi *childism* kavramı ile ele almaktadır. Türkçeye “çocuk düşmanlığı” olarak çevrilen *childism* kavramı, yetişkinlerin çocuklara karşı geliştirdikleri önyargılar ile yüzleşmeleri gerektiğine dikkat çekmektedir. Bora (Young-Bruell, 2021, s. 12), orijinali *childism* olan terimin *sexism*, *racism* gibi terimlerle birlikte düşünülmesi gerektiğine ancak terimin, İngilizce’de “-ism” ile kastedilen çağrışım ve göndermelerin ötesinde taşıdığı anlam doğrultusunda “çocuk düşmanlığı” kavramlaştırmasının tercih edilmek durumunda kaldığına dikkat çekmektedir. Bu noktada *childism* kavramı ile tanımlanmaya çalışılan odağın, yetişkinlerin çocukları “düşman” olarak görmeleri veya “düşmanlık” besleyebileceklerinden ziyade çocukları kendileriyle “eşit” görmeye karşı oldukları olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla terimin ayrımcılık, ön yargı, nefret, düşmanlık içeren ırkçılık türlerinden biri olan antisemitizme yakın olduğu dolayısıyla terimin “çocuk karşıtlığı” olarak tanımlanabileceği düşünülmektedir.

Toplumsal bir kurgu olan çocuk algısının farklı tezahürleri bulunmaktadır. Paternalist, pozitivist, pragmatist yaklaşımlar ile bunlara karşı odağı koruma ve özgürleştirme dengesi olan modern çocuk hakları yaklaşımının özellikleri şu şekilde özetlenebilir

Paternalist yaklaşım çocuğu yetersizlikler üzerinden tanımlar. Tanrı-Kral-Baba üçgeninde kurulan eril hiyerarşi çocuğa söz-yetki-karar hakkı tanımaz. En iyisini, en doğru olanı üçgendeki güç sahibi görülen tanımlar ve çocuk, kadın, yaşlı, engelli gibi “güçsüz” bireyler üzerinde mutlak güçtür. Çocuğu “kul” olarak görür. Çocuğu ezber, aktarma, dikte, dayaklı eğitim vb. geleneksel yöntemlerle eğitmeye çalışır (İnal, 1999).

Pozitivist yaklaşım çocuğu “küçük yurttaş” olarak tanımlar. Çocuğun hakları ve ödevleri vardır. Ulus-devletin bilimsel felsefesi ışığında tek tip, standart ve eşzamanlı programları tabi olur. Belirli bir kimlik doğrultusunda yetiştirilir ama siyasal çoğulculuk içinde yaşar. Modern öğretim çerçevesine rasyonel bilgiler edinir, bilimsel gerçeklere göre yetiştirilir. Merkeziyetçi bir yapıda öğrenim görür, milliyetçi pedagojik ritüellere göre şekillenir ve ülkenin geleceği olarak görülür [CHP (Cumhuriyet Halk Partisi), 2016].

Pragmatik yaklaşım çocuğun, ailesi tarafından bir proje olarak tasarlandığına dikkat çeker. Çocuk hem maddi/ekonomik hem de psikolojik olarak bir yatırım konusu ve nesnesidir. Üretimden ziyade tüketimle öne çıkar. Evrensel değerler yerine bireysel değerlerle yönlendirilir. Eğitim, çocuğun sosyal bir insan olması için değil bireysel bir kurtuluş yolu (sınıf atlama) olarak görülür. Çocuk-bireyin pratik yaratıları (performans, proje vb.) ulusal hedefler içinde değil, çocuğun kendi bireysel gelişimi açısından değerlendirilir (CHP, 2016).

Özgürleştirici yaklaşım çocukların nesneleştirilmesine ve güçsüzleştirilmesine radikal bir tepki olarak oluşmuştur. Çocuklar üzerinde kurulan tahakküm ilişkisinin ortadan kaldırılmasına odaklanır. Bu yaklaşım, gerek halen yetişkinler tarafından kurgulanan dünya düzeninden en çok çocukların zarar görmeye devam etmesi, gerekse bu yaklaşımın, öznelince değil tekrar yetişkinler tarafından belirlenmesi noktasından eleştirilir. Bununla birlikte özellikle insan hakları hareketinin gelişmesi ve çocuğun insan haklarına yönelik çabaların artması ile modern çocuk hakları yaklaşımının güçlenmesine katkıda bulunmuştur (Gündem Çocuk, 2014).

Modern çocuk hakları yaklaşımı, çocuğu bağımsız ve hak sahibi bir birey olarak tanımlar. Çocuklar, yetişkinlerden farklıdır. Çocukların kendilerini gerçekleştirmeleri için olanakların sunulması gerekir. Çocuklar korunması ve olanakların oluşturulmasının sorumluluğu yetişkinlere aittir. Gelişiminin özel evresindedir. Özel gereksinimleri vardır. Yetişkinlerin kurguladığı bu dünyada elbette korunmaları gerekmektedir. Ancak çocukların da tıpkı yetişkinler gibi bir gücü vardır. Çocuk nesne değil, öznedir. Kendini gerçekleştirme hakkına sahiptir. Çocukların haklarının korunarak kötü muamele, istismar, yoksulluk, yoksunluk gibi tüm zarar verici durumlardan uzak olmaları yetişkinlerin sorumluluğundadır. Bu sorumluluğun yerine getirilmesinden de devletler yükümlüdür (UNICEF, 2013, s. 16-17).

Toplumsal kurguya dayalı çocuk algısının çocuklarla ilgili politikalara ve çocuklarla sosyal hizmet alanına yansımaları konusunda dört temel ayrım olduğu ifade edilmektedir (Race, Bennett, 2011, s. 165; Fox-Harding, 1997 akt. Ridge, 2011, s. 493 akt. Karabekir, 2016, s. 48). Bunlardan ilki çocuk bağlamında en az sosyal hizmet

müdahalesi olan, aileyi özel alan olarak tanımlayan ve aile ilişkilerine sınırlı devlet müdahalesi olan ‘patriyarka’ yaklaşımıdır. Bu, *laissez-faire* (bırakınız yapsınlar) olarak bilinir. İkincisi sosyal hizmetin temel çalışmasının çocukları korumak olarak tanımlandığı, devletin aile yaşamına müdahale yetkisinin bulunduğu ve gerekli görüldüğünde ailenin isteklerinin yok sayılabildiği “devlet paternalizmi”dir. Üçüncüsü sosyal hizmetin işlevinin ebeveynleri desteklemek olarak tanımlandığı, ailelere hizmet ve mali destek sağlanan ebeveyn haklarını önceleyen ‘ailenin korunması’ yaklaşımıdır. Dördüncüsü ise sosyal hizmetin çocuk hakları ve katılım hakkına odaklandığı, çocuklara bağımsız özneler olarak muamele edilmesini temel alan çocuk hakları veya başka bir ifadeyle ‘özgürleşme yaklaşımı’dır.

Çocukların haklarının korunması ve bunun yazılı hale getirilerek yükümlülük sahiplerini bağlayıcı hale gelmesine insan hakları düşüncesi, mücadelesi ve buna bağlı oluşan toplumsal sözleşmeler öncülük etmiştir. Çocuğun haklarıyla ilgili erişilebilen ilk belgenin 1779 yılında İsviçre’nin Zürih Kantonu’nda yayınlanan bir emirname olduğu belirtilmektedir (Atılğan ve Atılğan, 2009).

Özellikle dünya savaşlarından zarar gören ülkelerdeki çocukların acil gereksinimlerini gidermek için başlayan çalışmalar sonucunda ise Birleşmiş Milletler tarafından çocuk haklarına ilişkin 1924 ve 1959 tarihli bildirgeler yayımlanmıştır. Bu bildirgeler ilan ettikleri hakların evrensel kabul gördüğüne işaret etmiş, çocuk haklarıyla ilgili yükümlülükleri tanımlayan ve taraf olan ‘devlet’e söz konusu yükümlülükleri yerine getirme taahhüdünü tanımlayan 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin hazırlanmasını sağlamıştır. Sözleşmenin oluşturduğu zemin ve çocuğun insan haklarına yönelik düşünce ve yaklaşım geliştikçe de her bir çocuğun biricikliğine ve içinde bulunduğu duruma özgü yaklaşım ve mekanizmaların güçlenmesi için sözleşmeye bağlı ek protokoller, rehber ilkeler, kılavuzlar, Çocuk Hakları Komitesi’nin sonuç gözlemleri, genel yorumları vb. belgeler oluşmuştur.

Türkiye, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye taraf diğer tüm devletler gibi, her bir çocuğun ayırım görmeden yaşama ve gelişmesi, hakkındaki kararlara katılımı ve yüksek

yararının gözetilmesi konusunda taahhüt altına girmiştir¹³. Ancak genel olarak söylemlerde çocuğa verilen önemin altı çizilirken, ilgili düzenlemelerin ve hizmetlerin odağında çocuğun hak sahibi bir birey olduğu yaklaşımının bütüncül olarak ele alınamadığını ifade etmek mümkündür.

İnal (1999), Türkiye’de çocuk alanına koruma ve yönlendirme eğilimi yüksek paternalist bir bakış açısıyla yaklaşıldığını belirtmektedir. Buna göre ‘koruma’ ile çocukların çeşitli açılardan gelişimleri ön görülmekte, ‘yönlendirme’ ile ise onlara milliyetçi görev ve sorumluluklar yüklenmektedir. İnal, bunun paternalizme dayalı cumhuriyetçi ve milliyetçi değerler içinde anlamlandırılmış bir ideal Türk çocuk tanımı yarattığına dikkat çekmektedir. Ulusal entegrasyonu amaçlayan bu çocuk tanımının anlayış, müdahale ve vesayeti öne çıkardığına, ancak tüm çocuklara yönelik düşünce ve pratiklerde sınıfsal ayrımların önüne geçilemediğini ifade etmektedir. İHEA (2014)’da Türkiye’de çocuk alanında tek tipleştirme, cinsiyetçilik, çoğunluk hegemonyası kurma, güvenlik, muhafazakarlık, dayatma gibi kaygıların hâkim olduğuna dikkat çekmiştir.

Günümüzde çocuk alanı halen hem yasal hem de biyolojik olarak yetişkinlere bağımlılık dönemi olarak ele alınmakta ve çocuk aktörler göz ardı edilmektedir. Başka bir ifadeyle çocuklar, sadece pasif alıcılar olarak görülmekte ve kişi olarak mevcudiyetleri kabul edilmemektedir. Bunun yanı sıra 18. yüzyılda romantizm akımıyla güçlenen ve halihazırda geçerliliğini koruyan, çocukların kırılganlık, masumiyet ve cehaletlerine atıfla idealize edilmiş anlamda “özel” oldukları iddiası hüküm sürmektedir (Maksudyan, 2014). Çocuk doğar doğmaz, kendisi için alınmış eşyalardan tutun odasının rengine kadar toplumun kadın ve erkek için uygun gördüğü renklerle tanıştırılmakta, toplumun beklentisi olan kadın veya erkek cinsel kimliğine sahip olması beklenmekte dolayısıyla başta aile olmak üzere toplum bireye biçilen modeli çocuğa dayatmaktadır (Yankı, 2014). Dolayısıyla çocuk ailenin ve devletin malı ve nesnesi gibi ele alınmaktadır. Gelecek nesil, geleceğimizin teminatı gibi sıfatlarla tanımlanarak, yetişkinlerin beklentilerini sırtlamak ve gerçekleştirmek durumunda bırakılmaktadır.

¹³ Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılan Sözleşmeyi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihinde ihtirazı kayıtla onaylamıştır. 4058 Sayılı Onay Kanunu 11 Aralık 1994 gün ve 22138 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Sözleşme Türkiye açısından 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Çoğulculuğun ve demokrasinin bir göstergesi olan eylem ve protestolara katıldığı ve hatta sadece sokakta protestolara katıldığı için “terörist” ilan edilebilmektedir. Cinsel istismara uğradığında “rızası var mı?”, “bir kereden bir şey olmaz” veya “çığlık atmayı öğretelim” gibi yetişkin sorumluluğunu yok sayan yaklaşımlarla karşılaşabilmektedir.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına ve uygulayıcılara öncelik verilmemesi.

Yukarıda bölümlerde aktarılmaya çalışıldığı gibi Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının gelişiminde çocuğun biricikliğini, kendini gerçekleştirme ve yapabilirliğini desteklemekten ziyade aileyi temel alan ve çocuğu nesneleştiren yaklaşım sosyal hizmet uygulamalarına ve uygulayıcılara öncelik verilmesini güçleştirmektedir.

Sosyal devlet anlayışı ve devletin temel görevleri doğrultusunda çocuk koruma sisteminin yasal- örgütsel alt yapısının oluşturulması, koordine edilmesi ve uygulamaların izlemesinin kamu tarafından yürütülmesi esastır. Bütüncül bir çocuk koruma sistemi, kamunun yanı sıra yerel yönetimlerin, akademik kurumların, sivil toplum örgütlerinin ve özel kurumlar ile toplumun tüm kesimlerinin çocuğun insan hakları temelli ve koordineli bir biçimde aktif rol alabilmesini gerektirmektedir. Ancak kamu dışındaki örgütlenmelerin model uygulamalar dışında sürdürülebilir hizmetler oluşturabilmesi önündeki yapısal engeller, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının büyük çoğunluğunun halen kamu tarafından organize edilmesine neden olmaktadır.

Türkiye’de nüfusun yaklaşık 1/3’ünü (% 27,5) oluşturan çocuklarla ilgili ihmal, istismar ve şiddet, yoksulluk, kaliteli eğitime erişim, çocuk işçiliği, mültecilik, çocuğun evlilik yoluyla dahil olmak üzere cinsel istismarı, özgürlüğünden yoksun bırakılma, kaliteli ve yeterli bakım ve koruma eksikliği, madde bağımlılığı, çatışma sürecinden kaynaklı travmalar, anlamlı ve etkin bir şekilde yaşama geçmeyen katılım hakkı, ifade, inanç ve vicdan özgürlüğü, ayrımcılık, düşük nitelikli eğitim, sağlık, adalet ve sosyal hizmetlere erişim gibi çok sayıda sorun yaşanmaktadır [TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu), 2020; İHD (İnsan Hakları Derneği), 2019, 2020, 2021]. 2020 yılında tüm dünyayı etkileyen COVID 19 pandemisi nedeniyle Türkiye’de de çocuklarla ilgili ev içi şiddetin artması, eğitime erişim ve eğitimin kesintiye uğraması, emek sömürüsü vb. sorunlar

daha da derinleşmiş ve çeşitlenmiştir. Dolayısıyla her bir çocuğun kendini gerçekleştirme ve yapabilir olmasına destek olmak, bunu zorlaştıran engellerin oluşmaması, olanların ortadan kaldırılması ve durumların tekrarlanmaması için çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının önemi açıktır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı¹⁴, Türkiye'nin 1990'da onaylayarak taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin gerekliliklerini yerine getirme konusunda koordinasyonu sağlamakla; başka bir ifadeyle her çocuğun ayırım gözetmeden yaşaması ve gelişmesini, karar mekanizmalarına katılımını ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesini sağlamakla sorumlu kılınmıştır. Bu sorumluluğun devletin yerine getirmekle yükümlü olduğu temel görevler (yasama, yürütme ve yargı) doğrultusunda bütüncül bir çocuk koruma sistemi gerektirdiği ve çocukla ilgili eğitim, sağlık, adalet, çevre, bir arada yaşama kültürü, özel korunma gereksinimi olma durumları gibi pek çok boyutu bulunmaktadır. Ayrıca sistemin bir çocuğun herhangi bir korunma ihtiyacı olmaması için yapılması gerekenleri (Birincil önleme), korunma ihtiyacı olduğunda yapılması gerekenleri (İkincil önleme) ve korunma ihtiyacının bir daha tekrarlanmaması için yapılması gerekenleri (Üçüncül önleme) işletebilmesi ve bu süreçte sorumluluk zincirini izleyip denetleyebilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.

Türkiye'de çocuk koruma sistemi ile ilgili çerçeve kanun, 2005 yılında yapılan değişiklikle yürürlüğe giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunudur. Çocuğu -ÇHS'den daha geniş bir şekilde- "daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi" olarak tanımlayan kanunda, Türkiye'deki çocuk koruma sistemi ile ilgili odağın çocuğun korunma ihtiyacı olduğunda veya adalet sistemine konu olduğunda yapılması gerekenler (İkincil önleme) olduğu, sistemin bir çocuğun herhangi bir korunma ihtiyacı olmaması için (Birincil önleme) ve korunma ihtiyacının bir daha tekrarlanmaması için yapılması gerekenlerin (Üçüncül önleme) öne çıkarılmadığı anlaşılmaktadır.

Sosyal hizmet uygulamalarının temel yürütücüleri olan sosyal hizmet uzmanları hizmetten yararlananların ihtiyaçlarını, görüş ve isteklerini netleştirmek için alan açmaya; onların ihtiyaçlarını, sorunlarını, sorunların kök nedenlerini ve sorumluları

¹⁴ O dönemdeki ismiyle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

görünür kılmaya, insan haklarının gerçekleşmesine destek olmaya, onların kendi yaşamlarını etkileyen kararlara katılmalarını sağlamaya çalışır (Karabekir, 2016, s. 58-59). Bu bağlamda gerçekleştirdikleri işlevler ve roller genel olarak aracılık, savunuculuk, eğiticilik, danışmanlık, vaka yöneticiliği, iş yükü yöneticiliği, süpervizör/ personel geliştiriciliği, yöneticilik, sosyal değişim faili, araştırmacı/ değerlendirici, profesyonelliktir (Sheafor ve Horejsi, 2014, s. 75-87).

Zengin ve Çalış (2017, s. 47-68), sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulamaları ve çalışma koşullarına dair yaptıkları araştırmada sosyal hizmet uzmanlarının ağır çalışma koşullarından dolayı sosyal hizmet uygulamasından beklenen nitelikleri yerine getiremediklerine işaret etmektedirler. Bunun yanı sıra yöneticilerin ve diğer meslek elemanlarının mesleğe yönelik bilgi düzeyinin azlığı ve yöneticilerin mesleğin değer ve felsefesine uygun olmayan tutum ve davranışları nedenleriyle sosyal hizmet uzmanları kendilerini stres altında hissedebildiklerini belirtmektedirler. Aynı araştırma sosyal hizmet uzmanlarının günlük mesai saatlerinin yaklaşık yarısını büro işlerine diğer yarısını da mesleki uygulamalara ayırabildiklerini göstermiştir. Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında Türkiye’de sosyal hizmet uzmanlarının uygulamadaki konumlarının teknik bürokratik çalışmalara sıkıştırılmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

2.2.3. Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulama

Sosyal hizmet alanında “iyi uygulama”¹⁵ anlatımları üzerine sistemli bir biçimde odaklanan çalışmaların oldukça sınırlı, ‘eleştirel uygulama’ üzerine çalışmaların ise neredeyse hiç bulunmaması (Jones ve arkadaşları, 2008, s. 1); çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulamaya dair çok sınırlı literatüre erişilmesine neden olmuştur.

Eleştirel iyi uygulama, uygulama sürecinde neyin nasıl başarıldığını ve nelerin mümkün olabildiğini göstermesi bakımından bir örnek olma özelliği taşımayı hedefler. Örnek

¹⁵ EİU perspektifine dair bölümde açıklanmaya çalışıldığı gibi bu araştırma kapsamında kullanılan “iyi uygulama” kavramsallaştırması ile “best practice” kastedilmektedir. Kavramın Türkçe karşılığına denk gelen “en iyi uygulama” tanımlamasının “iyi” ve “en iyi” şeklinde kademelere atıf yapması nedeniyle kavram karmaşası yaşanacağı düşünüldüğünden kavramsallaştırmanın sadece “iyi uygulama” olarak kullanılması uygun görülmüştür.

olma özelliği, uygulama sürecinde sosyal hizmet uzmanının yaptıklarında eksiklikler olmadığı anlamına gelmez. Uygulamanın mükemmel veya kusursuz olup olmadığı uygulamaya dair değerlendirmenin doğrudan konusu da değildir.

Eleştirel iyi uygulama perspektifiyle çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında iyi uygulamayı anlama çabasının, temelde uygulayıcı ve hizmetten yararlanan arasında yaşananlara odaklandığı ifade edilebilir. Uygulama kapsamında kurulan ilişkinin, karşılıklı etkileşimin, taraflardaki değişimin niteliğini, sosyal hizmet uzmanının mesleki değer, beceri ve bilgisini uygulamaya nasıl aktardığını, uygulamanın hizmetten yararlanan çocuğun yaşamını nasıl etkilediğini ve tüm bunların nasıl daha iyi yapılabileceğini anlamaya çalışmak gibi pek çok boyutu bulunmaktadır. Bu noktada iyi uygulamayı anlama çabasının sosyal hizmet uzmanı ve çocuğun içinde bulunduğu mikro, mezzo ve makro sistemlerden azade olamayacağını göz önünde tutmak önemlidir.

İyi uygulamayı anlama çabasının tek bir yolu, şablonu veya yöntemi bulunmamaktadır. Başta tüm sosyal hizmet araştırma yöntemleri olmak üzere vaka tartışmaları, deneyim paylaşımları ve süpervizyon gibi uygulamalara odaklanan çalışmaların iyi uygulamayı anlama çabasına katkıda bulunma potansiyeli vardır. Aşağıda odak grup çalışmalarıyla yürütülen bir iyi uygulamayı anlama çabası sunulmuştur.

Leigh ve Farmer (2008, s. 125-127) çocuklarla çalışmalarda iyi uygulamanın kapsamı ve anlamı üzerinde eleştirel iyi uygulama perspektifiyle düşünmek amacıyla çocuk alanında sosyal hizmet uzmanlarıyla bir araya gelmişlerdir. Çalışma çocuk alanında çalışan 8 kişilik bir ekiple yaklaşık 3 ay düzenli olarak sürdürülen odak grup çalışmaları ile yürütülmüştür. Başlangıçta birlikte düşünme sürecinin yapılandırılmasında ilke, değer, iletişim şekli ve dil kullanımına dair çerçevenin birlikte belirlenmesi sağlanmıştır. İyi uygulamaya dair değerlendirme ve anlama süreci ekibin öncelikle eleştirel iyi uygulama kavramına dair bilgilenmeleri ve birlikte düşünme süreçlerini yapılandırmaya dair odak grup çalışmaları ile başlamıştır. Araştırma kapsamında tüm katılımcıların kendi uyguladıkları iyi uygulama örneklerini belirlemelerine ve paylaşımlarına alan açmıştır. Süreçte her bir uygulayıcı yürütmüş olduğu iyi

uygulamasını paylaşmış ardından grup içinde ortak kararlar Miranda mahlası verilen sosyal hizmet uzmanının iyi olarak tanımladığı uygulaması, tüm katılımcılarla birlikte eleştirel iyi uygulama perspektifiyle değerlendirilmiştir.

Miranda'nın paylaşmayı tercih ettiği iyi uygulamanın konusu İngiltere'de ev içinde üç çocuğun ebeveynleri tarafından maruz bırakıldığı bir çocuk istismarı olgusuna yapılan müdahaledir. Uygulama, olgunun yüksek riskli bir çocuk koruma vakasından düşük riskli bir vakaya ve ardından üç çocuğun isimlerinin Birleşik Krallık Çocuk Koruma Sicilinden çıkarılmasına kadar 12 aylık bir dönemde yürütülenleri kapsamaktadır (Leigh ve Farmer, 2008, s. 130).

Leigh ve Farmer (2008, s. 143), Miranda'nın iyi uygulamasını öğrenmeye, nelerin nasıl başarılmış olduğunu anlamaya yönelik birçok görüşme yapıldığını belirtmektedirler. Yapılan değerlendirmelerde, sosyal hizmet uzmanı ve uygulamadan yararlananlar arasındaki karşılaşmalara odaklanıldığı vurgulanmıştır. Miranda'nın iyi uygulamasına katkı veren konular arasında iletişimin nasıl ilerlediği, etkileşimin kalitesi, kullanılan dil, hem Miranda'nın hem de birlikte çalıştığı ailenin uygulama boyunca yaptıkları yolculuğun önemine dikkat çekilmiştir. Uygulama kapsamında kurulan ilişkinin nasıl tanımlandığı, kendinin kullanımı (the use of self) ve profesyonel sınırlara özen göstermenin anne/baba ve sosyal hizmet uzmanı arasında ilişkiyi güçlendirdiği ve hizmetten yararlananlara yapılan özenli açıklamaların (disclosure) etkisi üzerinde durulmuştur. 'Uzman' konumuna girmemek ve değerlendirme sürecini sosyal hizmet uzmanı ve hizmetten yararlananların ortak bir sorumluluğu olarak ele almanın önemine dikkat çekilmiştir.

Yukarıda özetlenmeye çalışılan iyi uygulama sosyal hizmet uzmanlarından oluşan bir ekibin, eleştirel iyi uygulama perspektifiyle birlikte tanımladıkları 'iyi uygulama' çerçevesi doğrultusunda yaptıkları değerlendirmeye bir örnektir. Bu bağlamda iyi uygulamayı anlama çabasına dair her bir sürecin, sosyal hizmet uzmanı için güçlenme potansiyeli taşıdığı; sonuç odaklı olmaktan ziyade süreç odaklı yaklaşımın önemli olduğu, uygulamadan edinilen deneyimlerin yazılı hale gelmesinin çok önemli ve değerli olduğu düşünülmektedir.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örnekleme, veri oluşturma süreci, nitel çözümleme, araştırmanın öznelere ve etik konular sunulmuştur.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırma kapsamında sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair deneyim ve değerlendirmelerine erişmek, eleştirel sosyal hizmet uygulaması perspektifiyle uygulamalarındaki incelikleri başka bir ifadeyle özenli ve ustalıkla uygulamalarını görünür hale getirmeye katkıda bulunmak amaçlandığından niteliksel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Nitel araştırma yöntemleri; karmaşık, değişken, tartışmalı -birçok yöntem ve araştırma uygulamalarının olduğu- bir alandır. “Nitel araştırma”, dolayısıyla tek bir varlık değil, devasa çeşitliliği kapsayan şemsiye bir terimdir. Bu çeşitliliğin paradigmalar, verilere yaklaşımlar ve veri çözümleme tekniği ile yakından ilgili olduğu belirtilmektedir (Punch, 2016, s. 132).

Punch (2016, s. 132), bilimsel düşünme ve bilgi üretimine dair kuramsal çerçeve olarak tanımlanabilecek paradigmalardan bazılarının nitel araştırmalarda ana alternatif olarak ele alındığını ifade etmektedir. Pozitivizm, post- pozitivizm, eleştirel kuram ve yapısalcılık kuramının nitel çalışmalarda öne çıktığını ancak bu noktada kuramlara yüklenen anlamların farklılaşabildiğini (pozitivizm gibi) ve daha ayrıntılı ayrımlar yapılabildiğini (eleştirel kuramda olduğu gibi) vurgulamaktadır.

Niteliksel araştırma yöntemi insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, algıları ve kavrayışları ortaya çıkarmaya ve kuramsal bir bütünlüğe ulaştırmaya katkıda bulunmayı

hedefler. Yöntemin temelinde bağlamsal duyarlılık ile araştırılan kişi, grup ya da olayların nesneleştirilmemesi bulunur (Kümbetoğlu, 2008, s. 47).

Bu çalışmada nitel araştırma türlerinden biri olan fenomenolojik (olgu bilim) yaklaşım benimsenmiştir. Temelini felsefeden alan fenomenolojik yaklaşımın gelişmesinde Husserl, Heidegger, Sartre ve Merleau-Ponty belirleyici olmuştur. Fenomenolojik yaklaşım temel olarak bireylerin yaşamış olduğu deneyimleri ele alır ve bu deneyimlerin kişiler için ne anlama geldiğine odaklanır. Söz konusu anlama çabasıyla deneyimlerin temeline (özüne-esasına) ulaşılacağı varsayılır (Aydın Günbatır, 2019, s. 292-315).

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını eleştirel iyi uygulama perspektifi ile ele almaya odaklanan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Bu araştırmanın eleştirel sosyal hizmet uygulaması perspektifiyle Türkiye özelinde bir başlangıç çalışması olduğu ifade edilebilir. Bu doğrultuda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarındaki özenli, ustalıkla uygulamaları ortaya çıkarılabilmeye katkıda bulunmak için sosyal hizmet uzmanlarının deneyimlerini ve değerlendirmelerini anlamaya çalışmak amacıyla fenomenolojik yaklaşım seçilmiştir.

Aydın Günbatır (2019), fenomenoloji çalışmalarının yorumlayıcı (hermenötik) ve tanımlayıcı (ampirik) olmak üzere iki türlü olduğunu; ampirik fenomenolojide vurgunun yaşanılan deneyimlerin tanımlanması iken hermenötik fenomenolojide yorumun ön plana çıkarılması olduğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada çocuklarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulama deneyimleri, önerileri ve bazı kişisel yaşantıları hem eleştirel sosyal hizmet perspektifiyle tanımlanmaya hem de yorumlanmaya çalışılacaktır.

3.2. ÖRNEKLEME

Fenomenoloji çalışmalarında, örnekleme yöntemi kullanılarak odaklanılan olguyu yaşamış kişi ya da kişiler ile çalışılmaktadır. Örneklem seçiminde görüşme yapılan kişi sayısının fazla olmasının çalışmanın daha iyi ve güvenilir olacağı anlamına

gelmeyeceğine dikkat çekilmekte, geçerliliği daha fazla olan sonuçların araştırmacının olgu ile ilgili yaşadıklarını, bildiklerini ve fikirlerini parantez içine ne kadar alabildiğine bağlı (epoche) olduğu ifade edilmektedir (Aydın Günbatar, 2019, s. 292-315).

Bu araştırma kapsamında çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları yürüten ve/ veya yürütmekte olan sosyal hizmet uzmanlarının deneyim ve değerlendirmelerine ve uygulamalarındaki inceliklerin görünür hale gelmesine odaklanıldığından rastlantısal/ olasılıklı olmayan örnekleme yaklaşımı benimsenmiştir. Rastlantısal olmayan örnekleme, araştırmaya dahil olması hedeflenen insanların araştırma konusuyla ilgisine odaklanır (Flick, 1998 akt. Neuman, 2021, s. 321). Nitel araştırmaların ortak amacı doğrultusunda “insan deneyimlerinin çeşitliliğini, zenginliğini yansıtacak anlatıların derlenebileceği, araştırma konusunun derinlemesine kavranabileceği bir örneklem oluşturmak” hedeflenir (Kümbetoğlu, 2008, s. 101). Araştırma kapsamında amaçlı örneklem tekniği belirlenerek, katılımcılara kartopu yöntemi ile ulaşılmıştır. Ağ, zincirleme gönderme, ya da nama dayalı örnekleme olarak da adlandırılan kartopu örnekleme yöntemi bir ağdaki örnek olayları örnekleme (ya da seçmek) için bir yöntemdir (Neuman, 2021, s. 321-322).

Bu bağlamda araştırmanın amaçları doğrultusunda çocuklarla çalışmalara dair deneyim ve görüşlerini paylaşabileceği varsayılan sosyal hizmet uzmanlarına başta araştırmacının alandaki kişisel bağlantıları ile ulaşılmaya başlanmıştır. Görüşme yapılan her uzmandan araştırma kapsamında çocuklarla çalışmalarında deneyim ve görüşlerini paylaşmasını önerdiği, çocuklarla farklı alan ve hizmet modellerinde çalışma deneyimi olan sosyal hizmet uzmanlarının isimleri alınmış ve görüşme listesine eklenmiştir.

İsim listesi oluşturma sürecinde sosyal hizmet uzmanlarının ikamet ettikleri veya çalıştıkları il sınırlaması getirilmemiştir. Öneri getiren sosyal hizmet uzmanının öncelik sırası ve görüşme yapılan uzmanların cinsiyet dengesi dağılımına; kamu, yerel yönetim, sivil toplum örgütlerinde çalışma gibi çeşitli deneyimleri yansıtabilmelerine dikkat edilmeye çalışılmıştır. Oluşan liste çoğunlukla görüşme tarihinde Ankara’da ikamet eden sosyal hizmet uzmanlarından oluşmuştur. Bunun yanı sıra uygulama deneyimleri uzmanın farklı zamanlarda, kurumlarda ve illerdeki uygulamalardan aktarılmıştır.

Bununla birlikte görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının çoğu kamu kurumlarına bağlı örgütlerde yürüttükleri uygulama örneklerini aktarmıştır. Dolayısıyla yerel yönetim, sivil toplum örgütleri, özel kuruluşlar gibi kamu kurumları dışında çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına yönelik çeşitlilikleri ortaya koymaya yönelik değerlendirme yapma fırsatı bulunulamamıştır. Uzmanların ilk önerdikleri isimler birbirini tekrar etmeye başladığında ve toplanan verilerin doygunluğa ulaştığı düşünüldüğünde görüşmeler sonlandırılmıştır.

3.3. ARAŞTIRMANIN ÖZNELERİ

Araştırma öznelerinin belirlenmesi konusu örneklem bölümünde sunulmuştur. 23 sosyal hizmet uzmanından yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanan tanıtıcı genel bilgiler arasında öncelikle yaş, cinsiyet, yaşanılan şehir, mesleki eğitim, kaç yıldır sosyal hizmet uzmanı olarak çalıştıkları bulunmaktadır. Araştırma öznelerine dair tanıtıcı genel bilgiler Tablo 3'ten takip edilebilir. Buna göre;

Araştırmaya katılan 23 sosyal hizmet uzmanının yaş ortalaması 45,8'dir. Katılımcıların en büyüğü 56, en küçüğü 32 yaşındadır. Katılımcıların 16'si erkek, 7'si kadındır.

Görüşme yapılan katılımcıların 20'si Ankara, 2'si Eskişehir, 1'i İstanbul'da ikamet etmektedir. Görüşmeler katılımcıların yaşadıkları illerde yapılmıştır. Bunun yanı sıra uygulama deneyimlerine dair paylaşımlar katılımcının farklı zamanlarda, kurumlarda ve illerdeki uygulamalardan aktarılmıştır.

Araştırma öznelerinin lisans eğitiminden mezuniyetleri üzerine geçen sürenin ortalaması 25,2 yıldır. En eskisi 35 yıl önce, en yenisi 7 yıl önce mezun olmuştur. Katılımcıların sosyal hizmet uzmanı olarak çalışma sürelerinin ortalaması 24 yıldır. En eskisi 34 yıl önce, en yenisi 7 yıldır sosyal hizmet uzmanı olarak çalışmaktadır. Katılımcıların çocuklarla çalışma deneyimi ise ortalama 17,9 yıldır. En eskisi 34 yıl, en yenisi 2 yıldır çocuklarla çalışmaktadır.

Tablo 3. Araştırma Öznelerine Dair Tanıtıcı Genel Bilgiler

Özneler	Yaş	Cinsiyet	İl	SH Lisans Mezuniyet Süresi (Yıl)	Eğitim Durumu	SHU Olarak Çalışma Süresi (Yıl)	Çocuklarla Çalışma Deneyimi (Yıl)
SHU 1	56	K	Ankara	35	Doktora	34	30
SHU 2	46	K	Ankara	21	Lisans	20	18
SHU 3	53	E	Ankara	31	Lisans	30	13
SHU 4	32	E	İstanbul	7	Doktora (Ö)	7	7
SHU 5	51	E	Ankara	20	Lisans	20	20
SHU 6	45	K	Ankara	22	Yüksek L. (Ö)	20	9
SHU 7	44	E	Ankara	22	Lisans	20	20
SHU 8	55	E	Ankara	34	Lisans	34	34
SHU 9	49	E	Ankara	27	Lisans	26	17
SHU 10	55	E	Ankara	29	Yüksek L. (Ö)	27	27
SHU 11	56	K	Ankara	35	Yüksek Lisans	35	35
SHU 12	49	E	Ankara	25	Lisans	23	21
SHU 13	48	E	Ankara	24	Lisans	23	21
SHU 14	35	K	Eskişehir	11	Yüksek Lisans	10	2
SHU 15	53	E	Ankara	32	Lisans	32	10
SHU 16	44	E	Ankara	21	Lisans	21	15
SHU 17	44	E	Eskişehir	22	Yüksek L. (Ö)	17	17
SHU 18	49	K	Ankara	27	Yüksek Lisans	27	13
SHU 19	54	E	Ankara	32	Lisans	32	26
SHU 20	44	K	Ankara	26	Doktora	20	13
SHU 21	42	E	Ankara	15	Lisans	15	11
SHU 22	55	E	Ankara	31	Lisans	31	18
SHU 23	56	E	Ankara	30	Lisans	28	15

* (Ö) Lisans üstü eğitim programında (yüksek lisans veya doktora) öğrencidir.

Araştırma öznelerinin paylaşımlarından yapılan alıntılar 35 yıllık (1983-2018) bir zaman dilimi içerisindeki uygulama deneyimlerine aittir. Deneyimlere dair değerlendirme ve tartışmalarda, uygulamaların yürütüldüğü özel alana, tarihe, o dönemdeki yasal veya örgütsel düzenlemelere zaman zaman değinilse de bunların, bu araştırmanın doğrudan konusu olmadıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

Katılımcıların tümü sosyal hizmet lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi bünyesinde tamamlamıştır. Lisans eğitiminden sonra 9 katılımcı lisansüstü eğitime başvurmuştur. Bunlardan 6'sı yüksek lisansını tamamlamıştır. Yüksek lisansını tamamlayan katılımcılardan biri farklı bir alanda ikinci yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Lisansüstü eğitime devam eden katılımcıların dahil oldukları yüksek lisans programlarının sosyal hizmet, insan hakları, kadın çalışmaları, disiplinler arası sosyal psikoloji, psikoterapi, sosyal psikiyatri, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİ) ve yönetim organizasyonu olduğu görülmüştür. Yüksek lisansını tamamlayan katılımcılardan 3'ü sosyal hizmet ve klinik odaklı sosyal hizmet alanında doktora devam etmişlerdir. Bunlardan 2'si programı tamamlamış biri halen doktora programına devam etmektedir.

Araştırma kapsamında sosyal hizmet uzmanlarının hangi alanlarda, hangi kurum ve kuruluşlarda çalıştıkları, çocuklarla çalışmalarını güçlendirmek için katıldıkları eğitimler veya yaptıkları çalışmalar, meslek dışı ilgi alanları, ebeveyn olup olmadıkları hakkında bilgi toplanmıştır. Bu bilgilere dair veriler, araştırmanın analiz bölümünde Türkiye'de Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulamayı Anlama Çabası altında "Değişim eşlikçisinin bazı kişisel yaşantılarının anlattıkları" başlığı altında ayrıntılı olarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Söz konusu verilere dair bilgiler araştırma öznelerini deşifre etmemeye dikkat ederek genel olarak aşağıda özetlenmiştir.

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının çoğu mesleki çalışmaları kapsamında çeşitli alanlarda faaliyet gösteren pek çok kurum ve kuruluşta çalıştıklarını ifade

etmişlerdir. Sosyal hizmet alanında çocuklarla çalışmaların yanı sıra engellilik, yaşlılık, kadın, sosyal yardım, adalet, sağlık ve idari alanlarda görev yapanlar bulunmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanlarının tamamının kamu kurum ve kuruluşlarında çalışma deneyimi bulunmaktadır. Yerel yönetim, sivil toplum örgütleri, özel kuruluşlar gibi kamu kurumları dışındaki uygulama deneyimi olan uzmanlar da vardır. Kamu kurum ve kuruluşlarındaki deneyimler başta sosyal hizmet olmak üzere sağlık alanı, adalet alanı ve akademi ile bağlantılı kuruluşlardır. Araştırma öznelerinin çoğu mesleki çalışmaları sırasında pek çok kuruluş, şehir veya alan değişikliği yaşamıştır. Bunun yanı sıra katılımcıların yine çoğu tam zamanlı çalışmalarının yanı sıra dernek, vakıf, sendika gibi sivil örgütlenmeler içerisinde bulunmaktadır.

Araştırma öznelerinin çocuklarla çalışmalarını güçlendirmek için katıldıkları eğitimler veya yaptıkları çalışmalar da çeşitlilik göstermektedir. Çoğu çalıştıkları kurumun hizmet içi eğitimlerine, alanla ilgili sivil toplum örgütlerinin kapasite geliştirme çalışmalarına veya meslek örgütleriyle bağlantılı uzmanlık eğitimlerine dahil olduklarını paylaşmışlardır. Uzmanların meslek dışı ilgi alanları konusunda paylaşımlarında ise kültür, sanat, edebiyat, doğa ve spor çalışmaları öne çıkmıştır.

Araştırma öznelerinden 19'ü görüşme yapılan tarihte ebeveyn rolü olduğunu, 4'ü olmadığını paylaşmışlardır. Ebeveyn olanların 13'ü bir çocuğun, 5'i iki çocuğun, biri 3 çocuğun bakımından sorumlu olduklarını belirtmiştir. Çocukların 12'si kız, 14'ü oğlandır. Çocukların en büyüğü 28, en küçüğü 1,5 yaşında olmak üzere çocukların yaş ortalaması yaklaşık 16'dır.

Araştırma öznelerinin paylaşımlarına dair alıntılarda kullanılan kodlamanın açılımı; görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanıyla yapılan görüşmenin sırası, sosyal hizmet uzmanının lisans mezuniyet yılı: görüşme yapılan tarihe (2018) kadar sosyal hizmet uzmanı olarak çalıştığı süre (yıl)/ çocuklarla çalışma deneyimi (yıl), cinsiyeti olarak belirlenmiştir. Örnek: SHU 1, 1983: 34/30, K

3.4. VERİ OLUŞTURMA SÜRECİ

Nitel araştırma, insanın sosyal davranışı hakkındaki “gerçek”in bağlamdan bağımsız olmadığını başlangıç noktası olarak ele almaktadır. Bu bağlamda insan deneyimlerine ilişkin sözlü ve yazılı anlatımları ya da kayıtları, çok çeşitli yöntem ve kaynak kullanarak bir araya getirebilmektedir (Punch, 2016, s. 183). Bu araştırma kapsamında araştırma öznelerinin görüşlerinin toplanması konusunda yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği belirlenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırmacının odaklandığı soruların yanı sıra görüşme sürecinde katılımcıya alan açmakta, paylaşımın artmasına olanak vermekte ve araştırmacının çalışma kapsamında öngöremediği konuların gündeme gelmesi açısından kolaylaştırıcı olmaktadır. Bu doğrultuda görüşmelerde kullanılan veri toplama aracı ile ilgili hazırlıklar kuramsal çalışmalar devam ederken araştırmacının çocuklarla çalışma deneyimine istinaden oluşturulan soru havuzu ile başlamıştır.

Soru havuzundan araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen sorular ile yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formu beş alt başlık altında yapılandırılmıştır. Bunlar görüşülen sosyal hizmet uzmanını (1) tanıtıcı bilgiler, (2) çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin deneyimleri, (3) kendi çocukluk deneyimi ve çocuk algısı, (4) değişim ve eleştirel yaklaşıma dair değerlendirmesi ve (5) çocuğu güçlendiren sosyal hizmet uygulamaları için önerileridir (Ek 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu).

Görüşme formu tamamlandıktan sonra görüşmeye dair amaç, yöntem, süre, etik komisyon onayı gibi açıklamaları içeren bilgilendirme ve onay formu araştırma danışmanı ile birlikte gözden geçirilerek hazırlanmıştır (Ek 2. Bilgilendirme ve Onay Formu).

Görüşmeler Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu Onayı doğrultusunda 17.7.2018-1.12.2018 tarihleri arasında yapılmıştır (Ek 3. Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu Onayı). Ön hazırlıklar kapsamında ilk görüşmeden itibaren tüm katılımcılara telefonla ulaşılmış, çalışmaya dair bilgi verilmiş ve görüşme talebinde bulunulmuştur. İletişime

geçilen bir kişi dışında tüm katılımcılar görüşmeyi kabul etmiş, ilk telefon görüşmesinde görüşme günü, saati ve yeri netleştirilmiştir. Görüşme yapılamayan uzman bir çalışma kampında olması nedeniyle iş yoğunluğu içerisinde olduğundan uygun olmadığını belirtmiştir.

Görüşmeler için bir adet yarı yapılandırılmış görüşme formu çıktısı, biri katılımcıya teslim edilmek üzere iki adet bilgilendirme ve onay formu çıktısı, pil seviyesi kontrol edilen dijital ses kayıt cihazı, gerekli durumda not tutmak için kağıt ve kalem hazır bulundurulmuştur. Ayrıca görüşmeye katılanlar için görüşme sonunda kendilerine teslim etmek üzere ayırdıkları zaman, deneyim ve paylaşımlar için sembolik anlamda küçük bir teşekkür hediyesi (Çikolata, çekilmiş kahve, badem, kuru meyve paketi gibi) organizasyonu yapılmıştır.

Araştırmalarda katılımcılara araştırmaya katıldıkları ve yoğunlukları arasında ayırdıkları zaman için teşekkür edilmesi önemlidir. Bu teşekkür sadece sözlü olabileceği gibi araştırmaya katkı payı/ hediyesi şeklinde de düzenlenebilmektedir. Son dönemlerde yapılan araştırmalarda ayırdıkları zaman ve verdikleri emek için katılımcılara doğrudan para veya küçük bir hediye verilmektedir (Baykara Acar ve arkadaşları, 2012, Kırimsoy 2012). Araştırmacı, gerek görüşme yaptığı öznelerin paylaştığı deneyimleri ve ayırdıkları zamana karşılık gelebilecek büyüklükte bir bütçe oluşturmakta zorlanması, gerekse görüşme yaptığı kişilerin çoğuyla çocuk hakları alanında birlikte çalışma deneyimi olması nedeniyle doğrudan para yerine küçük bir hediye organizasyonu yapmayı tercih etmiştir.

Görüşme yapılan yerlerin çoğu araştırma öznelerinin iş yeri olmuştur. İki katılımcıyla da mesai saati dışında kamusal alanda farklı kafelerde buluşulmuştur. İş yerlerinde yapılan görüşmelerde, uzmana gelen telefonlar, görüşme yapılan odanın kapısı kapalı olsa bile ilgili kurumdan hizmetten yararlananların veya çalışma arkadaşlarının yanıt bekleyen soruları nedeniyle nadir de olsa görüşmeye kısa süreli aralar verilmesi gerekmiştir. Telefon veya odaya birinin girmesi durumunda ses kayıt cihazı durdurulmuş, uzmanın işi bitince onay alıp tekrar açılmıştır. Kafede yapılan iki

görüşmede ise mekânın sessiz olmasına ve konuşmanın üçüncü kişiler tarafından dinlenilemeyeceği bir oturma yerinde yapılmasına dikkat edilmiştir.

Görüşmelerin çoğu, araştırmacının o dönem ikamet etmediği ilde gerçekleşmiştir. Buna göre görüşmelerin 20'si Ankara'da, 2'si Eskişehir'de, 1'i de İstanbul'da yapılmıştır. Araştırmaya dair tüm giderler (iletişim, şehir içi- şehirler arası ulaşım, hediye organizasyonu vb.) araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

Görüşme sırasında araştırma öznelerine yapılan ön bilgilendirme ve görüşme başlangıcında taktim edilen bilgilendirme ve onay formu doğrultusunda görüşmelerin ses kaydı alınmıştır. Veri toplama sürecinde ses kaydının yanı sıra görüşmelerde öne çıkan konularla veya gözlemlerle ilgili görüşme sırasında ve sonrasında notlar alınmıştır.

Yapılan 23 görüşme kapsamında 1855 dakika yani yaklaşık 31 saat ses kaydı alınmıştır. En uzun süren görüşme 123 dakika, en kısa görüşme 41 dakika olmak üzere görüşmeler ortalama 81 dakika sürmüştür.

Ses kayıtları görüşmelerin ardından araştırmacı tarafından hızlıca deşifre edilmeye çalışılmıştır. Araştırmacının sağlık, çalışma yaşamı ve yakın ailesinde yaşanan beklenmeyen durumlar nedeniyle 12. görüşmeden sonra profesyonel deşifre desteği alınmıştır. Dolayısıyla görüşmelerin yarısına yakını profesyonel deşifre hizmetiyle çözümlenmiştir.

Tüm görüşmelerin çözümlenmesi sonunda 202.474 kelimenin yazıya aktarıldığı görülmüştür. Bir sayfada ortalama 350 kelime olduğu varsayıldığında yaklaşık 578 sayfalık veri elde edildiği anlaşılmıştır. Bir sayfaya giren kelime sayısı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi doğrultusunda sol kenarından 4 cm, üst ve alt kenarlarından 3 cm, sağ kenarından ise 2 cm boşluk bırakılarak 1,5 satır aralığıyla ve Times Roman karakteriyle 12 punto olarak yazıma göre hesaplanmıştır¹⁶.

¹⁶ 23/01/2019 günü yapılan Senato oturumunda kabul edilen yönerge.

Görüşmeler, araştırmacının çocuklarla ilgili çalışmalarına 20 yıla yakın tanık olduğu bir meslektaş ile başlamıştır. İlk görüşmenin söz konusu sosyal hizmet uzmanı ile yapılmasının sebebi, kendisinin çocuk koruma alanında kamuda ve sivil toplum örgütlerinde çok çeşitli çalışma deneyimleri olmasından, akademik alanda lisans üstü eğitimini tamamlayarak doktorasını tamamlamış olmasından ve özellikle sivil alanda çocuk hakları hareketi içerisinde savunuculuk çalışmalarına verdiği katkılardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda ilk görüşülen araştırma öznesinin, çalışmanın amacına ve kapsamına uygun paylaşımlarda bulunacağı varsayılmıştır.

Araştırmacı daha önceden tanışıklığı olan bir meslektaş ile ilk görüşmeyi yapsa da çalışmaya dair soruların uygun sırada ve şekilde olup olmayacağına dair ilk uygulama olması nedeniyle oldukça heyecanlanmıştır. Bununla birlikte görüşme samimi ve sohbet havasında sürmüştür. Görüşme sonunda katılımcıya, benzer bir görüşme için önerdiği sosyal hizmet uzmanlarının isimleri sorularak kartopu yöntemi işletilmeye başlatılmıştır.

Araştırmacı kartopu yöntemi ile belirlenen araştırma öznelerinin yarısından fazlasıyla çocuk hakları alanındaki çalışmalar kapsamında önceden tanışma ve/veya birlikte çalışma olanağı bulmuştur. Bu bağlamda araştırmacı için görüşmeler, araştırmaya dair veri oluşturma süreci olmasının yanı sıra meslektaşlarını daha yakından tanıma olanağı sağlamıştır.

Araştırmacı araştırma öznelerinin mesleki deneyimlerine ve çocukluk yaşantılarına dair paylaşımlarını görüşmelerde dinlerken kimi zaman heyecan, coşku, sevinç, umut gibi olumlu kimi zaman da üzüntü, hüzn, umutsuzluk hatta öfke ve kızgınlık gibi olumsuz duygular hissetmiştir. Araştırmacı yoğun duygular ve düşünceler oluşturan paylaşımları dinlerken bir taraftan duygudaşlık göstermeye bir taraftan da tarafsız kalmaya dikkat etmeye çalışmıştır. Araştırmacı gerek sosyal hizmet uzmanlarının gerekse çocukların yaşadığı zorluklar ve haksızlık durumlarına dair örnekler paylaşılırken tarafsız kalma, üzüntü veya öfkesini göstermemek konusunda kimi zaman zorlanmıştır.

Araştırma öznelarini tanımak için oluşturulan sorulardan birinin katılımcıların kişisel yaşamındaki kayıplara dair travmaları tetikleyecek nitelikte olabileceği fark edilmiştir. Öyle ki çocuklarla çalışmalara yansması olup olmadığına dair değerlendirme yapabilmek amacıyla katılımcının çocuğı olup olmadığına dair sorunun, çocuğunu kaybeden veya çocuğı olsun istemesine rağmen ebeveyn olamayan biri için zorlayıcı olabileceği fark edilmiştir. Araştırmacı önceden tanışıklığı olan katılımcının gebelik döneminde bir kayıp yaşadığı bilgisine sahip olduğu için ilgili katılımcıya “Çocuğunuz var mı?” sorusu yerine soruyu “Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında bir uzmanın çocuğı olup olmamasının uygulamaya yansması konusundaki değerlendirmeniz nedir?” şeklinde değiştirmiştir. Bu noktada görüşme formu hazırlanırken böylesi bir durum ile karşılaşma olasılığının değerlendirilmemiş olması, ihtiyaç duyulan bilginin katılımcının çocuğı olup olmaması değil bunun uygulamaya etkisi olup olmadığına dair değerlendirme olduğu konusunun gözden kaçırılması bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda benzer bir araştırmada sorulacak tüm soruların amaca yönelik olup olmadığına, araştırmanın kapsamına girmeyecek hiçbir bilginin sorulmaması gerekliliğine özellikle dikkat edilmesi önerilmektedir.

Araştırmacının yukarıdaki konuyla bağlantılı olarak bir öz eleştirisi daha bulunmaktadır. Eleştirel sosyal hizmet perspektifinin dikkat çektiği gibi “dil” düşünme ve eylem biçimlerine şekil vermektedir. Bu bağlamda katılımcılara çocuğı olup olmaması konusundaki bir sorunun katılımcılara sadece “biyolojik anne-baba olma” veya “çocuk sahibi olma” -ki sahiplik tanımlamasının bir yetişkin ve çocuk arasında hiyerarşi kurma zeminini meşrulaştırabileceği düşünülmektedir- anlamını yüklemeyecekleri bir biçimde sorulmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Örneğin “Bir sosyal hizmet uzmanının ebeveyn veya ev içinde bakım veren rolü olmasının çocuklarla çalışmalarına yansması hakkındaki değerlendirmeniz nedir?” gibi.

Araştırmacı bazı görüşmelerin sonrasında katılımcıların ifade etmiş olduğu bazı kavram ve cümleler hakkında açıcı alt sorular yöneltme fırsatını kaçırmış olduğunu düşünmüştür. Örneğin bir görüşmede madde bağımlılığı olan çocuklarla ilgili çalışmalarında bahseden katılımcının uygulamaya dair “kurtarma” kelimesini tercih etmesine veya “Çünkü en iyisini ben düşünürüm onlar için. Böyle bir gücüm olduğuna

falan inanıyorum” cümlesini kullanmasına dair yüklediği anlamı sorgulama olanağını kaçırmıştır. Dolayısıyla benzer bir çalışmada görüşme sonrasında ihtiyaç duyması durumunda araştırmacının ikinci bir görüşme yapmaya hazırlıklı olmasının veya görüşme planını tek görüşme üzerinden değil en az iki görüşme ile derinleştirmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir.

Görüşmelerde odaklanılan sorular yönlendirme sorusu niteliği taşıdığından ve tekniğin sağladığı esneklik sayesinde, görüşmeler boyunca soruları farklı sıralarda yönlendirmek, görüşmenin gidişatına göre, araştırma amacına sadık kalınarak açıcı sorular üretmek mümkün olmuştur. Öyle ki araştırma öznelere kimi zaman çocuklarla çalışma deneyimlerini paylaşırken bir başka soru kümesi olan Türkiye’de mevcut çocuk algısı veya çalışmaları güçlendirmeye yönelik önerilere dair paylaşımlarda bulunmuşlardır. Araştırmacı bu gibi durumlarda konuşmayı bölmek için etkin dinlemede kalmayı tercih etmiş ve görüşmenin ilerleyen sürecinde açıkta soru kalmamasına dikkat etmeye çalışmıştır.

3.5. NİTEL ÇÖZÜMLEME

Nitel araştırma literatüründe yaygın olarak kullanılan; verilerin “dönüştürülmesi”, “yorumlanması”, “anlamlandırılması” gibi terimlerle ifade edilen nitel çözümleme (analiz), çok çeşitli bakış açılarının ve uygulamaların olduğu bir alandır (Punch, 2016, s. 188). Söz konusu çeşitliliğe rağmen çözümlemede yaklaşımları ortaklaştıran ve birbirine bağlayan noktanın “açıklamak istediğimiz sosyal dünyaların karmaşıklığını yakalayabilmek için nitel verilerin -özenli ve bilimsel bir biçimde- dönüştürülmesi ve yorumlanması” olduğu ifade edilmektedir (Coffey ve Arkinson 1996, s. 3 akt. Punch, 2016, s. 188).

Nitel çözümleme veri toplama ile başlayan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Kümbetoğlu, 2008, s. 152). Bu çalışmada da çözümleme süreci gerek veri toplama sürecinde ve sonrasında paylaşım ve gözlemlere dair tutulan notlar gerek ses kayıtları çözümlemelerinin dijital yazı işlemcisine aktarılırken başlamıştır.

Çözümleme sürecinde hem genel bir araştırma yaklaşımı hem de veri çözümlenmesi aracılığıyla kuram geliştirmek için uygulanan işlemler bütünü olarak tanımlanan “temellendirilmiş kuram çözümlemesi”nden ilham alınmıştır. Süreç, genel olarak üç aşamada yürütülmektedir. İlk aşamada başlangıçtaki soyutlamalardan kavramsal kategorilerin belirlenmesine odaklanılır. İkinci aşamada kategoriler arasındaki ilişkiler anlaşılmaya çalışılır. Üçüncü aşamada ise ilişkileri kavramsallaştırmak ve açıklamak hedeflenir (Punch, 2016, s. 198-1999).

Nitel çözümlemede çoğu kez genelleme yapma araçları olarak genel fikirler, temalar ve kavramlar kullanılır (Neuman, 2012, s. 662). Kavramlaştırma ve kodlama ile tema, kategori ve alt kategoriler gruplanır. Tek başlarına veya birbirleriyle ilişkileri bağlamında veya araştırmanın odağı doğrultusunda belirlenen değişkenlere göre anlamlandırılmaya ve yorumlanmaya çalışılır.

Araştırmacı görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının uygulama deneyimlerini analiz ederken kavramsallaştırma ve kodlamaları olgunlaştırma, özellikle de ilk ana temanın kapsamını netleştirme konusunda oldukça zorlanmıştır. Bunun konuya dair Türkiye’de ilk çalışmalardan biri olmasından, literatüre yeteri kadar hâkim olamama kaygısından, görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının deneyim paylaşımlarının çeşitliliğinden, her bir görüşmenin tek başına bir tez konusu olabileceğine dair düşüncenin yarattığı eksik bırakma endişesinin ağırlığından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bununla bağlantılı olarak niteliksel araştırmalarda toplanan veriler araştırmanın kapsamına göre oldukça yoğun ve kategorizasyonu zor olabilmekte, analiz sırasında veri kaybına neden olabilmektedir. Bu zorluklarla karşılaşma ihtimalini azaltmak için MAXQDA Analytics Pro nitel analiz programı temin edilmiştir. Program kavramsallaştırma ve kodlamalar olgunlaştığı taktirde verilerin kategorizasyonunu ve ayrıntılı olarak takip edilmesini oldukça kolaylaştırmaktadır. Bunun yanı sıra analiz sürecinde olası kavramsallaştırma ve kategori değişiklikleri yapılması durumuna hazırlıklı olunması, değişikliklere dair veri dosyalarının yedeklerinin alınmasının kolaylaştırıcı olduğu deneyimlenmiştir.

Araştırma kapsamında MAXQDA Analytics Pro nitel analiz programı ile ayrıştırılan veriler ana temalar, alt temalar, kategoriler ve kodlara ayrıştırılmıştır. Takibi kolaylaştırmak için temalar ve alt temalara dair özet Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Araştırma Temaları Özet Tablosu

Tema	1. Alt Tema	2. Alt Tema	3. Alt Tema	4. Alt Tema
1. Türkiye’de Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulamayı Anlama Çabası	Değişim eşlikçisinin öne çıkan özelliklerinin anlattıkları	Değişim eşlikçisinin eleştirel sorgulama eyleminin anlattıkları	Değişim eşlikçisinin harekete geçme eyleminin anlattıkları	Değişim eşlikçisinin bazı kişisel yaşantılarının anlattıkları
2. Türkiye’de Çocuklarla Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarını Güçlendirme	Çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulaması için sorgulanması önerilen temel konular	Eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun güçlenmesine destek konusunda öneriler		

İlk ana tema Tablo 5’te sunulmuştur. Buna göre Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulamayı anlama çabası teması değişim eşlikçisinin; öne çıkan özelliklerinin, eleştirel sorgulama eyleminin, harekete geçme eyleminin, bazı kişisel yaşantılarının anlattıkları başlıklarıyla 4 alt temada incelenmiştir. Ele alınan alt temalarda 22 kategori incelenmiştir. İkinci ana tema ise Tablo 6’da sunulmuştur. Tablodan takip edilebileceği gibi Türkiye’de çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirme teması altında çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulaması için sorgulanması önerilen temel konular ve eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun güçlenmesine destek konusunda öneriler başlıklarıyla 2 alt temada ele alınmış ve 8 kategoride incelenmiştir.

Tablo 5. Türkiye’de Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulamayı Anlama Çabası

Türkiye’de Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulamayı Anlama Çabası
1.1. Değişim eşlikçisinin öne çıkan özelliklerinin anlattıkları 1.1.1. Değişim için sorumluluk almak 1.1.2. Değişim için kendi güçlü yönlerini harekete geçirmek 1.1.3. Değişim için çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etmek 1.1.4. Değişim için süreci kolaylaştırmak 1.1.5. Değişim için eleştirel bilinci güçlendirmek 1.2. Değişim eşlikçisinin eleştirel sorgulama eyleminin anlattıkları 1.2.1. Çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülerine yönelik eleştirel değerlendirmeler 1.2.1.1. Bütüncül ve hak temelli uygulamalar için gerekliliklerin yerine getirilememesi 1.2.1.2. Sosyal hizmet disiplini ve mesleğine karşı baskılar 1.2.2. Uygulayıcı birime yönelik eleştirel değerlendirmeleri 1.2.2.1. Bağlı olunan örgüte dair eleştirel değerlendirmeler 1.2.2.1.1. Örgütün sosyal hizmetten uzaklaşarak ideolojik aygıt şeklinde işlemesi 1.2.2.1.2. Kapasitenin gözetilmemesi, ekip olamama, işleyişin hiyerarşik ve kopuk olması 1.2.2.1.3. Katılımcı olmayan yönetim ve uygulamadan gelen bilgi ve önerilerin yok sayılması 1.2.2.1.4. Şeffaf ve hesap verebilir olmaması 1.2.2.2. Kendine eylemlerine dair eleştirel değerlendirmeler 1.2.2.2.1. Derinleşemeyen ve tamamlanamayan uygulamanın parçası olmayı dönüştürmede zorluk 1.2.2.2.2. Çocuklarla uygulamaya dair güçlenme ihtiyacı 1.2.2.2.3. Başa çıkma stratejilerinde güçsüz kalma 1.2.2.2.4. Mesleki çalışmalara hazır oluşluk 1.2.2.2.5. Kişisel yaşantı ve özelliklerin etkisi 1.3. Değişim eşlikçisinin harekete geçme eyleminin anlattıkları 1.3.1. Bilgi ve değer çerçevesi 1.3.2. Beceri çerçevesi 1.3.2.1. Çocuğun güçlenmesine eşlikte temel beceriler 1.3.2.2. Değerlendirme ve müdahale becerileri 1.4. Değişim eşlikçisinin bazı kişisel yaşantılarının anlattıkları 1.4.1. Çocukluk yaşantıları 1.4.2. Meslek dışı ilgi alanları 1.4.3. Ebeveyn olma durumu

Tablo 6. Türkiye’de Çocuklarla Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarını Güçlendirme

Türkiye’de Çocuklarla Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarını Güçlendirme
2.1. Çocuklarla Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamaları için Sorgulanması Önerilen Konular 2.1.1. Değişim tahayyülü 2.1.2. Değişime dair olanaklar veya engeller 2.1.2.1. Çocuk algısı 2.1.2.2. Kullanılan dil 2.1.2.3. Gündem oluşturma 2.1.2.4. Dünya olayları ve ideolojilerin etkisi 2.2. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarında Çocuğun Güçlenmesine Destek Konusunda Öneriler 2.2.1. Çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülerine yönelik öneriler 2.2.2. Uygulayıcı birime yönelik öneriler 2.2.2.1. Bağlı olunan örgüte dair öneriler 2.2.2.2. Değişim eşlikçisine yönelik öneriler

Bu çalışmada eleştirel sosyal hizmet uygulamasının, uygulayıcı öznesinin “değişim eşlikçisi” olduğu ve eleştirel iyi uygulamanın gerçekleştirilmesi için bağlı olduğu örgüt ve çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülerinin durumları tartışılmaya çalışılmıştır. Bu noktada değişim eşlikçisi kavramsallaştırması, sistem yaklaşımı kapsamında Pincus ve Minahan (1973, s. 63 akt. Sheafor ve Horejsi, 2014, s. 153) tarafından “değişim birimi sistemi”nin temel bileşeni olarak tanımlanan sosyal hizmet uzmanına atıf yapmaktadır. Bununla birlikte Pincus ve Minahan’ın tanımlaması doğrultusunda bazı kaynaklarda geçen “değişim ajanı” ve “sosyal değişim faili” kavramsallaştırmalarının, sosyal hizmet uzmanına olumsuz anlam yükleyebildiği kaygısı nedeniyle sosyal hizmet uzmanına “değişim eşlikçisi” denilmesi tercih edilmiştir.

Pincus ve Minahan’a (1973, s. 63 akt. Sheafor ve Horejsi, 2014, s. 153) göre sistem yaklaşımı doğrultusunda sosyal hizmet uygulamasına dair dört alt sistem bulunmaktadır. Compton ve arkadaşları (2005 akt. Payne, 2022, s. 254) da ayrıca sosyal hizmetin politik, yasal ve profesyonel çerçevesine vurguyu güçlendiren mesleki alt

sisteme dikkat çekmişlerdir. Buna göre sosyal hizmet uygulaması için alt sistemlerden ilki değişim birimi sistemi yani sosyal hizmet uzmanı ve uzmanın bağlı olduğu örgüttür. İkincisi hizmetten yararlanan (müracaatçı) sistemi başka bir ifadeyle sosyal hizmet uzmanının ya da örgütün hizmetine ihtiyaç duyan, talep eden veya uzmanın yapacaklarından fayda bekleyen kişi, grup ya da örgütlerdir. Üçüncüsü hedef sistem yani değişmesi beklenen kişi, grup ya da organizasyonun içinde bulunduğu sorunun çözülmesi ve hizmetten yararlanan sisteminin güçlenmesine destek için hedef alınan sistemdir. Dördüncüsü eylem sistemi yani hedef sistemi etkilemek ve hizmetten yararlanan sistemin arzuladığı sonuca varmasına yardımcı olmak için, değişim birimi sisteminin (örneğin, sosyal hizmet uzmanı) birlikte çalıştığı ya da birlikte gözden geçirildiği tüm insanlar, gruplar ve örgütlerdir. Son olarak da mesleki sistem yani değişim birimi sistemi ve eylem sistemlerini etkileyen kurum, yasal, mesleki ve araştırma topluluklarındaki insanlar kastedilmektedir.

Bu çalışma kapsamında sistem yaklaşımında tanımlanan alt sistemlerden esinlenilmiş ve eleştirel sosyal hizmet uygulamasının tarafları sosyal hizmet uygulamasının uygulayıcı öznesi konumunda ele alınan sosyal hizmet uzmanı odağında ele alınmıştır. Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet uygulamasını mümkün kılmaya dair sosyal hizmet uzmanının kendisi, bağlı olduğu örgüt ile örgütün eyleme geçebilmesi ile ilgili karar verici ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlar yani çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülükleri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.6. ARAŞTIRMA SÜRECİNDE DANIŞMA VE DAYANIŞMA SÜRECİ

Araştırma önerisinin kabulünden sonra yüz yüze ve çevrimiçi ortamda olmak üzere 11 Tez İzleme Komitesi (TİK) toplantısı yapılmıştır. Prof. Dr. Özlem Cankurtaran danışmanlığında, Doç. Dr. Gonca Polat ve Yrd. Doç. Dr. Filiz Demiröz'ün değerli katkıları ile başlayan komitede çalışmaları, üçüncü toplantıdan sonra Yrd. Doç. Dr. Filiz Demiröz'ün emekliği nedeniyle komiteye dahil olmayı kabul eden Prof. Dr. Kasım Karataş'ın değerli katkıları ile devam etmiştir.

Araştırma süreci, araştırmacı sivil toplum alanında tam zamanlı çalışmakta iken kişisel ve mesleki yaşamında pek çok beklenmedik duruma ve kaybın yaşandığı bir döneme, tüm dünyayı etkileyen COVID 19 pandemisine, o döneme denk gelen köklü şehir değişikliğine, yeni yerleşim yeri ve yakınlarında gerçekleşen orman yangınlarına ve doğrudan veya uzaktan tanık olunan depremlere (2017 yılında Datça’da, 2020 yılında İzmir’de ve en son 6 Şubat 2023’te yaşanan Kahramanmaraş merkezli ve 10 ili derinden etkileyen depremler) denk gelmiştir. Dolayısıyla araştırmacı olan bitenlerle başa çıkma, kendini toplama ve yaşamı yeniden düzenleme sürecinde araştırmaya odaklanmakta oldukça zorlanmıştır.

2021 yılının başından itibaren tez danışmanının teşviği, planlamada yol göstericiliği ve desteği ile teke tek çalışmalar hızlandırılmış, yoğunlukla çevrimiçi ortamda araştırmacının Ankara’da olduğu zamanlarda da yüz yüze görüşmeler aracılığı ile toplantılar yapılmıştır. 2021 Eylül ayında yine tez danışmanının önerisi, teşviki ve katılımı ile danışmanlığını yürüttüğü doktora öğrencileri Türküler Erdost ve Pınar Yanardağ ile birlikte oluşan haberleşme ağına dahil olunmuştur. Danışman ve araştırmacının da dahil olduğu doktora öğrencilerinden oluşan 4 kişilik çalışma grubu tez çalışmalarına dair hazırlıklarını ve çalışmalarını birbirleriyle paylaşma ve tartışma olanağı bulmuşlardır. Süreçte bir nevi kolokyum buluşmaları yapılmış, öğrenciler karşılıklı olarak hazırlıklarını ve çalışmalarını sunma, savunma ve geliştirme olanağı bulmuşlardır. Doktora tez sürecini desteklemek amacıyla oluşan ve “Ha gayret” adı verilen grup gerek içerik ile ilgili birlikte düşünme ortamı oluşturmuş gerek araştırma sürecine dair motivasyon kaynağı olmuş gerekse tez sürecine dair resmi başvuru süreçlerinde destek ve dayanışma ortamı yaratmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın devamının sağlanmasında başta danışmanın ve oluşmasına zemin hazırlamış olduğu çalışma grubunun güçlendirici ve çok değerli katkıları olmuştur.

3.7. ETİK KONULAR

Tüm sosyal araştırmalarda olduğu gibi sosyal hizmet araştırmalarında verilerin insanlardan toplanması ve odağın insan olması, araştırma sürecinde etik sorunlar

yaşanma olasılığını arttırmaktadır. Dolayısıyla karşılaşılabilecek etik sorunlara önceden hazırlıklı olmak önem kazanır (Punch, 2016, s. 265).

Punch (2016, s. 266), sosyal araştırmalar kapsamında etik sorunların önlenmesine dair yaklaşım konusunda iki temel eğilim olduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki ilgili sosyal araştırma alanına ve sürecine özgü etik kurallar listesi ile göz önünde bulundurulacak konuları sunmakta diğeri de farklı araştırmacıların karşılaştıkları sorunları ve bunlarla nasıl başa çıktığını betimlemektedir. Punch, bu yaklaşımların etik sorun yaşanma olasılığını tamamen önleyemeyebileceğine ancak her iki yaklaşımın da araştırmacıyı süreçte karşılaşılabileceği zorluklara hazırlamaya çalıştığını ifade etmektedir.

Sosyal hizmet araştırmalarının, sosyal hizmetin uygulama araçlarından biri olmasından dolayı doğası gereği her şeyden önce Küresel Sosyal Hizmet Etik İlkeler'e ve varsa bölgesel veya yerel düzeyde uyarlanan sosyal hizmet etik ilkelerine uygun yapılandırılması önemlidir. Buz ve Akçay (2015, s. 153-160) sosyal hizmet araştırmalarında ele alınabilecek etik ilkeleri araştırmanın özneliyle ilgili, araştırmacıyla ilgili ve raporlama süreciyle ilgili ilkeler olarak tanımlamışlardır. Bu doğrultuda araştırma özneliyle ilgili etik ilkeler bilgilendirilmiş onam, gizlilik, gönüllülük ve araştırma öznesini risklerden koruma; araştırmacıyla ilgili etik ilkeler gerekli izinlerin alınması, önyargılardan kaçınmak, yetkinlik ve çıkar çatışması; araştırmanın raporlama süreciyle ilgili etik ilkeler ise araştırma sonuçlarının güvenilirliğinin sağlanması, anonimlik, damgalayıcı ve genelleştirici ifadelerden kaçınma, kullanılan veri toplanma araçlarının güvenli bir biçimde muhafaza edilmesidir.

Bu çalışmada öncelikle Küresel Sosyal Hizmet Etik İlkeler Beyanını temel alan araştırmacı tarafından oluşturulan araştırma çerçevesi ve veri toplama aracı araştırma danışmanının görüş ve onayına sunulmuştur. Ardından Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonuna başvuru yapılarak onay süreci işletilmiştir.

Araştırma sürecinde gözetilen etik konulara dair açıklamalar Buz ve Akçay (2015) tarafından dikkat çekilen başlıklar altında aşağıda sunulmaya çalışılmıştır.

3.7.1. Araştırmanın Özneleriyle İlgili Etik Konular

Bilgilendirilmiş onam. Yarı yapılandırılmış görüşme hazırlıkları kapsamında sosyal hizmet uzmanları ile yapılan ilk telefon görüşmesinde Ek 2’de sunulan bilgilendirme ve onay formu doğrultusunda araştırmanın doktora programı kapsamında Prof. Dr. Özlem Cankurtaran danışmanlığında yürütüldüğü; amacı, kapsamı, yöntemi, soru kümeleri, görüşmenin yaklaşık ne kadar süreceği, ses kaydı alınmasının ön görüldüğü ve bilgilerin nerede nasıl kullanılacağına dair bilgiler sözlü olarak anlatılmıştır. Görüşmeyi kabul eden araştırma özneleri ile belirlenen görüşme yeri, tarihi ve saatinde bir araya gelindiğinde araştırmaya dair bilgiler sözlü olarak tekrar özetlenmiş, hazır bulundurulmuş iki nüsha bilgilendirme ve onay formu katılımcının okuması ve imzalaması için sunulmuştur. Formlardan biri katılımcıya teslim edilmiş, diğeri ise araştırmacının himayesinde en az beş yıl kalmak üzere araştırma dosyasında arşivlenmiştir.

Gizlilik. Görüşmelerde araştırma öznelerine ait paylaşımların üçüncü kişiler tarafından duyulmaması için görüşme mekânında araştırma öznesi ve araştırmacı dışında kimsenin olmamasına dikkat edilmiştir. Bunun yanı sıra görüşmelere dair bilgi verilen bölümde aktarıldığı gibi katılımcılarla yapılan görüşmelerin çoğu sosyal hizmet uzmanlarının iş yerlerinde olmuştur. İki katılımcıyla da mesai saati dışında kamusal alanda buluşulmuştur. İş yerlerinde yapılan görüşmelerde uzmana gelen telefonlar, görüşme yapılan odanın kapısı kapalı olsa bile ilgili kurumdan hizmetten yararlananların veya katılımcının çalışma arkadaşlarının yanıt bekleyen soruları nedeniyle nadir de olsa görüşmeye kısa süreli aralar verilmesi gerekmiştir. Telefon veya odaya birinin girmesi durumunda ses kayıt cihazı durdurulmuş, uzmanın işi bitince onay alıp tekrar açılmıştır. Kafede yapılan iki görüşmede ise görüşmenin üçüncü kişiler tarafından duyulamayacağı bir oturma yeri seçilmiştir.

Görüşmelerde, herhangi bir veri kaybı yaşanmaması için araştırma öznesinin bilgisi ve onayı dahilinde ses kaydı yapılmıştır. Ses kayıtlarının çözümlemelerinin yarısından çoğu araştırmacı tarafından yapılmış, kalanları için profesyonel deşifre hizmeti alınmıştır. Profesyonel çözümleme hizmeti alımı sırasında iş bitiminde ses kayıtlarının

ve deşifrelerin çözümleyici tarafından silineceği konusunda taahhüt alınmıştır. Tüm ses kayıtları araştırmacının himayesinde en az beş yıl saklanmak üzere dijital ortamda arşivlenmiştir.

Gönüllülük. İlk görüşmeden itibaren araştırma özneleriyle kartopu yöntemi doğrultusunda iletişime geçilmiştir. Veri toplama sürecinde uzun süreli bir çalışma kampında bulunan bir uzmanın iş yoğunluğu nedeniyle görüşme yapmayı kabul edememesi dışında iletişime geçilen tüm sosyal hizmet uzmanları görüşmeye katılmaya gönüllü olmuşlardır.

Araştırma özneleri, ilk iletişimde araştırmacı tarafından telefonla yapılan sözlü bilgilendirmeyi kabul ederek ve yüz yüze gelindiğinde yazılı olarak takdim edilen bilgilendirme ve onay formunu imzalayarak araştırmaya kendi istekleriyle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın gönüllü katıldıklarını beyan etmişlerdir.

Araştırmacı, katılımcıların görüşme sonrasında araştırma hakkında oluşabilecek soruları veya ekleme yapmak istedikleri konular olması durumunda iletişimde kalabilmek için e-posta ve telefon numarasını bilgilendirme formu aracılığıyla iletmıştır.

Araştırma öznesini risklerden koruma. Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki deneyimlerine ve yaşantılarına odaklanan görüşmelerde, araştırma öznelerinin olumlu veya olumsuz farklı duygular yaşayabilecekleri, paylaşımların tetikleyici olabileceği öngörülmüştür. Bu bağlamda öncelikle bilgilendirme formunda araştırma öznesinin görüşme sırasında herhangi bir nedenden dolayı görüşmeden rahatsız olması durumunda ya da yanıtlamak istemediği bir soru olduğunda görüşmeyi kesilebileceği ya da ses kayıt cihazının kapatılmasını isteyebileceği açıklanmıştır. Görüşmelerde rahatsızlığını dile getirip herhangi bir soruyu yanıtlamayan, görüşmeyi kesen veya ses kayıt cihazının kapatılmasını isteyen olmamıştır.

Zor durumlara dair deneyim ve yaşantılarını paylaşan uzmanların çoğu görüşme sonrasında uygulama deneyimlerini, yaşantılarını ve önerilerini paylaşmanın kendilerini

iyi hissettirdiğini, yaşadıklarının ne anlama geldiği üzerinde düşünme fırsatı bulduklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma öznelerine görüşmeler aracılığıyla toplanan verilerin, tez çalışması kapsamında kullanılacağı ve paylaşım esnasında hiçbir şekilde kimlik bilgilerinin, çalıştığı kuruluşa dair açık bilgilerin üçüncü şahıs veya kurumlarla paylaşılmayacağına dair taahhüt verilmiştir. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının mesleki deneyimlerine ve yaşantılarına odaklanan görüşmelerde pek çok kişi ve kurumun çocukların insan haklarının yaşama geçmesi konusunda ihmali veya hak ihlali failliği olduğuna dair veri edinilmiş olmasının etik bir sorun oluşturduğu düşünülmektedir. Öyle ki bir taraftan çocuk hakları ihlallerinde onarıcı, iyileştirici adil bir süreç işletilmemesi cezasızlık kültürünün derinleşmesine neden olmakta diğer taraftan araştırma öznelerine verilen taahhüt doğrultusunda onları hedef haline getirebilecek bilgilerin kamusallaşmaması gerekmektedir.

Araştırmacı, araştırma öznelerine verdiği taahhüde sadık kalarak görüşmelerde ihmal ve ihmalde bulunan kişi ve kurumların anonim kalmasına dikkat etmiştir. Ancak raporlama aşamasında yaşananların kök nedenlerini görünür hale getirmeye ve benzer durumların yaşanmamasına katkıda bulunmaya azami ölçüde çaba harcamıştır. Ayrıca çocuk hakları ihlallerinde zaman aşımı olmaması gerektiğine dair tartışmalar ışığında ihmal ve ihmalde bulunanların bir gün eylemlerinden sorumlu tutulacaklarını umut etmektedir.

3.7.2. Araştırmacıyla İlgili Etik Konular

Gerekli izinlerin alınması. Araştırmacı, tez danışmanının gözetiminde oluşturulan araştırma çerçevesi, görüşme formu, bilgilendirme ve onay formuyla birlikte 24.4.2018 tarihinde Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonuna başvuruda bulunmuştur. Komisyonun 17.08.2018 tarihli toplantı ve kararı ile araştırmanın etik olarak uygunluğuna onay verilmiştir.

Önyargılardan kaçınmak. Araştırmacı, araştırma öznelerine karşı herhangi bir nedenden dolayı (Yaşı, cinsiyeti, çalıştığı kurum, deneyimleri veya yaşantılarına dair

paylaşımları vb.) ön yargılı olmama konusuna özel önem vermiştir. Araştırmacı çocukların yaşamlarında oluşan zorlukların ve ihlallerin doğal ve kabul edilebilir olmadığı; bunların kader, fitrat, istisna vb. kavramlarla açıklanmasının kabul edilemez olduğu noktasından hareket etmektedir. Bu bağlamda araştırmacı, çocukların yaşamlarını zorlaştıran durum veya ihlallerin oluşmasını önleyemeyen asli yükümlülük sahiplerinin, sorumluluklarını yerine getirme konusunu umursamadıkları veya bu konuda istekli olmadıklarına dair ön yargısını gidermeye çaba göstermektedir.

Yetkinlik. Araştırmacı, sosyal hizmet uzmanı olarak 25 yılı aşkın bir süredir yoğunlukla sivil toplum örgütlenmeleri aracılığıyla çocuk alanında çalışmaktadır. Özelde çocuk adalet sistemi ve çocuk koruma sistemi olmak üzere çocuk hakları alanında çeşitli çalışmalar içerisinde bulunmuştur. Çocuklarla ve çocuklarla çalışan aktörlerin güçlenmesine yönelik sivil toplum alanında pek çok çalışma ve araştırmanın içerisinde görev almıştır.

Araştırmacı çocuklarla çalışma deneyimine istinaden kartopu yöntemi ile ulaşılan araştırma öznelerinin tamamına yakını tanımlanmaktadır. Bunun araştırma özneleri ile ilk iletişime geçme sürecini ve görüşmelerin samimi ve karşılıklı güvene dayalı olarak gerçekleşmesini kolaylaştırdığı düşünülmektedir.

Bunun yanı sıra bu çalışma, sorun odaklı bir çalışma olmaktan ziyade çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının ve uygulayıcılarının güçlenmesine ilham verme potansiyeli olması bakımından araştırmacı için özel önemi olan bir çalışmadır.

Çıkar çatışması. Araştırmacının özellikle veri toplama sürecinde yani görüşmeler yürütülürken herhangi bir kuruma bağlı olmadan bağımsız danışman ve eğitmen olarak çalışıyor olmasının, herhangi bir çıkar çatışması yaşama ihtimalini önlediği düşünülmektedir.

Orijinallik raporu. Araştırmacı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'na göre azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini;

aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğini beyan etmiştir (Ek 4. Orijinallik Raporu).

3.7.3. Raporlama Süreciyle İlgili Etik Konular

Araştırma sonuçlarının güvenilirliğinin sağlanması. Buz ve Akçay'ın (2015) dikkat çektiği gibi araştırma kapsamında verileri manipüle etmeden doğru bir biçimde sunmaya (dürüstlük-*honesty*), hata yapmaktan kaçınarak raporlamaya (hatasızlık-*accuracy*), nesnel yaklaşımın (*objectivity*) gerekliliklerini sağlamaya azami özen gösterilmeye çalışılmıştır. Kaynakları uygun kullanmak (*efficiency*) konusunda ise yaklaşık 10 yıla yayılan doktora süresi göz önünde tutulduğunda başta zaman yönetimi konusunda araştırmacının kendini geliştirme ihtiyacı olduğu ortadadır.

Anonimlik. Araştırma öznelerinin deneyim ve yaşantılarına dair yaptıkları duygu, düşünce ve bilgi paylaşımlarının onları incitme, hedef haline getirme gibi zarar verme olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle görüşmelerin başında kendilerine verilen taahhüt doğrultusunda açık isimleri, onları tanımlayabilecek özgün bilgiler gizlilik ilkesi doğrultusunda anonimleştirilmiştir.

Damgalayıcı ve genelleştirici ifadelerden kaçınma. Araştırmanın raporlama aşamasında kullanılan kavramlara ve dile, eleştirel sosyal hizmet perspektifinin de dikkat çektiği gibi özel olarak dikkat edilmeye çalışılmıştır. Özel önlemlerle desteklenmesi gereken grupların veya etnik köken, LGBTİ+ gibi çeşitlikler nedeniyle ayrımcı muameleye maruz bırakılma riski bulunan bireylerin damgalanmasına yol açabilecek kavram ve genellemelerin kullanımından kaçınılmıştır.

Kullanılan veri toplama araçlarının güvenli bir biçimde muhafaza edilmesi. Araştırma sürecinde kullanılan bütün veri toplama araçları (bilgilendirme ve onay formu, ses kayıtları, görüşme sırasında tutulan notların dijital ortama aktarılmış dosyaları, ses kayıtlarının deşifreleri, MAXQDA Analytics Pro nitel araştırma analizi programında oluşturulan analiz dosyası, araştırmanın raporlama sürecinde oluşturulan metinler araştırmacının himayesinde en az beş yıl saklanmak üzere arşivlenmiştir.

4. BÖLÜM

ANALİZ

Araştırmanın analizi sonucunda ulaşılan ana temalardan biri Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulamayı anlama çabası diğeri de Türkiye’de çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirme sürecinde önemli konular olarak başlıklandırılmıştır.

4.1. Türkiye’de Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Eleştirel İyi Uygulamayı Anlama Çabası

Araştırmanın birinci teması doğrultusunda araştırma öznelerinin çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair değerlendirmeleri dört alt temada ele alınmıştır. Buna göre çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulama bağlamında değişim eşlikçisinin öne çıkan özelliklerinin, eleştirel sorgulama eyleminin, harekete geçme eyleminin ve bunlara yön veren bazı kişisel yaşantılarının anlattıklarına dair bulgular aşağıda sunulmuştur. Araştırma öznelerinin uygulama örneklerine dair anlatılarından bazı alıntılara Ek 5’te ayrıca yer verilmiştir.

4.1.1. Değişim Eşlikçisinin Öne Çıkan Özelliklerinin Anlattıkları

"Bu çocuğun hayatında nasıl bir değişim yaratmalıyız, ben bu değişimin neresindeyim ve ne yapabilirim diye bakıyorum..."
(SHU 18, 1991: 27/13, K)

Birer değişim eşlikçisi olan sosyal hizmet uzmanlarının öne çıkan özelliklerini tanımlamaya katkıda bulunmak ve çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarıyla ilgili “neyi, neden ve nasıl yaptıklarını veya yapmamayı tercih ettiklerini” anlamak için hafızalarında yer eden durum, olay veya süreçlerle ilgili kendilerinde iz bırakan uygulama örnekleri sorulmuştur. Diğer bölümlerdeki tartışmalara da ışık tutan paylaşımlar araştırma öznelerinin çocuklarla çok çeşitli alanlarda ve farklı örgütlerde yürüttükleri 35 yıllık (1983-2018) bir zaman dilimindeki uygulama deneyimlerine aittir.

Deneyimlere dair değerlendirme ve tartışmalarda, uygulamaların yürütüldüğü özel alana, tarihe, o dönemdeki yasal veya örgütsel düzenlemelere zaman zaman değinilse de bunların, bu araştırmanın doğrudan konusu olmadıkları göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu bölümde odaklanılmaya çalışılan eleştirel iyi uygulama perspektifi doğrultusunda sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını özenli ve ustalıkla kılan inceliklere dair uygulama örneklerdir. Araştırma öznelerinin uygulama örnekleri üzerinden değişim eşlikçisinin öne çıkan özellikleri; değişim için sorumluluk almak, kendi güçlü yönlerini harekete geçirmek, çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etmek, süreci kolaylaştırmak ve eleştirel bilinci güçlendirmek olarak başlıklandırılmıştır.

4.1.1.1. Değişim İçin Sorumluluk Almak

Araştırma öznelerinin uygulama örnekleri, çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında değişim eşlikçisinin öne çıkan özelliklerinin başında onun değişim için sorumluluk alması olduğuna işaret etmektedir. Bu bağlamda uzmanın değişime eşlik iradesi göstermesine, duyarlılığına, kendi eylemlerinin ve yetki alanına giren durumların sonuçlarını üstlenmesine ve yaptığı işlerden dolayı hesap verebilir olmasına dair uygulama deneyimleri paylaşılmıştır.

Araştırma özneleri değişime eşlik iradesi gösterme özelliğine dair inisiyatif alma, ısrarcı olma, yetki kullanma, prosedürleri ve görev tanımını zorlama, yaratıcı çözümler bulma konusunda uygulama örnekleri vermiştir. Değişime eşlik iradesi göstermeye dair SHU 20'nin, cinsel istismara maruz kalan bir kız çocuğu ve ailesiyle üniversiteye bağlı çocuk psikiyatrisi kliniği bünyesinde yaklaşık 7-8 yıl boyunca yürüttüğü çalışmada inisiyatif olarak görev tanımını genişlettiğine dair paylaşımı aşağıdadır.

“Benim sosyal hizmet uzmanı olarak bunu bir dosya olarak sürekli takip etmek gibi bir zorunluluğum yoktu. Bunun sağlık tedbiri kararı falan da yoktu. Hani sağlık tedbiri kararı olunca zorunlu oluyorsunuz, takip ediyorsunuz ya, bu öyle bir vaka değildi; gelirse görürsünüz, “Gelmezse bir şey yapmam” da olabilirdi. Ama öyle görmedik biz burada. Klinik olarak da öyle görmedik. Yani sadece ben değil, klinik olarak da öyle görmedik. Bir dosya değildi bizim için o, bir çocuktü, çok zorlanmıştı. Öyle yaşantıları olmuş, desteğe ihtiyacı olan bir aile ve bir çocuk vardı, sizin de onları bırakmamanız gerekiyordu. Bu önemli.” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

Yoğun, düzenli ve maliyetli bir tedavi ihtiyacı içinde olan çocuğa ve tedavi masraflarını karşılamakta zorlanan ebeveynlerine doğrudan destek mekanizmasının bulunmaması üzerine sosyal hizmet uzmanının ürettiği çözümlere dair SHU 14'ün paylaşımı aşağıdadır.

“Mesela, burada hastalık sebebiyle tanıştığımız bir ailenin bir kızı vardı 2 yaşlarında. Böbrekleriyle ilgili ciddi bir sıkıntısı var, sürekli kontrole gelmeleri gerekiyor ve sürekli bir ilaç deneniyor. Aile alıyor ilacı, azıcık kullanıyorlar, işe yaramazsa o çöpe gidiyormuş. Zaten parayla çok zor aldığı ilacın çöpe atılışını görmekten çok üzüntü duyuyorlardı falan. Ailenin artık çocuğu getirmeme riski vardı; çünkü yiyecek ekmek bulmakta zorlanırlarken, sürekli hastaneye gelgit ve sürekli kontrol altında olması gerektiğinin önemini ne kadar algıladıklarını çok bilmediğimiz bir aileydi. Onlarla ilgili mesela, Kaymakamlık ve Sosyal Hizmetlere başvurularda bulundum. Onlar için ciddi ciddi yardımlar geldi ve bu ciddiye alındı. Çocuk için engelli raporu almaya çalıştık, alamadık. Yüzde 10 bir engel için, mevzuatta hiçbir yardım yok; ama mesela, o raporumuzu doktorla beraber çok güzel işleyebildik. “Tamam, çocuk şimdi engelli değil, ama düzenli şekilde takiplerine gelmezse, ciddi derecede böbrek kaybına sebep olabilecek sonuçlar doğurabilir” gibi, bu resmen engelli statüsünde gibi yardımlardan faydalanmasını sağladık ve aile de ciddi şekilde motive edildi kaymakamlık vesaire tarafından... çocuğa da yansımaları görüyor olmak çok güzeldi.” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Görüşülen sosyal hizmet uzmanları duyarlı olmaya dair çocuğu ve içinde bulunduğu durumu ciddiye almak, merak ve takip etmek ile bir nevi iğneyle kuyu kazmak konularında uygulama örnekleri aktarmıştır. Duyarlılığın önemine dair SHU 1'in buluntu bebek olarak koruma altına alınıp 16 yaşına kadar yetiştirme yurdunda kalan bir çocuğun dosyasını incelerken fark ettiği ve bir gazete kupürü aracılığıyla başlattığı araştırma ve takip sonucu onun yıllar sonra ebeveyni ile biraya gelmesini sağlamış olmasına dair paylaşımı aşağıdadır.

“O işte hiç unutamadığım bir şeydir. Duyarlılıkla ilgili bir şey. Bir şeyi takip etmek. Merak etmek, araştırmak, onunla ilgili ufacık, basit gibi görünen bir duyarlılığın, merakın, araştırma isteğinin, 16 yaşına kadar hiç kimsesiz büyümüş olan bir çocuğun birden ailesine kavuşmasını sağlayan kişi durumunu sağlıyor... Yani ben asla sonucunun böyle olabileceğini düşünmedim ama sadece merak ettim. Bu çocuğun hiç mi öyküsü olmaz yani. Hayatıyla ilgili bir ipucu falan olabilir mi diye. Basit bir merakı. Küçük bir merakı...” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Araştırma öznelerinin kendi eylemlerinin ve yetki alanına giren durumların sonuçlarını üstlenme, ısrarcı olma ve yaptığı işlerden dolayı hesap verebilirlik özelliğine dair kritik kararlara hazır olma, engellemelere ve dayatmaya karşı çıkma, kararların gerektirdiklerine hazırlıklı olma ve hedef haline gelme ile başa çıkma konusunda uygulama örnekleri paylaştıkları görülmüştür.

“Mesleki olarak mesleki ısrarcılığımın vazgeçmem kolay kolay. Bir şey beni kolay kolay pes ettirmez söz konusu çocuk olduğunda. İsrarcıyım, gerçekten çocuğun o desteğe ihtiyacı olduğunu düşünüyorsam. Geri gelen olumsuzluklar eleştiriler beni kolay kolay yıldırmaz. O yüzden o tedbirler işlemeye başlıyor, kendi mahkememde. İşlemeye başladığında sonuçlarını da alıyoruz çoğu kez...” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kritik kararlar vermenin sosyal hizmet uzmanını çocuğun ebeveynleri, kimi zaman çalışılan kurumdaki ekip arkadaşları veya kamu idaresi ile karşı karşıya getirdiğine dair SHU 21’in uygulama örneğinden bir alıntı aşağıda sunulmuştur. Sosyal hizmet uzmanının hastanenin acil servisinden çocuk kliniğine bildirimini yapılan bir çocuğun içinde bulunduğu durumu şüpheli görmesiyle başlayan uygulama örneği çocuk, ebeveynleri ve diğer kardeşleri ile ilgili başlatılan süreçte sorumluluk almanın önemine işaret etmektedir.

“Bir kere sorumluluğu almak gerekiyor, yani şeyden kaçmamak lazım. Bazen şu olabiliyor: “Bu çok ciddi sıkıntı yaratacak.” Yaratıyor da. İş yükü anlamında değil; hem duygusal bir baskı, hem sonrasında aileyle yaşanacak sıkıntılar. Münchausen by proxy¹⁷ olan bir çocuğun korunma altına alınması sürecinde anneye, babayla sonrasında kavga edeceğimiz açık. Kavga dan kastım da şu: Orada hedef sosyal hizmetler oluyor, sosyal hizmet uzmanı oluyor. Bu var diye bu çocuğu koruma altına almalı mı ya da bu çocuğu burada tutmalı mı? O anlamda, bir kere sorumluluğu almak gerekiyor.” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

SHU 21’in paylaştığı uygulama deneyiminde acile getirilen çocuk, yaşamındaki zorluklardan dolayı kısa süre içerisinde yaşamını kaybetmiştir. Ancak başta çocuğun ebeveynlerinin bakım sorumluluğunu yerine getirmemiş olmalarına, diğer kardeşlerinin yaşadıkları zorluklara ve ev içinde yaşanan enste müdahale etme olanağı bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanı; çocuğun ebeveynlerini, kendi ekip arkadaşlarını, diğer hastane personeli ve adli sürecin başlatılması konusunda savcılığı harekete geçirme konusunda çeşitli zorluklarla karşılaştığını ancak sorumluluk alarak hem süreçte yaşamını kaybeden çocuğun ölümündeki ihmallerin açığa çıkmasına hem de çocuğun diğer beş kardeşinin koruma altına alınmasına katkıda bulunduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların çoğu yöneticiler ve karar vericiler ile birçok konuda karşı karşıya kaldıklarını dile getirmişlerdir. SHU 17, kurum bakımı hizmetlerinin aile yanında bakım

¹⁷ Münchausen by Proxy Sendromu; çocuğun bakımından sorumlu olan yetişkinin, çocukta herhangi bir hastalık belirti ve bulgu yaratıp, çocuğu gereksiz tıbbi uygulamalara maruz bırakması olarak tanımlanan bir çocuk istismar türüdür.

hizmetlerine dönüştürülmeye başlandığı dönemde, çocukların biricikliğini ve yararını gözetken hazırlık ve koşullar oluşturulmadan harekete geçilmemesi gerekliliğine dair yöneticilerle karşı karşıya kaldığını ifade etmiştir.

“Mesela bir dönem şöyle uğraştık biz; çocukların ailelerinin yanına döndürülmesine dair bir proje, bir yaklaşım vardı. Yoğun bir biçimde sosyal-ekonomik destek vererek, ama çocukların aile ya da geriye dönecekleri koşulları derinlemesine incelemeyen, araştırmadan, çocukların kurum bakımından çıkarılması yaklaşımı vardı. Ve bu şey olarak sunuldu; “Aile yanında bakım en doğru, en sağlıklı şeydir; siz nasıl buna karşı çıkarsınız?!” Böyle bir yaklaşımla meslektaşlarımız da bir ikilem içerisinde bırakıldı. Ve biz ciddi ciddi çatışma yaşadık idarecilerimizle. Onlar bizi şöyle suçladılar, çağın gerisinde kalmakla suçladılar. Ama ... biz dedik ki, “Çocuğun koruma altına alınma nedenlerini kaldırılmadan çocuğu o koşullara geri göndermemiz, çocuğun farklı olumsuz deneyimler kazanıp, tekrar geri gelmesine ya da sizin gözünüzü kulağınızı kapayarak olan biteni görmezlikten gelmenize yol açacak, ama gerçekliği değiştirmeyecek. Varsın kalsın burada, bizim sayılarımız kabarık görünecekse görünsün. Biz birilerine yaranmak için bu işi yapmıyoruz; bu işin kuralı bu, bu kurallara uyarak yapacaksak bu çocuklar da kalacak.” Bu şekilde bir tutum geliştirdik.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

Sosyal hizmet uygulamalarında yöneticiler, karar vericiler ve onlar üzerinde etkili olan kişi ve kurumlar aracılığıyla uzmana yansıyan dayatmaların görev yeri değişikliklerine neden olabildiğine dair SHU 19’un paylaşımı örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

“... benim isteğim dışında oldu. Yani ben isteyerek hiçbir yere gitmedim. Bir tek kura çektiğim yer, X Rehabilitasyon Merkezi, isteyerek başladığım yer. Ondan sonra, 21 yıldan sonra Y Rehabilitasyon Merkezine (isteyerek) gittim. Orada da mesela, mesleki etik, ilkeler, değerlere sahip olmasam, “Ben buraya sürgün edildim” deyip (otururdum)... Bizde şöyle bir hastalık var: Memur uzman olmak ile sosyal hizmet uzmanı olmak arasında fark var. Ben hayatım boyunca memur uzman olmamaya çalışıyorum hâlâ. Talimatla asla iş yapmam. Mesela “Raporunu değiştir” diyemez kimse bana, “Sonucunu değiştir” diye. Bunu vali bile dese asla değiştirmem; vali beni görevden alırsa alsın. Çünkü bunu yaptım Y’de.” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

SHU 19 vermiş olduğu örnekte sosyal yardımlardan yararlananın, artık herhangi bir sosyal yardıma ihtiyacı olmadığına dair yaptığı inceleme ve verdiği karar sonrasında dönemin hükümet partisinin ilçe başkanı, muhalefet partisinin temsilcisi olan belediye başkanı ve en son kaymakam tarafından telefonla tek tek arandığını paylaşmıştır. Konuşmalar sonrasında kendisine “Bunun bir yolu yok mu?” dendiği, “Yok” demesi üzerine gelen yanıtlardan birinin “Yani şimdi biz ne yapalım, şimdi seninle mi uğraşalım?” olduğudur. SHU 19 verdiği yanıtın “Senin ağabeylerin benimle uğraştılar, beni buraya gönderdiler. Eğer buradan da daha öteye göndermeyi planlıyorsanız, ... Sınırdayım zaten, daha ötesi yok.” şeklinde olduğunu paylaşmıştır.

4.1.1.2. Değişim İçin Kendi Güçlü Yönlerini Harekete Geçirmek

Araştırma öznelerinin uygulama örnekleri, çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında değişim eşlikçisinin öne çıkan özelliklerden ikincisinin, sosyal hizmet uzmanının kendi güçlü yönlerini harekete geçirmesi olduğuna işaret etmektedir. Bu konuda öncelikle sosyal hizmet uzmanının çocuğa karşı tahakküm kurmaktan kaçınmasının belirleyici olduğu düşünülmektedir. Uygulama örneklerinde sosyal hizmet uzmanının öğrenmeye açık olmasına başka bir ifadeyle “her şeyi bilen özne” rolüne girmemeye veya “ezen” olmamaya dikkat etmesine, uygulamaya dair motivasyonun yüksek olmasına ve uzmanın dayanıklılığına dair uygulama deneyimleri paylaşılmıştır.

Sosyal hizmet uzmanının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında “her şeyi bilen özne” rolünde olmadığını, öğrenmeye açık olmanın önemini ve her bir uygulamanın yeni bir öğrenme süreci olduğunu vurgulayan SHU 20’nin paylaşımı aşağıdadır.

“... cinsel istismar mağduru bir kız ve onun ailesiyle yaptığım çalışma, sonra onun okuluyla yaptığım çalışma... Çok şey öğrenmişimdir. Bir cinsel istismar vakasında bir çocuk, hangi dönemlerde bir aile neler yaşar ve nasıl yaklaşılması, nelere müdahale edilmesi gerekir; bu konuda benim için çok eğitici olmuştur... Rehber öğretmenlerle çok çalıştık; öğretmenler nasıl davranacaklar, nasıl ele alacaklar diye. Yani böyle farklı kurumlarla, farklı kişilerle, hem aileyle, hem çocukla çalıştığımız bir vakaydı. Benim için çok öğretici oldu. Uzun solukluysa çünkü, 7 yıl falan sürdü.” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

SHU 6’nın sosyal hizmetten yararlanıyor olmanın, hiyerarşik bir yapı barındırıyor olmasına karşın bunun bir tahakküm ilişkisine dönmemesine yönelik çabasına dair değerlendirmesi aşağıdadır.

“Aramızdaki farkın çok fazla olduğunu hiçbir zaman düşünmedim. Tabii ki bu o hiyerarşik yapı elbette ki var. Kurumda zaten sen bir kurumun bir temsilcisisin. Yani biz. Zaten bir hiyerarşiyi barındırıyor. Hizmet almanın kendisi bir hiyerarşiyi barındırıyor ama mümkün olduğunca o hiyerarşiyi kırmaya dönük çalışmaya çalışıyorum. Halen böyle yapmaya çalışıyorum. Yani yapabildiğimi iddia etmiyorum ama yapmayı deniyorum.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

SHU 4, babasını çok küçük yaşta kaybedip annesinin de madde kullanımı nedeniyle üç dört yaşından itibaren kurum bakımına alınan ve konuşma bozukluğu olan çocuk ile yaşadığı deneyimini paylaşmıştır. Annesinin beklenmedik ölümü sonrasında çocuk ile yapılacak ilk mezarlık ziyaretinde çocuğun ihtiyaçlarını gözeterek yürüttüğü süreci

etkin dinlemeyi ve bağ kurmayı derinden deneyimleme ve öğrenme süreci olarak tanımlanmıştır.

“Çocuk geldi annesin mezarını sordu. Bunun içinde ne var, niye burada, bunların hepsi böyle mi? Çok yani anlamlı sorular. Yani muhtemelen hepimizin sormaya da çekindiği sorular ama zaten o kadar odaklanmışız ki çocuğu anlamaya. Daha önce bunu yapmadığımızı fark etmiştim mesela. Belki de hiçbir çocuk için yapmamıştım. Hiçbir çocuğu o kadar anlamaya çalışmamıştım. Bunu da herhalde şimdi itiraf edebilirim. O çocuk tabii ki bir sürü şey soruyor. Çocuk sonra annem burada değil mi falan dedi. Burada dedik. Öptü ama nasıl, güler yüzlü bir ifadeyle öpüyor, sarılıyor mezar taşına falan... Çocuğu anlamaya çalışmak, çocuğu çok dikkatli dinlemek, çocuğun isteğini almak bize o mezarlığa bir bahar ya da ne bileyim bir şenlik alanına çevirmişti. Çok yaşlı bir yerdi. Yani ölüm ayırır ya bizi, yani çok, aslında çocukla birleştirmişti bizi...” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında hazır oluşluk ve yüksek motivasyon konusunda SHU 6’un paylaşımı örnek olarak aşağıdadır.

“Sokak çalışması yapayım, yapmayayım, sokakta olduğum her an benim için bir çalışmaydı... sokak çocuklarıyla çalışırken sokak benim şeyimdi. Sanki benden sorulur, sokakta olan her kim varsa sosyal hizmet müracaatçısı olabilecek yönlendirmem gerekiyormuş hissine kapılırdım ve bunu yapardım. Adresimiz sürekli cebimde, çantamda olurdu ve böyle dağıtırdım.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında odaklanılan alanlara göre sosyal hizmet uzmanının yaş gruplarına göre özel bilgi ve donanım ihtiyacı olduğu, uygulamaya dair bilgi ve süpervizyonun güç kaynağı olduğu, bunun yanı sıra sosyal hizmet uzmanının kendi yapabileceklerinin farkında olması ve gerekli durumlarda uzman kişi ve örgütlere yönlendirme yapabilmesinin önemi vurgulanmıştır. Örneğin SHU 2, küçük yaşta cinsel istismara maruz bırakılan çocuklarla uygulama konusunda kendisinin ve ortamın yeterli olmadığını ve bu nedenle yönlendirme yaparak çocuğun yararını göz ettiğine ifade etmiştir.

“0-3 yaş grubu istismar vakaları konusunda ben hala şeyim. Tereddütlü, alarm durumu. Bazen 3 yaş üstünü bir şekilde ifade ettirebilmek kolay ya, çeşitli tekniklerle... ama 0-3 yaş benim için çok kritik. Eğer çocuğun, gelişimsel özellikleri üçe, iki buçuğa yakınsa nispeten belki ama daha küçük çocuklarda ben bir şey gözden kaçırdığımı, ne kadar dikkat edersem edeyim bir şeylerin gözden kaçabileceği, gözden kaçmış olabilecek bir şeyin varlığı beni huzursuz ve tedirgin eder her zaman. O yüzden o tür mesleki tespitlerim olduğunu düşünüyorsam hemen zaten üniversite hastanelerine yönlendirmeyi tercih ediyorum. Çünkü oralarda kendimi yeterli görmüyorum, zaten bu ortam da yeterli değil o yaş grubu için ben hala mesleki olarak yeterli olmadığımı düşünüyorum. Oralar halen benim çalışmadığım alanlardan biri.” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

Çocuklarla sosyal hizmet alanına dair bilgi ve uygulama deneyiminin sosyal hizmet uzmanı için güç kaynağı olduğuna dair SHU 20'nin değerlendirmesi aşağıdadır.

“Çünkü tıkanıp kaldığım noktalar tabii ki var. Çocukla çalışırken şeyi çok iyi bilmek gerekiyor aslında; psikopatolojiyi, gelişim dönemlerini, çocuk özelliklerini... Yani çok şey bilmek gerekiyor aslında. Aile dinamikleriyle ilgili çok şey bilmek gerekiyor. Bunların hepsini ben bilemiyordum, bilmiyordum, hâlâ da bilmediğim şeyler var. Çünkü her çocuk ve her aile çok farklı, çok başka. Sürekli birilerinden süpervizyon da alıyor olmak... Tabii, karşılaştıkça karşılaştıkça okuyorsunuz da, ne olmuş, ne bitmiş, ne yapmak lazım diye. Okumak, literatürü de okumak, kitapları; cinsel istismar vakasında ne olur, kim nasıl çalışmış, ne yapmış mesela. Bunlar güç, güç kaynağı. Güçsüzlükler ise şeydi; bilmediğim, ne yapacağımı bilemediğim, görüşme sırasında çocuğun dile getirdiği bir şeye nasıl karşılık verilir veya onu nasıl desteklerim... Bireysel görüşmede yaklaşımla ilgili biraz terapi eğitimi de gerekiyordu aslında. Mesela terapi eğitimimin olmaması bir güçsüzlüğümüydü benim, onunla ilgili zorluklarım oldu görüşmelerde. Ama onu da işte sorarak, danışarak takviye ettim ben.” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

Çocukların içinde bulundukları zorluklara müdahale konusunda kimi zaman sosyal hizmet uzmanı olarak da zorlanmalar yaşanabileceği; ısrarla, yoğun ve uzun süreli çalışmalar yürüterek bunun aşıldığına dair SHU 13'ün paylaşımı aşağıdadır.

“Kız Yetiştirme Yurdunda çalıştığımda, enstest bir vaka olmuştu. En çok onda zorlanmıştım. Enstestle çalışmak kadar zor bir şey yok. Ağabeyi tarafından bir enstest vakasıydı. Onunla gerçekten çok çalıştık. İğneyle kuyu kazmak kadar zor. 6-7 ay sürdü belki çalışma; ama ondan sonra olayı çözdük, birtakım şeyler oldu, o güvendi ve yaşama bağladık, psikiyatra gönderdik. Onlarla uğraşmak ayrı bir şey. Bir meyveyi geç de olsa alıyorsunuz, hiçbir zaman verilen emek boşa gitmiyor. “Yurt çocuklarına ne yaparsan karşılığı yok” derler ya, aslında var. Bir tane davranış değişikliği yapabiliyorsak... Sokakta çalışan çocuklar bize geldi, çoğu tuvaletten çıktıktan sonra elini yıkamayı bilmiyordu ve biz bunları öğrettik. Temizlik kurallarını öğretmek bile bir başarı.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

SHU 18, çocuğun içinde bulunduğu zorlukların giderilme sürecinde uzmanın dayanıklılığına işaret ederek, içinde bulunulan zorluğu anlık, bağlantısız veya yama olarak değil uzun vadeli ve bütüncül bir değişim süreci olarak ele aldığına bunun yanı sıra uzmanın kendini gözetmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir:

“Sonuçta ben bir sürü istismar mağduru çocukla çalışıyorum... Mesela istismar mağduru bir çocuk, o yaşadığı istismarı fark ettiğim, paylaştığım, müdahalede bulunduğum, koruma altına alınmasını, üniversiteye devam etmesini sağladığım çocuklardan bir tanesi geçenlerde gelmiş, ben yoktum, masama not bırakmış. “Benim hayatımda siz çok önemli bir insansınız; çünkü bu kadar yaşadığım şey içinde bana tutunacak bir dal verdiniz, üniversiteyi bitirdim ve evleniyorum” diye mesaj bırakmış mesela... benim için çok özel şeyler. O yüzden de yapılan uygulamada ben hep şuna bakıyorum: Bir çocuk geldiğinde, ben o anda ne yapabilirim diye bakmıyorum; bu çocuğun hayatında nasıl bir değişim yaratmalıyız, ben bu değişimin neresindeyim ve ne yapabilirim diye bakıyorum. Yani kısa vadeli, o anki probleme veya o anki şeye odaklanmıyorum ya da odaklanmamaya çalışıyorum... Bir şeylere mesafe koymazsanız

ve tamamen bir simbiyoz oluşursa ve o işin içine tamamen girerseniz bazı şeyleri kaçırma olasılığınız çok yüksektir... Çünkü hayatta her şey bizim düzeltebileceğimiz ya da belirleyebileceğimiz şeyler değil.” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

SHU 18, çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları sürecinde kişisel korku ve endişeler ile çocukla kurulan duygudaşlık ilişkisinin doğru değerlendirmeyi engelleyebileceği, bu gibi durumlarda geri çekilme veya süpervizyonun önemli olduğunu vurgulamıştır.

“Sonuçta ben de insanım, benim de korkularım olabilir, bunu da kabul etmek gerekiyor. Ama diğer taraftan da onun yaşadığı sürecin biraz dışına çıkıp... Çünkü onunla o kadar yakın olduğunuzda ve o kadar empati kurduğunuzda bazı şeyleri gerçekçi değerlendiremem riskiniz var. O yüzden de biraz geri çekilmeyi tercih ediyorum. O boyutta da benim en büyük şansım, süpervizyon alabileceğim arkadaşlarım var...” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

4.1.1.3. Değişim İçin Çocuğun Güçlenmesine Özenle Eşlik Etmek

Araştırma öznelerinin uygulama örnekleri, çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında değişim eşlikçisinin öne çıkan özelliklerinden üçüncüsünün çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etmenin önemine işaret etmektedir. Eşlik sürecinin sosyal hizmet uzmanının temel aldığı yaklaşım ve becerilerinden beslendiği, başta her çocuğun biricik olması ilkesi doğrultusunda öncelikle koruma odaklı harekete geçildiği; eşliğin şefkatli, eşitlikçi, kapsayıcı ve alternatifler oluşturmaya yönelik yapılandırıldığı görülmüştür. Bu bağlamda SHU 10’un her çocuğun biricikliğine ve bireysel müdahaleye dair benimsediği yaklaşıma dair paylaşımı aşağıdadır.

“Sonuçta her çocuk -ben onu hiçbir zaman karıştırmadım, hiçbirini de birbirine benzetmedim. Ki benzetmeden de yola çıkmadım. Hepsinin ayrı bir kişiliği var, karakteri var. Herkes ile ayrı ayrı çalıştım. Yani bir toplu mesaj veremezdim.” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

Araştırma öznelerinin paylaştıkları deneyimlerin, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının başlangıç noktasının ve ilk refleksin koruma odaklı olduğu, başka bir ifadeyle çocuğun yaşamındaki zorluğu durdurma, ortadan kaldırma ve bir daha tekrarlanmaması için harekete geçildiğine işaret etmektedir. Çocuğun içinde bulunduğu zorluğun durdurularak içinde bulunulan süreci değiştirmeye yönelik çalışmaların sonuçlarına dair SHU 23’ün paylaşımı aşağıdadır.

“Sokakta çalıştırılıp da teslim ettiğim, ailesine döndükten sonra okumasını sağladığım, sosyoekonomik olarak destekleyerek -tabii ki ailenin gayreti de çok önemli- büyük bir motivasyon kazanması sonucu okuyan, belli bir yere gelen çocuklarla karşılaştığı zaman, insan gerçekten gurur duyuyor, gururlanıyorsun. Demek ki, yapmış olduğumuz

çalışmaların bir sonucu olabiliyor. O anda sokakta bırakılmış olsa, bir adım ötesi, madde kullanacak, suça bulaşacak, arkasından daha olumsuz bir noktaya doğru devam edip gidecek. Sen dokunduğun noktada önce aileye dönüşünü sağlıyorsun, düzenli okula gitmesini sağlıyorsun, takibini yapıyorsun. Belki bunda örnekler çok fazla olmayabilir, ama olumlu örnekler de çıkıyor...” (SHU 23, 1988: 28/15, E)

Çocuğun güçlenmesine özenle eşlik konusundaki deneyimlerinin çoğu şefkatli iletişimin başka bir ifadeyle çocuğa saygı göstermenin, onunla bağ kurmanın, güven ilişkisi oluşturmanın, onu dinlemeye açık olmanın ve etkin dinlemenin önemine işaret ettiği düşünülmektedir. Devlet koruması altında olan çocuklarla başlattığı sosyal hizmet uygulamalarının öncelikle dinleme, saygı gösterme ve değer verme ile başladığını ve bunların çocukların yaşamlarına olumlu etkisini deneyimlediğine dair SHU 2’nin paylaşımı aşağıdadır.

“Benim orada yaptığım ilk şey mesleki müdahaleden öte, önce dinlemektir, saygı göstermektir, değer vermektir. Hani normal, basit, herkese yapılması gereken şeyler ve bu çocukların nasıl bir tutum ve davranış değişikliğine girdiğini görüyorum çok uzun bir süre. Ve çok iyi hatırlıyorum; kurumda diğer bütün personel tarafından çok problemli olarak algılanan, işte nöbetlerde sıkıntı çıkardığına inanılan sayısız çocuğun, benim nöbetimde son derece kolaylaştırıcı olduğunu, anlatıldığı gibi aksine ne kadar neşeli, hayattan beklentileri olan çocuklar olduğunu görmek benim için çok önemli ve kıymetli... O çocukların "siz onlara güvendiğiniz zaman, başkaları güvenmezken, bir kişinin dahi onlara güven duyduğunu görmeleri, kendilerini toparlamalarına, hayatlarına bakmalarına, kurum içerisindeki yürüyüşlerinin değişmesine bile, arkadaşlık arasındaki ilişkilerinin değişmesine bile sebebiyet veriyor. Bunu bir görmek, mesleki olarak dokunduğumu hissettiğim zamanlar...” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

Araştırma öznelерinin deneyimlerinin çocuklarla yaşayarak öğrenme deneyimlerini arttırmanın, farklı etkinlikler ve araçlar kullanmanın, iletişim sırasında fırsat eğitimlerini kaçırmamanın, ihtiyaçlara uygun donanımlar oluşturmanın önemine işaret ettiği düşünülmektedir. Örneğin SHU 22’nin devlet bakımı altındaki çocuklarla yürütölen sosyal hizmet uygulamaları kapsamında çocuklarla birlikte yemek yapmak gibi günlük etkinliklerin yaşamanın bütününe katkı verdiğine dair paylaşımı aşağıdadır.

“Mesela, yuva yemekleri varken... Biz oturup beraber mantı açtık çocuklarla. Bu başarı hikâyesi midir, değil midir, o ayrı bir konu; ama bence, hayatın bütünündedir başarı. “Birini aldık, mühendis yaptık” demiyorum. Var böyle, mühendis çocuklarımız da var, o başka bir şey... Tabii, bu ortak bir hikâyedir, bir tek bana ait bir hikâye değildir.” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Çocukların benimsediğı ve yaratıcı uygulamalara örnek olarak ekonomik, sosyal vb. yoksunluklar içerisinde bulunan çocuklara ulaşma ve onların güçlenmesine destek

olmak üzere oluşturulan özel bir futbol çalışmasının¹⁸ çocuklara ve çocukların birbirleriyle ilişkilerine yansımaları hakkında SHU 3'un deneyimine dair paylaşımı aşağıdadır.

"... bizim ilk çocuklarla birlikte maça gittiğimizde küfreden çocuklara, kötü söz söyleyen çocuklara oyun dışına alıyorduk ve günün başlangıcında ilk on beş dakikada bir tane çocuk kalmadı oyunda. Ama geldiğimiz bir noktada, bir çocuğumuz vardı, X adında bir çocuğumuz vardı. Son noktada, ki o çalışma 3 ay, 4 ay sürdü. Geldiğimiz son noktada baktığımızda çocuklarda inanılmaz değişiklikler vardı. Yani ilk maça ilk on beş dakikada oyunda kimse kalmadığından oyunu sonlandırdığımızda, sonradan çocukların tamamı sahada kalmayı becerebildiler. Birbirlerine karşı davranışları, birbirlerini hani işte (oyun sırasında düştüklerinde) kaldırmaları, özür dilemeleri, sosyalleşmeleri, özgüvenini geliştirmeleri çok net görünüyordu." (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Katılımcıların paylaştığı uygulama örneklerinin eşitlikçi olmanın yani çocuğun nesneleştirilmemesi, onun maliyet yaratan olarak görülmemesi ve çocukla hiyerarşik ilişki kurulmaması gerekliliğine işaret ettiği görülmüştür. Bu bağlamda çocukların potansiyeline, yaratıcılıklarına ve kararlarına güvenerek, yaşamın çocuklarla birlikte kurgulanması ve sorunların yine çocuklarla birlikte çözülmesi konusunda deneyimler paylaşılmıştır.

SHU 11'in çalıştığı çocuk yuvasında kullanılan bardak örneği üzerinden çocukların cam bardakları kırdıklarında kuruluşun giderlerinin, yani maliyetin artması gerekçesiyle onlara krom bardak verildiği dönemdeki bu uygulamaya ve içeceklerin tek tip verilmesine karşı çıkıp dönüştürülmesini sağladığına dair paylaşımı aşağıdadır.

"X çocuk yuvasında çalışıyordum ben. Çocuklar krom tabaklarda, krom bardaklarla bir şeyler yiyip içiyorlar. Koca karavanalarda çayları hazırlanıyor çocukların, şekeri, demi her şeyi içine. Çocuğun şekerli çay içmeye, ya da birazcık daha şekerli çay içmeye hakkı olmadığı gibi, o lanet olası krom bardakta hiç çay içtin mi? İnanılmaz yakar insanı. İnanılmaz yakar o. Dedim ki bir gün müdüre hanıma ya bu çocuklara niye cam bardak biz vermiyoruz. Dedi ki kırıyorlar. Kırsınlar yani bir daha alamıyor muyuz? Eee alırız. Mesela o krom bardakları değiştirdim. Bunu o kadar önemli buluyorum ki o çocukların hayatında. Ve çocuğun çayına şeker koyma veya koymama hakkı oldu ve krom olmayan bir bardakta, ağzı yanmadan. Bu minnacık bir şey ve bu devlet kademeleri içerisinde yapılamayacak bir şey değil sadece zihinsel algı ve çocuğa baktığın şeydir. Benim ilk aklıma gelen örnek bu oldu... beni asıl tetikleyen konulardan biri çocukların eli yanıyordu, bu kadar basit. Bireyselleşmeye izin vermiyor, yani psikososyal gelişim açısından çocuğun birey olarak karar verme hakkı yok. Bunlar beni

¹⁸ Sokak Ligi Projesi: 2005 yılında TBMM Sokak Çocuklarını Araştırma Komisyonu ile British Council tarafından başlatılan sivil toplum örgütleri ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü'nün hizmet verdiği çocukların katılımına açık olan bir futbol ligidir. Oyunda sadece gol atmaya değil; idmanlara düzenli katılmaya, takım arkadaşlarıyla iyi ilişkilere ve maç sırasında dayanışma ve yardımlaşmaya öncelik veren özel bir futbol ligidir. Proje yaklaşık 3 yıl sürmüştür.

çok tetikleyen şeylerden biriydi... benim canımı çok acıtmıştı, hani o çocuğun hiçbir şeye karar verememeleri ve onların o çocuklara dayatılıyor olması beni etkilemişti.”
(SHU 11, 1983: 35/35, K)

Çocuğun güçlenmesine özenle eşlik konusunda paylaşılan deneyimler arasında kapsayıcılığa, özel olarak da özel ihtiyaçları olan çocuklara yönelik olanakları çoğaltmanın, güvenli alanlar oluşturmanın, aidiyet hissettirmenin, bütünleştirici olmanın önemine dikkat çekilmiştir.

SHU 5’in dönem dönem farklı ihtiyaç sahiplerine ayrı veya toplu olarak gündüz hizmet veren bir kuruluştaki, sokakta yaşayan/ çalışan ve madde kullanan çocuklara yönelik uygulama deneyimi aşağıda paylaşılmıştır. SHU 5, maddenin etkisi, çocukların oluşturduğu alt kültürün iletişim dili veya vandal davranışlar vb. nedenlerle iletişimde zorlanılan ve çatışma yaşanan bir çocuk grubuyla yürüttüğü uygulama deneyimini paylaşıırken, çocukların ihtiyaçlarının giderilmesine dair olanakları çoğaltmanın, katılımcı karar alma süreçleri ve güvenli alan oluşturmanın çocuklarla iletişimi güçlendirdiğini ve bunların çocukları güçlendirdiğini ifade etmiştir.

“Şimdi baktık ki bu böyle sürecektir, böyle gitmeyecek. Polis de çağırmıyoruz üstelik, biz oturduk kuruluştaki bir karar verildi. Çocukların mekân olarak kullandıkları bir yer vardı. Oraya gidelim. Çocukların mekânına gidildi. Kuruluştaki sosyal hizmet uzmanları, mekânlarına gidildi. Çocukların mekânına gittiğiniz zaman çocuklar farklı davranıyorlar. Bütün o sizi öldürecek diye düşünen çocuk hoş geldin hocam diyor. Yani çay yok mu diyorsun, kusura bakma hocam valla çayımız yok diyor. Yani buyuz. İstediklerinizi yapabilirsiniz orada misafirisiniz orada. Racon böyle yani. Mekâna gitmişsin iyi karşılanmak durumundasın. Çocuklar toplantıya davet ediyoruz sizi dendi. X’e gelin toplantı yapacağız. Ne toplantısı? Yemek istiyorsunuz bizden habire, toplantı yapacağız. Tamam dediler. Bunlar geldiler toplantıya, toplantı düzenimizi aldık. İşte çay kahve neyse. Alışık oldukları bir durum değil aslında çocukların. Bekliyorlar ne diyeceğiz. Biz bir şey demeyeceğiz, sizden istiyoruz... 2,5 ay hem iletişim problemi yaşamadık, hem karınlarını doyurduk, banyo yaptırarak, kıyafetlerini verdik. Sağlık ihtiyaçları olanları karşıladık. Daha da önemlisi, bizim açımızdan şöyle bir şeydi; en az altı yedi çocuğu, büyük çoğunluğunda hiç başarıya ulaşamamak da her seferinde tedaviye ikna ettik. Tedavi olmaya... 4-5 tanesini hastaneye yatırdık, yatılı tedavi olmalarını sağladık. Hani 21 gün sürelerle o maddeden arınma şeyi, bizim için muazzam bir deneyim oldu. Niye? Bu konuda ciddi bir şeyimiz oldu. Bir iletişim sorunu yaşamadık çocuklarla, çünkü amacımız oydu. Sadece çocuğun karnını doyurmak değildi...” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

SHU 16, iletişim kurmakta zorlanılan veya çatışma yaşanan çocuklarla çalışırken çocuklar arasında da benimsenebilen şiddet kültürünün farkında olmanın ve şiddetin ortadan kaldırılmasına karşı çocuğu koruma odaklı ilkesel duruş sergilemenin önemine dikkat çekmiştir.

“.. şöyle bir şey de var yetiştirme yurtlarında: Büyük yaş grubu, bu tür şiddetle kendini gösteren, varlığını kabul ettiren gençler, 17-18 yaşında, koruma kararıyla uzatılmış 19-20 yaşlarındaki gençler, eğer çok bamteline basarsanız veya o ayarı kaçırırsanız, personele de şiddet uygulayabilen çocuklar olabiliyor. Yani bir yönden senin de güvenliğin riskte. O dengeyi sağlamak önemli, ama çocuğu koruma suretiyle o otoriteyi de sağlayacaksın.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

4.1.1.4. Değişim İçin Süreci Kolaylaştırmak

Araştırma öznelerinin uygulama örnekleri, çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında değişim eşlikçisinin öne çıkan özelliklerinden dördüncüsünün sosyal hizmet uzmanının değişim için süreci kolaylaştırması olduğuna işaret etmektedir. Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının uygulamaları sırasında, çocuğun içinde bulunduğu zorluğun ortadan kaldırılması konusunda sürecin çocuğun yararına işlemesi konusunda sistematik çalışma, değişimi planlama, uygulamanın taraflarını koordine etme, raporlama, izleme ve değerlendirme gibi çalışmalara dair deneyimlerini paylaşmışlardır.

Araştırma özneleri çocuk veya bir çocuk grubuyla yürütülen süreç içerisinde hedef grubun özelliklerini ve ihtiyaçlarını gözetmenin, bilgi toplama ve planlamanın, hedefleri uygun bir şekilde aşamalandırmanın önemine; süreçte neden ve nasılı bilinmediğinde doğru müdahalede bulunmanın imkânsız olduğuna ve çocuğun zarar görmesine neden olunabileceğine dikkat çekmiştir.

“Alan çalışması dediğimiz çalışma vardı. Bu çocuğu keşfettik kardeşi ile birlikte... 3-4 gün aynı saatte aynı yere giderek çocuğun güvenini kazandık. Oturduk konuştuk. En sonunda bize en az 2-3 defa farklı adresler verdi. Evlerini yanıldık ama biz terk etmedik. En son kardeşlerinin evini bulduk. Onlarla birlikte gittik o şekilde. Baba zaten aileyi sıkıntıya sokan babaydı. Ondan sonra cezaevi hikayesi oldu. Sonra anneye belediyeden aldığımız bir destek ile yerleştirdik. Daha sonra biz de ekonomik olarak destekledik. Sosyoekonomik destek bağladık anneye. Ve çocuktan sokakta çalışması veya çalıştırılmasıyla doğabilecek riskler ve bu konudaki yasal mevzuatın getirdiği anneye babaya yüklediği yükümlülükleri anlatarak çocuğun sokaktan uzaklaşmasını sağladık. Çocuklar eğitime yöneldi. Bu süreç kolay olmadı. Bir- bir buçuk yılı kapsayan bir ikna çalışması sonucu çocuklar okula başladılar. Ondan sonra her ikisi birlikte liseyi bitirdi. Bir tanesi üniversiteyi bir tanesi de daha sonra bir yıl geçmeden üniversiteyi kazandı. Her ikisi de şu anda görevdeler. Yani bu çocuklar yok olup gidecekti onu söyleyeyim. Bunun ötesi yok. Bir şekilde kesinlikle başlarına bir şey gelecekti. Ya da böyle bir eğitime devam etme şansları yoktu. Ve biz yüzlerce örnek içinde bir tanesini anlattım. Ama spesifik bir örnek. Ama bu devamlılık gerektiriyordu...

Eğer orada ben ve arkadaşlarım birlikte hareket edip hep aynı yolu göstermeseydik bu işin olacağı yoktu. Gerçekten bu bir süreç işi yani.” (SHU 9, 1991: 26/17, E)

Paylaşılan deneyimler sosyal hizmet uzmanının tarafları dahil etme, koordinasyon, ekip çalışması, raporlama, izleme, değerlendirme ve uygulamaların sürekliliğini sağlama çalışmaları ile süreci kolaylaştırdığına işaret etmektedir. Uygulamanın taraflarını dahil etme ve koordine etme konusunda başta çocuğu ve çocuğun çevresindeki kişileri (ebeveyn, bakım veren, akranlar, öğretmen, işveren vb.), bağlı olunan örgütün gerek meslek elemanları gerekse tüm çalışanları, destek mekanizmaları temsilcileri vb. kişileri değişim sürecinin tarafları olarak görmenin ve onları hazırlamanın gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda başta bağlı olunan örgüt içinde olmak üzere değişim sürecinde rol alan tüm kişilerle ekip çalışmasının önemi vurgulanmıştır. Ayrıca çocuk için destek mekanizmaları oluşturma, toplum kaynaklarını harekete geçirme ve kaynakların dağıtımına aracı olma konularında da uygulamanın taraflarını dahil etmenin önemine vurgu yapılmıştır.

Devlet koruması altındaki çocukların ihtiyaçlarının temini ve kaynakların dağıtımı konusunda bireyselliğe ve katılımcılığa alan açan uygulama deneyimine dair SHU 17'nin paylaşımı aşağıda örnek olarak sunulmuştur. Uygulama örneği, kurumlarda çocukların ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik satın alma prosedürleri ve bütçe yönetiminin, çocukları sürece dahil etmediği ve “gereksiz yere alınmış ve çocuklar istemediği için çocuklara verilemeyen, ama devletin malzemesi olduğu için yığılı gereksiz” malzemelerin biriktiğinin fark edilmesi konusundadır. Satın alma prosedürünün uygulanmasında yapılan ufak değişikliklerle, gerek çocukların benimsediği gerek kaynak israfını önleyen çözümler geliştirilebildiği gerekse oluşturulan yöntemin diğer kuruluşlarda da uygulanmaya başlandığına dair deneyimi aşağıdadır.

“... Bizde şey vardı, bu satın almalar. Satın alma memuru, ambar memuru, şu memuru, bu memuru, tonla memur vardır; gider birisi, piyasadan ürünü beğenir, kışlık kaban, “Şu iyidir, şunu alalım” falan. Sonra siz alırsınız o kabani ya da o ayakkabıyı, çocuğa... Çocuğun isteği dışında alınmış zaten. Ben kendi çocuklarımdan da biliyorum; 2-3 yaşından sonra çocuklar asla kendi beğenmedikleri şeyi aldırmadılar, alsak da giymediler, giyseler de mutlu olmadılar, burnumuzdan getirdiler... Bizim bir bütçemiz var, ama bizim satın alma mantığımız sizin çalışma mantığınıza ters.” Onlarda, biliyorsunuz, günlük, veriyorsun parayı, fişini kesiyor, sana ürünü veriyor, bitti. “Ama biz böyle alamayacağız. Nasıl alabiliriz?” dedim. Önce dediler ki “Burada olmaz, yok,

bölge müdürümüzle görüşün; yok bilmem X'(il) görüşün" falan filan. Şunda karar kıldık: Bizim bütçemiz... Yine aynı, ihale usulüyle; temin yöntemi neyse, devletin o şeyinin dışına çıkamıyorsunuz zaten. Ne kadar; diyelim ki çocuk başına bugünün rakamıyla diyelim 300 liralık bir limit belirledik. Çocuk gelecek, kışlık kıyafet alacak. Kışlıkların arasından seçecek. Ve çocuğa diyeceğiz; "Bak, bir kaban alacaksın, bir pantolon alacaksın, bir gömlek alacaksın; seç." Çocuğa kimse müdahale etmesin. Geliyor çocuk, "Şu renk kabani istiyorum" diyor, "Şu renk pantolonu istiyorum, şu renk gömlek" falan. Yani çocuk kendi, hani konbin denir ya, kendi konbinini kendisi yapıyor ve tamam, koyuyoruz oraya. Kim? Ayşe. Üstüne Ayşe yazıyoruz, poşetle koyuyoruz kenara. O şekilde bütün kuruluş alışverişini yaptı. En son, "Ne tuttu kardeşim bizim alışveriş?" "10 bin lira." "Tamam, kes faturasını." Kesildi, biz dükkana ödememizi yaptık, 10 bin liralık ödemeyi, şöyle bayağı uzun bir fiş oldu ve ürünleri aldık. "Ayşe; al kızım, bu seninki. Fatma; al kızım, bu da seninki." Böyle bir şey getirdik. Ve orada şeyi gördüm: **Bizim ambarımız, gereksiz yere alınmış ve çocuklar istemediği için çocuklara verilemeyen, ama devletin malzemesi olduğu için yığılı gereksiz kıyafetlerle dolu.** Böylece biz gereksiz şeylere para ödememiş olduk, çocuklar üzerlerine gerçekten kendilerince yakışanı giydiler ve onu giymekten mutlu oldular, çocuklar kıyafetlerine sahip çıkmayı öğrendiler, kendi isteyerek aldı ya onu. Bu benim için değişik bir tecrübe oldu ve gittiğim kuruluşlarda, mesela burada da yeni şey olarak onu yapmaya çalışıyoruz; alışverişi de, kışlık alışverişi de öyle uygulamaya çalışıyoruz. Diğer kuruluşlardaki arkadaşlar da bunu yöntem olarak benimsediler. Hani şeyin de zor olmadığını, firmayla vesaireyle görüştükten sonra çok zor olmadığını gördük. Yani bu da farklı bir uygulama olarak şey yapılabilir." (SHU 17, 1996: 17/17, E)

SHU 17'nin uygulama örneğinin çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları yürüten örgütlerin takip ettiği prosedürlerin ve personel politikasının çocukların yararını gözetmesi gerekliliğine de işaret ettiği düşünülmektedir.

Araştırma öznelere raporlama, izleme ve değerlendirmenin sürecin olmazsa olmazları olduğunu vurgulamıştır. Sosyal inceleme raporlarının işlevi ve niteliği başta olmak üzere raporlamanın, gelişimi görebilme ve bağlantıların takibi açısından izlemenin ve değerlendirmenin önemine dikkat çekilmiştir. Süreç bütüncül olarak ele alındığında, uygulayıcı ve destek birimlerindeki tarafların sürekliliği olduğunda, uygulamalar proje bazlı değil uzun soluklu ve hizmetin sürekliliğini dikkate aldığında çocukların yaşamlarındaki zorlukların giderilmesine katkıda bulunulduğu vurgulanmıştır.

Sürecin kolaylaştırılması konusunda SHU 12, çocuklarla sosyal hizmet uygulamasını sonlandırmanın da özenle yürütülmesinin önemine dikkat çekmiştir. Devlet koruması altındaki çocuklara yönelik kurumda çalışmaya başladıktan sonra kurumdan ayrılma zamanı yaklaşan çocuklarla ilgili hazırlık sürecini özetlediği paylaşımı aşağıdadır.

“Çocukların bütün dosyalarını okudum. Müdülden izin aldım, bir-iki ay kapandım. Nasıl gelmişler, ne yapmışlar, ne yapıyor, diyalogu ne? Nöbet tutuyorum, tek başınayım, gözlem yapma imkânı oluyor akşamları da. Kendi aralarındaki çatışmalar, kim kime destek oluyor, gruplaşmalar nedir, bilmem lazım. Bir de bizde yurt temsilcisi de vardı. Bunların hepsini çıkardım. İşe girmiş, kamuda çalışanlarla oturup konuştuk, plan yaptık, bir eve çıkardık. O eve çıktıktan sonra sürekli destekledik, gidip geldik, takip ettik. Onlar güzelce uyum sağladılar. Tabii, çok zor bir şey; çünkü yaşı 19-20’yi geçmiş, hâlâ kurumda kalıyor. Bir anda kopmak zor. Bir de yıllarca kalmış. Onlara güzelce destek olduk, onları bir ayırdık.” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

4.1.1.5. Değişim İçin Eleştirel Bilinci Güçlendirme

Araştırma öznelerinin uygulama örnekleri, çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında değişim eşlikçisinin öne çıkan özelliklerinin beşincisinin sosyal hizmet uzmanının değişim için eleştirel bilinci güçlendirmesi olduğuna işaret etmektedir. Weffert (1967 akt. Freire, 2014, s. 18), *“eleştirel bilincin uyanması, sosyal hoşnutsuzlukların ifade edilmesinin yolunu hazırlar, çünkü bu hoşnutsuzluklar baskıcı bir durumun gerçek bileşenleridir”* önermesinde sosyal hoşnutsuzlukların ifade edilmesinin önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda bu bölümde odaklanılmaya çalışılan, araştırma öznelerinin çocuklarla sosyal hizmet uygulama deneyimlerine dair paylaşımlarında, Türkiye’de toplumsal alanda pek çok ve çeşitli hoşnutsuzluğa, zorluğa ve dolayısıyla uygulamalarında karşılaştıkları baskıcı durumların bileşenlerine işaret ettikleridir.

Görüşülen sosyal hizmet uzmanlarının çoğu Türkiye’nin coğrafi genişliğine ve pek çok konuda barındırdığı çeşitliliğe dikkat çekerek toplumsal alanda yaşanan zorlukların gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına yansımalarına dair örnekler vermişlerdir. Verilen örnekler; yoksulluk, yoksunluk, aile içi şiddet, çocuğun evlilik yoluyla dahil olmak üzere cinsel istismarı, sokakta çalışma veya yaşama, madde kullanımı, çocuk işçiliği, eğitime erişememe ile ayrıca özel koruma önlemleri alınması gereken engellilik, ebeveyn bakımından yoksun olma, afet deneyimi yaşama, mülteci olma, tedavi ve bakım ihtiyacı içinde olma vb. durumları üzerinden olmuştur. Bu bağlamda araştırma öznelerinin deneyimleri ışığında ifade ettikleri ve dönüştürmeye çalıştıkları zorluk ve hoşnutsuzlukların, temelinde toplumsal

yaşamda çok çeşitli alanlarda yaşanan eşitsizliklere, ayrımcılığa, ön yargılara ve çocuğa zarar veren uygulamalara işaret ettiği düşünülmektedir.

Türkiye’de bölgeler ve iller arasındaki farklılıkların, kimlik, etnik ve inanç çeşitliliklerinin yerel düzeyde uygulamalara yansıdığı, çocuğu eşit görmeyen, nesneleştiren ve ona zarar veren uygulamaların önlenmesine yönelik yürüttüğü uygulamalara dair SHU 7’nin paylaşımı aşağıdadır.

“Ben ülkenin doğu diye tabir edilen illerinde uzun yıllar çalıştım... Yerel özelliklerin, kişisel kimliklerin, etnik kimliklerin dini inanışların sosyal hayata, ikili ilişkilere, aile ilişkilerine hatta hukuki ilişkilere daha çok net yansıtıldığı illerdi bunlar. Yaptığımız işlemlerde her ne kadar, mevi mevzuat dediğimiz ülkenin yasaları, yönetmelikleri üzerinden yapılan işlemler olsa bile, içinde bulunduğumuz -bulunduğu yerden başlama- ya da kabul etme diye kabul ettiğimiz kavramlar için de çalıştığım illerde çok fazla vaka örneklerine şahit oldum. Özellikle bu bölgede kız çocuklarının namus kavramı içerisinde değerlendirmeleriyle hırpalandığını, örselendiğini, hayatlarının kayıp gittiğine çok fazla şahit oldum... küçük yaşta 13 yaşında para karşılığında satılan, para karşılığında evlendirilen, para karşılığında birine ikinci eş, üçüncü eş olarak verilen onlarca kız çocuğuna işlem yaptım. Bu kapsamda onlarca kız çocuğunun korunma altına alınıp yatılı kuruluş bakımına yerleştirilmesi işlemlerini yürüttüm. İlk görüşmelerini yaptım. Bunların daha sonraki süreçlerde takibini devam ettirdim. Bulunduğum illerde veya diğer illerde kuruluş bakımına yerleşmelerine yardımcı oldum. Daha doğrusu, mesleğimi yaptım. Bu şekilde işlem yaptığım yüze yakın, hatta iki yüze yakın vaka hatırlıyorum.” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

Ayrımcı muamelelere ve ön yargılara hedef olan gruplardan biri olan engellilerin “yetersiz” olduklarına dair yaklaşımı dönüştürmeye yönelik geliştirilen bir hizmete dair SHU 8’in paylaşımı aşağıdadır.

“Yani ne diyorlardı, evde otursun özürlü süs gibi. Biz ona bakalım, karnını doyuralım ama otursun, çalışmasına gerek yok. Biz de ısrar ediyorduk, çalışsın, üretsın, yapabileceği işler var, yapsın diye. Kafe Down oluştu. Aslında çok daha geniş bir projeydi ilk yazıldığında... X rehabilitasyon merkezinin bahçesinde böyle bir dinlenme tesisi gibi bir şey düşünüyorduk. Bir yerde çocuklar kafe hizmeti veriyor, kahvaltı yapıyor insanlar. Bir yerde çocukların ürünlerini satıyoruz. Bu serada yetiştirdiğimiz ürünlerden. İşte taze soğan veriyoruz. Mantar ürettiyorduk o zaman. İşte bir yerde çocukların el işleri, örgüler, bebekler...Bizim ilk kafamızdaki proje, Kafe Down dediğimiz böyle bir projeydi. Ama daha sonra daralttık, daralttık ve Kafe Down'a indik. Ama o da iyi işlerden biri o sene ödül falan da aldık...” (SHU 8, 1984: 35/35, E)

Araştırma öznelерinin eleştirel bilinci güçlendirme bağlamında toplumsal alandaki hoşnutsuzluklar ile uygulamalar konusunda karşılaşılan baskıcı durumlara dair sorgulamaları ve uygulama örnekleri bir sonraki alt bölümde ayrıntılı ele alınmaktadır

4.1.1.6. Tartışma

Katılımcıların uygulama örnekleri ve değerlendirmeleri; çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamaları bağlamında değişim eşlikçisinin öne çıkan özellikleri konusunda değişim için sorumluluk almaya, kendi güçlü yönlerini harekete geçirmeye, çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etmeye, süreci kolaylaştırmaya ve değişim için eleştirel bilinci güçlendirmeye işaret etmiştir.

Değişim için sorumluluk alma konusunda sosyal hizmet uzmanının değişime eşlik iradesi göstermesi, duyarlılığı, kendi eylemlerinin ve yetki alanına giren durumların sonuçlarını üstlenmesi, yaptığı işlerden dolayı hesap verebilir olması olarak betimlenebileceği, bunun aynı zamanda kendi kendini yetkilendirme olarak tanımlanabileceği görülmüştür. Ayrıca inisiyatif alma, ısrarcı olma, yetki kullanma, prosedürleri ve görev tanımını zorlama ve yaratıcı çözümler bulma konularının da sorumluluk alma ile yakından ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Çocuğun yaşamındaki zorluğun giderilmesi konusunda sosyal hizmet uzmanının sorumluluk alması çocuğun güçlenmesine destek sürecinin başlaması konusunda belirleyicidir. Gutierrez, güçlendirme yaklaşımında değişim için kişisel sorumluluk almanın önemine, işaret etmektedir (1994 akt. Bird ve diğerleri, 1999, s. 203-204 akt. Erbay, 2019, s. 14). Bu noktada güçlendirme yaklaşımında atıfta bulunulan sorumluluk alma eylemi daha çok hizmetten yararlanan açısından ele alınabilmektedir. Nitekim güçlendirme, bireylerin yaşam durumlarını iyileştirmek konusunda harekete geçebilmeleri için kişisel, kişiler arası veya politik gücü artırma süreci olarak tanımlanmaktadır (Gutierrez, 1990, s. 149). Bununla birlikte güçlendirmeyi bir süreç serisi gibi ele almanın uygun olmadığı ifade edilir. Çünkü değişimler kendiliğinden (*simultaneous*) olur ve bir değişim diğerini sağlar, artırır. Bu oluşlar, hizmetten yararlananın değişim için sorumluluk almasına zemin hazırlamaktadır (Cankurtaran, 2001, s. 105). Bunun yanı sıra çocuğun içinde bulunduğu zorluğu dönüştürme ve çocuğu güçsüzleştiren engelleri ortadan kaldırmaya yönelik sosyal hizmet uzmanının sorumluluk almasının güçlenme sürecinin hizmetten yararlananla olduğu kadar uygulayıcıyla da ilgili olduğunu göstermektedir. Öyle ki sosyal hizmet uzmanı çocuğun içinde bulunduğu durumu “dert edinir”, dönüştürmek için sorumluluk alır. Hizmetten

yararlananın yaşamındaki zorlukların giderilmesine katkıda bulunurken bu zorlukların nedenlerini ve dolayısıyla toplumsal yapıdaki eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri dönüştürme süreçlerine dair irade koyar. Yani güçlenme sürecinde değişim eşlikçisi olarak sosyal hizmet uzmanının da hem mesleki hem kişisel hem politik bağlamda yapabilirliğinin ve kendini gerçekleştirme sürecinin geliştiği ifade edilebilir. Dolayısıyla toplumsal yaşam içerisinde birbirimize bağlı olduğumuz ve birimizin yaşadıklarından, yaptıklarından veya yapmadıklarından etkilendiğimizi göz önünde tutmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla güçlenmeye destek sürecinde hizmetten yararlananın yanı sıra değişim eşlikçisinin de sorumluluk alması önemli, değerli, gerekli, belirleyici olmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanlarının kendi eylemlerinin ve yetki alanına giren durumların sonuçlarını üstlenme, ısrarcı olma ve yaptığı işlerden dolayı hesap verebilirlik özelliğine dair kritik kararlara hazır olma, engellemelere ve dayatmaya karşı çıkma, kararların gerektirdiklerine hazırlıklı olma ve hedef haline gelme ile başa çıkma konusunda hazırlıklı olmalarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını çocuğun yararına dönüştürdüğü anlaşılmıştır. Bu bağlamda “cesaret bulaşıcıdır” cümlesine atıfla değişim eşlikçisi olarak sorumluluk almaya dair uygulama örneklerinin artmasının eleştirel sosyal hizmet uygulamalarının gelişmesine ilham vereceği düşünülmektedir.

Değişim için kendi güçlü yönlerini harekete geçirme konusunda değişim eşlikçisi olan sosyal hizmet uzmanının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında öğrenmeye açık olmasının, “her şeyi bilen özne” rolüne girmemesinin, hizmetten yararlanana veya uygulama sürecinde diğer aktörlere karşı “ezen” bir yaklaşımda olmamasının önemi ve gerekliliği vurgulanmıştır. Sosyal hizmet uzmanının kendi güçlü yönlerini harekete geçirmesinin hizmetten yararlanan kendilik etkililiğini (Bandura 1982 akt. Cankurtaran Öntaş, 2001, s. 104), kendine güven ve becerisini (Gutierrez, 1994 akt. Bird ve diğerleri, 1999, s. 203-204 akt. Erbay, 2019, s. 14) arttırma süreçleri bakımından destekleyici olduğunu akılda tutmak önemlidir.

Katılımcıların uygulama örnekleri ve değerlendirmeleri çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamaları bağlamında değişim eşlikçisinin öne çıkan özellikleri arasında çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etmenin öne çıktığına işaret etmektedir.

Değişim için çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etme konusunda sosyal hizmet uzmanının temel aldığı yaklaşım ve becerilerin belirleyici olduğu görülmüştür. Uygulama örneklerinde sosyal hizmet uzmanının başta her çocuğun biricik olması ilkesi doğrultusunda öncelikle koruma odaklı harekete geçtiği; çocuğa eşliği şefkatli, kapsayıcı, eşitlikçi ve alternatifler oluşturmaya yönelik yapılandığı görülmüştür. Eşitlikçi olmanın yani çocuğu nesneleştirmemenin, onu maliyet yaratan olarak görmemenin ve çocukla hiyerarşik ilişki kurumamanın önemi görülmüştür. Bu bağlamda uygulamaların çocukların potansiyeline, yaratıcılıklarına ve kararlarına güvenerek yürütülmesi; yaşamın çocuklarla birlikte kurgulanması ve sorunların yine çocuklarla birlikte çözülmesine odaklanması gerektiği görülmüştür.

Güçlenmeye destek sürecinde hizmetten yararlananın problem tanımını kabul etme, var olan güçlerini tanımlama ve yapılandırma, güç analizi yapma, spesifik beceriler öğrenme, kaynakları harekete geçirme ve hizmetten yararlanan için savunuculuk önemli beceri ve teknikler arasındadır (Cankurtaran Öntaş, 2001, s. 106-107). Katılımcıların söz konusu beceri ve teknikleri geliştirme ve uygulama konusunda azami çaba içerisinde oldukları görülmüştür.

Değişim için süreci kolaylaştırma konusunda etkili ve işlevsel bir süreç yönetiminin yanı sıra süreci zorlaştıran prosedür, personel politikası vb. konuların fark edilmesi ve dönüştürülmesi konusunda girişken ve yaratıcı olmanın önemi ve gerekliliği görülmüştür. Çocuk veya bir çocuk grubuyla yürütülen uygulamalarda hedef grubun özelliklerini ve ihtiyaçlarını gözetmenin, bilgi toplama ve planlamanın, hedefleri uygun bir şekilde aşamalandırmanın önemi görülmüştür. Süreçte neden ve nasılı bilinmediğinde etkili uygulamanın imkânsız olduğu ve çocuğun zarar görmesine neden olunabileceği anlaşılmıştır.

Katılımcıların prosedür ve personel politikalarına dair değerlendirmelerinde geçen “*Satın alma memuru, ambar memuru, şu memuru, bu memuru, tonla memur vardır*” ifadesi, araştırmacıya Tunç Başaran’ın 1989’da yönetmenliğini yaptığı “Uçurtmayı Vurmasınlar” adlı filmde geçenleri anımsatmıştır. Filmde cezaevinde bir müdürün bir gardiyana mahpusların koğuşlarındaki kitapların toplanarak yakılmasını emretmesi, gardiyanın kitapları toplayıp yakıp yakmadığını kontrol etmesi için başka birini görevlendirmesi, onun kontrol edip etmediğini kontrol etmek üzere başka birini görevlendirmesi diye devam eden bir sahne bulunmaktadır. Bu sahnede olduğu gibi, karar verici konumunda ve kaynakları dağıtma yetkisi olanlar ile yöneticilerin, personel politikalarında neyin, neden, nasıl yapılmasının uygun olacağına dair odağı, çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları kapsamında kaçırabildikleri görülmüştür. Dolayısıyla değişim eşlikçisi olarak sosyal hizmet uzmanının değişim sürecini, çocuğun yararı doğrultusunda kolaylaştırma konusunda uyanık ve girişken olmasının önemi anlaşılmıştır.

Değişim için eleştirel bilinci güçlendirme konusunda sosyal hizmet uzmanının toplumsal alandaki hoşnutsuzlukları ve karşılaşılan baskıcı durumları sorgulamasının gerekliliği ve önemi anlaşılmıştır. Eleştirel bilinç geliştirme sosyal hizmet uzmanının güç analizi yapmasını yani bir bütün olarak toplumdaki güç dağılımını ve karşılaştığı durum arasındaki bağlantıyı kurmasını gerektirmektedir (Garvinn, 1985; Keefe, 1980, Mathis ve Richan, 1986; Pernel, 1985, akt. Gutierrez, 1990, s. 152, akt. Cankurtaran Öntaş, 2001, s. 106).

Katılımcıların çoğu Türkiye’de toplumsal alanda pek çok ve çeşitli hoşnutsuzluğa, zorluğa ve dolayısıyla uygulamalarında karşılaştıkları baskıcı durumların bileşenlerine işaret etmişlerdir. Türkiye’nin coğrafi genişliğine ve pek çok konuda barındırdığı çeşitliliğe dikkat çekerek toplumsal alanda yaşanan zorlukların gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına yansımalarına dair örnekler vermişlerdir. Verilen örnekler arasında yoksulluk, yoksunluk, aile içi şiddet, çocuğun evlilik yoluyla dahil olmak üzere cinsel istismarı; sokakta çalışma veya yaşama, madde kullanımı, çocuk işçiliği, eğitime erişememe ile ayrıca özel koruma önlemleri alınması

gereken engellilik, ebeveyn bakımından yoksun olma, afet deneyimi yaşama, mülteci olma, tedavi ve bakım ihtiyacı içinde olma vb. olmuştur.

Değişim eşlikçisinin eleştirel bilinci güçlendirme özelliğinin bir sonraki bölümde ele alınan değişim eşlikçisinin eleştirel sorgulama eyleminin anlattıkları ile birlikte değerlendirilmesi önerilmektedir.

4.1.2. Değişim Eşlikçisinin Eleştirel Sorgulama Eyleminin Anlattıkları

Araştırma öznelерinin uygulama örnekleri üzerinden çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını yapılandırmak, yürütmek, izlemek, değerlendirmek, denetlemek ve geliştirmekten sorumlu olan yürütücüler hakkındaki değerlendirmeler eleştirel sosyal hizmet uygulaması ve eleştirel iyi uygulama bağlamında ele alınmaya çalışılmıştır. Uygulamaların yürütücüleri çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının asli yükümlüleri ile uygulayıcı birim (sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgüt ve kendisi) olarak tanımlanmıştır.

4.1.2.1. Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarının Asli Yükümlülerine Dair Eleştirel Değerlendirmeler

“Don Kişot¹⁹ gibi yel değirmenleriyle savaşıp duruyoruz.”
(SHU 10, 1989: 27/27, E)

Araştırma kapsamında çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının asli yükümlüleri hizmetten yararlanan, güçlenme ihtiyacı içinde olan çocuğun yaşamındaki zorlukların çözülmesinden, onun güçlenmesine destek olunmasından ve gerek hizmetten yararlanan çocuk gerekse diğer tüm çocuklar için benzer bir zorluğun oluşmaması konusunda önlemler almakla ilgili gücü başka bir ifadeyle *karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi* olanlardır. Çocuğun yüksek yararı başta olmak üzere onun insan

¹⁹ Don Quijote, Miguel de Cervantes Saavedra'nın bir romanıdır. Roman, Don Kişot karakterinin rüzgarla birlikte olanlarla (rüzgarın, “çoğunluk” başka bir ifadeyle her devrin insanları olarak yorumlanmaktadır) mücadele ettiği, mızrağını yel değirmeninin kanadına sapladığında ya çamura batılacağını ya da göğe fırlatılacağına yer verir. Romana dair yapılan yorumlar arasında çoğunluğun, zamana ve yere göre azınlığı ya yücelttiği ya da yok ettiği bulunur. Ayrıca çoğunluğu çoğunluk haline getirenlerin de kitapları yakanlar olduğu, bunların da hakiki bilgiyi engelleyen, özgür düşünceye karşı olan, safsatacı, popülist, makyevelist ve demagoglar oldukları ifade edilir.

hakları doğrultusunda politika, yasa, örgütlenme, alt yapı gibi temel bileşenlerin oluşturulmasını, uygulayıcı birimlerce uygulanmasının sağlanmasını, izlenmesini ve denetlenmesini ulusal ve uluslararası düzeyde taahhüt eden, bunlarla ilgili yetki ve gücü elinde bulunduran kişi, grup ve örgütlerdir. Bu bağlamda araştırma özneleri çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlarla ilişkili olarak karşılaştıkları ve çoğu zaman birbirlerinin nedeni veya sonucu olabilen pek çok zorluk dile getirmiştir. Asli yükümlülük sahiplerinden kaynaklanan zorluklar, bütüncül ve hak temelli uygulamalar için gerekliliklerin yerine getirilememesi ve sosyal hizmet disiplinine ve mesleğe karşı baskılar başlıkları altında ele alınmıştır.

4.1.2.1.1. Bütüncül ve Hak Temelli Uygulamalar İçin Gerekliliklerin Yerine Getirilememesi

Araştırma öznelerinin karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlara yönelik eleştirel değerlendirmelerinin odağında çocuklarla sosyal hizmet alanında bütüncül ve hak temelli uygulamalar için temel gerekliliklerin yerine getirilemediğine işaret ettikleri düşünülmektedir. Temel gerekliliklerin yerine getirilememesiyle ilgili olarak hak temelli yaklaşım eksikliği, hizmetten yararlananların ihtiyaçların kısmi karşılanıyor olması ve bütüncül uygulamalar için sorumluluk zinciri oluşturulamamış olduğuna dikkate çekilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’de çocuğun insan haklarına dair durum ve mevcut çocuk algısı ile bunun çocukların yaşamlarına etkisi hakkında SHU 21’in paylaşımı aşağıdadır.

“... Bir kere, siyasi görüşümü ya da politik duruşumu bir kenara koyarak söylüyorum: Bu ülkede insan hakları, çocuk hakları, kadın haklarıyla ilgili sözleşmeyle güvence altına alınmış hiçbir şeyin yerine getirildiğine inanmadım, inanmıyorum, bundan sonra da olacağını düşünmüyorum. Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak, çocuk haklarıyla ilgili olarak altına imza atılmış şeyde yer alan şeyleri yerine getirdiğimizi düşünmüyorum... Bizde, Avrupa Birliği müktesebatına uyum sürecinde 5395’i çıkarttılar, ama 5395 hâlâ yeterli değil, birçok şey havada kalıyor. Yasa çıktıktan sonra, süreç işledikçe bazı şeylerin değiştirilmesi gerekiyor; yani aksayan yerler varsa, olumsuz giden şeyler varsa düzeltilmesi gerekiyor; ama bununla ilgili herhangi bir şey yapılmıyor. Çocuk neye göre çocuk, kime göre çocuk? Devlet, istediğinde bu çocuk diyebiliyor, istediğinde de, “Yok, hayır, sen çocuk değilsin, sen erişkinsin. Yaptıklarının sorumluluklarına katlanmalısın” diyebiliyor. “Ekmek almaya giderken gösteriye katılmıştı, o yüzden öldü. Normal” diyebiliyor... Ensar Vakfında tecavüze uğrayan çocukların sahipsiz bırakılması, Niğde’de yurttan kaçan çocukların sahipsiz bırakılması, anne-babalarının bir miktar para verilerek susturulması ve onların hiçbir

şekilde savunulmasına izin verilmemesi beni rahatsız ediyor...” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

SHU 7 çocuğun birey olarak kabul edilmediğine ve çocuğun insan haklarının korunması konusunda verilen taahhütlerin yerine getirilmesi konusunda zorluklar yaşandığını ifade etmiştir.

“Ülkemizde mevcut yerleşik dinamikler, çocuğun birey olarak kabul edilmemesi (ile ilgili). Çocuk Hakları Sözleşmesi’nde bütün çocuklara sunulan o tek tek maddelerin bizdeki, kanunlarda sunulan ya da vaat edilen sosyal hukuk devleti içinde tanımlayabileceğimiz yaklaşımlara, fiili hayatta tam ulaşmadığını düşünüyorum. ” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

SHU 21, karar verici konumda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanların özellikle 2005 yılı ve sonrasında çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair temel yasal düzenlemelerde değişiklikler yapılmasını sağladıklarını, ancak gerek hizmetler gerekse uygulamalar arasında boşlukların yaşandığını ifade etmiştir.

*“... bazı şeyler, dediğim gibi, iktidar kimin elindeyse onun bakış açısıyla gidiyor. Kendi açılarından baktıklarında çok doğru bir şey yaptıklarını düşünüyor olabilirler, olumlu şeyler de yapmışlardır, yapmamış degillerdir. En azından 5395’i çıkarttılar, 2828’i değiştirdiler falan, biraz daha genişletmeye çalıştılar; ama yetmez, ama evet. Bir kere, 5395, ben bugün çalışırken, bana hiçbir şekilde yardımcı olmuyor. Yasanın varlığı, evet, olumlu bir şey; ama mesela, bakım, eğitim, sağlık, danışmanlık tedbir kararları, benim tedbir kararı aldığım çocuğun sağlık tedbirleri bana geliyor, ben 1,5 sene boyunca mahkemeye yazı göndermedim, **kimse bana sormadı “Bu çocuğa ne oldu?”** diye. Çocukla ilgili tedbir kararına uyulmadığı takdirde herhangi bir yasal yaptırımı olmadığını da biliyorum. Mesela hekimler diyor ki, “Çocuğa bir sağlık tedbir kararı alın.” Alalım da, bunu bakıma çevirmediğiniz zaman bir şey değişmeyecek. Ama ben bakım tedbir kararı niye alayım, bir çocuğu ailesinden alıp niye şeye koyayım? Çözmüyorlar, çözmek de istemiyorlar, işlerine böyle geliyor.” (SHU 21, 2003: 15/11, E)*

Benzer bir şekilde SHU 9 da yasal düzenlemelerin olmasına rağmen çocukların yaşamalarındaki zorlukların giderilmesinde ve ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalındığına dair değerlendirmesini paylaşmıştır.

“Tabii vakalarda olaylarda kullanılan sosyal hizmet müdahale yöntemleri aslında sana sunulan imkânın yansıması. Bu ne demek? Çocuk Koruma diye bir yasamız var. O yasada çocuklara ilgili, kanunla ilgili yöntemleri götürmeye çalışıyoruz. Bazen danışmanlık diyorsun, bazen korunma kararı diyorsun. Bazen sağlık, bazen eğitim tedbiri diyorsun bunları götürüyorsun. Bazen kuruluşun verdiği yetki dahilinde ekonomik destek sağlıyorsun. Bu tip çalışmalar oluyor ama bu çalışmaların işte ekonomik destek karınlarını doyurmaya yetiyor ya da yetmiyor. Danışmanlık tedbiri mevcut iş yükü içerisinde ne kadar doğru işliyor o tartışılır durumda. Çocuğun korunma altına alınmasında, korunma altına alındığı kuruluştaki verilen hizmet, eğitim ve benzeri standartlar çocuğun gelişimine ne kadar yardımcı oluyor, ne kadar olamıyor? Artısı

eksisi. Bunun ötesini görmek ve tartışmak gerekiyor. Bana göre hiçbiri de sağlıklı işlemiyor, şu söylediklerimden... Bunların ötesinin planlanması gerekiyor. Biz bir şeyler yapıyoruz da çocuğu o sisteme dahil ettikten sonra ne kadar yararlı olduk bunu araştırıyoruz. Yani ekonomik destek sağladık yani her şeyi kurtardık. Neyi kurtardık, hiçbir şey kurtarmadık. 800 lira verdin bir adama. Ne yaptın? 3 kere markete gider, başka bir şey olmaz. Öyle, ülke gerçeği bu. Artık o kadar da gidemiyor... Neyse olay o. Çocuğu kuruma aldın. Ailede cinsel istismar olayı yaşandı, acil müdahale gerekiyordu, gerekeni yaptın. Çocuğu kuruluşa yerleştirdin. Bitti mi?” (SHU 9, 1991: 26/17, E)

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının çoğu birbirini bütünleyen hizmet ve uygulamaların önemine işaret ederek ihtiyaçların karşılanmasında hizmetlerin yetersiz kaldığına, bunun bir kısır döngü oluşturduğuna dair deneyimlerini paylaşmışlardır. SHU 6, yaşanan kısır döngünün çocukların ölümü ile sonuçlanabildiğine dair deneyimini paylaşmıştır.

“... uzun süredir çalışıyorum ya, müracaatçılarla tekrar karşılaşıyorsun. Büyümüş müracaatçılarla. Büyümüş ve ne yazık ki tekrar müracaatçım olmuş. Burada mesela. Hani sokak çocuklarında çalışırken korodaki kızlardan, orada olup da birbiriyle evlenen çocuklar olmuş daha sonrasında... Benim çocukluğumu bildiğim çocuğun üç tane çocuğu olmuş ve tekrar kadın sığınma evine gelmiş. Müracaatçım olmuş. Ondan sonra o B. denen, çocukluğumu bildiğim çocuğun şiddetine uğradığı için burada... Bir taraftan bir kısır döngü gibi, insanı şey yapan... Kurumsal eksikliklerden içim acıyor hatırladıkça, sokakta olup da öldüğünü, öldürüldüğünü duyduğumuz çocuklar, madde bağımlısı olup da...” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

SHU 23, çocuğun yaşamındaki zorluğun giderilmesine destek konusunda onun içinde bulunduğu aile, çevre ve ortama yönelik güçlendirici çalışmaların yeterli olmadığına dair deneyimlerini paylaşmıştır.

“Aile ile bir biçimde iletişim kurarak, gerekli durumda ekonomik destekte bulunarak, (çocuğun) sokaktan çekilmesini sağlayabiliyorsun. Bunlar olumlu örnekler. Ama aile ekonomik durumunu aynı şekilde devam ettirdiği takdirde, bu defa başka problemlerle karşılaşıyorsun, yardıma bağımlı hale getiriyorsun. Burada İş Bulma Kurumunun devreye girmesi lazım, yani iş bulma olanağının olması lazım, sosyal güvence koşullarının yaratılması lazım. O ailenin, o insanların daha insanca yaşayabilmelerinin koşulların yaratılabilmesi lazım bir noktadan sonra. Dolayısıyla bu yapmış olduğunuz uygulama bir noktadan sonra amacına ulaşmamış oluyor, yarıda kalıyor.” (SHU 23, 1988-2018: 28/15, E)

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanları hizmetten yararlananlara yönelik geçici ve çocuğun güçlenmesini bütüncül destekleyemeyen, kısaca palyatif hizmetler yapılandırıldığına dair örnekler paylaşmıştır. Suriye kökenli çocuklara yönelik insani yardım alanındaki çalışmaları odağında SHU 22’nin değerlendirmesi aşağıdadır.

“Mesela, Suriyeli çocuklarla ilgili çalışıyoruz, onlara insani yardım yapıyoruz. Olanımız bu. Ama bir taraftan da bu çocuklar aslında bu toplumda nasıl yetişiyor şu

an? Tamam, temel ihtiyaçları karşılanıyor; yeme, barınma ihtiyacı, belki temel sağlık hizmetleri sağlanıyor; ama çocuğun ocuk olarak gelişme olanaklarının tamamı yok edilmiş vaziyette. Çünkü bulunduğu ortam, balığı karada yetiştirmek gibi bir şey oluyor ya da karadaki bir hayvanı suda yetiştirmek gibi bir şey oluyor, yani bir taraftan ryor. Çünkü onun solunum yapma becerileri bulunduğu coğrafyaya uygun değil; kültürel açıdan uygun değil, sosyal açıdan uygun değil, sosyal destek grupları açısından uygun değil, gelenek ve görenekleri açısından uygun değil. Sen bunu şöyle alıp yapmıyorsun; bu, diğer sosyal hizmet şeyleri için de geçerli: Biz müdahaleyi palyatif sosyal hizmetler gibi uyguluyoruz. Çünkü ocuk a, aı doyurmaya çalışıyoruz. Tamam, bununla ilgili söylemsel şeylerimiz var, ama gerçekte bu yok.” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Araştırma znelerinin çoğu çocuğun yaşamındaki zorluğun giderilmesi konusunda destek mekanizmalarının yetersiz olduğunu ve uygulamada tek başına kalma duygusunun yaşanabildiğini paylaşmışlardır. SHU 12’nin konuyla ilgili paylaşımı aşağıdadır.

“Bir de öyle vakalarla karşılaşıyorsunuz ki, bir şey gelmiyor elinizden... Kaybolup gideceğini biliyorsunuz, uyarıyorsunuz, çalışmalar yapıyorsunuz, tek başınasınız, bir-iki insan. Kamunun her tarafında böyle. Ya bir savcı, ya bir polis, ya bir ğretmen, bir meslektaşınız, bir psikolog bir ocuk getirince, böyle çırpınıp duruyorsunuz; ama yetmiyor. Karşınızda sizi engelleyen o kadar devasa şeyler oluyor ki, yalıyorsunuz; ama sonunda düşünüyorsunuz, bunca emek var ortada...” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

İzleme ve denetim süreçlerinde yaşanan sorunlar nedeniyle çocukların takip edilmediği, konuyla ilgili sorumluluk zincirinin görünmez hale geldiği ve bunun sonucu olarak da çocukların yaşadıkları zorlukların artmasından sorumlu olanların sadece görev yerlerinin değiştirildiği; başka bir ifadeyle cezasızlık kültürünün yaygınlaştığı ifade edilmiştir. Buna rnek olarak koruyucu aile hizmeti ile devlet koruması altında olan çocukların yaşadıkları zorluklar karşısında süreçteki sorumluların sadece görev yerlerinin değiştirildiğine yönelik SHU 1’in paylaşımı aşağıdadır.

“... soruşturma geçirdi, yurt. Çok ciddi sorunlar varmış, yani çocuklarla ilgili de çok ciddi sorunlar ki o sorunların ne olduğunu da bilmiyoruz... ben müdür yardımcısı olarak çalışırken daha dağıtılma süreci başlamadan, birkaç ocuk koruyucu ailede görülüyor. Kocaman geç kızlar. Ne kayıt var ne protokol var, ne sözleşme. Geri getirdim çocukları. Sonra ocuklarla konuşurken ve teslim edenlerle konuşurken anladım ki hizmet ettirmek için almışlar. O evlere gönderilmiş ocuklar. Hiç resmi hiçbir şey yok. Artık daha farklı neler vardı, ne boyutta hiç bilmiyoruz. Adam da müdür de bir yere ğretmen olarak gönderildi. Gene de görevden alınmadı falan filan.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Araştırma özneleri çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamalarını izleme ve takip konusunun, karar verici konumda ve kaynakları yönetme yetkisi olanların önceliğinde

olmadığı dolayısıyla buna dair etkin mekanizmalar oluşturulmamış olmasına dair değerlendirmelerini paylaşmıştır. SHU 3 (1987: 30/13, E), “Zaten sosyal hizmetlerdeki en büyük sorun da bu. Nerden, vaka hangi aşamadaydı, nereye geldi. Bu yok, ölçülebilirliği yok... Yani takip etmek lazım.” ifadesiyle izleme ve takibin önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda SHU 1’nun buluntu bir bebeğin devlet korumasına alındıktan on altı yıl sonra il müdürlüğündeki dosyasında fark edilen bir gazete kupürü aracılığıyla akrabalarıyla bir araya getirildiğine dair uygulama deneyimi, söz konusu çocuğun yakınlarıyla ilgili öncesinde bir araştırma yapılmamış olduğunu göstermektedir.

“... buluntu çocuk, kayıtlarda öyle görünüyor... kuruluştaki dosyasında olmayan bir dilekçe gördüm. Böyle pelür ince bir kağıda, daktilo ile yazılmış. Çocuğun bulunduğu yıl Y, çocuğun doğum yılı, Y. Gazetede çıkan habere istinaden bir vatandaş, ... Dilekçe yazmış... Hani bu dilekçeye cevap verilmiş mi, sonra ne olmuş?... Çocuk zaten hiç kimseyle tanışmamış, bir şey olmamış demek ki. Adresi aldım...” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Yukarıdaki paylaşım koruma altındaki bir çocuğun on altı yıl boyunca yakınlarıyla ilgili derinlemesine bir araştırma yapılmamış olduğunu, yakınlarıyla bir araya gelmesini sağlayabileceklerin ve de sağlamakla sorumlu olanları daha öncesinde harekete geçmemiş olduğunu göstermesi açısından düşündürücüdür.

Hastanede görevli olan SHU 14, bir çocuk hakkında korunma ihtiyacı olma şüphesi ile sosyal hizmet il müdürlüğüne bir meslek elemanı olarak yapmış olduğu bildirimle dair yapılan inceleme sonunda dosyanın kapatılarak çocuğun takibe alınmamış olmasından dolayı kaygısını dile getirmiştir.

“Sosyal hizmetlerle ilgili yaptığımız bildirimlerde, sosyal hizmet mesleğini icra eden bir kişinin yapmış olduğu bir bildirim ya da yazmış olduğu bir rapor şeklinde algılanmıyor bu ve sanki sıradan bir ihbarmışçasına şey görüyor. Diyelim ki, bir aileyle ilgili bir görüşme raporu yazdık, Sosyal Hizmetlere yazdık ve yolladık; bizim orada görüşümüzü yeterince önemsemediklerini düşünüyorum. Nasıl örnek vereyim? Galiba yeni doğan bölümünde bir çocuk dünyaya gelmişti ve ciddi derecede problemler vardı. Annenin bakım vermediğine yönelik ciddi şekilde bulgular vardı elimizde, yani tıbbi olarak da bulgular vardı. Bizim değerlendirmelerimiz de o yöndeydi. Burada gösterdiği bazı davranışları raporlayarak, görüş bildirerek bildirdik; ama onlar evlerine gidip inceleme yaptıklarında, “Yok, böyle bir şey tespit edilememiştir” deyip dosyayı kapatabiliyorlar. Bu biraz sıkıntılı diye düşünüyorum. Ben sıradan bir komşu olarak ihbar yapmış olsam, altında bir sürü şey arayabiliriz ya da o an gördüğümüz manzara neyse, mesleki olarak ona kanaat getirebiliriz; ama aileyle hiçbir husumetinin olma ihtimali bulunmayan başka bir meslektaşımız bir gözlemine, bir değerlendirmesine yer vermişse, bunu birkaç tık daha detaylı değerlendirmek gerekir diye düşünüyorum.” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Araştırma özneleri çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının çocuğun güçlenmesine destek olacak şekilde sistematik, sürece dayalı ve uzun vadeli bir şekilde oluşturulması önünde engeller olduğuna işaret etmiştir. Çocukların ihtiyaçlarını gözeten ve sistematik bir biçimde birbirini bütünleyen hizmetlerin yokluğunda, odaklanılan ihtiyaçlar ve uygulama süreçleri farklı olan hizmetlerin tek bir kuruluştaki bir araya getirildiğine, buna rağmen uygulama yapıyormuş, yani “-mış gibi” yapıldığına işaret etmiştir.

“Sistematikliğini kuramadığın sürece, zinciri oluşturamadığın sürece, zincirin halkasına bir yeni halka ekleyemediğin sürece amacına çok ulaşamıyorsun... Sokak çocukları sistematikliğini kurulmuştur evet, mobil ekip, koordinasyon merkezi, gece barınakları, sosyal rehabilitasyon süreçleri falan ama o adımları oluşturduktan sonra, şimdi bir sürü kuruluş sayıyorsun sokak çocukları hizmet sürecinde, fakat diyorsun ki gece barınağı X Çocuk ve Gençlik Merkezi. Koordinasyon merkezi X Çocuk ve Gençlik Merkezi, bütün birimleri X Çocuk ve Gençlik Merkezi'nde nasıl toplayabilirsin? Böyle bir şey olur mu? Böyle bir sistem olur mu?” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında -diğer alanlarda olduğu gibi- birbirini bütünleyen taraf ve hizmetlerin yetersiz kalmasının sosyal hizmet uzmanlarını sürekli sistemi zorlayıcı konumda olmalarını gerektirdiğine dikkat çekilmiştir. SHU 3, uygulamada çocuğun yararına olacak sonucun, uzmanın bireysel ilişkileriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir.

“Türkiye’de sosyal hizmet uzmanının başarısı kendisinin bireysel yeteneklerine veya kaynaklarını kullanmakla çok endeksli bir durum. Yani kendi tırmalayacak, zorlayacak bir yerleri. Yani sistem onun önünü açmıyor. Sosyal hizmet uzmanına sistem ön açmıyor. Hep zorlayacak, mülki amirleri zorlayacak, kaymakamı zorlayacak, okul müdürünü zorlayacak, ilçe milli eğitim müdürünü zorlayacak, kuruluş müdürünü zorlayacak, sağlık müdürünü zorlayacak, sağlık müdürüne gidecek ya da X’i (SHU) arayacak, diyecek ki X, benim bir madde bağımlım var ne olursun yataklı tedavisini sağla diyecek, bak geliyor diyecek, yani hep böyle bireysel. Bireysel ilişkim olmasa, X’i tanımasam belki de benim birçok çocuğum madde bağımlılığı ile ilgili tesisi olmayacaktı yani. Ben tanıdığım için ama yani herkes X’i tanımaz ki, herkes Y’yi tanımıyor ki. Çocuk izlem merkezinde ya da başka meslek elemanı tanımıyor ki herkes. Onun için bireysel iletişim, ilişkiler Türkiye’de sosyal hizmet uzmanının başarılı olup olmamasına çok etken. O nedenle de biraz daha sistematik kurulması gerekiyor.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

4.1.2.1.2. Sosyal Hizmet Disiplini ve Mesleğine Karşı Baskılar

Araştırma öznellerinden birçoğu karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanların sosyal hizmet disiplini ve mesleğinin gerektirdiklerini içselleştirme

konusunda yetersiz kaldıklarını- ve dolayısıyla bunun uygulamaları zorlaştırdığına işaret etmişlerdir. Bunun gerek genel anlamda gerekse çocuklarla uygulamalar boyutunda hizmetten yararlananların güçlenmesine desteğin önceliklendirilememesine neden olduğunu ifade etmişlerdir. Hizmetten yararlananların sayısallaştırıldığı ve nesneleştirildiği, dolayısıyla sosyal hizmet uygulamalarında niteliğin ve içeriğin değil niceliğin ve şekilselliğin önemsenmesi sorunu yaşandığına işaret etmişlerdir. SHU 7'nin hizmetten yararlananların sayısallaştırıldığı ve hizmetin niteliğine dair öncelik verilmediğine dair paylaşımı örnek olarak aşağıdadır.

“Sosyal hizmet Türkiye’de istatistik üzerine kurulu bir sisteme dayalıdır. Hizmet sunduğunuz insan sayısı, hizmet alanların hizmet aldığı çeşitliliklerle ilgili istatistikler çocukların mutluluğuna, çocukların huzurundan, çocukların kendilerini güvende hissetmelerinden daha önemlidir. Bizde sosyal hizmetlerde temel amaç çocukların insan olduğu için, birey olduğu için, hak sahibi olduğu için hizmet alması değildir. Mevcut yönetenlerin bu küçük bazdaki kurumdan işte bakanlık düzeyine kadar hangi sayıda kaç çocuğa nerede hizmet verdiği, verdiğiine dair istatistiğin önüne koymasından ibarettir. İçerikle ilgili çok fazla bir kaygımız yoktur. Mesela sosyal hizmetlerin sağlıklı olarak sunulabilmesinin temel koşulu, birinci koşulu hizmet modelinin uygun belirlenebilmesidir. Bu kapsamda aile bakanlığının güzel bir kuruluşu vardır: İlk kabul birimi dedikleri. Genelge ile şekillendirilen her ilde açılması zorunlu tutulan bir kuruluştur. İlk kabul birimlerindeki sosyal hizmet çalışanlarının, meslek elemanlarının sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan çocuğun hangi hizmet modelini alması gerektiğini belirler. İlk kabuller daha çok bakım hizmeti ile ilgili kararları daha çok verir. Ama biz daha ilk başlarken bina sorunu, personel sıkıntısı, uygun hizmeti sunan kuruluş şeklini tam net belirlemediğimiz için suça sürüklenmiş olan ya da suç mağduru olmuş olan travmatik bir durumda olan çocuk ile barınacak yeri olmayan gelişme açık bir çocuğu aynı mekânda barındırabiliyoruz. Barındırıyoruz daha doğrusu. Aynı odanın içine yirmi sekiz tane oto hırsızlığından işte on tane cinsel saldırıdan suça sürüklenmiş çocuk ile hayatta suç kavramı ile hiçbir şekilde tanışmamış, suç kavramını soyut ya da somut bir şekilde örneklendiremeyecek çocukları aynı eve aynı odaya koyuyoruz. Bu hizmet sunumunun Türkiye’deki uygulamadaki en büyük eksikliğidir diye düşünüyorum.” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair örgütlenme ve uygulamaların siyasal alandaki değişimlerden doğrudan etkilendiği, bu değişimlerde sosyal hizmetin ilke ve değerlerinden uzaklaşıldığı, mesleki çalışmaların devre dışı bırakıldığı, sosyal hizmet uzmanlarının işlevsiz hale getirildiği, değişimlerin mekânsal değişim boyutunda kaldığı ve idealizmden uzaklaşıldığına işaret edilmiştir. SHU 12’nin buna dair paylaşımı örnek olarak sunulmuştur.

“Şu anda sistem değişti. Şu anda meslek elemanları devre dışı bırakıldı. Türkiye ne yaşıyorsa, yani cemaat oraya da girdi. Sadece askeriye bilmem neye girmede, Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumunu darmaduman etti. Türkiye’de o örnekler vardı, yani çocuk evleri modeli. X mesela. X huzurevinin yanında dubleksler yapılmıştı. Çocuklar yirmişer kişi kalıyordu grupta. Şurası mesela faaliyet alanıydı. Küçük bir

mutfak, tuvalet, banyo, burada da çocukların ders çalıştıkları bölüm vardı. Şu meydanda vakit geçiriyordu çocuklar; ama biz sonra onları böldük, altışar çocuğun kaldığı yerlere dönüştürdük. Yani idarelerin bakış açısı veya kime hizmet ettiğinizle ilgili. Hatırlarsanız, “Yerel yönetimlere devredelim, şöyle yapalım, böyle yapalım, STK'lara devredelim” gibi şeyler yaşandı bir dönem, sonunda da maalesef acı bir şekilde cemaat derneklerine çocuk evleri açtılar. Küçük ev yapabilir, devlet yapar bunu yani. Ki, şu anda yapıyor gördüğünüz gibi. Ama orada meslek elemanlarını devre dışı bıraktılar. Bakıcı anne, 24 saat üstünden 3 tane bakıcı anne, yine değişiyor. Sorumlusu dediğiniz kim, grup sorumlusu? Meslek elemanı dedik ya, rol modellik, şimdi beni rol model almıyor, psikoloğu almıyor, çocuk gelişimciyi almıyor, öğretmeni model almıyor, bakıcı anneyi görüyor lise mezunu veya sonradan dışarıdan kursları bitirenleri örnek alıyor çocuklar. Tamam, kurum bakımının dezavantajları var, ama şu anki rehabilitasyon merkezleri modeli gibi yapılabilir. Çocuk evleri modeli yapıldı şeyde. Gezdiğim yerleri söylüyorum. Y var, Z var. Deprem zamanı A'a göreve gittiğimde gördüm, orada yapılmış dubleks halinde binalar. Y var, devasa adalet sarayı; ama içinde hukuku temin edecek kişi olmazsa... Çocukların her türlü ihtiyaçlarını karşıladığınız çocuk evleri var, evet, ama eski SHÇEK ruhu yok; ne personelde, ne çocuklarda. İdealizm yok.” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

SHU 13, özellikle son dönemlerde kamusal alandaki atamalar ve görevlendirmelerde liyakatin gözetilmediği, sosyal hizmete uzak meslek gruplarından yöneticilerin olduğu ve açık öğretim sistemiyle de bunun meşrulaştırıldığını ifade etmiştir.

“Şöyle bir sıkıntı var bizde: Bazen idareciler -özellikle son dönemde daha da çok oldu bu, son iki-üç yıldır- alandan gelmeyen kişiler. Alandan gelen az çok sorunları biliyor; ama dışarıdan öyle atamalar oluyor, öyle şeyler oluyor ki. Buna bir liyakat sistemi getirilip, daire başkanı olacaksa veya il müdürü olacaksa, şu kadar meslek elemanı -psikolog olur, sosyolog olur, öğretmen olur- alandan yetişen birtakım kişiler gelecek... Aslında liyakat sistemi bürokrasinin diğer alanlarında da olmalı. Y'ya (il) gittiğim yıllardan sonra, ben 4 yıllık mezunum, benim başıma Diyanet'ten 2 yıllık şef geldi, müdür oldu 96 yılında. 2 yılda sen buna ne kadar, ne anlatabilirsin? Daha sonra dışarıdan Açık Öğretimi bitirdi, sonra gelip daire başkanı oldu. Birazcık da oradan kaynaklanıyor.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

Sosyal hizmet uygulamalarının niteliğinin sosyal hizmet bilgi ve deneyimine bağlı olduğuna, ancak yapılan görevlendirmelerin bunlar gözetilmeden yapıldığına dair SHU 8'in değerlendirmesi aşağıdadır.

“Çünkü laboratuvar gibi... Her türlü vaka ile karşılaşıyorsun. Her türlü hizmeti sunmuşsun. Yani X'i (engellilere yönelik hizmet veren bir kuruluş) görmüş bir elemanı gönderseniz X'ta (il) rehabilitasyon merkezinin başına, ne yapacağım diye hiç kara kara düşünmez. O kadar çok şey görmüştür ki onların üçünü beşini uygulasa bile orada rahatlıkla yapabilir ama X'in (il) bir köyünden öğretmeni atadığınızda rehabilitasyon merkezinin başına ufku geniş değil, yapabilecekleri sınırlı, yapamıyor. Bu sorunu yaşıyorlar aslında. O kısırlık oradan kaynaklanıyor. Yani hayatında bir kere çocuk yuvasında nöbet tutmamış bir eleman, çocuk yuvası genelgesini hazırlıyor. Yani o zaman bilmiyor tabii ki, nöbet tutmamış. Nöbetin nasıl bir süreç olduğu ile ilgili bilgisi yok. Ama nöbetin nasıl yapılması ile ilgili oturuyor, sekiz sayfa genelge hazırlıyor. Sonra da böyle bir şey çıkıyor işte” (SHU 8, 1984: 35/35, E)

Karar verici ve kaynakları yönetme yetkisi olanların çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında yapılan çalışmaları ve deneyimleri göz ardı ettiği ve hiç olmamış gibi başka hizmet modellerine dönüştürüldüğüne dair SHU 11'in paylaşımı aşağıdadır.

“Türkiye'nin en eski huyudur bu, var olanın üzerine bir şey inşa etmek, onu zenginleştirmek yönünde gitmez insanlar. Onu bozacak, kendisi yeniden yapmış hiç daha önce o yapılmamış gibi davranacak. Eskiye saygı hiç yok. Dolayısıyla ... orayı²⁰ lav ettiler. Orayı ortadan kaldırdılar. Beni de görevden aldıktan sonra, orada direnen bendim zaten... zerre kadar mesleki ya da bilimsel bir yanı olmayan bir biçimde orası aile danışma merkezine dönüştü... vatandaşı rezil ede ede devam ettiler. Ne oldu? O hizmet yok...” (SHU 11, 1983: 35/35, K)

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarından çoğu karar verici konumundaki tarafların, uygulamacıların görüş ve önerilerini dikkate alma konusunda özenli olamadıkları, dirençli olabildikleri ve bu yönde sosyal hizmet perspektifinin güçlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir. Kız yetiştirme yurduna yönetici olarak yeni görevlendirildiği sırada görüş ve önerilerini karar vericilere ulaştırmasına rağmen herhangi bir sonuç alamayan SHU 1'in paylaşımı aşağıdadır.

“... Hem müdürle ilgili hem idareciyle ilgili hem çocuklarla ilgili çok ciddi sorunlar var. Çocuklar derken ortaokul, lise ve üniversiteye giden kız çocuklar vardı. Ancak dağıtarak çözüm buluyoruz diye üstten bir karar verilmiş. Karar mekânizmasına asla tabi alttakiler katılmıyor. Ben de kendimce o zaman gerekçe her ne ise, o zaman bilmediğim halde, bu yurdu dağıtmanın çocuklar için bir yararı olmayacağını belirten görüşlerimi içeren bir rapor hazırladım, il müdürlüğüne sundum. Yani sorunlar her ne ise, tamam davranım sorunları olabilir, farklı farklı sorunlar olabilir ama iyi bir meslek elemanlarından oluşan ekiple bu sorunlar çözümlenebilir. Yani çocukları ki o zamana kadar X dışında hiçbir yere gitmemiş olanlar var aralarında, yakınları Y bölgesinde olanlar var falan, yani bu alıştıkları düzenden göndermek çözüm değildir diye düşünerek rapor hazırlamıştım. Tabi raporuma hiçbir şey gelmedi, dikkate alınmadı... Orada dediğim gibi büyüklerin tepinmesi, savaşları arasında biz gerçekten, meslek elemanları çok mağdur olduk. Tanı almadık ama travma sonrası stres bozukluğu gibi bişi. Haksızlığa uğradık ama ... işimizi yapıyorduk.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Araştırma özneleri karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlar arasında yaşanan çatışmaların yanı sıra ilke ve çerçevesi net olmayan izleme ve denetim süreçlerinde sosyal hizmet uzmanlarının hedef haline geldiğini ifade etmişlerdir.

“Sana ters dönen, meslekte veya bu alanda çalışanların sonrasında suçlandığı, yargılanma veya idari soruşturmaya maruz kaldığı bir sürü olayla da sonuçlanabiliyor bu tür şeyler.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

²⁰ Alo Çocuk Merkezi, 1998 yılında Çocuk İstismarı ve İhmalinin Önlenmesi Derneği tarafından kuruldu. 1999 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na devredildikten sonra Ankara Fatma Üçer Çocuk ve Gençlik Merkezi bünyesinde faaliyet gösterdi.

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet disiplini ve sosyal hizmet mesleğine yönelik baskılardan biri olarak tanımlanabilecek değerlendirmeleri arasında sosyal inceleme raporu hazırlama yetkisinin ihtisaslaşmadan çıkartılması, farklı disiplinlerden hazırlamakla görevlendirilenlerin donanımlarının da yetersiz olması bulunmaktadır. SHU 7'nin konuya dair değerlendirmesine aşağıda yer verilmiştir.

“Sosyal hizmetlerde bütün Türkiye'deki meslek elemanları için söylüyorum. Lisans döneminde bununla ilgili herhangi bir eğitim almamış olan, alanı olmayan, işte sosyolog, öğretmen ya da herhangi bir lisans mezununun da sosyal hizmet uzmanı ya da sosyal çalışmacı kavramı içinde bu raporu tanzim etmeye dahil edildiği süreçten sonra bu arkadaşlarımız sosyal inceleme raporlarını safi bir şekilde yazamamışlardır. Şundan kaynaklıdır; bir yaptığı işin kavramını bilmedikleri, iki yaptıkları yerine getirdiği işlemin daha sonra nelere basamak olduğu gibi temel kavramlar dahil olmak üzere hizmet sunumunun içeriği ile ilgili bu kadına şiddetten evlat edinmeye kadar bütün hepsini düşünebilirsiniz. Bununla ilgili herhangi bir hizmet içi eğitim almadan, herhangi bir lisans eğitimi almadan bu sürece dahil edilmeleri, bunda bir kopukluk bir sakatlık oluşturmıştır. Bununla birlikte kendi meslektaşlarım için söylemem gerekirse dünyadan ya da kendisinden ya da yaşadığı coğrafyadan çevresinden yaptığı işten mevzuattan haberdar olmayan arkadaşlarımızın bunu kağıda ya da bir rapora sağlıklı olarak aktarmasını çok beklemeyiz. On yıl boyunca çalışıp, on yıl boyunca aynı cümleyle başlayıp aynı cümleyle bitiren sosyal inceleme raporlarımız var. Başını, sonunu, bütünselliğini değerlendirdiğinizde bunu lisedeki bir kompozisyon dersinde mi yazıldı acaba, sosyal hizmetlerde mi yazıldı diye tereddüt ettiğimiz çok fazla sosyal inceleme raporları vardır...” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

4.1.2.2. Uygulayıcı Birime Yönelik Eleştirel Değerlendirmeler

Uygulayıcı birimi, değişim eşlikçisi olan sosyal hizmet uzmanı ile onun bağlı olduğu örgüt bağlamında ele alınmıştır. Araştırma öznelerinin çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları ile ilgili farklı alanlarda ve zamanlardan bağlı oldukları örgüte ve kendi eylemlerine dair öne çıkan eleştirel değerlendirmeleri aşağıda sunulmuştur.

4.1.2.2.1. Bağlı Olunan Örgüte Dair Eleştirel Değerlendirmeler

Değişim eşlikçisi olarak sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu, bir çocuğun yaşamındaki zorlukların giderilmesine ve onun insan haklarının korunmasına yönelik hizmetleri yürüten örgüte dair araştırma öznelerinin farklı alanlarda ve zamanlardaki uygulama örnekleri üzerinden değerlendirmeleri örgüt yapılarının sosyal hizmetin ilke ve değerlerinden uzak özellikler taşıyabildiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda örgütün sosyal hizmetten uzaklaşarak ideolojik bir aygıt şeklinde işlemesi ve hizmet alanların

yararını önceliklendirmemesi, kapasitesinin yetersiz, işleyişinin hiyerarşik ve kopuk olması, katılımcı olmayan yönetim anlayışının olması ve uygulamadan gelen bilginin yok sayılması, şeffaf ve hesap verebilir olmaması konularında değerlendirmeler öne çıkmıştır.

4.1.2.2.1.1. Örgütün Sosyal Hizmetten Uzaklaşarak İdeolojik Aygıt Şeklinde İşlemesi

Araştırma öznelrinin çoğu bağlı oldukları örgütlerin hizmetten yararlananların sayısallaştırıldığına ve çocukların yaşamındaki zorlukların çözümü konusunun öncelikli hale gelemediğine işaret etmiştir. SHU 4, uygulamalarda çocukların içinde bulundukları zorlukların çözümünden ziyade çocuklardan hâkim ideolojiye uyum sağlamalarının beklenildiğine dikkat çekmiştir.

“Bir ihmal idaresi burası. Yani bu kurum var. Bu kuruma girer, çıkar. Sayı olarak girer, sayı olarak çıkar. Ara sıra, burada bir şey patlak vermezse denetim de olmaz. Bu kurumlar üzerinde aslında devlet kendini var ediyor. Burası bir ideolojik aygıt. Hala çocuk tanımına bakın, buraya gelen çocuk şeyine bakalım yani o vatana milletine devletine hayırlı bir vatandaş adayı olarak. Yani seni de senin yetiştirilme biçimini de çok belirleyen bir ideoloji. Burası da bir aygıt yani. Okulun buradan farkı sadece akşam okulda yatmıyorsun. Onun da bir çözümü var, yatılı okul yapıyorlar. Cezaevine giriyor, e, tedavi edeceğiz. Orada da işte bazı devlet ritüelleri var, onlara uyarsın.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

SHU 10 örgütlerde sosyal hizmet yaklaşımının içselleştirilememiş olduğuna, hizmetlerin ideolojik amaçlar doğrultusunda dönüştürüldüğüne, kurumsal olanakların kapsamlı hizmete uygun olmadığına, işleyişin koruyucu ve önleyici olmak üzere bütüncül bir yaklaşım sergileyemediğine, sosyal hizmet uygulamalarının sadece yasanın -kısıtlı olarak- tanımladığı şekliyle yürütülmeye çalışıldığına ve bazı durumlarda da yasaların uygulanmadığına işaret etmiştir. Uzun yıllar sokakta çalışan ve yaşayan çocuklarla çalışan SHU 10, çocuklarla birebir çalışmalarda dış denetim veya güvenlik önlemleri ile değil güven ilişkisi yapılandırmanın önceliklendirilmesi gerekliliğine dair deneyimini paylaşmıştır.

“... Bana zabıta verdiler, polis verdiler yanıma. Ne yapıyorsunuz siz? Sokakta onlarla çalışacakmışım. Ya gidin dedim işinize ya. Ben zabıta değilim, polis değilim. 6 ay o zabıtaların kovdurttuğu çocuğu alıştırana kadar altı ay uğraştım... 6 ay uğraştım ama o samimiyeti kurana kadar. Onlara bir şey yapmayacak, zarar vermeyecek, polis olmayacak, zabıta olmayacak... 2013'ten beri sokaklarda çalışan uzman yok... ama

akşam çocuklar yolun ortasında su satıyordu. Sen bu sorunu çözmiyorsun. Bu sorun sokağa çıkarak çözülür. 7/24 mesai ile...” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

SHU 3 çocuğun güçlenmesine destek olmaya yönelik herhangi bir odağı ve çerçevesi olmayan, çocukla birebir çalışma yapılmayan, sadece yiyecek ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik uygulamaların kabul edilemez olduğuna dair değerlendirmesini paylaşmıştır.

“X Çocuk ve Gençlik Merkezi'nde bir çocuğun saat sekizden akşam beşe kadar ne yapacağına dair bir program yok. Sosyal rehabilitasyon programı yok. Yani hobi odasında mı olacak, çalışacak mı, müzik mi olacak, ne olacak? Bir program yok. E, bu çocuğa hadi gel sen burada dur, öğlene kadar bekle. Ondan sonra yemeğini ye, ondan sonra biraz akşama kadar ondan sonra yemeğini ye git. Böyle değil. Böyle olmamalı yani...” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Çocuklarla ilgili sosyal hizmet uygulamalarının bel kemiği olan sosyal inceleme raporlarının örgütsel yapı içerisinde dikkate alınmadığı, adeta yazılmış olmak için yazıldığı ve işleyişin enformel bir biçimde “ahbap çavuş” ilişkileriyle yürütüldüğü ifade edilmiştir.

“Yazıyorsun, çiziyorsun, aylık raporları, yıllık raporları falan. Kimsenin okuduğu yok. İkincisi tanıdığınız vardır, açıp böyle böyledir dersiniz. O da yukarıyla ilişkiniz bağlamında. Yani formal bir ilişkiyle değil, informal bir ilişkiyle. Yani senin resmi kuruluş müdürün aramış il müdürünü bir sorunu iletiyor, onunla arası iyi ise ciddiye alıyor il müdürü. Ama onu sevmiyorsa aman diyor kapatıyor telefonu. Halbuki kuruluşun müdürü kardeşim. Seni aramış, bir sorun iletiyor o sorunla ilgili sen bir harekete geçmen gerekiyor. Bunu bir ahabap çavuş ilişkisi içinde yürütüyor. Resmi bir ilişki içinde yürümüyor maalesef. Öyle gidiyor.” (SHU 8, 1984: 35/35, E)

Örgütlerde çocukların değersizleştirildiği ve kendileriyle ilgili kararlara katılımları konusunda olanakların kısıtlı olduğuna dikkat çekilmiştir. SHU 17, bağlı olduğu örgütte çocukla birlikte planlamak ve harekete geçmek yerine çocuk adına, çocuğu bilgilendirmeden ve dahil etmeyen yaklaşım ile karşılaşıldığını paylaşmıştır.

“Çünkü şey bir grup da vardı orada; “Yahu, çocuklar ne bilir; biz halledelim, zaman kaybı da oluyor” vesaire.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

SHU 19 da çocukların katılımını sağlamanın çocuklara sorarak başladığına dair deneyimini paylaşarak, örgütlerin çocuğa alan açmaya dair kendilerini ne zaman geliştirebileceklerine dair sorgulamalarını paylaşmıştır.

“... Bizim de işimizde o gerideki engeller neler, aslında çocuğun kafasındaki ne, onu görmek çok önemli. Mesela ben zihinsel engellilerle çalışırken hep merak ettiğim konulardan bir tanesi şudur: Bugün ne yemek yemek istersin? Eğitilebilirler, sınır zekâda olanlara hep sormuşumdur: Ne yapalım? Yani diyetisyen bir liste yapar her ay,

o liste yapılırken de sorarım... Çok şaşırmışlardır; “Yahu, niye yapıyorsun? Bak, şöyle, böyle.” “Hayır, bugün bunlar kuru fasulye-pilav yemek istiyorlar, yanında da soğan yemek istiyorlar, böyle bir tercihleri var.” Yani bunu yapmak, hayata geçirmek çok zor değil. Ne zaman biz bunları yaygınlaştıracğız, hani çocukları dinleyeceğız, onların fikirlerine saygı duyacağız, onlarla beraber hareket edeceğız...” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

4.1.2.1.2. Kapasitenin Gözetilmemesi, Ekip Olamama, İşleyişin Hiyerarşik ve Kopuk Olması

Bağılı olunan örgütlerde kapasitenin çok üzerinde ve yetersiz meslek elemanlarıyla çalışıldığı, iş yükü dengesinin gözetilmediğı, etkili ekip çalışması yürütülemediğı, özellikle yönetici değişikliklerinde örgüt işleyişinde kopukluk ve belirsizlik yaşandığı, hiyerarşik yapıdan kaynaklı zorluklar yaşandığı bu bağlamda da çocuğun ihtiyacından ziyade prosedürlere sıkışan, rutinleşmiş ve de yenilgiyi baştan kabul eden uygulamaların oluşma riski oluştuğı ifade edilmiştir. SHU 12, etkili çalışma yapma konusunda yönetim ile uyumlu veya uyumsuz olmanın kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı olabildiğine dikkat çekmiştir.

“Dedim ya, buranıza kadar geliyor. Tabii, daha sonra kapasite 150'ye çıktı. Tek çalışıyorsunuz. 150 çocuk, 0-18 yaş. Şöyle bir şey oluyor: İdareyle uyumlu olduğunuz zaman sorun yok, paylaşıyorsunuz. Sonradan 4 tane toplum merkezi açıldı, rehabilitasyon merkezi açıldı. Biz bir de orada çocuk gençlik merkezi modellemesi yaptık... Şöyle bir sıkıntı oluyor: Bu ara dönemlerde veya idare değişikliklerinde oralarda çok ciddi sıkıntılar yaşıyorsunuz. Bir de öyle vakalarla karşılaşıyorsunuz ki, bir şey gelmiyor elinizden...” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

Örgüt çalışanları arasında çocukların yararı doğrultusunda birlikte çalışmaya dair iletişimsizliğin ve sadece temel bakım hizmetlerine odaklanan rutin uygulamaların olduğu, bunların dönüştürülmesi konusunda ise ekip üyelerinin direnç gösterebildiğı ifade edilmiştir.

“... yani burası beni sürekli hayal kırıklığına uğratan bir yer. Ben burada sosyal serviste grup öğretmenlerinin hiç iletişim halinde olmadığını gördüm. Bunu ara ara bana da söylediler. Sonra buluşturmaya çalıştım. Herkes aslında yerinden memnun. Sosyal servis çalışmıyor, grup öğretmenleri de doğru dürüst çalışmıyor. Sadece formalite işler var, onlar yapılıyor. Ye, iç, yat, kalk, git, ayrıl buradan. Yaptıkları şey bu. Burada (yeni başladığımda) çocuklarla spor salonuna indim, hepsi şaşıyor. Ha biz ilk defa bir uzman görüyoruz. A, ilk defa elimizi tutuyor. Aa diyor... Ben ailelerine incelemeye gitmeye başladım hepsini tanıyayım diye. Çünkü tanışmak zorundayım yani. Başka türlü bir fikir sahibi olamıyorum, eksik kalıyorum. Hepsi tehdit olarak gördü. Çok tepkiliydiler bana karşı, üzerime yürüyen de vardı. Ne yapıyorsun sen, biz buradayız, nereye gidiyorsun, bizi mi gönderecen diye. Ya böyle olunca tehdit olarak algıladıklarını fark ettim. Sonra bir bilinçlendirme çalışması yapalım dedim. Bütün

kuruluşu çağırdık, sorularınız, görüşlerinizi, önerilerinizi alalım diye iki üç anket yaptım. Öğretmenlere de dedim ki siz de gruplarınızın başında durun, çarşamba altıda böyle bir toplantı, bilgilendirme toplantısı gibi bir şey yapacağız. Gele gele altı çocuk geldi. Öğretmenlerden de bir kişi geldi. Sonra grup çalışması yapacağım dedim. Çocukları bak ben bıraktım siz de yönlendirin dedim, o da gelmedi... Öğretmenler ciddi bir direnç, haşarı çocukları biliyorlar, sosyal servise karşı, artık bundan da eminim. Çünkü artık çocuk da anlıyor. Garip bir yer burası...” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

SHU 6, ekip çalışması bağlamında meslek elemanları arasında ortak dil ve yaklaşım oluşturma mesleki tükenmişlikle de ilgili olarak zorlaşabildiğine dair deneyimini paylaşmıştır.

“Sonra geldi o çocuklardan bir tanesi. Anneleri sonradan geldi. Anneleri çok genç bir kadındı. Dört, beş çocuğu vardı tam hatırlamıyorum. 12 yaşında evlendirilmiş bir kadındı annesi. Yani muhtemelen benle yaşıt falan idi o zaman. Otuz yaş civarındaydı bir sürü çocuğu vardı. Çok erken anne olmuştu. Bana adımla hitap ediyordu. Bu herkesi rahatsız ediyordu ama bana o kadar sıcak davranıyordu ki onun o doğallığıyla beni rahatsız etmiyordu. Sonra o çocuklardan bir tanesi, biz kayda aldık o çocukları ve kayıta bir başka arkadaşına verildi. Ondan sonra ekonomik yardım yapalım mı yapmayalım mı tartışmasını yaptığımızı hatırlıyorum. Ben ısrarla çocuklara ekonomik yardım yapmalıyız, çok cüzi bir miktardı, şimdiki gibi değil, şimdi de düşük miktarlar ama o zaman çok düşüktü. Diyelim ki şimdiki aylık 200 TL gibi bir şey düşün. Hani bizim için hiçbir şey olmayan bir para ama o aile için kıymetli bir para olabilir bu. Ondan sonra arkadaşımın o tükenmişliği ile belki söylediği bir şey; yani bunlara yapsak ne olacak, bu aileden bir şey olmaz. Ama yapmamız lazım çünkü eğer bir çocuk, büyük çocuğu kaybedebiliriz ama küçük çocukları sokaktan çekebiliriz. Onları okula gönderebiliriz falan gibi epey bir tartıştığımızı hatırlıyorum. Vaka onda olduğu için. Onu ikna ettim ve de böyle tartışmamız kötü gitti. Yardım yapıldı.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

SHU 6’nın paylaşımı uygulama sırasında hizmetten yararlananlarla kurulan iletişimde onların uzmanlara nasıl hitap etmesinin beklendiği gibi simgesel beklentiler olduğu, uzman ile hizmetten yararlanan arasında yatay değil hiyerarşik bir ilişki ihtiyacı tanımlanabildiği görülmektedir. Bu noktada hizmetten yararlanan ve sosyal hizmet uzmanı arasındaki ilişkinin çerçevesi net ise iletişimdeki samimiyet doğrultusunda doğrudan isimle hitabın bir hata veya yanlışlık olarak değerlendirilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

SHU 1, örgütlerde hem hiyerarşi hem de yöneticilerin sosyal hizmet temelli olmamasından dolayı uygulamada zorluklar yaşandığını, bir deneyimi ışığında da yöneticisinin çocuklarla iletişimde şiddet dili kullanarak tahakküm kurmayı tercih ettiğini ifade etmiştir.

“Ast üst ilişkisi gibi hiyerarşik bir ilişki oluyor o zaman. Zaten çocuklar, kuruluştaki bir müdür var, personel var. Orayı zaten ne yaparsan yap, hiçbir zaman kendi evi gibi, kendine ait bir şey gibi benimsemelerini sağlayamayız. Ne olursa olsun ama ben şöyle düşünüyordum, kuruluşlarda çalışırken, burada kaldıkları sürece güvenecekleri –yüzde yüze yakın güvenecekleri- biri olduğunu bilmeleri önemlidir onlar için. Bunu hissettirebilirim ne mutlu bana diyordum. Bu çok önemliydi yoksa ... işte, X'daki yurttaki yöneticiler, ne dinliyorsun diye çatışmaya girmiştik. Öğretmen kökenli, çünkü meslektaş kimse kalmamıştı kuruluştaki, ben oraya gittiğimde. Öğretmen müdür yardımcısı vardı. Ne dinliyorsun böyle alıp karşına, biraz beni de tahrik etmek için herhalde. Anladı anladı, anlamadı şöyle bir tane çarparsın diye üstüme üstüme gelerek böyle şeyler söylüyordu. Şaka yapıyordu aklınca ama dayak, şiddet yanlısı biri olduğunu tahmin etmek de hiç zor değil. Yapmış da geçmişte duymuştum... Çocuklar korkuyordu, o müdür ve o müdür yardımcısından. Onlar ön bahçede otururken, yatakhane penceresinden sokağa bakamıyorlardı. Adamlar otururken yukarı kontrol ediyordu, “gir içeri” kafa falan görürse...” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

4.1.2.2.1.3. Katılımcı Olmayan Yönetişim ve Uygulamadan Gelen Bilgi ve Önerilerin Yok Sayılması

Araştırma öznelere bazılarının örgütlerde yöneticilerin sosyal hizmet uzmanlarından beklentileri arasında tezatlık olduğuna vurgu yapmıştır. Örneğin SHU 10 çocuklara yönelik sadece ihtiyaç tespiti ile sınırlı bir çalışma yerine, ihtiyaçların giderilmesi için olanakların oluşturulması gerekliliğine dair yazmış olduğu raporlar dikkate alınmadığı için incelemeye çıkmayı reddettiğini belirtmiştir.

“Hatta beni sokak çocuklarından aldılar oradan. Ben kendim istedim... burada müdürlük katibi, bana dedi ki çocuk çoluklarla ne yapıyorsun? Hiçbir şey yapmıyorum dedim. Peki il müdürlüğünden sorarlarsa ne diyeceğiz dedi. Dedim savunmamı alın. Ben dedim onlara yüz tane rapor gönderdim, şunu yapalım, bunu yapalım, söyle yapalım, şöyle çalışalım diye. Hiçbirine cevap yazmadıkları gibi ben dedim sokaklarda böyle fellik fellik geziyorsam bunun karşılığının olması lazım. Ben bu çocukları nereye götüreceğim? Öğlen yemek mi çıkıyor, getireyim buraya yemek yedireyim? Bir şey olması lazım. Ne yapacağım, ne gezeceğim, yazık dedim devletin benzinine mazotuna gitmiyorum.” (SHU 10, 1989: 27/27, E).

Sosyal hizmet uzmanlarının yürüttükleri uygulamalara dair gerek olumlu gerekse olumsuz değerlendirmeleri başta yöneticilere ve karar vericilere veya diğer sosyal hizmet uzmanlarına iletebilecekleri etkin mekanizmaların olmadığına dikkat çekilmiştir. SHU 6, çalışmaların niteliğinin ve etkisinin değil, “skor” şeklinde niceliğinin önemsendiğini ifade etmiştir.

“... iyi çalışma yaptığımız zaman da paylaşabileceğimiz bir şey olmuyor. Mesela ben burada kendimi çok iyi hissettiğim vaka örnekleri oluyor. Oldu, işte buradan çıkardık. Onlarla burada yaptığımız burada sürdürdüğümüz ilişki, çalışma, onları aktaracak şeyler de olmuyor. Hani böyle başkalarına, yukarıya. Zaten onlar açısından bunun artık

bir önemi yok. Çünkü artık bir skor şeyi var. Yani ne kadar kişiye ulaştınız, niteliğin önemi yok. Ne tür bir çalışma yürüttün ne tür değişimler oldu yok ama ben kendimdeki şeyi biliyorum. Bu beni çok iyi hissettiriyor. Yani o müracaatçı ile kurduğumuz ilişki, ondaki gelişme ve ondaki gelişim. Yani burada geçirdiği süreç içerisinde neler oldu, nasıl gittiğini ben biliyorum işte. O bana iyi geliyor. Fakat yukarıya iletebildiğim bir mekanizma, bunu başka yerlerle, yukarıyı bırak kendi meslektaşlarımızla paylaşabileceğimiz böyle, hani birbirimize aktaracağımız bir şeyimiz de yok ne yazık ki. Sadece yazdığımız raporlarda kalan bir şey oluyor.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

SHU 13, örgütlerde uygulayıcıların yanı sıra yönetici ve karar vericilerin de belirsizlik içinde olduğu, merkezî veya tek kişiye bağlı yönetim anlayışının katılımcılığı, ekip çalışmasını ve liyakati sağlayamayacağına dair değerlendirmesini paylaşmıştır.

“Zaten aslında kimse ne olacağını bilmiyor, böyle bir belirsizlik var. Aslında bilmemezlik ayrı bir sıkıntı. Şu an ben burada bürokrasinin içindeyim. Bürokratlar bile bilmiyor. Yarın onların birçoğuna zarar verecek aslında, çünkü tek kişinin şeyiyle birtakım şeyler hiçbir zaman yönetilemez. Sonuçta, yerinden yönetim dediğimiz, yetkilerin dağıtılması en doğru sistem. Tek kişi yanlış da bilebilir, eksik de bilebilir, her şeyi bilemez, mümkün değil. Onun için, ileride bu daha büyük sorunlar çıkaracak. O zaman göreceğiz aslında bunu. Bir belirsizlik var; yani uygulayanlar da tam bilmiyor ne olduğunu, öyle bir sıkıntı var. Meclise de git, çoğu kimse bilmiyor ne yapılacağını. Böyle bir sıkıntı var. Belirsizlik en kötüsü. Bir de görev ve yetkiler paylaşarak iyi yönetilir. Herkes her şeyi bilmez. ... arkadaşlara şunu söyledim: “... yöneticiyim. Yönetici her şeyi bilen kişi değildir; yönetici, iyi bilenleri iyi bir şekilde çalıştırma sanatıdır.” Ben böyle gördüm. Böyle olması gerekir. Ben her şeyi, her mevzuatı ezbere çok iyi bilemem veya hepsini bilemem; ama oradaki iyi bilen ekibi iyi bir şekilde çalıştırma sanatıdır. Ben öyle görüyorum. Onun için, burada da ben tek kişiyle değil de ortak paylaşım olarak daha iyi yönetilme taraftarı olan biriyimdir.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

4.1.2.2.1.4. Şeffaf ve Hesap Verebilir Olmaması

Araştırma özneleri örgüt içerisinde çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında neyin, neden, nasıl, neyle, kimle, nerede ve ne zaman yapıldığı veya yapılması gerekenler yapılmadığında karşılaşılabilecek yaptırımların neler olduğuna dair sistematik oluşturulamamış olduğuna dair paylaşımlarda bulunmuşlardır.

SHU 1, örgütlerde uygulamalara dair kayıtların tutulması, uygulamaların takibi ve etkisinin değerlendirilmesi konusunda boşluklar olduğu bu durumdan çocukların zarar gördüğü ve sorumlulara yönelik -başka bir kuruluştaki görevlendirme dışında- yaptırım olmadığına dair deneyimini paylaşmıştır.

“... soruşturma geçirdi ya yurt. Çok ciddi sorunlar varmış, yani çocuklarla ilgili de çok ciddi sorunlar ki o sorunların ne olduğunu da bilmiyoruz. Yani insanın aklına her şey geliyor. Bu çocuklar pazarlanıyor muydu? Mesela ben müdür yardımcısı olarak

çalışırken daha dağıtılma süreci başlamadan, birkaç çocuk koruyucu ailede görülüyor. Kocaman genç kızlar. Ne kayıt var ne protokol var, ne sözleşme. Geri getirdim çocukları. Sonra çocuklarla konuşurken ve teslim edenlerle konuşurken anladım ki hizmet ettirmek için almışlar. O evlere gönderilmiş çocuklar. Hiç resmi hiçbir şey yok. Artık daha farklı neler vardı, ne boyutta hiç bilmiyoruz. Adam da müdür de bir yere öğretmen olarak gönderildi. Gene de görevden alınmadı falan filan. Yurt da dağıtılacak. Sonra birkaç ay sonra böyle bir merkez olmasına karar verildi.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

4.1.2.2.2. Kendi Eylemlerine Dair Eleştirel Değerlendirmeleri

Değişim eşlikçisi olan sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarındaki deneyimleri doğrultusunda kendi eylemlerine dair eleştirel değerlendirmelerinde öne çıkan temel başlıklar, sosyal hizmet uzmanı olarak derinleşemeyen ve tamamlanamayan uygulamanın parçası olmayı dönüştürememe, çocuklarla uygulamaya dair güçlenme ihtiyacı, başa çıkma stratejilerinde güçsüz kalma, mesleki çalışmalara hazır oluşluk ve kişisel yaşantı ve özelliklerin etkisi olarak ele alınmıştır.

4.1.2.2.2.1. Derinleşemeyen ve Tamamlanamayan Uygulamanın Parçası Olmayı Dönüştürmede Zorluk

Araştırma öznelere, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında derinleşemeyen ve tamamlanamayan uygulamanın bir parçası olmak durumunda kaldıklarını başka bir ifadeyle çocuğun yaşamındaki güçlüğü giderilmesi konusunda “güçsüz konumda olmayı” dönüştürme konusunda zorlandıkları bazı durumları paylaşmışlardır. Buna dair çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları kapsamında değişime eşlik edememe, yetkilerini kullanma konusunda karşılaştıkları engelleri aşamama, çocuğun içinde bulunduğu zorlukların giderilmesinde etkin olamama hatta zorlukların sürmesine neden olma durumunda olabildiklerine ifade etmişlerdir. SHU 10, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarındaki konumunu “Don Kişot gibi yel değirmenleriyle savaşıp duruyoruz” şeklinde tanımlayarak çocuğun gerek korunması gerekse güçlenmesine destek olmak için farklı araçlara, yöntemlere, kaynağa ve alanlar arası iş birliğine ihtiyaç olduğunu, bunların olmaması durumunda ise “büro memuru” konumunda olduğunu vurgulamıştır.

“...’a başladığımdan beri zorlanıyorum... Benim daha çok silahım, yani gücüm olmasını istiyorum. Çok gücüm yok. Mesela belediyede iken vardı. Ariyordum çevre daire başkanını telefonla abi buraya bişi yapın, bir hafta sonra park (yapılıyordu). İşte kanalizasyon sorunu olan bölgeye, yani imkânların kısıtlı olması, ben çok zorlanıyorum. Ben hep eli şakağında duran bir insanım. Niye biliyor musun? Benim verdiğim para ile bu iş olmaz, bu hayat dönmez. Okuldan destek almazsam, sağlıktan destek almazsam, hukuk anlamında destek almazsam bu iş olmaz... Don Kişot gibi yel değirmenleriyle savaşıp duruyoruz. Ya sonuçta şöyle bir şey var, bizim statümüz aslında iyi bir statümüz vardı. Meslek olarak baktığın zaman birçok şeye karışıyorsun. Ebeveynlerden çocuğunu alıp yuvaya yerleştiriyorsun... Sokağı öğrenmiş. Diyor ki hocam kaçtım kendimi kurtaracağım diye. Polise niye sığınmadın? Sığındım bana tecavüz ettiler diyor. Yani sonuçta ben imkânsızlıklarla boğuşuyoruz... Ya kardeşim, sosyal hizmet insanların büroya atarak olmaz... Ben de dahil büro memuruyuz. Hizmet değil bu.” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

SHU 10’un paylaşımı çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının pek çok boyutu ve zorluğu olduğuna işaret etmekte, kimi zaman karşılaşılan zorluklarla tek başına başa çıkmak durumunda kalındığına, kimi zaman da söz konusu zorlukların aşılamadığına dair bir örnektir. Çocuğun yaşamındaki zorlukların giderilmesine eşlik sürecinde destek mekanizmalarının yetersiz olması veya destek mekanizmalarındaki tarafların çocuğa zarar vermeme ilkesini gözetmemesi, sosyal hizmet uzmanını güçsüz konuma getirebilmektedir. SHU 10’un uygulama deneyiminde görüldüğü gibi, çocuğun korunması ve güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olan tarafların (polis) çocuğa karşı işlenen bir suçun faili konumunda olması veya böylesi bir ihtimalin çocuğun sosyal hizmet uygulamalarına erişimini zorlaştıracığı, engelleyeceği veya geciktireceği ortadadır. Öte taraftan çocuğa karşı işlenen bir suç -şüphesi olması durumunda bile-eyleminin gerek bir yurttaş gerekse örgüt yapısı içerisinde çalışan bir sosyal hizmet uzmanı tarafından emniyete, savcılığa veya il sosyal hizmetler müdürlüğüne bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmesi önündeki zorlukların da ayrıca değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu noktada söz konusu zorlukların yasal düzenlemelerden ziyade uygulamadan kaynaklandığını belirtmekte fayda vardır. Nitekim çocuklara karşı işlenen suçlarla ilgili başta Türk Ceza Kanunu’nda koruma, gözetim, yardım veya bildirim yükümlülüğünün ihlâli (Madde 98), suçu bildirmeme (Madde 278), kamu görevlisinin suçu bildirmemesi (Madde 279) ve sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi (Madde 280) gibi düzenlemeler mevcuttur. Bunun yanı sıra bildirim yükümlülüğünün yasal bir zorunluluk olmasının yanı sıra mesleki hata ve etik olmayan bir tavır olarak tanımlandığını hatırlatmakta fayda vardır (Reamer, 2019, s. 226).

Araştırma özneleri çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kimi durumda çocuğun güçlenmesini desteklemeye yönelik mekanizmaların, araç ve yöntemlerin yetersiz ve çocuğun ihtiyacına karşılık gelmeyeişine tanıklıktan dolayı güçsüz hissedildiğini ifade etmiştir.

“Evet. Mesela kaçıp geldiğinde nakli çıkana kadar, kurallar gereği bildirmek zorundasın kaçıp gittiğinde, biraz bir bekliyorduk gelir falan diye. Karakola bildirim yaptığımız için bulunduğu da gidip ifade verilmesi gerek, kurallar öyle. Gitmedi. Bina da şeyde, yatakhanein sütunundan ayıramadık. Hiçbir kuvvet şey yapamadı yani ikna edemedik. Gitmese olmaz mı, olmaz diyor kolluk kuvveti de. Götürememiştik, gitmek istemedi. Ben gitmiştim karakola velisi olarak, kuruluş vekili olarak, o zaman müdür vekili miydım, müdür vekiliydim herhalde... Götüremedik çocuğu, gidip de ifade vermeye. Kız çocuğu idi. Onunla iletişim kurmayı, madde kullanan çocuklarla.. O konuda gene sokakta yaşayan çocuklar arasında tam fuhuş sektöründe pazarlanmak için, zaten X’den getirilmiş, öyle bir şeyde polisler yakalıyor bizim kuruluşa getiriyor. Mesela çocuk kaçıyordu, geliyordu. Çocuğu anlamaya çalışıyorum ben, konuşuyorum. Diyorum ki çocuğa –ben orada çok komik duruma düşüyorum. Benim söylediklerimin onun için bir şey ifade etmediğini fark etmiştim. Hani dışarı gittiğinde, kaçtığına hani böyle böyle riskler var, tehlikeler var... Çocuk zaten onlardan, yaşamış onları. Bunları söylemenin hiçbir anlamı yok. Zaten biliyor. Çok daha farklı bir şey, bir güvence vermek ya da onun hayatını gerçekten güzelleştirecek, tehlikeleri bertaraf edecek bir şey yapabilmek, güç gerekiyordu. Ama öyle bir şey yok ve ben bilmiyorum, ben onu yapabilir miyim? Sadece dışarı gittiğinde orada kendimi çok komik bulmuştum. Bak şunlar şunlar başına gelebilir. Çocuk zaten yaşamış birçok şeyi... Hem söylemek zorunda hissediyorum kendimi, hem hatırlatmak zorundayım hem de çok saçma gelmişti...” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında bağlı bulunulan örgütün verdiği hizmetin sınırlılıkları gereği çocuğun içinde bulunduğu duruma dair “sonuna kadar alıp götürme şansı” olmadığı, sınırlı boyutta destek olunabildiği, yapısal bir izleme ve takip sistemi olmadığından bireysel ilişki ve çabalarla çocuk hakkında izleme yapılabildiği paylaşılmıştır. SHU 14’un hastanede çalışıyor olmaktan dolayı kapsamlı bir süreç yapılandırmanın mümkün olmadığına dair tanımladığı zorluk ise aşağıda sunulmuştur.

“... bizim şöyle bir dezavantajımız var: Bir vakayı başından sonuna takip etme ya da sonuna kadar alıp götürme şansımız olmuyor çoğu zaman, bağlam ne olursa olsun. Sadece hayatlarının bir yerinde, hastalıkla bağlantılı bir yerinde karşılaşmış oluyoruz ve onları bir yere kanalize etmeye, bir yere yönlendirmeye çalışıyoruz; yani sadece bir köprü vazifesi görebiliyoruz...” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Bunun yanı sıra çocuğun güvenliğini ve yararını amaçlasa da kurum bakımına alınan çocukların aileleriyle belli bir süre görüşme yasağı getirilmesi gibi kimi uygulamalardaki tartışmaların yeniden değerlendirilmesi ve her çocuğun biricikliğinin göz önünde tutulması gerekliliği dile getirilmiştir. SHU 4 kuruluşa alınan çocukların

uzun süre aileleriyle görüştürülmemesine dair uygulamanın çocuğa zarar verebildiği yönündeki değerlendirmesini karar vericilere ulaştırma konusunda yaşadığı zorluğu paylaşmıştır.

“Burada çocuklar kuruluşa alındıktan sonra 15 gün, 30 gün aileleriyle görüştürülüyor. Yani bütün amacı aileye dönüş olan yasal sistemde, Çocuk Hakları Sözleşmesi böyle diyor, bütün 5395 böyle diyor. Ya modern çocukluk bunu söylüyor aslında ama sen 30 gün aileden koparıyorsun ve bu 3 yaşındaki bir çocuğa yapıyor. Bu bana çok acımasız geliyor. Bunu ben kısık sesle söylüyordum, şimdi bağırarak söylüyorum ama yine ulaşmıyor. Bu kuruluşun düzeni bu diyor. Biz böyle hallediyoruz. Yani üzerinde düşünmeye pek gerek yok diyor. Buralara müdahale edememek, bir şekilde parçası olmak, bu herhalde çok iyi hisler bırakmıyor. Dediğim gibi yani süpervizyonumuz yok. Sesimizin ulaşabileceği bir yer de yok ama bu konuda da biraz kötüyüz.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

4.1.2.2.2.2. Çocuklarla Uygulamaya Dair Güçlenme İhtiyacı

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında hizmetten yararlanana “zarar vermeme” ilkesine dair değerlendirme ve eyleme geçme sürecinde zorlanılabildiği, mevcut örgütsel engeller nedeniyle sosyal hizmet uzmanı olarak çocuğun yaşamını kolaylaştıran veya zorlaştıran bir konumda olunduğuna dikkat çekilmiştir.

“Ben kendimi çok didikleyen bir insanım. Hata yapmamak üzere ya da “Şunu yaparsam ne olur, bunu yaparsam ne olur?” diye düşünmek beni biraz kısıtlıyor olabilir; yani önce “zarar vermeme” ilkesi, tamam, iyi, hoş da, zarar vermeyelim derken de yanlış bir şey yapmak ya da yanlış bir şey yapacağını düşünerek hiçbir şey yapamıyor olmak gibi... Ne bileyim, bir çocuğun bildiriminiyle ilgili karar verecek olduğumda, bunu çok çok daha detaylı düşünmeye çalışıyorum; çünkü çoğu zaman bir şeye etkimiz olmuyor, ama olur da etkileyebilirsek, bu etki ne kadar olumlu olur, ne kadar olumsuz olur... örgütsel ve kurumsal engeller, iyilik yapalım derken çocuğu o engellere mi toslatırız, daha kötü bir şey mi olur, onlara biraz fazla kafa yorduğumu düşünüyorum. Bu benim için bir zorluk.” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Araştırma öznelere göre birçoğu çocuklarla birebir yürütülen süreçteki bilgi ve becerilerin güçlenmesi konusundaki ihtiyacı ve oluşabilen etik ihlal veya etik ikilemleri uygulama deneyimleri doğrultusunda fark ettiklerini ifade etmişlerdir. SHU 4, çeşitli zorluklar yaşamasının yanı sıra konuşma bozukluğu olan bir çocukla ilgili deneyimlediği “etkin dinleme” sürecini iletişim konusunda yüzleşme ve bir kırılma noktası örneği olarak paylaşmıştır.

“Çocuğu anlamaya çalışmak, çocuğu çok dikkatli dinlemek, çocuğun isteğini almak... aslında çocukla birleştirmişti bizi... Bir sürü şeyi herhalde biz yazık ediyoruz, durduğumuz yeri çok kötü bir şekilde işgal ediyoruz... Bu benim açımdan mesleki açıdan kırılma noktasıydı, bundan öncesi sonrasındaydı... bizim kuruluşlarda en az yaptığımız şey, bu çocuğu geliştirmeye yönelik yapıyorduk ki bu dinlemeyi öğrenme ve

benim açımdan olumlu oldu. Aslında bir tokat attı bana. Bir kendime geldim. Bu çocukla daha sonra artikülasyon da hızlı ilerledi. Daha sonra koruyucu aileye verdik, sonra evlat edinmeye kadar gitti. Bilmiyorum o şeylerden sonra işler çok değişti. Büyülü bir şekilde ben de anlamadım. Bana da iyi geldi o kadar yetersiz olduğumu görmek, kabul etmek bu işi herhalde biraz daha kolaylaştırdı. Ya biliyoruz, ediyoruz falan bunu alanda çok duyuyoruz ama çok yetersiziz...Bu çocuk bende böyle bir şey yarattı. Böyle bir öncesi ve sonrası diye bir şey var.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının doğası gereği etik ihlal veya etik ikilem yaşanma olasılığı yüksek bir alan olma riski taşıdığı ifade edilebilir. Örneğin çocuklar hakkında yapılan düzenlemelerde çocukların bilgilendirilmesi, hakkında alınan kararlara katılımı ve buna hazırlanması konusunda çocuğa bilgi vermeme ve güven ilişkisini zedelemiş olma deneyimine dair bir örnek aşağıdadır. Dolayısıyla çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları yapılandırılmadan önce yaşanabilecek etik ihlal veya etik ikilemlere hazırlıklı ve donanımlı olmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

*“.. Nakli çıktı çocuğun, yakınları, akrabaları X’de, Y’daydılar. Y’a yakın Z’daki yurda. Çalışmıyordu, çalışanlara yönelikti bizim yetiştirme yurdu, yani nakil olması gerekiyor ve bu çocuk tam yeni uyum sağlamaya başlamıştı aslında. Naklini de biz istemedik ama geçici bir süre bize getirilmiş, oraya nakil olacak. Çocuğu ben, tam güven ilişkisini kurmuştuk. Bir tek benle konuşuyor. Zorlandım ama A’ya da birlikte gideceğiz diyerek ikna ederek kol kola Z’ya götürüp onu yurda teslim etmiştim. Çok üzülüm tabii **orada gerçeği söyleyince, biraz güvenini kullanmış oldum.** Çok üzücü bir şeydi, iyi bir şey değildi de. Onla iletişim kurmak, yani çocuk sokakta olmak istiyor. O yaşına kadar da sokaklarda çok kalmış. Kurumda kalmayı kabul etmiyor...” (SHU 1, 1983: 34/30, K)*

İletişime kapalı olan veya travma, tetiklenme, tepki gibi nedenlerle kriz durumlarında çocuklarla iletişim kurmada zorluk çekilebilecek durumlara hazırlık konusunda yetersiz kalındığına dair deneyimler paylaşılmıştır. SHU 4 devlet koruması altında olup çocuğa soy bağı ile bilgileri paylaşma konusunda yaşadığı zorluğu paylaşmıştır.

“Sinir krizi geçiren bir çocuk vardı, sakinleştirmek çok zor oldu... Nereye kadar bu hikâye beni takip edecek dedi. Bir tanesi mahkeme açtı, adı soyadını değiştirdi. İstemiyorum dedi, polisin bana verdiği ismi ben istemiyorum dedi. Polis yani, karakolda isimlendirildiğini öğreniyor dosyada. Ya biz burada dosyaları açıklıyoruz, ben de burada on sekiz yaş üzeri ile biraz yeni çalışıyorum. Bunlar aslında on dokuz, yirmi yaşında çocuklar. Koruma kararları uzatılmış. Öyküde işte şeyi söylüyor (hiçbir ebeveyn, hiçbir bağlantı olmadığı) onu nasıl yapacağımızı da bilemiyorum. Ben diyor, konuşmuştuk, annemin başına bir şeyler geliyor ve ben doğuyorum diyor. Ben niye ona anne diyeyim diyor ve başlıyor böyle sinir krizine kadar giden, cama kafa attı, kırdı duvarları falan. Dört kişi, beş kişi böyle geldi yani. İki tanesi çok ağırdı. Diğerleri de çok umursamıyormuş gibi yaptı ama buraya kadar geldi. Belki ben nasıl konuşacağımı bilemedim.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

SHU 7, küçük yaştaki çocukların koruma altına alınması konusunda çocukla süreci anlaşılır kılarken zor süreçler yaşanabildiğini paylaşmıştır.

“Çocuğu bulunduğu ortamdan almanın çocuk için uygun, doğru ve olumlu olduğuna emin olduğumuz zamanlar bizim için mesleğimizi yerine getirdiğimiz dönemlerdir ama bu süreç bazı çocuklar için sevdiğinden, alışkanlıklarından, ortamından, yaşamından, köklerinden koparılma sürecidir... Bu zorlar beni. Yani o yaş grubundaki çocuğa bunu ifade edemezsiniz. Yavrum, bu senin için bulunduğu ortam risktir. Bunu aile içindeki birinin ya da yakın çevredeki birinin cinsel saldırı ihtimalinden, ensestten tutun da bulunduğu ortamda sağlıklı yaşam koşullarına sahip olmayıp psiko sosyal gelişimini tamamlamamaya kadar geniş bir yelpazede de değerlendiresek bunun küçük yaş grubundaki özellikle 10 yaş grubunun altındaki çocuklara ifade etmemiz onun aklında bunu anlaşılır kılma sürecimiz zor bazen de imkânsız olur. Hani beni yaralar kısmı budur.” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

SHU 4, çocukların birbirlerine karşı yönelttikleri şiddet sırasında öfkesini kontrol edemeyip bunu söylemlerine yansıttığını, bir daha tekrarlanmaması için ise azami özen göstermeye çalıştığını ifade etmiştir.

“Ya bir iki seferinde bir iki çocuğa çok kızmıştım. Çok uğraştırmışlardı beni, çok da öfkelenmişim yani, gerçekten çocukları böyle dövüyorlar falan demiştim. Çok ama çok öfkelenmişim çünkü bir zarar verme vardı, tuvalette falan dışkıyla oynattırmışlardı, çok kötü bir olaydı. Çok kızmıştım ve öfkem de geçmiyordu. Ben de bir hakaretle anmıştım o çocukları bir toplantıda, takip ediyorum ve biraz da şey duruyorum, sert duruyorum. Çok pişman oldum sonra çünkü o dönemki, o anki öfkemdi. Kim bilir neyle ilgili bir şey getirdi ki öyle konuşturdu ama insan, orayı da anlamaya çalışıyorum, hata yaptım... Bu yüzden çocuklarla ilgili konuşurken çok daha dikkatli konuşmaya çalışıyorum. Şaka bile olsa hakaretvari bir şey söylememeye çalışıyorum...” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirmeye dair çalışmalarda, gerek örgütsel hizmetlerin gerekse sosyal hizmet uzmanlarının çocukların değişen dönüşen ihtiyaçlarına ne kadar hâkim olduğu, kuşak değişimine uyum sağlayıp sağlayamadığı da bir soru olarak dile getirilmiştir.

“Evet, çok şey yapılıyor gibi görünüyor, belki geçmişe göre olanaklar daha yüksek; ama acaba çocuklar ne kadar mutlu? Bu çocuklar Z kuşağı. Belki daha bilmediğimiz başka kuşaklar geliyor; ama biz kurumsal olarak bunlara ne kadar yetiyoruz, ne kadar iletişimimiz var, ne kadar rol model oluyoruz, o konularda şüphelerim var.” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

4.1.2.2.3. Başa Çıkma Stratejilerinde Gücsüz Kalma

Araştırma öznelerinden çoğu, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karşı karşıya kaldıkları zor durumlarla ilgili deneyimlerine dayanarak üzüntü ve sıkışmışlığın yanı

sıra tükenmişlik, yabancılaşma, yetersizlik hissi, her şeye ve herkese (kendine, örgüte, karar vericilere, yöneticilere, hizmetten yararlananlara vb.) öfkelenme gibi durumlar yaşadıklarını paylaşmışlardır. SHU 10, koruma altına alma sürecinde yaşadıklarının halen kâbus görmesine neden olduğunu paylaşmıştır.

“Mesela ben 2013 yılında aldığım iki küçük çocuğun gözleri, bakışları hala kabuslarıma girer. Yuvaya götürürken. Hani bizi niye aldın? Ben biliyorum ama onlar bilmiyorlar. Onları niye götürdüğümü onlar bilmiyor. Ben doğru sebeple alıyorum ama onlar bilmiyor işte.. Bir bakış attılar bana X Çocuk Yuvasında bana. Ben yıkıldım kaldım orada. Hala kabus gibi görürüm...” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

SHU 4, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kendini yetersiz ve değersiz hissetme durumunun hem hizmetten yararlananlar tarafından hem de uygulamaya eşlik eden sosyal hizmet uzmanları tarafından derinden hissedildiğini, yapılanlara yabancılaşma yaşandığını ve hizmetten yararlananlar açısından güçlenmenin tesadüfi olarak gerçekleştiğini ifade etmiştir.

“Yetersiz hissettiriyor zaten. Bu alan çok yetersiz hissettiriyor. Çünkü gerçekten çocuk için söylemiyorum, ama çocuk için de çoğu zaman böyle oluyor. Bu ailelerin bu profilin genelde en iyi bildiği şey değersizlik hissi. Çok hissettiriyorlar. O da buraya geldiğinde sana bunu hissettiriyor. Saygıda hiçbir kusur yok, iletişimde hiçbir kusur yok. Hiçbir sorun yok. Sapa sağlamım yani. Kimse bıçaklamadı, kimse yaralamadı, öldürmedi. Tartıştık ettik falan ama günün sonunda ya da aylar sonra, yıllar sonra ya bizim yaptığımız işin bir kıymeti yok dedirtiyor... Yaptığımız işlere çok yabancılaştık herhalde. Yani kendi ürettiğimize, kendi üretimimize çok yabancıyız. Nasıl ürettiğimizi bilmiyoruz. Çok tesadüfen koruyabiliyoruz artık bu sistemde, bu düzende, bu yasal biçimde ya da çerçevede. Çok tesadüfen koruyoruz herhalde.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

SHU 6, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında bütüncül dönüşüme dair güçlü bir talebin ve eylemin olamamasından kaynaklı olarak kendine, hizmetten yararlananlara ve sisteme derin öfke duyduğuna dikkat çekmiştir.

“Tabii ki oluyor. Yani halen de oluyor. İnsanın bu noktalarda kendine dönüp bakması, niye böyle öfke. Yani öfke duyduğum zaman, müracaatçılara karşı da tüm bu söylediğim şeylere rağmen niye, niçin değiştirmek için daha fazla çaba sarf etmiyorlar gibi. Niye isyan etmiyorlar gibi. Kendimi bu duyguyla öfkeleniğimi yakaladığım zamanlar oluyor. Ya da işte çocuğa niçin böyle davranıyor? Annelerle çalışırken, sokaktaki çocuklar için de söyleyeceğim, o zaman işte çocuklarla ilgili tutumlarında değişiklik niye yapamıyor gibi. Hani onlara öfkelenme ama burada esas olarak kendi yetersizliklerimizden yine kaynaklandığını şey yapıyorum. Hem sistemin şeyleri hem de bizim daha fazla gayret gösterebilirdik aslında. Çaba gösterebilirdik diye düşünüyorum. Ben de kendimi bunun içerisine koyuyorum. Hani o başta söylediğim çocukla nasıl çalışılır, okulda öğrendiğim bilgilerin dışında o yetersiz hizmet içi eğitimlerin dışında neler yapılabilirdik. Mesela biz bir örgütlenmeye neden gitmedik diye düşünüyorum o zamanlar için. Yani sokak çocukları ile bu kadar zaman çalışmışız... Biz niye o zamanlar koordineli bir şekilde çalışmadık? Yani buna şimdi bakıp soruyorum kendime. Ya çok küçük temasları. Temaslarda bulunduk ama, A ile de başka böyle yerel

çalışmalar yapan adını şimdi hatırlamıyorum ama çocuk dernekleriyle de ama çok yetersizmiş. Yani kendimizin oluşturacağı, kendimizin öznesi olacağı çocuklarla birlikte yapacağımız bir sürü faaliyet olabilirdi...” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Çocukların korunma ve güçlenme ihtiyaçlarını bütüncül ve önleyici bir yaklaşımla ele alan hâkim, savcı vb. tarafların olmayabilişine tanıklığın çaresizlik ve ümitsizlik durumu yarattığı ifade edilmiştir. SHU 21, çocuğa karşı şiddetin önlenmesi, tekrarlanmaması ve şiddet faillerinin cezalandırılması konusunda hakimin takdir yetkisinin belirleyici olduğuna, bunun hakime göre değişkenlik gösterebildiğine, kimi durumlarda da henüz savcılık aşamasında çocuğa karşı şiddet hakkında takipsizlik verildiğine dair uygulama deneyimini paylaşmıştır.

“Yok, hayır, hayır. Şimdi gelmez de, yarın bir vaka gelir, yine aynı şeyi yaşarım; yani o çaresizlik, ümitsizlik durumunu yaşarım. Bazen o çaresizliği kemiklerine kadar hissediyor insan burada çalışırken, çünkü yapılabilecek pek bir şey yok. Çocuk anne-babasını seiyor, ama anne-babası çocuğa acayip şiddet uyguluyor. Bir çocuğumuz vardı mesela; çocuk bize geldiğinde, vücudunun bir tarafı olduğu gibi mordu. Kahverengi falan da değil, mor. Sonrasında burada kahverengiye döndü. Çocuk öyle bir dayak yemiş ki. Anne yanında, çocuk (yine de) eve gitmek istiyor, babasının yanına gitmek istiyor. Zihinsel sıkıntıları da vardı, sınır zekâ ya da biraz daha alt olabilir. Biz çocuğu koruma altına aldık, götürdük, sevgi evlerine gitti. Orada piyano falan çalmaya başladı. O kadar şeyin farkına vardı ki, “Bir daha gitmeyeceğim, değil mi ağabey” falan demeye başladı. Mesela biz, o anne-babaya hiçbir şey yaptıramadık. Anne ya da baba çocuğuna bir şey yaptığı zaman, fiziki olarak bir şey varsa, eğer hâkimine denk geldiyse, soy bağından birine zarar vermeden (suç eyleminden) ceza verebiliyor; ama gelmediyse, genelde kapatılıyor, yani daha savcılık sürecinde kapatılıyor. Karakol bildiriyor artık. Eskiden karakol da bildirmiyordu da, mecbur bildiriyor artık. Savcılık sürecinde kapatılıyor. Ben burada gördüm, “Bırakın, gönderin. Sizi ne ilgilendiriyor?” dedi savcı.” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

SHU 19, çocukla yapılan sosyal hizmet uygulamalarının yanı sıra çocuğun yaşamındaki zorlukların derinleştiğine, hatta ileriki yaşamında çocuğun kendisinin bir şiddet faili haline gelmesine tanık olmaktan kaynaklı ağır duygular yaşadığını ifade etmiştir.

“Evet. Çocukları anneye verdiler. Ondan sonra ne oldu? Öğrendim ki büyük olan madde kullanmaya başlamış; tiner çekiyor, bali çekiyor ve bir gün bir kişinin kafasını uçurmuş ve cezaevinde. Müebbet hapisle şu anda hâlâ yatıyor içeride. Küçük olan da X’in mafya liderlerinden birinin eline düştü. Onu da nereden biliyorum? 5-6 sene sonra bir baktım, bu böyle gayet güzel giyinmiş, şık vaziyette, yanında da bir kız çocuğu, o da bizim yine yetiştirme yurdundan ayrılan, kaçan çocuklardan bir tanesi, onunla beraber Y’da beni ziyarete geldi. “Hocam, ben adam oldum” diyor... Bu beni çok yaraladı. Hâlâ da ne yapabilirim diye düşünüyorum da... Kendime göre yapabileceğim her şeyi, o günkü koşullar içinde her şeyi yaptığımı düşünüyorum. Ama bu durumda çok çaresiz kaldım. Yani mafyanın elinden o çocuğu kurtaramadım, alamadım. Ve tetikçi falan herhalde şu anda, öyle zannediyorum. Bugün itibarıyla 34-35 yaşındadır, herhalde öyledir ya da vurulmuştur bir yerde, bilemiyorum... biri birinin kafasını uçurmuş, öbürü

mağyanın eline geçmiş şekilde görünce, inanın, çok kötü oldum yani..” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

SHU 10, uygulamalardaki çözümsüzlüklere dair yaşanan ağır duygu ve durumların öz kıyım düşüncesinin oluşmasına kadar psikolojik bütünlüğe zarar verebildiğini ifade etmiştir.

“... Mesela burada genç arkadaşlar burada bunaliyorlar. Diyorum ki arkadaşlar ... Bu daha başlangıç... müracaatçı sayısı çoğalacak, çoğaldıkça da burn out dediğimiz tükenmişliğin artar. Artınca da ben kendimde yaşadım bunları biliyorum, ya kendimi öldürüp kurtulayım, bu ne ya diyecek kadar. Oluyor bu sonuçta insan bu. Hatta ben duygusal bir insanım. Çocuklara bir şey olduğunda, başına bir şey geldiğinde ben oturuyorum evde ağlıyorum. Sonuçta insanız. Hani her şeye profesyonel bakamıyoruz”. (SHU 10, 1989: 27/27, E)

4.1.2.2.2.4. Mesleki Çalışmalara Hazır Oluşluk

Araştırma öznelерinin birçoğu, sosyal hizmet alanında uygulayıcıları hazırlama ve güçlendirmeye yönelik teorik ve pratik bilgi temelının güçlendirilmesi gerekliliğine işaret etmiştir. Uygulama sürecinde multidisipliner ve güncel bilgilere hâkim olmanın, uygulama sırasında ihtiyaç duyulabilecek yöntemlerin uygulanmasına dair donanımlı olmanın ve uygulama sırasında süpervizyon eksikliğinin sosyal hizmet uzmanlarını güçsüzleştirdiği ifade edilmiştir.

“Benim meslekte öğrendiğim bilgi yetersizmiş ki benim orada o çocuklarla yaşayacağım her tür duyguya ilişkin hazırlıksızmışım. Mesela şu anda süpervizyonu çok önemsiyorum, çocuklarla çalışan kişilere süpervizyon veriyorum veya madde bağımlılarına ya da engellilerle ve bu süpervizyonu verirken uzmandaki tükenmişliği çalışıyorum muhakkak. Biz öyle değildik. Biz hala öyle değiliz. Uzman dediğimiz bizim katıksız gökten zembille inmiş bir arkadaş hiç kendine dair sorunları, sıkıntılarını yok, orada doğruyu yapacak, böyle bir şey yok, böyle bir şey yok. Ve böyle bir şey yoka göre büyütmemişiz meslek elemanlarını.” (SHU 11, 1983: 35/35, K)

Mesleki çalışmalara başladıkları dönemde çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair kriterlerin oluşturulmamış olması, lisans eğitiminde buna dair hazırlık yapılmamış olması ve mesleğe başlar başlamaz zorlu yaşam deneyimleri olmasının yanı sıra özenli ve hassasiyetle ele alınması gereken gruplardan biri olan çocuklarla karşılaşılmasının uygulayıcıları deneyimsiz ve donanımsız hissettirdiğine, ayrıca bunun hem hizmetten yararlananlara hem de sosyal hizmet uzmanlarına haksızlık olduğuna vurgu yapılmıştır.

“Yani çok hassas bir grup... bu kadar hassas bir grupla çalışmanın kriterleri olmalıydı... Ben üniversiteyi bitirdikten sonra buralarda başlamamalıydım. Buna

birisinin dur demesi lazım. Başlar başlamaz çok ağır öykülerle karşılaştığımda... Daha ne olabilir, bir sürü kötü hikâye var... Bu kadar şeyi ben de tek başıma karşılamak zorunda değilim... 23-25 yaşlarında biz bu işlere başlıyoruz ki hafif yetki verildiğinde hayat tecrübesi de çok düşük... Kuruma bir girerdim, beş gün çıkmazdım mesela. Hiç sınır kalmıyordu. Sabah akşam yuvadaydım. Çocukla daha çok oynayayım, bir suçluluk hissi, bir yetememezlik hissi, bir yetersizlik. O dönemler çok ağır geçiyordu. Dur diyen yok, çünkü ne yaptığımı soran yok. Ne yaptığım ile ilgilenen yok. Kurumsal olarak da örgütsel olarak da bir çerçevemiz yok. Bir sınırimız yok. Bu olmadığı gibi bir mevzuat okur yazarlığımız da yok. Aynı vakaya bakıp birden fazla karar çıkabiliyor ve yaptım oldu ya gelebiliyor. Bir yanlışla veya yanlış diye düşündüğün bir şeye fikir beyan etme şansın bile olmuyor çoğu zaman.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

SHU 4, çerçevesiz, tanımsız ve sınırları belirlenmeden gerçekleşen uygulamalarda yaşanan “tek başına kalma, yalnız ve hazırlıksız olma” durumunun ve yetersizlik, yetememezlik, suçluluk vb. duyguların yeni meslek elemanlarına da aktarılıyor olduğunu, yanlış öğrenmelerin sürebildiğini ifade etmiştir. Bunlara rağmen ilk uygulamalarından örnek veren SHU 19 da zor ve ağır bir süreç içerisindeyken çocukla birbirilerini nasıl güçlendirdiklerini örneklemiştir.

“...İlk katıldığım ağır ceza mahkemesinde benim bacaklarım titremiştir yani. Ki ben çok metin davranan bir insanım, yani öyle kolay kolay çözülmem; benim bacaklarım titredi. İçeri girdik, 8 jandarmayla, 4’ü bir tarafta, 4’ü bir tarafta, çocuk ile ben aralarında, içeri girdik, faille yüzleştik... İnanılmaz kötüydü yani. Her şey böyle bir anda ve çocuğun benim elimden sıkı sıkıya tuttuğu anı hiç unutmuyorum. O benim elimden sıkı sıkıya tutuyor, ben onun elinden sıkı sıkıya tutuyorum. Aslında birbirimize güç veriyorduk; ben ona güç veriyordum, ama o da bana güç veriyordu o gün. Tabii, gide gele, gide gele, bir süre sonra değişti(m). Ama o an farklı bir şey (idi benim için).” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

4.1.2.2.5. Kişisel Yaşantı ve Özelliklerin Etkisi

Araştırma öznelerinden bazıları, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarındaki deneyimleri doğrultusunda bazı zorlayıcı kişisel yaşantı ve özelliklerinin uygulamayı zorlaştırdığını bazen de uygulamaya daha çok yoğunlaşmayı sağladığını ifade etmişlerdir. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kendi çocukluk deneyimlerinde yaşadıkları zorlukları hatırlama, çözümlemeye çalışma ve başka çocukların benzer zorlukları yaşamaması konusunda değişim yaratma, başka bir ifadeyle mücadele etme konusunda daha uyanık ve atak olma durumlarına atıfta bulunmuşlardır.

“Belki de. Kendimi bazı yönleriyle o mağduriyetleri, dışlanmışlığı veya ezilmişliği belki kendi yaşadığım bazı şeyleri, motamot aynı şeyler olmasa dahi, başka çocuğun yaşamasını istememekten mi kaynaklı, bilmiyorum, ama yüksek ihtimal gibi geliyor bana... Kendimi öfkeli buluyorum, öfkeli bir insanım. Çabuk öfkeleniyorum. Bunu da ağırlıkla hep 0-3 yaşa bağlıyorum. Kardeşimi kıskanmanın, anne temasından yoksun

birakılmanın etkisi olduğunu düşünüyorum, sonrasında bu yaşadığım zorlukların etkisinin olduğunu düşünüyorum. Bunun farkındayım, aşmaya da çalışıyorum sürekli. Ama sosyal hayatımda veya siyaset konuşulduğunda mesela, bu öfkem çok daha keskin olabiliyor da, iş mesleğe geldiğinde, onu profesyonelce baskılayıp bloke etmeye çalışıyorum. Normal koşulda öfkeleneyeceğim bir şeyi, eğer mesleki bir çalışma yapıyorsam, orada kontrol altına alabiliyorum...” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Araştırma öznelere göre çoğu yoğun öfke duygusu hissettiklerini dile getirmişlerdir. SHU 17 de öfkeli bir mizaca sahip olduğunu, ilişkilere zarar veren durumları deneyimlediğini ve uygulamalarda özellikle kontrol etmeye çalıştığını paylaşmıştır.

“Şöyle söyleyeyim, bu bir özeleştiride olabilir: Ben, öfke kontrolüyle ilgili sıkıntıları olan bir insan olarak görürüm kendimi, hani böyle bir sıkıntım var gibi görürüm; öyle de denilir, “Çok sinirleniyorsun” falan. Burada onu özellikle dizginlemeye çalıştığımı söyleyebilirim. Burası farklı bir alan. Onun ilişkilere zarar veren tarafını vesaire zaten görüyoruz ediyoruz. Bir o yanımda şey yapmaya çalışırım burada, özellikle kontrol etmeye çalışırım.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

Kişisel boyutta yaşanan psikolojik ve sosyal sorunların farklı şekillerde şiddete dönme potansiyeli olduğunu bizzat kendi hayatında deneyimleyen ve uygulamalarında bu bilgiyi kullanarak (örneğin duygu ve düşüncelerin ifade edilme biçimlerini geliştirme gibi) alandaki uygulamalarını güçlendirme çabası içinde olan SHU 10’un aktarımı aşağıdadır.

“Şöyle, zorlaştırması şöyle mesela ben, evde anne veya baba kim olursa olsun çocuğuna şiddet uygulayan olursa çok toleranslı olmuyorum... Ben orada biraz sıkıntı yaşıyorum. Mesela daha itici davranabiliyorum anneye babaya, çocuğa şiddet uygularsa. Kabul etmiyorum, doğru bulmadığım için de olabilir. Belki kendi iç gücüm, dürtülerim, çocukluğumdan ya ne yapıyorsunuz falan. Ben demek istemişimdir hep; bir dakika dur ya ne yapıyoruz. Bir dövüşmeyelim, bana vurma. Ne oldu bir söyle, anlat, suçumu bileyim, dövmeye devam et. Şimdi bazen onu söylüyorum anneye babaya. Kızdın mı kızdın. Biliyor mu neye kızdığını? Bilmiyor. Eee niye kızdın o zaman? Çocuk bilmiyor ki neye kızdığını? Sana öfkeleniyorum diyor. Ya neye öfkeleniyor onu söyle ya. Çocuk o kadar soyut düşünmeye zorlanıyor ki ya soyut bu sana öfkeleniyorum soyut bir söylem. Koltuğa çıkmandan, düşecek olmandan öfkeleniyorum, korkuyorum. Duygunu söyle. Öfke deme ona korku de, duygun neyse onu söyle. Bazen korkutmak için yaptığın şeyi öfkeyle söylüyorsun. “Babana söyleyeceğim!” Ya babasına söyleme çocuğu korkutma babasından ya. Sevsin adam ya. Akşama kadar çalışıyor geliyor di mi? Sonuçta bunları düzeltemeyiz, düzeltemiyoruz. Bunlarla uğraşmamız lazım. Biz ekonomik destekmiş, falan filanmış işimiz bu değil aslında ya...” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

Kişisel yaşantı ve özelliklerin etkisine dair değerlendirmeler, değişim eşlikçisinin sorgulama ve harekete geçme eylemlerine yön veren bazı kişisel ve mesleki yaşantılar başlığı altında ayrıca ele alınmıştır.

4.1.2.3. Tartışma

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karşılaştıkları temel zorlukların nedenlerine dair eleştirel sorgulama eylemleri uygulama örnekleri ve değerlendirmeleri üzerinden ele alınmıştır. Karşılaşılan zorluklara dair eleştirel değerlendirmeler, çocuklarla sosyal hizmet uygulamasının asli yükümlülükleri ve uygulayıcı birim (sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgüt ve kendisi) olarak ele alınmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamasının asli yükümlülüklerine yönelik eleştirel değerlendirmeler konusunda, uygulamada karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlardan kaynaklanan zorluklar, bütüncül ve hak temelli uygulamalar için gerekliliklerin yerine getirilememesi ve sosyal hizmet disiplinine ve mesleğe karşı baskılar olarak ele alınmıştır. Araştırma öznelerinden birçoğu karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanların bütüncül ve hak temelli yaklaşım ile sosyal hizmet disiplini ve mesleğinin gerektirdiklerini içselleştirme konusunda yetersiz kaldıklarına dair örnekler paylaşılmıştır. Bunun, mevcut çocuk algısıyla yakından ilişkili olduğu ve dolayısıyla uygulamaların zorlaştığı görülmüştür. Hem genel anlamda hem çocuklarla uygulamalar boyutunda hizmetten yararlananların güçlenmesine desteğin önceliklendirilemediği anlaşılmıştır. Hizmetten yararlananların sayısallaştırıldığı ve nesneleştirildiği, dolayısıyla sosyal hizmet uygulamalarında niteliğin ve içeriğin değil niceliğin ve şekilselliğin önemszenmesi sorunu yaşandığı anlaşılmıştır.

Sosyal hizmet uzmanlarının, çocukların yararını ve haklarını gözeten uygulamalar gerçekleştirme konusunda pek çok zorluk, baskı, engel ve sınırlılıkla karşılaştıkları görülmüştür. Tüm bu zorluklara rağmen, hizmetten yararlananın içinde bulunduğu zorluğu gidermeye ve sosyal hizmet uygulamalarının teknik bürokratik uygulamalara dönüşmemesi konusunda azami çaba gösterdikleri anlaşılmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında, başta hizmetten yararlananların ihtiyaçlarının kısmi karşılanıyor olmasının, birbirini bütünleyen hizmet ve

uygulamaların yetersizliğinden kaynaklandığı ve çocuğun içinde bulunduğu durumun bir kısır döngüye dönüştüğü görülmüştür. Uygulamalar; bütüncül, sistematik, sürece dayalı ve uzun vadeli bir şekilde oluşturulmadığı için de her şey “yapılıyormuş” izlenimi oluşturulduğu anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra, uygulamalara dair izleme ve denetim süreçlerinde yaşanan sorunlar nedeniyle çocukların takip edilmediği, konuyla ilgili sorumluluk zincirinin görünmez hale geldiği ve buna bağlı olarak da çocukların yaşadıkları zorlukların artmasından sorumlu olanların caydırıcı yaptırımlarla karşılaşmıyor olmalarından dolayı cezasızlık kültürünün yaygınlaştığı anlaşılmıştır.

Karar verici konumda ve kaynakları dağıtma gücü olanların, çocuk haklarına dair taahhütlerini yerine getirmelerini sağlarken sosyal hizmet uzmanlarının engellendiği veya yok sayılabildikleri anlaşılmıştır. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında birbirini bütünleyen taraf ve hizmetlerin yetersiz kalmasının sosyal hizmet uzmanlarını sürekli sistemi zorlayıcı konumda olmalarını gerektirdiği görülmüştür. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının insancıl ve yasal zemin üzerinde adil kuralların işletilmesini sağlamaya yönelik olarak “engelleme güce karşı savunma” konumunda oldukları ifade edilebilir (Staub-Bernasconi, 2007; Sagebiel ve Pankofer, 2015, s. 110-120).

Uygulayıcı birime dair eleştirel değerlendirmeler konusu, sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgüt ve kendisine yönelik değerlendirmeleri olarak ele alınmıştır.

Bağlı olunan örgüte yönelik eleştirel değerlendirmeler konusunda, öncelikle örgüt yapılarının sosyal hizmetin ilke ve değerlerinden uzak özellikler taşıyabildiği görülmüştür. Bu bağlamda bağlı olunan örgütlerin sosyal hizmetten uzaklaşarak ideolojik bir aygıt şeklinde işleyebildiği ve hizmetten yararlananların yararını önceliklendiremediği, kapasitesinin yetersiz olabildiği, işleyişinin hiyerarşik ve kopuk olabildiği, katılımcı olmayan yönetim anlayışının olduğu ve uygulamadan gelen bilginin yok sayıldığı, şeffaf ve hesap verebilir olunamadığı anlaşılmıştır.

Bağlı olunan örgütlerin hizmetten yararlananların yararından önce bağlı oldukları karar verici ve kaynakları dağıtma yetkisi olanların beklentilerini karşılamaya çalıştığı ve bu nedenle çocukların yaşamındaki zorlukların çözümü konusunun öncelikli hale

gelemediği görülmüştür. Bunun öncelikle örgütlerde sosyal hizmet yaklaşımının içselleştirilememesi, hizmetlerin ideolojik amaçlar doğrultusunda dönüştürülmesi, kurumsal olanakların kapsamlı hizmete uygun olmaması, işleyişin koruyucu ve önleyici olmak üzere bütüncül bir yaklaşım sergileyememesi ile ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Örgütlerde sosyal hizmet uygulamalarının çoğunlukla yasanın -kısıtlı olarak tanımladığı şekliyle yürütülmeye çalışıldığı ancak zorunlu eğitim çağı, çalışma veya evlilik yaşı, bildirim yükümlülüğü gibi bazı konularda yasaların uygulanmadığı belirtilmiştir. Bunun sonucunda olarak da hizmetten yararlananların zarar gördüğüne dikkat çekilmiştir.

Teknik ve bürokratik işleyiş içerisinde çocuklarla ilgili sosyal hizmet uygulamalarının bel kemiği olan sosyal inceleme raporlarının örgütsel yapı içerisinde dikkate alınmadığı, adeta yazılmış olmak için yazıldığı ve işleyişin informal bir biçimde “ahbap çavuş” ilişkileriyle yürütüldüğü görülmüştür.

Bağlı olunan örgütlerde kapasitenin çok üzerinde ve yetersiz meslek elemanlarıyla çalışıldığı, iş yükü dengesinin gözetilmediği, etkili ekip çalışması yürütülemediği, özellikle yönetici ve personel değişikliklerinde örgüt işleyişinde kopukluk ve belirsizlik yaşandığı, hiyerarşik yapıdan kaynaklı zorluklar yaşandığı bu bağlamda da çocuğun ihtiyacından ziyade prosedürlere sıkışan, rutinleşmiş ve de yenilgiyi baştan kabul eden uygulamaların oluşabildiği anlaşılmıştır. Bu noktada sosyal hizmet uzmanlarının ağır çalışma koşullarından dolayı sosyal hizmet uygulamasından beklenen nitelikleri yerine getiremediklerini akılda tutmakta fayda vardır (Zengin ve Çalış, 2017, s. 47-68). Bunun yanı sıra örgüt çalışanları arasında çocukların yararı doğrultusunda birlikte çalışmaya dair iletişimsizliğin ve sadece temel bakım hizmetlerine odaklanan rutin uygulamaların olduğu, bunların dönüştürülmesi konusunda ise ekip üyelerinin direnç gösterebildiği anlaşılmıştır.

Örgütlerde ast üst ilişkisinden kaynaklanan hiyerarşi ile yöneticilerin sosyal hizmet temelli olmamasının dolayı uygulamada zorluklar yaşandığı anlaşılmıştır. Bununla bağlantılı olarak yöneticilerin sosyal hizmet uzmanlarından beklentileri arasında ihtiyaç tespiti yapmak için inceleme yapılması ama sadece bununla sınırlı kalınması gibi

tezatlıklar yaşanabildiği görülmüştür. Ayrıca uygulama veya ekip içerisinde hiyerarşiyi korumaya yönelik hizmetten yararlananların uzmana nasıl hitap etmesinin beklendiği gibi simgesel beklentiler olabileceği görülmüştür. Bu noktada Foucault, Bourdieu ve Butler'in kullanılan kelime, kavram ve söylemlerdeki "dil"in etkisi ve dönüştürücülüğünü hatırlamakta fayda olduğu düşünülmektedir (Sagebiel ve Pankofer, 2015).

Örgüt yapısı içerisinde personel politikasının belirsizliklerle dolu olduğu, uygulayıcıların yanı sıra yönetici ve karar vericilerin de bundan etkilendiği, merkezî veya tek kişiye bağlı yönetim anlayışının katılımcılığı, ekip çalışmasını ve liyakati gözetmediği ifade edilmiştir. Ekip çalışması bağlamında da meslek elemanları arasında ortak dil ve yaklaşım oluşturma, çalışanlar arasında kimi zaman yükselen tükenmişlikle ilgili olarak zorlaşabildiği görülmüştür.

Bağlı olunan örgüt yapısı içerisinde bütüncül ve hak temelli yaklaşıma dayalı bir sistematğin oluşturulamamış olduğuna dair göstergelerden biri olan izleme konusunda da zorluklar yaşandığı görülmüştür. Öyle ki çocukların izlenmesine dair kayıtların tutulması, uygulamaların takibi ve etkisinin değerlendirilmesi konusunda boşluklar olduğu bu durumdan çocukların zarar gördüğü anlaşılmıştır. Dolayısıyla örgüt yapılarında şeffaflık ve hesap verebilirlik konularının çocuğun yararını ve haklarını önceliklendirecek şekilde ve uygulayıcıları gözeterek yeniden ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Örgütlerde çocukla birlikte planlamak ve harekete geçmek yerine çocuk adına, çocuğu bilgilendirmeden ve dahil etmeyen yaklaşım ile karşılaşıldığı görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının yürüttükleri uygulamalara dair gerek olumlu gerekse olumsuz değerlendirmeleri ve önerileri başta yöneticilere, karar vericilere ve kaynakları dağıtma yetkisi olanlara veya diğer sosyal hizmet uzmanlarına iletebilecekleri etkin ve işlevsel mekanizmalar olmadığı anlaşılmıştır.

Kendisine yönelik eleştirel değerlendirmeler konusunda sosyal hizmet uzmanı olarak derinleşemeyen ve tamamlanamayan uygulamanın parçası olmayı dönüştürememe, çocuklarla uygulamaya dair güçlenme ihtiyacı, başa çıkma stratejilerinde güçsüz kalma, mesleki çalışmalara hazır oluşluk ve kişisel yaşantı ve özelliklerin etkisi bağlamında değerlendirmeler yapılmıştır.

Derinleşemeyen ve tamamlanamayan uygulamanın parçası olmayı dönüştürememe konusunda sosyal hizmet uzmanının, kimi durumlarda çocuğun yaşamındaki güçlüğü giderirken “güçsüz konumda olmayı” dönüştürmede zorlandığı görülmüştür. Uzmanın; değişime eşlik edememe, yetkilerini kullanma konusunda karşılaştığı engelleri aşamama, çocuğun içinde bulunduğu zorlukların giderilmesinde etkin olamama, hatta bu zorlukların sürmesine neden olabildiği görülmüştür. Bunların öncelikle karar verici ve kaynakları dağıtma yetkisi olanlar ve bağlı olunan örgütten kaynaklandığı ve sosyal hizmet uzmanının “büro memuru” olmaya zorlandığı anlaşılmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının doğası gereği pek çok boyutu ve zorluğu olmasının yanı sıra sosyal hizmet uzmanlarının bunlarla tek başına başa çıkmak durumunda kaldığı ve kimi zaman söz konusu zorlukların aşılamadığı anlaşılmıştır. Özellikle destek mekanizmalarının yetersiz olmasının veya destek mekanizmalarındaki tarafların çocuğa zarar vermeme ilkesini gözetmemelerinin sosyal hizmet uzmanını daha da güçsüz konuma getirebildiği görülmüştür. Buna bağlı olarak çocuğun içinde bulunduğu zorluklarla ilgili yaşanan hak ihlalleri veya çocuğa karşı işlenen suçların bildirimi ile ilgili ihmaller yaşanabildiği görülmüştür.

Bağlı olunan örgütün hizmetin sınırlılıkları gereği, çocuğun içinde bulunduğu duruma dair “sonuna kadar alıp götürme şansı” olmadığı, sınırlı boyutta destek olunabildiği, yapısal bir izleme ve takip sistemi olmadığından bireysel ilişki ve çabalarla çocuk hakkında izleme yapılabilirdiği görülmüştür.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarındaki bazı prosedürlerin çocuğun ve içinde bulunduğu durumun biricikliği özelinde yeniden değerlendirilme ihtiyacı olduğu ancak sosyal hizmet uzmanının bunu karar vericilere ulaştırma konusunda yetersiz kalabildiği görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanının uygulamada kimi zaman hizmetten yararlananları güçlendirmek yerine bağımlı hale getiren sistemin bir tarafı olmak durumunda kaldığı, durumun bir kısır döngüye dönüştüğü ve yeterli zaman ayrılamayan uygulamaların derinleşmeden gerçekleştiği görülmüştür.

Çocuklarla uygulamaya dair güçlenme ihtiyacı konusunda sosyal hizmet uzmanının hizmetten yararlanana yönelik “zarar vermeme” ilkesine dair değerlendirme ve harekete geçme sürecinde zorlanılabildiği, mevcut örgütsel engeller nedeniyle sosyal hizmet uzmanı olarak çocuğun yaşamını zorlaştıran bir konumda olunabildiği görülmüştür.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları, doğası gereği etik ihlal veya etik ikilem yaşanma olasılığı yüksek bir alan olarak tanımlanabilir. Çocuğun hakkında verilen kararlara katılımında, bilgilendirme ve onayı sürecinde çocuğa bilgi vermeme ve güven ilişkisini zedelemiş olma gibi durumlarla karşılaşılabilirdiği görülmüştür. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının, bağlı oldukları örgüt çalışanlarının, ayrıca ve karar verici ve kaynakları dağıtma yetkisi olanların, başta çocuk katılımı olmak güçlendirilmesinin önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada Türkiye’de sosyal hizmetler alanında yerleşen ve gittikçe sistematik hale gelen yanlış uygulamaların yaygınlaştığını hatırlamakta fayda vardır (Acar ve ark., 2017). Sosyal hizmet uzmanlarının yaşadığı etik sorunlara dikkat çeken araştırmalardan biri, bunun yapısal sorunların yanı sıra uygulayıcıların bilgiye dayalı değerlendirme yapmak yerine değer atfetme ve değer biçme gibi ezbere ve yanlış değerlendirmeler yapabilmeleri ile ilişkili olduğuna dikkat çekmektedir (Acar ve ark., 2017: 88-89). Dolayısıyla çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları yapılandırmadan önce yaşanabilecek etik ihlal, etik ikilem veya etik sorunlara hazırlıklı ve donanımlı olmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Başa çıkma stratejilerinde güçsüz kalma konusunda sosyal hizmet uzmanının uygulamaları sırasında hazırlıklı olunmadığında örneğin iletişime kapalı olan veya travma, tetiklenme, tepki gibi nedenlerle kriz durumlarında olan, devlet bakımına alma sürecinde kendini güvende hissetmeyen çocuklarla veya kuşak değişimine hâkim olmadıklarına iletişim kurmada zorluk yaşayabildikleri görülmüştür. Katılımcılardan

bazılarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karşı karşıya kaldıkları zor durumlarla ilgili üzüntü ve sıkışmışlığın yanı sıra tükenmişlik, yabancılaşma, yetersizlik hissi, her şeye ve herkese (kendine, örgüte, karar vericilere, yöneticilere, hizmetten yararlananlara vb.) öfkelenme gibi durumlar yaşadıkları anlaşılmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kendini yetersiz ve değersiz hissetme durumunun sosyal hizmet uzmanları tarafından derinden hissedildiği ve sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalara yabancılaşma yaşayabildiği görülmüştür. Bununla ilişkili olarak katılımcılar arasında hizmetten yararlananlar açısından güçlenmenin tesadüfi olarak gerçekleşmesi ve bütüncül dönüşüme dair güçlü bir talebin ve eylemin olamamasından kaynaklı olarak kendine, hizmetten yararlananlara ve sisteme derin öfke duyduğuna atıf yapanlar olmuştur. Sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalardaki kimi çözümsüzlüklere dair ağır ve yoğun duygular yaşayabildikleri görülmüştür.

Başa çıkma stratejilerinin kendini toparlama gücüne katkıda bulunduğu ifade edilebilir. Erdost (2023), kendini toparlama gücünü “yaşanmış bir travma veya zorluğun üstesinden gelirken; özneye, toplumsal yapıya ve sisteme, aynı zamanda bunlar arasındaki ilişkilenebilirliğe göre başka biçimler kazanan; dönemsel, çok katmanlı, farklı değişkenlere ve bağlama göre şekillenen; varolan, gelişen, değişen ve dalgalanan; içinde uyumla beraber direnci, bu dirençle birlikte ise dönüşmeyi ve dönüştürmeyi de barındıran; bazı durumlarda normatif olmayan atipik bir yapıya sahip; kapasiteye, sürece, özelliğe (*trait*), araca (strateji) ve sonuca vurgu yapan karmaşık ama geliştirici, içgörülü ve bütünleşmiş bir güç” olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının kendini toparlama güçlerini nasıl güçlendirebilecekleri ve buna nasıl destek olunabileceğinin akılda tutulması önerilmektedir.

Mesleki çalışmalara hazır oluşluk konusunda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarından önce uygulayıcıları hazırlama ve güçlendirmeye yönelik kuramsal ve uygulamaya dair bilgi temelinin güçlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Uygulama sürecinde multidisipliner ve güncel bilgilere hâkim olma, uygulama sırasında ihtiyaç duyulabilecek yöntemlerin uygulanmasına dair donanımlı olma ve uygulamalar sırasında süpervizyon desteği gibi konularda olası eksikliklerin sosyal hizmet

uzmanlarını güçsüzleştirdiği görülmüştür. Bunun yanı sıra mesleki çalışmalara başladıkları örgütlenmeler içerisinde çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair kriterlerin oluşturulmamış olması, lisans eğitiminde buna dair hazırlık yapılmamış olması ve mesleğe başlar başlamaz zorlu yaşam deneyimleri ile karşı karşıya kalmanın sosyal hizmet uzmanlarını zorladığı görülmüştür. Ayrıca çerçevesiz, tanımsız ve sınırları belirlenmeden gerçekleşen uygulamalarda yaşanan “tek başına kalma, yalnız ve hazırlıksız olma” durumunun ve yetersizlik, yetememezlik, suçluluk vb. duyguların yeni meslek elemanlarına da aktarılıyor olduğu görülmüştür.

Kişisel yaşantı ve özelliklerin etkisi konusunda sosyal hizmet uzmanının bazı kişisel yaşantı ve özelliklerinin uygulamayı zorlaştırdığı bazen de uygulamaya daha çok yoğunlaşabilmesini sağladığı görülmüştür. Bununla ilişkili olarak kendi çocukluk deneyimlerinde yaşadıkları zorlukları hatırlama, çözümlemeye çalışma ve başka çocukların benzer zorlukları yaşamaması konusunda mücadele etme konusunda daha uyanık ve atak olduğu görülmüştür. Bu konu değişim eşlikçisinin bazı kişisel yaşantıları bölümünde ayrıca ele alınmıştır.

4.1.3. Değişim Eşlikçisinin Harekete Geçme Eyleminin Anlattıkları

*“Çocuğa söz veriyorsan onu yapacaksın. Çünkü...
verilen sözlerin tutulmadığı kuşaktır bunlar ya da
o tutulmayan sözlerin ürünüdür bu çocuklar”
(SHU 17, 1996: 17/17, E)*

Sosyal hizmet uygulamaları sosyal hizmet bilgisi, değerleri ve becerileri üzerine temellendirilir. Bilgi, değer ve becerilerden oluşan sacayağının birbiriyle ilişkili olduğu ve birbirini beslediği açıktır. Bu bölümde araştırma öznelerinin uygulama deneyimlerinde sıkça atıfta bulundukları yaklaşım, ilke, değer ve bilgiler ile uygulamalara yansıdığı düşünülen beceriler, değişim eşlikçisi olan sosyal hizmet uzmanının harekete geçme eylemindeki bilgi ve değer çerçevesi ile beceri çerçevesi başlıkları altında ele alınmıştır.

4.1.3.1. Bilgi ve Değer Çerçevesi

Araştırma öznelерinin uygulama örnekleri, sosyal hizmet uzmanlarının harekete geçme eylemlerinde sosyal hizmet disiplini ve mesleği ile güçlü bir şekilde bağ kurduklarına işaret etmektedir. Paylaşımlar, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında uzmanın kendi konumunu, rolünü ve yapabilirliğini çocuğun yararı odağında tanımladığına ve bunu kendi yaşamının bir parçası haline getirdiğine işaret etmektedir. Paylaşılan uygulama örnekleri çocuğun yaşamındaki zorlukların kökeninde ve kökleşmesinde rolü olan eşitsizlikler ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve çocuğun güçlenmesine destek olma süreçleriyle ilgilidir. Uygulama örneklerinde, çocuğu güçsüz konuma getiren durum ve nedenlerin koruma odaklı olmak üzere çocuğun hakları doğrultusunda ele alındığı, sıkça “özenli” olma vurgusu yapılarak çocuğa saygı gösterme; samimi, içten, dürüst ve ön yargı karşıtı olma, çocuğun etiketlenmesini önleme, onun bulunduğu yerden başlama ve katılımını güçlendirme değerlerine vurgu yapıldığı görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarını insan haklarını odak alan sosyal hizmet disiplini ve mesleğine bağlı olarak temellendirdiğine dair “*Sonuçta, bizim bir mesleki yeminimiz var*” diyerek meslek yeminini hatırlatan SHU 12’nin yani sıra SHU 3 de sosyal hizmet eğitimi ve mesleğin özelliklerine vurgu yapmıştır.

“Nereden öğrendim, okuldan öğrendim. Yani mesleğimden öğrendim. Mesleki bilgilerim, değerlerim, yöntemlerim yani hak temelli davranış geliştirmem, tamamı mesleğimin getirdikleri diye düşünüyorum. Mesleğimin özelliği bunlar...” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

SHU 1 de çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun yararını vurgulayarak çocuğun haklarını savunmanın temel bir görev olduğuna işaret etmiştir.

“Ben hep şuna inanıyordum, uygulamalarım sırasında, ben kesinlikle meslek olarak, benim durduğum yer, bulunduğum yer çocuğun iyiliği için, çocuğun yararı için. Öyle olmak zorunda ve öyleyiz. Aksi düşünülemez. Sosyal hizmet uzmanı, burada çocuk için varız... Tam anlamıyla çocukları savunduğuma, savunuculuğun bir görevim olduğunu çok hissediyordum. Yani bunu yapmak zorundayım ben. Onların haklarını burada savunması gereken, en başta olması gereken kişi benim. Bu şeydi, yani sosyal hizmet uzmanı böyle bir şeydir zaten. Savunur onların haklarını ve onlar için en iyi olanı yapmaya çalışır. Onların sözcüsüdür, onları anlamaya çalışır. En iyi anlamaya çalışır...” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Araştırma öznelерinin uygulama örneklerinin, sosyal hizmet uzmanının yapabilirliğine dikkat çektikleri düşünülmektedir. Bir sosyal hizmet uzmanı için yapabilir olmanın mesleki eğitim kadar deneyimlerle, içten gelen istekle, yetenek ve becerilerle, örnek

alınan kişilerle ve yaptıklarıyla ilham veren idealist insanlarla ilişkili olduğuna dair paylaşımlarda bulunulmuştur.

“Yani ben orada olmalıyım, bana ihtiyacı var insanların. Ben olursam daha iyi olur. İşte ben gitmem gibi bir şey yoktu yani. Madem ihtiyacı var, madem ben bu işi çözebiliyorum, çözebilme yeteneğim var, ben orada olayım, yanlarında olayım isteği... Beni hep böyle, sürekli koşturdu yani alana.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Araştırma özneleri uygulama deneyimlerinde uzmanın neyin, ne için, neden ve nasıl yapılacağına dair bilgiye ve bu bilgiye yön verecek değerlere sahip olmasının önemine işaret etmiştir. SHU 22, uygulamada sosyal hizmet uzmanının konumuna dair onun mevcut rol ve işlevine, olduğundan ne daha yüksek ne de daha düşük anlam yüklenmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir.

“... Her şeyi kendiniz yapacaksınız diye bir şey yok. Bir avukatın bütün kanunları bilmek gibi bir meziyeti yoktur; kanunun metodolojisi ve nerede, nasıl bulacağını bilir. Bizim de bilmemiz gereken o. Bu kişiyle ilgili bütün sorunları benim çözmem gerekmiyor. Zaten mesleğimizin özü de budur aslında; doğru yönlendirme ve ortaklaştırma. Bu ortaklaştırmayı sağlayıp çözüm yollarını üretebilirsek, başarı elde edebiliriz gibi geliyor. Bunun yolu da, kendimizi fazla yukarılarda görmemek, ama kendimizi çok aşağıda da görmemek.” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Yukarıdaki paylaşımın, bir sosyal hizmet uzmanının hizmetten yararlananla veya diğer taraflarla iletişimde bilgi veya statüye dair bir güç ilişkisi, başka bir ifadeyle hiyerarşi kurmaktan veya her şeyi bilen özne rolüne girmekten bilinçli olarak sakınması gerekliliğini hatırlattığı düşünülmektedir. Bununla birlikte araştırma öznelerinin tümünün SHU 15’in *“Her sorunu çözeriz diye bir iddiamız olamaz.”* cümlesine benzer ifadelerle ortaklaştıkları görülmüştür.

Araştırma öznelerinin dikkat çektiği konulardan bir diğeri, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun içinde bulunduğu durumu, yaşadıklarını unutmadan ve yargılamadan; onun yapabilirliklerini, gücünü ve potansiyelini gözetme gerekliliği olmuştur. Bu bağlamda genel anlamda makbul sayılan akademik vb. alanlardaki başarı göstergelerinin çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarındaki karşılığının tartışmalı olduğuna dair SHU 16’nın paylaşımı aşağıdadır.

“Bu çocukların yaşadığının çeyreğini biz yetişkin halimizle yaşasak, yerden kalkamayız. Bunu hep göz ardı edip, sürekli normal bir insanmış gibi tutum ve davranışlarını, söylemlerini, hatta akademik başarı... Bakanlıktaki temel sorun da o; sürekli akademik başarıya odaklanan bir yönetim anlayışı var... Mesela bu, benim sürekli savaşmak zorunda kaldığım bir numaralı konu olmuştur. Bu çocuk, çok daha özel sorunları olan, çok daha özel yaklaşılması gereken spesifik bir çerçevede. “Nasıl hırsızlık yapar?”

Yapıyor işte... Sen 10 lira için dayak yemeyi göz alır mısın, hatta risk altında yaşamayı göze alabilir misin? Bunu yapan bir çocuğa biraz daha farklı bir bakış açısıyla bakman gerekiyor.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Görüşmeye katılan uzmanların uygulama deneyimi ve değerlendirme paylaşımlarında sıkça “özenli olma” vurgusu yaptıkları görülmüştür. Özenli olmaya dair vurgunun; hizmetten yararlanan çocuğa saygı göstermeyi, çocuğun yaşamındaki zorlukları görmezden gelmemeyi, çocuğun davranışlarını iyi-kötü, başarılı-başarısız olarak şablonlaştırmamayı, çocuğa samimi, içten ve dürüst olmayı, ona alan açmayı, ona şefkatle eşlik etmeyi, çocuk ondan beklenen davranışları göstermediğinde ondan vazgeçmemeyi ve aslen bir arada yaşamayı betimleyen uygulama örnekleri ile öne çıktığı görülmüştür.

“... Çocuk açısından da, büyük açısından da, fark etmez. Müracaatçı açısından bakarak söylüyorum... Yani karşıdakinin gerçekten saygıdeğer bir birey olduğu, özenmekten kastettiğim o; onun bulunduğu yeri gerçekten doğru anlamak.” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Bir arada yaşama kültürünün önemi, çocuklarla hayatı ve dünyayı paylaştığımız bilinci ve bunun içselleştirilmesi konularında özenli olmanın gerekliliğine dair SHU 22’nin paylaşımı aşağıdadır.

“Özenmekten kastettiğim şudur: Onlar sizin yanında olduğunuzu her koşulda hissedebilmeli. Bunu neyle sağladığınızın bir önemi yok. Bunu çok para harcayarak ya da çok bir şeyler vererek ya da çok abartılı cümlelerle yapmanıza gerek yok. İdeolojide de böyledir ya, ideolojik kimliğinizi kişiler fiziksel görüntülerden değil de, yaşam kalitenizden, oradaki davranış kalıbınızdan çıkartmalı. Bu dindarlık olabilir, sosyal demokratlık olabilir, sosyalist olabilir ya da hümanist dersin, çevreci dersin. Senin çevreciliğin, etrafa pislik atarken, “Ben çevreciyim” demenle olmuyor, etraftaki pisliği toplarken çevreciliğin algılanır. Benim demek istediğim o. Sonuçta, biz onlarla beraber hayatı paylaşıyoruz aslında... Biz hayatı paylaşıyoruz. Bir ev ortamı gibi, ama ölçeği büyük bir ev ortamı gibi...” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Bununla birlikte özenli olmanın aşırı ilgi ile karıştırılmaması gerektiğine, bir çocuğa veya çocuk grubuna her tür farklı muamelenin çocuğu ötekileştirdiğine, etiketlediğine ve ona karşı ayrımcılığa zemin hazırladığına dair devlet bakımı altındaki çocukların devam ettiği okuldaki öğretmenle yaşanan diyalog ve değerlendirmesine dair SHU 22’nin paylaşımı aşağıdadır.

“... Öğretmene dedik ki, “Çocuklarımıza aşırı özen göstermeyin. Eskiden kötü davranılan çocuklarımız artık baş tacı olmaya başladı. Biz bunu da istemiyoruz. Bizim çocuklarımız korunmaya muhtaç çocuklardır, devletin himayesindedir; ama diğer bireyler kadar bireysel ve özgür olma hakkına sahiptir. Aşırı özenme ya da aşırı kötü muamele görmeyi hak etmiyorlar. Bunları normalleştirin. Onun için, hayatın içinde

tutun” dedik... Sonuçta, bireysel davranışlarda bir şeyler bulursunuz, ama hayatın bütününe etkilemek. Yani bizim çocuklarımızın “Yuvalı çocuk” gibi damgalanma halinden kurtulması hali özenmektir bence.” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

SHU 11’in ön yargılardan arınma ile düşünce veya söylem düzeyinde oluşabilen ön yargılar karşısında tetikte olunması gerekliliğine aksi durumun çocuğa zarar verebileceğine dair paylaşımı aşağıdadır.

“... ben ön yargılı değilim demenin bir anlamı yoktur. Ön yargılarınızı çözmeniz lazım. İşte LGBTİ’lerle çalışıyorsun. Önce bir önyargını çöz. Değil mi? benim hiç ön yargım yok. Yok canım! Yani hiç mi kendi ergenlik döneminde kendi cinsiyetinle ilgili, cinsel kimliğini bulana kadar ne yaşadın? Kendin ne yaşadın? Onun için ergenlerle çalışmaya ve ruh sağlığı alanına kaydıktan sonra daha iyi bir meslek elemanı oldum kanaatindeyim... Bugün mesela uzun süredir gördüğüm bir genç kız, bir önceki görüşmede şey söylemişti, anksiyete bozukluğu var. Bu kadar çaba harcıyorum, bu kadar çaba harcıyorum neden herkes beni eleştiriyor gibi böyle bir cümle söylemişti. Ben dün ona şey sordum. Benim sana eleştirel davrandığımı hissediyor musun? Eğer ben onu içimden eleştirebiliyorsam çocuk onu hisseder...” (SHU 11, 1983: 35/35, K)

Araştırma öznelerinin dikkat çektikleri konulardan biri de çocuğun etiketlenmesini önlemeye yönelik tedbirler almaya çalıştıkları olmuştur. Çocukların yaşamındaki zorluklara veya bunların yansımalarına dair çocuklara yönelik oluşabilecek önyargılarla mücadele konusunda öncelikle çocuğa dair bilgilerin dağılmaması, dağılma durumunda ise yaşamındaki zorluktan çocuğun sorumlu olmadığına üçüncü taraflarca anlaşılır hale getirilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

“Bizim prensibimiz şudur: İstismara uğradığını başkalarının bilmesine gerek yok. Ne öğretmen, ne sınıf. O yüzden bu konunun sınıfla konuşulmamasını, paylaşılmamasını isteriz biz. Ama bir şekilde öğrenildiyse, biliniyorsa da, çocuklara belki bu konunun konuşulmaması gerektiğini, hatırlatıcı şeylerden uzak durmak gerektiğini, bunun herkesin başına gelebilecek bir şey olduğunu falan anlatmak gerekiyor. Şöyle olabiliyor çünkü: İstismara uğradıktan sonra, kültürel de bir şey bu, biraz karşı tarafı etiketleme, suçlama falan gibi şeyler olabiliyor. Bu onun suçu değil, yaşamda herkesin başına kötü şeyler gelebilir; ama o baş etmeye çalışıyor...” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

Araştırma özneleri çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair paylaşımlarında sıklıkla dürüstlük ve samimiyet başka bir ifadeyle içten ve doğal olma değerlerine atıfta bulunmuşlardır. SHU 17’nin çocuklara karşı doğal olmayı ve verdiği sözleri yerine getirmeyi önceliklendirdiğine dair paylaşımı aşağıdadır.

“Çocuklara da bir şey söz verdiğimde onu mutlaka yerine getirmem gerektiğini bilirim. Çocuğa söz veriyorsan onu yapacaksın. Çünkü bu çocukları bir açıdan da şey olarak görürüm; verilen sözlerin tutulmadığı kuşaktır bunlar ya da o tutulmayan sözlerin ürünüdür bu çocuklar... Kendi açımdan söyleyeyim, doğal olmaya çalışıyorum çocuklarla. Yani bir çocuk beni davranışlarıyla üzmüşse, onun bunu bilmeye hakkı var, benim de bunu ona ifade etmek gibi bir şeyim var. Yani bilsin üzülebildiğimi. Burada

sadece maaş alan ve “Aman, 17.00’den sonra ne olursa olsun” diyen insanlar değiliz, sonuçta bizim duygularımız var; yani bunu da çocuğun fark etmesi gerekir diye düşünüyorum. O anlamda şeyim de yoktur yani, bunu ifade ederim çocuklara” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanları sıklıkla çocuğun katılım hakkı ilkesine atıfta bulunmuşlardır. SHU 21 katılım hakkının önemini kısaca “*çünkü onun hayatıyla ilgili karar alıyoruz*”, diyerek tanımlamıştır. Araştırma öznelerinin çoğu, çocuğun kendisini ilgilendiren tüm kararlara etkin bir şekilde dahil olması konusunda çocuğu bilgilendirme, çocuktan onay alma ve çocuğa alan açma süreçlerinin önemine işaret etmişlerdir. Çocukla ilgili yapılandırılacak çalışmalarda çocuktan onay alma sürecinde güven ortamı oluşturma, sosyal hizmet uzmanının çocuğa karşı dürüst olması ile ilişkili olduğuna dair SHU 18’in paylaşımı aşağıdadır.

“O çocuklara, hayatlarına ilişkin bu müdahaleyi yaparken, onların buna izin vermesi gerekiyor. Onların bu izni verebilmesi için ve size güvenebilmesi için sizin dürüst olmanız gerekiyor...” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

4.1.3.2. Beceri Çerçevesi

Araştırma öznelerinin uygulamalarına ve değerlendirmelerine dair paylaşımları üzerinden sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla çalışmalarında öne çıkan becerileri; çocuğun güçlenmesine eşlikte temel beceriler ile değerlendirme ve müdahale becerileri olmak üzere iki başlıkta ele alınmıştır. Bu bağlamda söz konusu becerilerin bir önceki bölümde ele alınan bilgi ve değer çerçevesinden bağımsız düşünülmemesi, içselleştirilmiş bilgi ve değerlerin tutum ve davranışlar aracılığıyla uygulamaya yansıdığı göz önünde tutulmalıdır.

4.1.3.2.1. Çocuğun Güçlenmesine Eşlikte Temel Beceriler

Araştırma öznelerinin uygulama deneyimleri ve değerlendirmelerinin, çocuğun güçlenmesine eşlikte temel becerilerin sosyal hizmet bilgi ve değerlerini uygulamaya yansıtma becerileri olarak ele alınabileceği düşünülmektedir. Buna örnek olarak çocuğun içinde bulunduğu durumu ötekileştirmeden iletişim kurmanın önemine dair SHU 6’nın paylaşımı aşağıda sunulmuştur.

“ ... işte eve gittiğimizde ne kadar kötü, işte barınak türü, tarzı evler de olsalar bile ayakkabımızı çıkarıp öyle evlerine gidiyorduk. Hani bunların her birisini niye söylüyorum aman kendim çok iyi şeyler yapıyordum diye değil. Diğerleriyle tartıştığımız noktalar bunlar. Arkadaşlarımla. Yani sadece meslektaşlarımla değil, biz farklı farklı meslek gruplarıyla çalışıyoruz ya orada hani böyle farklı yaptığımız uygulama biçimleri. Ama bunlar insanın müracaatçı ile kurduğu ilişkide belirleyici oluyor. Yani sana güven duyması, sana açık olması, daha şeffaf olması...” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Sosyal hizmet bilgi ve değerlerini uygulamaya yansıtmaya yönelik temel becerilerin başında iyi dinleme, açık iletişim, bağ kurma, şefkatli olma, karşılıklı güven oluşturma ve gözlem becerilerinin öne çıktığı görülmüştür. Bunların yanı sıra eşitlikçi ve kapsayıcı olma, çocuğu bilgilendirme, çocuğu karar süreçlerine dahil etme, çocuklardan öğrenmeye açık olma, çocukla yürütülen süreçte temel kurgulayıcı olmaktan kaçınma, yaratıcı olma, alternatifler oluşturma gibi çocuğa alan açan beceriler paylaşılmıştır.

Çocuk düşüncesini sormadan değerlendirme yapmamaya dikkat etme, ifade ve söylemlere dikkat etme, çocuğun incinebileceği sorular, konuşmalar yapmamak için bilgi toplama, çocuk hazır olmadan onu konuşmaya zorlamama, üçüncü kişilerden gelen değerlendirmelerle değil çocuk ile yeni bir ilişki inşa etme, uzman-hizmetten yararlanan şeklinde hiyerarşik bir ilişki oluşturmama, uzman olarak rol ve yapabilirlikleri net olarak paylaşma, karşılıklı güven oluşmasını sağlama, doğal olma ve çocuğa alan açma gibi pek çok beceriye deneyimleri ışığında atıfta bulunan SHU 2'nin paylaşımı aşağıdadır.

“... saçını tarama şeklini beğenmiyorsam beğendim demiyordum. Fikrimi soruyorsa sadece dilime dikkat ediyordum, ifademe dikkat ediyordum. Sadece bu, söyleme tarzıma dikkat ediyordum. Ve bütün çocukların dosyalarına tek tek bakıyordum, okuyordum. Yani onlarla ilgili bilgi sahibi olmaya çalışıyordum. Hani iletişim kurarken onları üzebilecek, incitebilecek bir şey söylememek için ya da onlar bir şey anlatmadan, hazır değillerse o konuyu zorlamamak için mutlaka dosyalarındaki bilgilere bakıyordum. Ve asla diğer kurumlardaki personelin o çocuk hakkındaki değerlendirmelerini dikkate almıyordum. Kendim gözlem yaparak, kendim ilişki biçimini kurarak, yeniden o ilişkiyi oluşturarak onlara da bir fırsat vermeye çalışıyordum. Hani böyle bakınca çok zor şeyler değil. Aynı şeyleri çocuk mahkemesindeki dosyalarda, çalışmalarda da yapıyordum. ... bunlar sadece iletişim becerileriyle ilgili temel noktalar diye düşünüyorum... Bunları sağladığınız zaman kendini seninle paylaşmayan, düşüncelerini aktarmayan hiçbir çocuk olmuyor. Yeter ki böyle ast-üst ilişkisi gibi olmadan, ya da otorite figürü olmadan, eşit dengelerde olduğumuzu, neden onunla konuşmak istediğimizi, amacımızı doğru anlatalım. Bunu yaptığımız zaman aslında iletişimi de çok rahat bir biçimde kuruyorlar. Ben çocuk mahkemesinde mesela bir dönem X, Y, Z (kenar mahalleler) bölgesindeki ev incelemelerine gidiyordum. O zamanlar, ilk gittiğim zamanlar, üç yıl, üç dört yıldır öyle gittiğimde, mahkemenin emniyetin yani kolluğun

ulaşamadığı çocuklara ulaşırdım. Ama ben o mahalleye girdiğim zaman, çocuklar benim neden geldiğimi bilirdi. İlk birkaç defa gittikten sonra güven ilişkisi oluşuyor ve ben emniyetin ya da mahkemenin bulamadığı pek çok çocuğu orada oturan çocukların bana destekleri, yardımları ile bulmuştumdur. Oradaki iletişim, benzer şeylerle. Hani merhaba diyerek, hatır sorarak, temel iletişim kurallarına dikkat ederek, saygı duyarak. Hani dış görünüşüyle, kimliğiyle, biçimiyle ya da kıyafetiyle herhangi bir değerlendirme yapmadan. Sadece gözlerini görerek, belki, çocuklar çok enteresan. O kadar güzel algılıyor ki, o kadar net bir şekilde çözüyorlar ki sizi. Eğer, yine söylüyorum, samimiyseniz o iletişimde, netseniz, iletişimin kurallarını net olarak koymuşsanız, kendinizi net olarak açıklamışsanız ve onun da bunu yapmasına fırsat vermişseniz zaten o kadar kolay her şeyi paylaşıp her şeyi yapabilmeye hazır haline geliyorlar ki...” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

SHU 18, bir çocuğun yaşamındaki zorlukların giderilmesine destek olurken sosyal hizmet uzmanının açık iletişim kurmasının önemine dikkat çekmiştir. Uzmanın, çocuğa geri bildirim verirken veya kendi görev ve sorumlulukları konusunda sınırlarını paylaşırken karşılıklı güven ilişkisi oluşturulabilmesi için, dürüstlük değerine dayalı iletişim kurulması gerekliliğine işaret etmiştir.

“... (çocuğa) “Seni anlıyorum.” Hayır, anlayamazsın. Anlayamazsın. Babasının tecavüzüne uğramış bir çocuğu ya da bağırta bağırta kürete ettikleri bir çocuğu anlayamazsın. Böyle bir şey yok. Dürüst olmak gerekiyor. Bütün bu yaşadıklarının çok zor olduğunu söyleyebilirsiniz sadece ve buna katlanmanın çok zor bir şey olduğunu ve ne kadar güçlü olduğunu ancak o çocuğa söyleyebilirsiniz. Ya da bir şeyi anlıyorsanız, anlıyorum diyebilirsiniz; anlamıyorsanız, anlamıyorum diyebilirsiniz. Çünkü güven ilişkisi dürüstlüğe dayanan bir şeydir. Siz, o kendini açarken, -mış gibi yaparsanız, o bunu zaten çok kolay algılıyor. O yüzden, ben mış gibi yapmamayı tercih ediyorum bunu yaparken. Yani hoşlanıyorsam hoşlandığımı gösteriyorum, hoşlanmıyorsam da hoşlanmadığımı gösteriyorum. Ama hoşlanmadığının arkasında, hani ondan hoşlanmadığım değil, o olay, durum ya da bir şeyi anlayamadığımda “Anlayamadım” diyorum. Yani dürüst olmayı gerektiriyor böyle bir ilişki sonuçta. Ya da onun anlattıklarını bir yerde kullanacaksam, ondan izin almadan bunu yapmıyorum. “Bunu anlatmak zorundayım” diyorum ya da “Bunu bildirmek zorundayım” diyorum; ama neden bildirmek zorunda olduğumu ona anlatıyorum.” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

Yukarıdaki paylaşımın bir sosyal hizmet uzmanının, çocuğun yaşadıklarını yaşamamış biri olarak kendini çocuğun yerine koyup onun duygularını düşüncelerini tam olarak anlamasının mümkün olmadığına işaret etmesi bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla kısaca kişinin kendini karşısındakinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlama ve yansıtma olarak tanımlanan duygudaşlık kavramı veya becerisinin sosyal hizmet uygulamalarında özel olarak tanımlanmasına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Araştırma özneleri çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında sözlü iletişimin yanı sıra sözsüz iletişim ve gözlemin önemine işaret etmiştir.

“Hani böyle doğrudan geri bildirim olmuyor ya... Yani sözle de ifade etseler, hani büyükler onu daha şey yapıyor, daha kolay yapabiliyorlar ama çocukla şeyi anlayamıyorsun. Senin gözlemine bağlı, onu okuman bağlı, onda ne yarattığınla ilgili. Belki söze dökülmüyor filan. O bakışı beden dilinden anlayabilmen gerekiyor.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Çocuklara eşlik sürecini masa başı veya görüşme odasındaki çalışmalara sıkıştırmadan ve yaşamın her alanına yayarak eşitlikçi ve kapsayıcı olma çabasına örnek olarak SHU 10’un paylaşımı aşağıdadır.

“Mesela yuvada çalışırken, engelli merkezinde çalışırken onlar yerdeydi ben de yerde oturuyordum. Bir gün beni bulamamışlar aramışlar, aramışlar (Diğer çalışanlar). Neredeydin, ya çocuklarla çizgi film seyreliyordum. Orada oturmuşum görememişler beni etrafımda da çocuklar onlar etrafımı sararlardı. Yani onlarla birlik olmak vardı, büyüklük taslamadan. İşte ben bilirim tavrında, sen bilirsin taslamadan.” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

Görüşmeye katılan sosyal hizmetleri bilgilendirme ve karar süreçlerine dahil etmeye yönelik gündelik yaşamdaki örneklerini paylaşmışlardır.

“Görüşlerini alıyordum yani her konuda. Yemek listesi hazırlarken, plan yaparken, sosyal etkinlik planlarken, kendisi ile ilgili herhangi bir konuda, kendisinin de karar vermesini sağlamaya çalışıyordum. Bu böyledir kurallar konur ve uygulanır (değil)... Yani onların kendi yaşamları ile ilgili söz hakları olduğunu, işte yatakhanelerin düzenlenmesinden, yatak örtüleri değişecekse, alınacaksa onların seçmesi gerektiğini düşünüyordum. Birlikte Salı pazarına giderdik. Kendi ihtiyaçlarını kendileri alsınlar, harçlıkları verilir okuyan çocuklar olduğunda, X’daki yurttaki. Diğerinde çalışan çocuklar biriktirirdi, hemşire hanım kasaydı. Kuruluşun hemşiresi. Alışverişe birlikte gidilirdi. İsteklerini sorardık, ne bileyim ne yapmak istediklerini sorardım. Öncelikli ihtiyaçlarını birlikte belirlerdik... Bir de şey, büyükleri de eleştirmelerini yani yönetici olduğum zaman ya da sadece sosyal hizmet uzmanı olarak benimle ilgili geri bildirimlerini, düşüncelerini sorardım.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Çocuğun güçlenmesine eşlik sürecinde onun adına karar vermek ve kurgulamaktan ziyade birlikte yürütülmesi gerektiğine dair SHU 1’in paylaşımı aşağıdadır.

“Çocuğu güçlendirmek, çocuk adına bir şey yaparak, onun adına, onun yerine bir şeyleri hallederek, kotararak hazır bir şey sunmak değil. Onu da katarak, bir kere değerli olduğunu, birey olduğunu hissettirmek lazım. Zaten birey olduğunu hissettirmek için değer vermek; görüşüne, katkısına, katılımına, her şeye. Kendisi ile ilgili kararlara –klasik bir şey ama-, işte yemek listesi yapılırken, o yiyecek o yemeği. Neler olsun, onun fikrini almak. Hangi okula gitmek istiyor. Okulla ilgili planları neler gibi. Her konuda görüşünü almak gerekiyor bence. Ve kendine güvenmesini sağlamak, ona sorumluluk vererek, becerilerini mümkün olabildiği kadar geliştirmek gerekiyor. Ve denemesine, yanlış da yapsa, hata da yapsa kendi başına bir şeyler yapmasına fırsat tanımak gerekiyor. Ve de hani bilgilendirmek, seçenekler konusunda bilgilendirmek, bilgi

vermek ama bazı şeyleri hep yanında olduğunu hissettirerek tek başına yapmasına fırsat vermek. Bu geliyor aklıma. Çocuğu böyle güçlendirebiliriz. Bir de iletişim çok iyi olmalı.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

SHU 21, çocuğun hakkındaki kararlara etkin katılımı sürecini yapılandırma konusunda açıklayıcı bilgilendirmenin, çocuğun karşı karşıya kalabileceği zorluklara dair olasılıkların paylaşılması konusundaki deneyimini paylaşmıştır.

“... Mesela, “Ben yurda gitmek istiyorum” diyor. “Tamam, gidebilirsin istiyorsan. Bu konuda sana yardımcı olabiliriz. Ama bak, oraya gittiğinde bunlarla karşılaşacaksın, bunlar olacak, başına bunlar gelebilir. Düşündüğün gibi değil. Ona göre karar ver ve işini ona göre yapalım.” Mesela, babasının tacizine uğramış, anne başlangıçta diyor ki, “Allah belasını versin! Bu adam neler yapmış, ben farkına varamadım” vesaire, aradan bir ay geçtikten sonra, “Benim kızımın zaten dışarıda gezmediği adam kalmamış. Kocama iftira ediyor. Bize bakacak kimse yok” diyor. Başlangıçta çocuk, “Evet, ben annemle kalabilirim” dediği zaman, “Bu senin için sıkıntı olur. Annen şu an yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve çevrenin baskısı nedeniyle babanın bunu yaptığını inkar edecek, sonrasında sen tekrar güvensiz bir ortamda olacaksın” diyoruz...” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

Çocuğun güçlenmesine eşlik sürecinde çocuğun potansiyeline inanmanın ve güvenmenin önemine işaret eden SHU 2, deprem sonrasında yürütülen psiko sosyal destek çalışmalarında çocukların zorluklarla baş etme mekanizmalarının ne kadar güçlü olduğuna dair tanıklığını paylaşmıştır.

“... çocukların, onlara uygun ortamlar sağladığınız zaman hayata ne kadar kolay adapte olduklarını, baş etme mekanizmalarının bazen yetişkinlerden çok daha fazla ve güçlü bir şekilde çalıştığını ve aslında bir yandan da hem olumsuzluğu hem de olumluluğu bir arada barındırabilip bunun arasındaki dengeyi çok güzel kurabildiklerini görmek, benim için hayatımdaki ciddi öğretilerdendir. Mesleki öğretilerdendir. Oradaki çalışmayı çok önemsiyorum. Çok iddialı olmayayım ama orada çocukların hayatlarındaki bakış açısını değiştirebilmek, o zor tanıklık çünkü onların güven ortamlarının ortadan kaybolduğu -her türlü güven- hani fiziki, duygusal ve bağsal bütün güven ortamlarının bir anda değiştiği ortamlarda... o çocukların gerçekten hayatta varlıklarını sürdürmek konusunda yol almalarını görebilmek benim için çok kıymetli idi.” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

Çocuklardan öğrenmeye açık olma konusunda SHU 4’un güç ilişkilerini tartışmaya yönelik yürüttüğü bir atölye çalışmasında çocukların geri bildirimlerinden çok etkilendiğini paylaşmıştır. Bunun yetişkinlerin çocukların potansiyeli ve yapabilirlikleri konusunda alan açmalarının ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından çok önemli olduğu düşünülmektedir.

“6-9 yaş grubuyla çok fazla oyunumuz vardı. Oyun oynuyorduk. Yaratıcı dramaya başladım orada bir sürü oyun var... bir grupla veya üç beş kişiyle mesela bir kavramı

tartışacağız, ya mesela hiyerarşiyi tartıştık geçen gün. Çok acayip yani.... Hiyerarşi ile ilgili o kadar güzel bir tartışma çıktı ki... O niye öyle yapıyor ki, sorguluyor mesela... Ben bunu beş altı sene önce de cezaevinde yapmıştım. Hiyerarşi değil de daha çok erkeklik, delikanlılık üzerine. Cinsel suçtan tutuklu hükümlü çocuklarla yapmıştım. Çocuğun zekasını, çocuğa güvendiğin zaman çok fazla şey çıkıyor. Sadece orada biraz bırakabilmek. Bırak ve devamını gör...” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

SHU 2, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında yetişkinlerle yürüttüğü çalışmalara nazaran katı yapılandırmalardan kaçındığını paylaşmıştır. Bu bağlamda çocuklarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının, yetişkinlerle yürütülen uygulamalardan farklı olarak çocukla birlikte yol alma, onu anlama ve dahil etme eğilimlerinin daha yüksek olabildiği düşünülmektedir.

“Yetişkinlerde yaptığım görüşmelerdeki yapılandırmayı çocuklarla çok yapmıyorum. Çünkü çocuklar aslında kendileri ile nasıl iletişim kurmam gerektiği konusunda ip uçları veriyor. İşte biraz tanışıp biraz güven ilişkisini, mesleki güven ilişkisini kurduktan sonra bu bazen sinema üzerinden oluyor, bazen tiyatro üzerinden, bazen çizim üstünden oluyor bazen hikaye üzerinden oluyor. Bazen karakterize etmek üzerinden oluyor. Bazen canlandırma üzerinden oluyor... Çok kurgulamamak gerekiyor çünkü yetişkinlerde geleneksel iletişim kalıpları var... söz konusu çocuk olduğunda çocuğun dünyası, algısı, kapasitesi o kadar farklılaşıyor ki biz yetişkinler olarak doğru anladığımızı sanıyoruz ya da onların aktardıklarını tanımıyoruz aslında. Bu da bizim onları yanlış tanımamıza sebebiyet veriyor çoğu kez...” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

Çocuklarla çalışmalarda yaratıcı, hareketli, geniş, çeşitli mekân ve yöntem kullanımının önemine dikkat çekilmiştir.

“Bizim burada, bu kapının arkasında, dört duvar arasında çocuklarla yaptığımız görüşmeler, böyle siyah-beyaz, insanın içini sıkan, özellikle gençler ve çocuklar için, insanın içini sıkan, ona çoğu zaman eziyet eden, mevzuatı vesaireyi hatırlatan, sınırları hatırlatan görüşmeler oluyor. Ama bunu dört duvarın dışına taşıdığımızda, özellikle açık hava etkinliklerinde ve çocuklar gönüllü olarak katılıyorsa -zaten çocuk istemediği bir şeye zorla götürülüyorsa ondan zaten keyif almıyor; hem ona eziyet, hem size eziyet- bambaşka bir etkileşim sağlıyor.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

4.1.3.2.2. Değerlendirme ve Müdahale Becerileri

Araştırma öznelерinin uygulama örnekleri, çocuklarla sosyal hizmet uygulamasına dair hedef belirleme, süreç yönetimi, yerelin bilgisine ve güç dinamiklerine hâkim olma, ekip çalışması, izleme, destek mekanizma ve araçlarını kullanma konularında değerlendirme ve müdahale becerilerinin öne çıktığı görülmüştür.

SHU 12 planlama ve hedef belirleme süreci olmadan uygulama yapmanın zorlayıcı olduğuna dair değerlendirmesini paylaşmıştır.

“Hedefiniz olmazsa, başarılı olmanız mümkün değil; çünkü çok zor bir alan, çok zor. Bazen böyle ‘‘Lanet olsun’’ deyip terk etme noktasına geliyorsunuz, aşıyor burayı. Bazen var ya, her şeyi göze alıp gitme noktasına geliyorsunuz, ama bir anda bir şey sizi durduruyor.” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının bir süreç olduğunu vurgulayan SHU 9’un alan çalışması aracılığıyla çalışma başlattığı çocuklarla ilgili uygulamaların dair paylaşım aşağıdadır.

“Alan çalışması dediğimiz çalışma vardı. Bu çocuğu keşfettik kardeşi ile birlikte. Daha özel anlatacağım anladım. Keşfettik. Yaklaşım 3-4 gün aynı saatte aynı yere giderek çocuğun güveni kazandık. Oturduk konuştuk. En sonunda bize en az 2-3 defa farklı adresler verdi. Evlerini yanıldık ama biz terk etmedik. En son kardeşlerinin evini bulduk. Onlarla birlikte gittik o şekilde. Baba zaten aileyi sıkıntıya sokan babaydı. Ondan sonra cezaevi hikayesi oldu. Sonra anneye belediyeden aldığımız bir destek ile yerleştirdik. Daha sonra biz de ekonomik olarak destekledik. Sosyoekonomik destek bağladık anneye. Ve çocuktan sokakta çalışması veya çalıştırılmasıyla doğabilecek riskler ve bu konudaki yasal mevzuatın getirdiği anneye babaya yüklediği yükümlülükleri anlatarak çocuğun sokaktan uzaklaşmasını sağladık. Çocuklar eğitime yöneldi. Bu süreç kolay dolmadı. Bir bir buçuk yılı kapsayan bir ikna çalışması sonucu çocuklar okula başladılar. Ondan sonra her ikisi birlikte liseyi bitirdi. Bir tanesi üniversiteyi bir tanesi de daha sonra bir yıl geçmeden üniversiteyi kazandı. Rezil oldular ve her ikisi de şu anda görevdeler. Yani bu çocuklar yok olup gidecekti onu söyleyeyim. Bunun ötesi yok. Bir şekilde kesinlikle başlarına bir şey gelecekti. Ya da böyle bir eğitime devam etme şansları yoktu. Ve biz yüzlerce örnek içinde bir tanesini anlattım. Ama spesifik bir örnek. Ama bu devamlılık gerektiriyordu. İnanın yüzlerce defa görüşülmüş kaç defa evlerine gidilmiş. Bu eğitim süreçleri zaman zaman bölündü. Tekrar bırakma destekleme öğretmenleri ile konuşma. Aile ile konuşma. Baba cezaevinden çıktı. Kaç tane süreç yani... Eğer orada ben ve arkadaşlarım birlikte hareket edip hep aynı yolu göstermeseydik bu işin olacağı yoktu. Gerçekten bu bir süreç işi yani.” (SHU 9, 1991: 26/17, E)

SHU 7’nin uygulamalar sırasında yerelin bilgisine ve güç dinamiklerine hâkim olarak çocuğun yararı doğrultusunda süreci yönlendirmeye dair değerlendirmesi aşağıdadır.

“... Örnek üzerinden gitmek istiyorum. Evde temizlik alışkanlığı bulunmayan bir annenin, temizlik alışkanlığı bulunmayan bir babanın yaşadığı evdeki çocukların gün içerisinde temizliğe karşı dirençleri, temizlikle ilgili söylemleri kişisel öz bakımlarını yapmaları ya da bulunduğu mekânın temizlik yaklaşımı farklı olarak değerlendirilir. Normal standartlarda temiz olarak devam eden temizlik kavramının bilincinde olan ve bunu kendisine ve çocuklarına uygulayan bir ailede kısa süreli ya da dönemsel temizlikten yoksun bırakılma farklı değerlendirilir. Eğitim öğretim hayatının dışında kalmış ebeveyne sahip çocukların eğitime dahil olma süreçleri farklı değerlendirilir. Eğitim öğretim sürecini tamamlamış, ortaöğretim veya daha üst bir öğretimi tamamlamış ailenin bireylerinin çocukları, eğitim kavramı içerisinde farklı değerlendirilir. Bunu beslenmeye, kişisel güvenliğe, yaşam alanlarına, ailelerin mesleklerinin çocuklara yansımaya da indirgeyebiliriz. Örnek olarak tekrar

söylüyorum yeni bir örnek. Tarlada çalışan anne babanın küçük yaştaki çocuğu kendisi ile beraber tarlaya götürüp uzun süre çalıştırmasını farklı bir ihmal ve istismar kavramında değerlendiririz. Ama kendisi düzenli ve başka bir iş yapan, öğretmen olan, devlet memuru olan bir ebeveynin çocuğunu sabah tarlaya gönderip akşama kadar çalıştırmasını farklı değerlendiririz. Sanayide çalışan ebeveynler için, diğerleri için de söyleyebiliriz. Ya da bulunduğu yaşadığı ortamda, ben X diye bir ilde çalıştığımı beyan etmiştim. Oradaki ilçelerimizden biri. Söylemekte herhangi bir sakınca görmüyorum. Y diye bir ilçemiz var. İlçenin köylerine gittiğinizde evlerin tamamında günlük, haftalık, aylık temizlik kavramının olmadığına şahit olursunuz. Ekonomik seviyesi ne olursa olsun, gelir durumu ne olursa olsun, hatta gelir durumu ülkemizin o ortalama bahsedilen kişi başı gelirinin üstünde olan aileler dahil olmak üzere ilçenin genelinde temizliğe ya da yaşam alanına yaklaşımı nedeniyle gittiğinizde bütün çocukların ihmal altında ezildiklerini, ihmal edildiklerini, sağlıklarının hiçe sayıldıklarını düşünüp tamamını koruma altına almayı düşünebilirsiniz. Eğer hijyen bir toplumdan giden meslek elemanı iseniz, tamamının kurum bakımına ihtiyacı olduğunu düşünürsünüz. Ama biz çocuğu mevcut kültürü ile, ebeveyniyle beraber alışkanlıklarıyla, yaşam özellikleriyle değerlendirdiğimizde bunun toplumsal olarak değiştirilmesi gereken bir alışkanlık kavramı içinde değerlendiririz. Yine üst başlık altında ihmal ettiğini düşünürüz ama bu çocukların ailelerden alınarak kurum bakımına ihtiyacı vardır diye reaksiyon geliştiren yeni meslek elemanları tavrıyla, böyle tez canlı meslek elemanı tavrıyla hareket etmeyiz. Yani özellikle daha önce bulunduğu, çalıştığı ilde kitabı diyebildiğimiz ihmal istismar kavramını pratik hayata uyguladığımızda X'a (il) uygulanan pratik hayat, işte bir X'e (il), Y'a (il), Z'ya (il) uygulanmaz. Daha farklıdır. (SHU 7, 1996: 20/20, E)

Değerlendirme ve müdahale becerileri konusunda çocuğun başta ailesi olmak üzere çevresini sürece dahil etme, yakın iletişimde kalma, takip etme ve izlemenin önemine dikkat çekilmiştir.

“... Buraya her zaman gelebileceğini, bir şey olduğunda gelebileceğini biliyordu. Aile de biliyordu. Aile geliyordu, “Şöyle oldu, öyle oldu” diye anlatıyordu. Önemsendiklerini, burada ilgilenildiğini biliyorlardı; aile de, çocuk da. O önemli mesela bizim uygulamalarımızda, çocuk söz konusuysa eğer. Yetişkinlerde belki bu kadar olmayabilir, ama söz konusu burada çocuk; aramak, sormak, tekrar tekrar bakmak, takip etmek, izlemek. O izlem çok önemli. Biz yapamıyoruz ya genelde; sosyal hizmet uygulamalarında çok vakıya yükü oluyor, çok iş oluyor, farklı farklı yerlerde görevlendiriliyor arkadaşlar. Ama izlem çok önemli. Yani bir çocuğun peşini bırakmamak diyeyim ben ona, bu çok önemli.” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında ekip çalışmasına açık olmanın önemine vurgu yapılmıştır. Etkin ve güçlendirici ekip çalışması konusunda bağlı olunan örgütün ve çalışanların danışma, paylaşma ve süpervizyon olanaklarının önemi hatırlatılmıştır.

“Kurumun gücünü çok hissettim. X Çocuk Psikiyatrisinde çalışıyor olmak bir sosyal hizmet uzmanı olarak size güç veriyor. Bu önemli bir şey, yani çalıştığınız kurum. Ve buradan çok süpervizyon alıyor olmak; sürekli, “Şöyle oldu, nasıl davranmak gerekir, ne yapmak gerekir” falan ve bir ekip çalışması içerisinde olmak, doktor arkadaşla beraber, “Şöyle yapalım, şu şöyle olsun” falan. Yani hem ondan süpervizyon alıyorsunuz, hem tıkanıldığınız yerlerde karşılıklı fikir alışverişinde bulunuyorsunuz, hem de işin duygusal yükünü paylaşıyorsunuz. Bunlar bir güç kaynağı. Ekip çalışması bir

güç mesela. Burada benim gücüm de o; ekip çalışması içerisinde olmak.” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında destek mekanizmalarını harekete geçirme konusunda yol ve yöntemleri etkin kullanma becerisine örnek olarak sosyal inceleme raporlarının ve raporlarda sunulan önerilerin önemine dikkat çekilmiştir.

“Örneğin mahkemede çocuklar için gerekli olduğunu düşündüğüm koruyucu destekleyici tedbir kararları varsa ki bu tedbir kararlarını sadece Çocuk Koruma Kanunu'ndaki gibi sınırlı da tutmuyorum. Yapılabilecek başka müdahalelerde; örneğin sosyal yardım, güçlendirme de dahil olmak üzere hepsi, varsa eğer bunları ben raporumda işliyorum. Gerekçelerimle, işte yapması gereken kurumların kimler olduğunu belirterek falan. Öncesinde bunlar çok mahkememizde çok yapılmasına ihtiyaç duyulmuyordu ama dirençle, çabayla anlatmayla ve birkaç çocuğun hayatına bu tedbirlerin nasıl dokunduğu görüldükten sonra şimdi daha kolay yapılıyor. Ben çocuk söz konusu olduğunda pek pes etmeyenlerdenim...” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun içinde bulunduğu durumla ilişkili kişi ve örgütlerin çocuk odaklı olamayabilen yaklaşımlarını değiştirme ve dönüştürmeye çalışmalarda ilkesel olma ve meydan okuma becerisi olarak tanımlanabilecek müdahale becerisinin önemine dair SHU 19'un paylaşımı aşağıdadır.

“... Özellikle ağır cezadakiler falan azarlıyorlar insanları. Beni de azarladılar. O anki o krizi yönetmek çok önemli. Yani o ağır cezacının karşısında dik durmak -tabii ki kanunlar çerçevesinde dik durmak, yani böyle kabadayılık etmekten söz etmiyorum- çocuğun haklarını savunmak, çocukla birlikte olmak; hâkim yukarıdan yukarıdan sorularını yöneltirken, olayı bütün ince ayrıntılarına kadar çocuğa anlattırmaya çalışırken... Şimdi biraz daha iyi belki, önceden ifade alınıyor, kamerayla alınıyor falan, ama her yerde bu olmuyor. Mesela X'de çalıştığım yıllarda kamera yoktu duruşmalarda. Defalarca söyledim hâkime, savcıya ve başsavcı bana dedi ki, “Sen böyle söylüyorsun da, ne yapalım, ödenek yok.” “Ödeneği bulacaksınız” dedim. “Sen savcıya işini mi öğretiyorsun?!” dedi. “Hayır” dedim, “Ben savcıya işini öğretmiyorum, devletle ilgili bir durum var burada. Siz cumhuriyet savcısısınız, bu çocukla ilgili iddiaları ortaya koyuyorsunuz; ama çocuğun ifadesi alınırken de bir daha, bir daha, bir daha... Jandarma bir ifade alıyor, polis bir ifade alıyor, geliyor, siz bir ifade alıyorsunuz, dönüyorsunuz, bir de hâkim ifade alıyor.” Allah'tan, hâkim anlayışlı. Çünkü ben X'ye ilk gittiğimde hâkimlerle tanışmıştım ve onlara anlattım kendimi, ben kimim, neyim, nerede çalışıyorum, ne iş yaparım diye. Oradan bir sempatik ilişkimiz var, bir güven doğdu aramızda. Ama savcı öyle değil. Savcı neredeyse beni tutuklayacaktı, savcıya hakaretten, şeyden falan. Yani böyle saçma sapan şeyler oluyor; tehditler mehditler, “Sana şunu yaparım, bunu yaparım” falan.” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

4.1.3.3. Tartışma

Sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarına dair paylaşım ve değerlendirmelerinin, onların sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değerleriyle güçlü bir şekilde bağ kurduklarını gösterdiği düşünülmektedir. Katılımcılardan pek çoğunun kendi konumunu, rolünü ve yapabilirliğini çocuğun yararı odağında tanımladığı ve bunu kendi yaşamının bir parçası haline getirdiği görülmüştür. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının çoğunun, savunuculuğu temel bir görev olarak tanımladıkları görülmüştür.

Bilgi ve değer çerçevesi konusunda sosyal hizmet uzmanlarının, çocuğu güçsüz konuma getiren durum ve nedenlerin koruma odaklı olmak üzere çocuğun hakları doğrultusunda ele aldıkları, sıkça “özenli” olma vurgusu yaptıkları; çalışmalarında, çocuğa saygı gösterme, samimi, içten, dürüst ve ön yargı karşıtı olma, çocuğun etiketlenmesini önleme, onun bulunduğu yerden başlama ve katılımını güçlendirme değerlerinin öne çıktığı görülmüştür. Bir sosyal hizmet uzmanı için yapabilir olmanın mesleki eğitim kadar deneyimlerle, içten gelen istekle, yetenek ve becerilerle, örnek alınan kişilerle ve onların yaptıklarıyla, ilham veren idealist insanlarla ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcıların çoğunun, çocukla veya diğer taraflarla iletişimde bilgi veya statüye dair güç ilişkisinden, başka bir ifadeyle hiyerarşi kurmaktan veya her şeyi bilen özne rolüne girmekten bilinçli olarak sakındıkları görülmüştür. Uygulama örnekleri, sosyal hizmet uzmanlarının çocuğun içinde bulunduğu durumu, onun yaşadıklarını unutmadan ve yargılamadan ele aldığına işaret etmiştir. Ayrıca çocuğun yapabilirliklerini, gücünü ve potansiyelini gözettikleri görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının sıkça “özenli olma” vurgusunun; hizmetten yararlanan çocuğa saygı göstermeyi, çocuğun yaşamındaki zorlukları görmezden gelmemeyi, çocuğun davranışlarını iyi-kötü, başarılı-başarısız olarak şablonlaştırmamayı; çocuğa samimi, içten ve dürüst olmayı, ona alan açmayı, ona şefkatle eşlik etmeyi, çocuk ondan beklenen davranışları göstermediğinde ondan vazgeçmemeyi ve aslen bir arada yaşamayı betimlediği anlaşılmıştır.

Uygulama örnekleri ve değerlendirmeler, herhangi bir uygulamadan önce sosyal hizmet uzmanının, önce kendi ön yargılarını gözden geçirmesi, yüzleşmesi ve gidermesi gerekliliğinin önemini vurgulamıştır. Bu bağlamda bilinen kayıtlara göre M.Ö. 400’lerde Delphi Tapınağı girişine asılan tabeladaki “Kendini tanı” (*nosce te ipsum*)

yazısının kadim bilgi olarak sosyal hizmet uzmanlarınca akılda tutulması gerektiği düşünülmektedir. Bu cümle Sokrates'in öğretisinin özündeki cümle olarak bilinir. Nitekim Sokrates, “kendini tanı, o zaman evreni ve başkalarını tanıyacaksın” der.

Sosyal hizmet uzmanlarının, sıklıkla dürüstlük ve samimiyet, başka bir ifadeyle içten ve doğal olma değerlerinin yanı sıra ayrıca katılım hakkı ilkesine atıfta bulundukları görülmüştür. Çocuğun kendisini ilgilendiren tüm kararlara etkin bir şekilde dahil olması konusunda çocuğu bilgilendirme, çocuktan onay alma ve çocuğa alan açma süreçlerinin vazgeçilmez olduğu anlaşılmıştır. Katılım hakkının gerçekleşmesi konusunda onay, onay kültürü veya bedensel söz hakkı gibi kavramların içselleştirilmesi konusunun uygulamaya dair tüm taraflar için önemli olduğu görülmüştür.

Onay ve onay kültürü, gerek çocuğun katılım hakkının gerçekleşmesi gerekse bedensel söz hakkı başta olmak üzere pek çok hakkın korunması konusunda kilit kavramlardan biridir. Onay kavramı, *“uygun bulma, kabul, izin, müsaade” anlamlarına gelir. Kişisel ve bedensel sınırlarımızı, istediğimiz ve istemediğimiz davranışları ifade etmemiz için gereklidir. Onay, kişiler arasında sağlıklı iletişimin göstergesidir. Kişinin, iyi ve güvende hissettiği alanı oluşturabilmesinin yanı sıra ötekilerin oluşturduğu sınırları fark etmesini ve bu sınırları ihlal etmemesini de sağlar*” (Sertoğlu, 2022, s. 26). Onay kültürü ise *“kişisel ve bedensel sınırların rahatça ifade edilebildiği, dikkate alındığı ve saygı gördüğü, onayın olup olmadığının açıkça konuşulabildiği bir iletişim biçiminin tüm toplumda benimsenmesidir. Bu tür bir iletişim biçimi, sınırlarımızı tanımlayarak kendimizi iyi, rahat ve güvende hissetmemizi sağlar. Başkalarının tanımladığı sınırları fark edebilmemiz ve ihlal etmememiz de ancak onay kültürü ile mümkündür. Onay kültürüne dayalı ilişkiler, yaşı kaç olursa olsun herkes içindir”* (Mino'nun Şarkısı, 2022).

Sosyal hizmet uzmanlarının hem ön yargılardan arınma hem de düşünce veya söylem düzeyinde oluşabilen ön yargılar karşısında tetikte olunması gerektiğine dikkat çektikleri görülmüştür. Bu noktada söylemler ve anlatımın birer güç kaynağı olduğunun göz önünde tutulması önemlidir (Foucault, 2000). Ayrıca çocuklara yönelik oluşabilecek etiketleme ve bağlantılı olarak önyargılarla mücadele konusunda çocuğa

dair bilgilerin dağılmaması veya dağıldığında -kamuoyuna yansıyan bir cinsel istismarda olduğu gibi- yaşamındaki zorluktan çocuğun sorumlu olmadığının özellikle üçüncü taraflarca anlaşılır hale getirilmesi gerekliliğine dikkat çektikleri görülmüştür.

Beceriler konusunda sosyal hizmet uzmanlarının uygulama örneklerinde öne çıkan becerileri, çocuğun güçlenmesine eşlikte temel beceriler ile değerlendirme ve müdahale becerileri başlıkları altında ele alınmıştır.

Çocuğun güçlenmesine eşlikte temel becerilerin başında çocuğu ve çocuğun içinde bulunduğu durumu ötekileştirmeden iletişim kurma bağlamında iyi dinleme, açık iletişim, bağ kurma, şefkatli olma, karşılıklı güven oluşturma ve gözlem becerilerinin öne çıktığı görülmüştür. Bunların yanı sıra eşitlikçi ve kapsayıcı olma, çocuğu bilgilendirme, çocuğu karar süreçlerine dahil etme, çocuklardan öğrenmeye açık olma, çocukla yürütülen süreçte temel kurgulayıcı olmaktan kaçınma, yaratıcı olma, alternatifler oluşturma gibi çocuğa alan açan becerilerin öne çıktığı görülmüştür.

Çocuğun düşüncesini sormadan değerlendirme yapmamaya dikkat etme, ifade ve söylemlere dikkat etme; çocuğun incinebileceği sorular, konuşmalar yapmamak için öncesinden bilgi toplama, çocuk hazır olmadan onu konuşmaya zorlamama, çocuk ile ilişkiyi üçüncü kişilerden gelen değerlendirmeler üzerinden değil, yeni bir ilişki kurarak inşa etme, uzman-hizmetten yararlanan şeklinde hiyerarşik bir ilişki oluşturmama, uzman olarak rol ve yapabilirlikleri net olarak paylaşma, karşılıklı güven oluşmasını sağlama, doğal olma ve çocuğa alan açma gibi becerilerin önemli olduğu anlaşılmıştır.

Sosyal hizmet uzmanının açık iletişim kurmasında sözlü ve sözsüz iletişimin yanı sıra gözlemin önemli olduğu görülmüştür. Uzmanın çocuğa geri bildirim verirken veya kendi görev ve sorumlulukları konusunda sınırlarını paylaşırken çocukla karşılıklı güven ilişkisi oluşturulabilmesi için, dürüstlük değerine dayalı iletişimin önemi görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanının, çocuğun yaşadıklarını yaşamamış biri olarak kendini çocuğun yerine koyup onun duygularını ve düşüncelerini tam olarak anlamasının

mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla kişinin kendini karşısındakinin yerine koyarak onun duygu ve düşüncelerini anlama ve yansıtma olarak tanımlanan duygudaşlık kavramı veya becerisinin sosyal hizmet uygulamalarında tanımlanırken “anlama ve yansıtma çabası” vurgusu ile tanımlanmasının göz önünde tutulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Çocuklara eşlik sürecini masa başı veya görüşme odasındaki çalışmalara sıkıştırmadan, yaşamın her alanına yayarak eşitlikçi, kapsayıcı ve katılımcı (çocukları bilgilendirme, karar süreçlerine dahil etme vb.) olmanın, çocuklar adına karar verici ve kurgulayıcı olmaktan kaçınmaya dair çabanın önemli olduğu görülmüştür. Bunun için çocuğun potansiyeline ve yapabilirliklerine inanmanın, ona alan açmanın ve güvenmenin ayrıca uygulamada yaratıcı ve hareketli yöntemler ile geniş ve çeşitli mekân kullanımlarını önemi anlaşılmıştır.

Çocuklarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulama örneklerinde, yetişkinlerle yürütülen sosyal hizmet uygulamalarından farklı olarak uygulamada çocukla birlikte yol alma, onu anlama ve dahil etme eğiliminin daha yüksek olabildiği görülmüştür.

Değerlendirme ve müdahale becerileri konusunda sosyal hizmet uzmanlarının uygulamada meydan okuma temelinde hedef belirleme, süreç yönetimi, yerelin bilgisine ve güç dinamiklerine hâkim olma, ekip çalışması, izleme, destek mekanizma ve araçlarını kullanma becerilerini öne çıkıdığı görülmüştür. Özellikle uygulama sürecinde hedef belirleme aşaması olmadan uygulama yapmanın zorlayıcı olduğu, her uygulamanın kendine özgü bir süreci olduğu görülmüştür.

Uygulamada bağlamın önemli olduğu, dolayısıyla yerelin bilgisine ve güç dinamiklerine hâkim olmak gerekliliği, çocuğun -varsa- ailesi veya yakın çevresini sürece dahil etme, yakın iletişimde kalma, takip etme ve izlemenin önemi görülmüştür.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında ekip çalışmasına açık olmanın, etkin ve güçlendirici ekip çalışması konusunda bağlı olunan örgütün ve çalışanların danışma, paylaşma ve süpervizyon olanaklarının önemi görülmüştür.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında, çocuğun içinde bulunduğu durumla ilişkili kişi ve örgütlerin çocuk odaklı olamayabilen yaklaşımlarını değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedeflemenin, bu bağlamda da meydan okuma becerisinin önemli olduğu görülmüştür. Sosyal hizmet uzmanlarının bağlı olunan örgütü ve destek mekanizmalarını harekete geçirmeye yönelik meydan okuma becerilerinin görünür olmasını sağlayan temel aracın sosyal inceleme raporları olduğu görülmüştür. Bu noktada Arendt'in (2014) harekete geçmenin başlı başına bir güç olduğunu, gücün birlikte konuşarak, yazıyla veya eyleyerek oluştuğunu ifade ettiğini hatırlamakta fayda vardır.

4.1.4. Değişim Eşlikçisinin Bazı Kişisel Yaşantılarının Anlattıkları

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını yürüten sosyal hizmet uzmanlarının bazı kişisel yaşantılarının anlattıkları çocukluk yaşantıları, meslek dışı ilgi alanları ve ebeveyn olma durumları başlıkları altında ele alınmıştır.

4.1.4.1. Çocukluk Yaşantıları

Çocukluk yaşantılarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına yansımalarını anlayabilmek için araştırma öznelerine, çocukluk deneyimlerine dair akıllarına ilk gelen konular ve bunların uygulamalara yansımalarına dair değerlendirmeleri sorulmuştur. Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının kendi çocukluklarına dair paylaşımlarında her birinin apayrı çocukluk deneyimleri olduğu görülmüştür. Çocukluklarına dair paylaşımların çoğu okul öncesi döneme veya ilköğretim dönemine dair olmuştur. Çocukluk döneminden bahsederken katılımcıların kimi zaman gülümseyerek kimi zaman da hüznle aktarımları olduğu görülmüştür. Birbirine tezat duygu ve deneyimlere rağmen katılımcıların paylaşımları, kendi çocukluk deneyimlerinin bugüne kadar yaptıklarına zemin olduğuna işaret.

Katılımcıların çocukluk deneyimlerine dair aktarımlarında oyun, mahalle kültürü, çocuklar arasındaki dayanışma kültürü, sınırları zorlama, yapabilirlikleri çoğaltmaya dair yaptıklarını heyecanla paylaşanlar olmuştur.

“... benim çocukluğumda iz beraber yedik beslenmeyi, ne varsa. Birimiz zeytin ekmek getirir, öbürümüz helva getirir... Helva ekmek yedik eskiden, tahin helvası. Müthiş güzeldi. Tahin ile pekmezi karıştırırlardı, onu yedik. O bizim çocukluğumuzun unutulmazlarıydı.” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

Yoksulluk, çeşitli alanlarda maruz kalınan ayırımcılık deneyimleri, toplumsal olaylar, göç ve yerinden edinme, çevrelerindeki yetişkinlerden veya akranlarından yönelen şiddet, otoriter aile motifleri, yatılı eğitim deneyimlerinde zorlanma ve yalnız hissetme, erken yaşta fazla sorumluluk almak durumunda kalma, çalışmak zorunda kalma, özellikle kız çocuğu olarak toplumsal cinsiyet kalıplarına sıkıştırılmış olma gibi çocukluk döneminde zorlandıkları durumlara dair paylaşım yapan katılımcılar olmuştur.

“... sokakta büyüyen çocuklardanım. Sokak deneyimini, arkadaş ortamını, o sosyalleşmeyi doğal ortamında yaşayabilenlerdenim. İşte çamurla oynayabilen, sokaklarda oynayabilen, ip atlayabilen, ağaçlara tırmanabilen... Ama bir yandan da kendi aile öyküme baktığım zaman, sırf bunları yaptığım için, kendi dönemimi düşündüğümde geleneksel kız tipine uymadığım için anne babamdan çok dayak yiyen daha çok kontrol edilmesi gereken bir özelliğim var... O zamanki koşullarda bu çok normal, geleneksel ve bir kız çocuğunun çok da ağaçlarda ya da erkeklerle top oynamaması bilemem ne falan gibi, daha çok cicili bicili bebeklerle oynaması ya da nasıl anlatayım, danteller işlemesi gibi klasik şeyler olur ya, dönemim ve çağım öyle bir döneme geliyor. O yüzden şeyi çok iyi hatırlıyorum; babamın ağır, büyük, kendi el yapımı bir bisikleti vardı. Demirden kendisi yapmıştı, oldukça ağır bir bisikletti. Annem o bisikleti sürmeme asla izin vermezdi çünkü düşersen bir kız çocuğu olarak düşersen herhangi bir cinsel organıma zarar verebilirim ve ilerde bu bana zarar verebilir gibi bir dizi kendince planlar falan yaparken ben, mesela babam eve beşten sonra geldikten sonra yemek yemesi arasında böyle habersizce bisikleti alıp sokaklarda turlayıp gezip sırf babamın o banliyö saatinin bitmesi ve rahatlaması, çünkü annem o sırada meşgul beni göremeyecek. Tabii ağabeyimle pazarlıklar, söylememesi için falan. Böyle baktığımda masum bişi şey ama bir taraftan da babamın bisikletini çalıyormuşum ciddi ciddi..” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

Toplumsal cinsiyet kalıplarına maruz kalma ve bununla başa çıkmaya dair SHU 6’nın çocukluk deneyimine dair paylaşımı aşağıdadır:

“Bir kere o cinsiyetçi şeyi, eğitimden mahrum bırakılma halini yaşayarak büyüdük. Ben böyleydım ama ben çok ayrıcalıklı bir konumdaydım. Benim öğrenim gördüğüm yıllarda 1984-1985. İşte okuldan mezun olduğum yıllardı, demek ki 80’de falan başlamış olmalıyım ilkokula. Ortaokul 85 idi ve köyümüzde hiç kimse çocuğunu okutmuyordu, yani sadece kızlar değil oğlanlar da gönderilmiyordu ama kızlar hiç gönderilmiyordu. Erken evlenme çok yaygındı. Okulu bitirince arkadaşlarımdan bir sürü evlenen oldu yani ilk okulu bitirdikten sonra. Hepsi çocuk evlilik yani... Erken yaş, yani 13,14. Öyle o yaşları görmeden bir sürü arkadaşım oldu sınıfımızdan. Mezun olduğum sınıftan, ilkokuldan. Ben iki kız çocuğu idik biz. Bir tanesi okuldan alındı daha sonra zaten. Sonra ben tek öğrenci idim ve şeydi, bu niye okuyor zaten gibi bir yaklaşım vardı ama ona rağmen ailemin eğitimi çok önemseyen bir bakış açıları vardı her zaman. Kız olsun, oğlan olsun illa ki okula gitmeliler gibi bir yaklaşımları vardı. Onu çok hissetmişim yani okula başladığımda keşke oğlan olsaydım, erkek olsaydım keşke

diye hatırladığım ilk şeyler. Bu cinsiyete dair, bir sürü şeyden mahrum kalmayı öyle hatırlıyorum...” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Ekonomik zorlukların yanı sıra ilkokul döneminde öğretmeni tarafından ötekileştirmeye ve ayrımcılığa maruz kalan SHU 22’nin paylaşımı aşağıdadır.

“2. sınıfta geldiğim 3. okuldur o. İlkokul öğretmenim, “Sen bu sınıfa niye geldin?” dedi. Bu sınıf zengin sınıfı ve ben ekonomik sıkıntı içerisindeyim. Ben hiçbir zaman iyi eğitim aldığımı düşünmem. Matematikimin iyi olduğunu biliyorum. Sınıf arkadaşım X (il) birincisi. Ben ondan daha iyi matematik yaptım, ama o matematiğin karşılığı yok oldu bende.” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Katılımcıların çoğu küçük yaşta çevrelerindeki yetişkinlerin tarım, hayvancılık veya ticaret gibi çok çeşitli alanlarda çalışma hayatına, ev içi işlere katkı vermiş olduğunu ifade etmiştir. Bazıları satış veya imalat yapan bir yerde resmi olmadan bir süre çalıştığını veya sakız, çekirdek, hurda, su vb. satışı yaparak harçlığını çıkarttığını ifade etmiştir. Küçük yaşta çalışma ve para kazanma deneyimi olanların çoğu bunun kendilerini çok güçlendirdiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte para kazanmak için çalışmanın seçimden ziyade kendini korumak için bir yol olduğunu belirtenler olmuştur. SHU 10’nun çok küçük yaştan itibaren ebeveynlerinden para istemediği ve onlardan bir beklentisi olmadığına, beklentisi olduğu vakit şiddet göreceğini düşündüğüne dair paylaşımı aşağıdadır.

“Bir de ben hiç çocukluğumda, 7-8 yaşımdan beri yani ilkokuldan sonra biraz daha bilinçlendikten sonra babamdan hiç para istemezdim. Annemle iletişimim vardı. Bir de para istemezdim ailemden. Kendim bir şeyler yapardım. Çekirdek satar, hurda satar hatta bazen.. Şöyle bir diyalogumuz olurdu. Anne ya bir yüz liralık ayakkabı beğendim, 95 liram var, 5 lira verir misin? Öyle idi, onun dışında çok bir beklentim yoktu. Çünkü beklediğim zaman, istediğim zaman şiddet göreceğimden korkuyordum. Çünkü babam oynarken de döverdi. Oynarken de dayak yediğimi hatırlıyorum. Ne oldu hani oynuyorduk?” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

Katılımcıların çocukluk deneyimlerinden paylaşımları arasında; çocukluklarında içinde bulundukları ailelerin çeşitliliğine işaret etmiştir. Geniş aile içinde olanları yanı sıra çekirdek ailesi olanlar, çok sayıda kardeşi olanlardan tek çocuk olanlara, otoriter ve baskıcı ebeveyn tutumları ile karşılaşanlar olduğu gibi aile içinde eşitlikçi ve şefkatli ebeveyn tutumları görenler olmuştur. SHU 7’nin kalabalık bir ailede büyümeye dair değerlendirmesi aşağıdadır.

“Kalabalık bir aile ortamında büyüdüm ben. 10 kardeşli bir evde büyüdüm. Benden küçük iki kardeşim, benden büyük abilerim ablalarım da vardı. Kalabalık aile ortamının

bir insana sunabileceği bütün sevgi aktarımlarını aldığımı düşünüyorum.” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

Aile yapısını inançlı olarak tanımlayanlar olduğu gibi, ailesini seküler yapıda olduğunu ifade edenler de olmuştur. Çeşitlilik konusunda çok dilli büyüme de paylaşılmıştır.

“Babam imamdı. Annem ev hanımı. Türkçeyi halen tam çözemedi zaten. Türkçeylen Zazacanın ev içinde cümle, kim hangi dille başlarsa devam ettiği, buna bir de Kürtçeyi ekleyebiliriz. Annem Kürtçe'de bilirdi. Üç dilin aynı anda havada uçuştugu ama Zazaca'nın hâkim olduğu Türkçe'ile desteklendiği bir konuşma dilinin olduğu, babanın dini otoritesinin yanında babalık figürü ile çocuklarını büyüttüğü, iletişimini, ikili ilişkilerini çok canlı tuttuğu, beraber küçük çocuğu ile oyun oynadığı, işte omuzuna aldığı, sırtında taşıdığı bir çocukluk dönemi yaşadım. Severim çocukluğumu.” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

Çok dilliliğin olumlu getirilerinin yanı sıra anadilini rahatça kullanılamadığı bir çocukluk dönemi geçirenler olduğunu ifade edenler olmuştur. Çocukluklarında yoğunlukla Kürtçe olmak üzere anadilinden dolayı ötekileştirilen, marjinalleştirilen ve ayırımcılığa maruz kalan katılımcılar arasında bunun o dönemlerde iletişimde zorlanmalarına ve içe kapanmalarına neden olduğuna işaret edenler olmuştur.

“Travmatik olarak görmemin temel nedenlerinden biri de belki en çok şuydu. Televizyonu 7 yaşında tanıdım, ilkokula giderken. Ben 7 yaşında, okul ve televizyon, ikisiyle birlikte Türkçe öğrenmeye başladım. 7 yaşına kadar ben hiç Türkçe bilmiyordum, evde de televizyon olmadığı için. Zaten köyde de tamamen Kürtçe. Kapalı bir toplum, Y'ya geliş gidişlerin olmadığı bir dönem. Kadınlar bile doğumu köyde yapıyorlar, Y'ya geliş gidiş yok. Böyle bir kapalı toplumdaki bir anda şehir hayatına geçiyorsun. İlkokulda ben sınıfın en başarılısıyken 5 yıl boyunca, bütün diğer çocuklara sorar hoca, en son, “X, tamam, sen söyle” pozisyonundan Y'ya geliyorsunuz. Ben, ortaokulu şununla geçirdiğimi hatırlıyorum. Hayatımda en travmatik olarak tanımladığım 3 tane ardışık sorun vardı benim için. Konuşmaya başlayınca genizden, daha gırtlaktan, direkt konuşmaya başladığında ilk soru geliyor öğretmenden; “Nerelisin?” Y'li. Oradan kurtardık. Neresinden; Haymana. Üçüncü ölümcül soru geliyor; Kürt müsün? Bu soruların beni o kadar olumsuz etkilediğini hatırlıyorum ki ortaokul döneminde. Lisede biraz daha bunu aştım. Hem Türkçem geliştiği için aştım, hem daha kendim olmaya başladım. Ama ortaokulda, kabuğuna çekilmiş, mümkünse hiç konuşmamaya çalışan biriydim. Türkçe dersi oluyor, cevap vermeyeceksin; çünkü söylediğinden ziyade ses tonuyla ön plana çıkıyorsun. Konuşmamaya çalışıyordum mesela, mümkün olduğunca az konuşmaya çalışıyordum. Derse katılım sağlayacaksın, biliyorsun, ama konuşursan... Her öğretmen bunu sordu. Sosyal çevremden, arkadaşlardan da çok soran oldu, “Nerelisin, Kürt müsün?” falan diye. Ki, o dönemlerde Kürt olmak çok rahat ifade edilebilen bir şey değildi...” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Katılımcıların çocukluk dönemine dair değerlendirmelerinde göç, kapalı kültür ve muhafazakarlığın zorlayıcı olduğuna dair değerlendirmeler de bulunanlar olmuştur.

“Aslında böyle Türk filmlerine benzer, çok dillendirilmemiş, ama daha az travmatik denilebilecek, özellikle bu 80’lerdeki göçün çok arttığı döneme tekabül eden bir tipik Anadolu aile yaşantısına örnek. İç öç almasına rağmen, bizim köyün de şöyle bir handikabı vardı: X’nin (il) köyü olmasına rağmen, Kürt köyü olması nedeniyle, herhangi bir köyde yaşayan insandan farklı olarak, şehir yaşantısına kültürel anlamda çok taban tabana farklı olan bir kültürel yapısı var. Aşırı muhafazakâr, dinin egemen olduğu, sosyal toplumsal kuralların çok daha ağır olduğu, egemen olduğu bir kültürel yapı. Buradan, şehir hayatından sonra, üniversitede, şu anda mesela, o çok sevdiğim çocukluk yaşantımın geçtiği köyün kültürüyle kendimi çok uzak hissediyorum, hatta yadırtıyorum, yadırgıyorum; ama orada kalsaydım, ben böyle düşünmeyecektim. Kente gelme, okula devam etme, sosyal hizmet gibi bir bölümü okumuş olmak, belki bütün bunlar ve kişisel deneyimler, çocukluğumdaki bakış açısından çok çok farklı bir pozisyona getirdi.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Araştırma öznelere göre çocukluk dönemlerinde ekonomik ve siyasi nedenlerle göç eden veya yerinden edinilenler olduğu gibi yerinden edinilen tanıklık edenlerin de olduğu görülmüştür.

“Mahallenin çoğu göçtü, Y’den göç etmişti. Ya köyleri boşaltılmıştı ya da kendi akrabalarıyla kavga etmiş ve dolayısıyla Z büyük bir şehir değil ama şehir, bunlar da köyden gelmişti. Bir sürü uyum sorunu yaşanmıştı mesela...” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

Çocukluklarında eşitlikçi ve demokratik aile yapısında olduklarına dair paylaşımlar yapanlar olmuştur.

“Rahmetli babam son derece demokrat bir insandı. Aileyle ilgili bir şey olacağı zaman hepimize sorardı, ortak karar alırdık yani. Bize sorardı; iki kardeşim var, üç evladını ve annemi, bir de kendisi, hepimizi toplar, konuşur, ona göre karar verirdi. Yani onun dediği olmayabilirdi de, her zaman onun dediği olacak diye bir şey yoktu...” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

Bunun yanı sıra bu ve benzer paylaşımlarda ailedeki eşitlikçi ve demokratik yapıyı belirleyen konusunda ağırlıklı baba figürüne anlam yüklenildiği görülmüştür. Annenin ise daha çok koruyucu ve kollayıcı özelliğine dair paylaşımlar öne çıkmıştır.

“Yazıyı verdim, okuyamadı. Sonra babama sordum, “Annen okuma yazma bilmiyor ki oğlum” dedi. Ama harfleri tanıyor. Harflerden, o semtin ismini biliyor, öyle gidiyordu. Yıllar sonra babama sorduğumda, “Sizin başarınızın sebebi o” dedi. Muhtemelen babam ona onu öğretmiş, yani “Çocuklar eve geldiğinde, bugün neler yaptın diye sor, onlar sana anlatır” diye. Kardeşler, hepimiz gelir, derste neler gördüysek annemize anlatırdık. Yazık, kadın sabırla dinlerdi onu. Meğer bize tekrar yaptırıyormuş. Tekrar da öğrenmenin çok büyük bir parçası. Öyle öyle hepimiz, 4 kardeş hepimiz üniversitelerimizi okuduk. Bunda annemin payı çok büyük. O yüzden, o emeği yadırtamayız.” (SHU 15, 1986: 32/10, E)

Çocukluk dönemindeki aile yapısı, anne veya kadının konumuna dair tanımlamalarda yerel özelliklere atıf yapanlar olmuştur.

“Tutucu ve muhafazakardırlar normalde ama aynı zamanda diğer insanlara göre demokratik ve Karadenizli kadını daha dirayetli buluyorum. Öyledir. Ya da benim ailem öyledir diyebilirim. Yani çok fazla ezik kadın çıkmaz pek.” (SHU 11, 1983: 35/35, K)

SHU 16 çocukluk döneminde anadil, etnik köken ve Kürt sorununa yönelik hâkim olan yaklaşımın günlük yaşama ve okul ortamına yansımalarına dair deneyimlerini ve değerlendirmelerini paylaşmıştır.

“... O dönemde Kürt olmak saklanması gereken bir şeydi. Yanılmıyorsam, Kürtçe konuşma yasağı bile 87’de, Özal zamanında kaldırıldı gibi aklımda kalmış. Fiilen belki yoktu, ama çok hissettirilmemesi gereken bir şey olduğunu hatırlıyorum. Hatta bir öğretmenim de yine ortaokulda, kardeşimin yanındaki arkadaşıyla tartışması var, yer tartışması. İkisini çağırıp, “Niye tartışıyorsunuz?” falan muhabbetinden sonra, öbür çocuğa, “Otur yerine ayı” dediği, A’ya (Arkadaşından bahsediyor) da “Sen de otur pis Kürt” ifadesi. Bunu yaşadık, bütün sınıf yaşadı bunu. Yani pis Kürt olmamak, pis Kürtlükten çıkmak gerektiği anlayışıyla geçirdiğimi hatırlıyorum. Tabii, çok öfkelenirdim. Şimdi baktığım zaman, insanların etnik yapılarından dolayı, PKK’dır, Kürt sorunudur falan, niye tepki koyduklarını, niye dağa çıkarlar falan, ben dağa çıkmadım, ama anlayabiliyorum.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Çocukluklarında yetişkinlerin kendilerinden beklentilerine dair kimi zaman zorlandıkları ve sıkışmışlık hissettiklerine dair paylaşımlarda bulunanlar olmuştur.

“Birden fazlaca sorumluluk, kaldıramadığın yani işte halen oyun oynamak istiyorsun, diğerleri gibi işte sokakta olmak istiyorsun falan ama evde işte yapılmamış işler, yıkanmamış. Annem işe gitmiş, bulaşıklar var, ben okuldan geldim, o bulaşıkları yıkamalıyım. Annem çok çalışıyor filan gibi böyle bir şeydi. Fazla gelen, taşıyamadığım.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Katılımcıların çocukluk yaşantılarına dair gerek kırsalda gerekse kentte yaşamaya dair deneyimleri olmuştur. Özellikle kırsalda hayvanlar ve bitkilerle bir arada yaşamın öğrettiklerine dair SHU 15’in paylaşımı aşağıdadır.

“Ameliyat bile yapardık biz, tavukları ameliyat ederdik. Annem öğretmişti bize. Tavuklar zehirlenirdi, komşular zehirli mısır atardı bahçelerine giren yabancı tavuklar için, o mısırı yediğinde bayılırdı tavuk. Annem hemen, “Oğlum, git, hemen babanın jiletini getir” derdi, tıraş jiletini getirirdim. Kursak deriz, midesi, boynunun altında. Orayı hemen yarardı, suyun altında orayı yıkardı, “İğne, iplik getir evden” derdi, iğne ve iplik getirirdim, dikerdi onu, hemen tavuk canlanırdı, koşmaya başlardı. Tavukları ameliyat ederdi annem. İneğimiz vardı mesela, köpek dişlemişti, el büyüklüğünde bir et parçasını koparmıştı arka budundan. Onu ağabeyimle beraber diktik. Suyu güzelce yıkadık orayı. Zaten hayvan acı çekiyor. Güzelce iplikle diktik ve hayvan iyileşti. Onu biz doğal yapardık. Şimdi ağabeyim cerrah. Köy ortamında bunlar normal şeyler, yani her şeyi öğreniyorsunuz. Mesela, baharda hayvanlar orantısız bir şekilde yeşil ot yediğinde hayvan şişer, karnı patlama derecesine gelir. Dedemin özel bir tığı vardı; onu ısıtırdı, karnının belli bir bölgesine batırırdı, fos diye oradan bir hava çıkardı, hayvan iyileşir, kalkar ayağa girerdi. Değilse, o gazın sıkışmasından ötürü ölürdü hayvan. Bunun gibi pek çok şeyi köy ortamında görme imkânınız oluyor doğal bir şekilde.” (SHU 15, 1986: 32/10, E)

Çocukluğun bir öğrenme süreci olduğuna dikkat çeken katılımcılardan bazıları çocukluğunda özellikle kırsalda oyun, merak veya çevresinde olağan karşılandığı için canlılara zarar veren davranışlar gösterdiğini paylaşmıştır. SHU 19, buna dair deneyimini ve sonrasında bir canlıya zarar vermesinden dolayı yaşadığı üzüntüyü aşağıdaki ifadelerle paylaşmıştır.

“Sapan yapıyorduk, sapanla taş atıyorduk kuşlara. Bir kere bir kuşu vurdum, çok üzüldüm, günlerce onun ıstırabını çektim. Yani sapan ben de atıyordum; ama onu düşüreceğimi, vuracağımı hiç düşünmemiştim. Ondan çok acı çekmiştim, onu hiç unutmuyorum. Ona tören yaptım, gömdüm onu falan, böyle bir şeyler yaşamıştım o tarihte, 9-10 yaşlarındayken.” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

Katılımcılardan bazıları memur çocuğu olmakla tayin nedeniyle sıkça adres değiştirdiklerini ifade etmişlerdir. Bunun avantajlarının yanı sıra sürekli hareketliliğin neden olduğu durumun uzun süreli veya kalıcı ilişkilerin oluşmasına engel olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcılardan bazıları çocukluk dönemlerine dair paylaşımlarda bulunurken değişen dönüşen çocukluğa, kuşak farklılığına, teknoloji, bilişim ve iletişim alanındaki gelişmelere tanıklık ettiklerini ifade etmişlerdir.

“Ben doğduğumda yoktu, ilkokul 1’e başlamamla televizyonla tanışmam bir oldu.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Katılımcıların çocukluk yaşantılarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına yansısı konusunda ise SHU 15’in değerlendirmesi aşağıdadır.

“Bunları küçüklüğümüzde görme imkânımız oldu. O yüzden de “çözümsüz sorun olmaz” diye bir şey vardır zihnimde. Yani mutlaka bir çözümü vardır, ama insanlar çözümünü bilemedikleri için zorlanırlar. Oysaki, onun çözümünü bilerseniz, o mutlaka bir çözüme kavuşur.” (SHU 15, 1986: 32/10, E)

4.1.4.2. Meslek Dışı İlgi Alanları

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki çalışmalar dışında ne tür ilgi alanları olduğunu öğrenmek ve bunların çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına yansımalarını anlayabilmek için araştırma öznelere mesleki çalışmalar dışındaki ilgi alanları

sorulmuştur. Araştırma öznelere göre çoğu mesleki çalışmalar dışındaki zamanlarında ilgilendikleri konuların mesleki çalışmalara paralel olduğunu ifade etmişlerdir.

“Meslek dışında... Aslında benim mesleki alanda yaptıklarım ile kendi hayatımdaki şeyler, böyle çok paralel giden şeyler. (SHU 18, 1991: 27/13, K)

Bununla birlikte görüşmeye katılan her bir sosyal hizmet uzmanının mesleki çalışmalar dışında kendine özgü ve çok çeşitli ilgi alanları olduğu görülmüştür. Her bir katılımcıda önceliği ve odağı değişebilen ilgi alanlarının; örgütlenme ve sivil toplum odaklı ilgi alanları, sosyalleşme odaklı ilgi alanları, bireysel olarak odaklanılan ilgi alanları ve yaşam alanı ile bağlantılı ilgili alanları olarak kümelendiği görülmüştür.

Örgütlenme ve sivil toplum odaklı ilgi alanları konusunda katılımcılardan çoğunun başta mesleki alanda olmak üzere örgütlenme çalışmaları içerisinde oldukları görülmüştür. Örgütlenme çalışmalarına değinenlerin çoğu Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği bünyesinde üye olduklarına, genel merkez veya şubelerinin yönetiminde görev almış olduklarına atıfta bulunmuşlardır. Bazıları sendikal çalışmalar içinde aktif olduklarını hatta sendika kuruculuğu yaptıklarını ifade etmiştir. Benzer şekilde dernek, vakıf, kooperatif, platform, festival gibi birlikte üretmeye dair örgütlenmelerin kuruluşunda yer aldıklarını paylaşanlar olmuştur.

“.. inandığım şeylerle ilgili katkı vermeyi severim. Sosyal hizmetlerde çalışan birisi olarak, sosyal hizmetler kurulurken 20-30 kişiden biriyim ben kurucu üye olarak.. Biz ilk 1000 kışur kişiyle o sendikayı kurmuştuk...” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

SHU 5 sivil toplum ve örgütlenme deneyimlerinin üniversiteden önce başladığı, lisans eğitimi sırasında sendikada çalışmaya başladığını, örgütlenmenin ve dayanışmanın güçlendirici olduğuna ve gerekliliğine işaret etmiştir.

“Valla mesleki çalışmalar dışında hep klasik hak savunucusuyuz. Sendika ile uzun süre ilgilendim.... daha üniversitede öğrenciyken sendikada çalışmaya başlamıştım... Dernek çalışmaları üniversiteye gelmeden önce vardı. Bir mesleğe pozitif etkisi, hayat boyu örgütlenmeye inandığımız için, bence pozitif etkisi olduğunu düşünüyorum... çalışma yaşamına başlayınca örgütlü olmak durumundasınız, sendika üyeliği. Okulu bitirmeyle koşut, dernek, mesleki dernek, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği... İşte sendika, dernek, efendime söyleyeyim, bunun dışında başka oluşumlar da var ama üye olmadan da olsa bir takım destek, yardım babında şey yaptığımız yerden.. Yani ihtiyaç halinde destek olunması gereken yerler oluyorsa destek oluyoruz.” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

Görüşmeye katılanlar arasında mesleki çalışmalarla yakın ilişkili olunan konularda (psikoloji, psikodrama, afet yönetimi vb.), birer hak sahibi olarak doğrudan öznesi olunan alanlarda (kadın hakları, işçi/ çalışan hakları vb.) veya kültür sanat gibi ilgi alanlarında (tiyatro, festival, edebiyat vb.) örgütlenmeler içerisinde bulunduğunu paylaşılanlar olmuştur.

“.. kendi merakımda, işte toplumsal olaylara bir ilgi duyup buralarda örgütlenmeyle ilgili çalışmalar yaptım. Sendika ya da dernek, meslek derneği ile ilgili faaliyetler içerisinde bulundum. Bir de kendi alanımızdaki kendi haklarımız için örgütlenme. İşte sendikacılık yaptım bir süre, halen de o tür şeylere uzak değilim. Bunların yanında her türlü şey; kadınların örgütlenmesi ile ilgili özellikle yani onun içerisinde hep oldum. Kendi kendimizin hakları için hem de müracaatçılarımızın çoğu kadın olduğu için. Hani çocuklarla çalışıyoruz ama kadınlarla da çalıştığımızı falan gördüm. Dolayısıyla böyle bu hak savunuculuğu ile ilgili hep yıllardır, işimizin dışında ama işimizin de bir parçasının, önemli bir parçasının bu olduğunu düşünerek hareket ettim... hak savunuculuğu ile ilgili hep yıllardır, işimizin dışında ama işimizin de bir parçasının, önemli bir parçasının bu olduğunu düşünerek hareket ettim” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Mesleki çalışmalar dışında başkalarıyla birlikte gerçekleştirilen ve sosyalleşme konusunda katılımcıların çoğu öncelikle arkadaşları ve yakınları ile iletişime geçtiklerini ve birlikte zaman geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

“Çok sevdiğim dost ve arkadaşlarımla birlikte zaman geçirmek yani. Onlarla konuşmak iyi geliyor ya insana. Sesini duymak, hal hatır sormak. Onlarla temas halinde olmak iyi geliyor bana. Dost ve arkadaşlar.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

“Hafta sonları arkadaşlarımla bir araya gelip didişmek babında kağıt oynamaktan hoşlanırsınız. Klasik kahve kültüründen farklıdır. Tamam, kahve gibi bir şeydir, ama aslında iletişimimizi sürdürüp şey yaparsınız.” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Görüşme yapılan sosyal hizmet uzmanlarının çoğu şehir içinde veya dışında gezmeyi, doğa içinde olmayı önemsediklerini, yaşamın içinde olmanın ve yeni yerler görmenin kendilerine iyi geldiğini ve bunun mesleki çalışmaları güçlendirici etkisi olduğunu paylaşmışlardır.

“Şehir dışı ayrı ama şehrin içinde, şehre yönelik gezmeleri de çok severim. Mesela Y'yu il) çok iyi bilirim ben. Mesleğimde bunun pozitif etkisini çok iyi gördüm. Yeni yerleşimlerin dışındaki birçok yeri çok iyi bilirim. Hani mesela Z'i (mahalle) çok iyi bilirdim ama yıkıldı hepsi. Böyle bir durum. Gezmeyi, gerçekten severim ve bir yerde oturup hani kalabalıkları izlemeyi şey yaparım. Hani hem işimle ilgili, çocuklarla ilgili çalışırken de öyleydi. Sokak çocuklarıyla çalışırken işte alan çalışmasına çıktığımız zaman, bir yerde oturduğunuzda bütün şehir akıyor önünüzden...” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

“Gezmeyi çok severim. Türkiye'de 81 ilin 75'ini gezdim, 6 tane görmediğim il kaldı. Onları da herhalde görürüz...” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

“Mesela yol üstündeki bir yerdeki yeşilliklerin arasında olmak, zeytinliklerin arasında olmak benim için çok farklı, ayrıcalıklı bir duygu.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Bireysel olarak odaklanılan ilgili alanları arasında katılımcıların felsefe, antropoloji, kültür, mitoloji, tarih, edebiyat gibi alanlarda okumaları önceledikleri görülmüştür. Bazı katılımcılar özellikle güncel haberleri ve gündemi takip ettiklerine vurgu yapmıştır.

“Antropoloji ve kültür ile çok alakam vardır. Yöresel araştırmalar yapmayı severim. Kültür araştırmaları yapmayı severim. Mitoloji ile, felsefeyle hep üniversite yıllarımdan beri, zaten çok yakından ilgilenirdim... (SHU 11, 1983: 35/35, K).

Katılımcılardan yazım, resim, müzik, fotoğrafçılık, sinema, tiyatro sahne oyunları gibi sanatsal alanlara yoğunlaşanlar bulunmaktadır. Bazıları edebiyatla ve yazmakla ilgilendiklerini şiir, öykü, deneme ve kitap yazdıklarını, dergi çalışmaları ve radyo gibi medya çalışmaları içinde olduklarını paylaşmışlardır.

“Meslek dışında aslında yazıyorum. Hani denemeler türü şeyler yazıyorum çok paylaşmasam da. Şiirler yazıyorum kendi çapımda. Ama son üç, dört yıldır daha çok insanların yaşamlarına tanıklığımla ilgili yazılara başladım...” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

“Öyküler, şiirler, şiir kitapları, fotoğraf albümleri, derken bugüne geldik.” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

“Saz denedim, koroda denemelerim oldu, en son erbaniye kadar geldim.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

“İlgi alanım, mesela festival çok merak ediyorum. Mesela youtube’da izliyorum, çok merak ediyorum. Uzunca bir süre oradan izliyordum çünkü daha ekonomik... konser takip etmeye çalışıyorum.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

“İyi film izlerim. Sık aralıklarla, hemen hemen haftada bir ya da iki olmak üzere film izlerim. Son dönemlerde yerli filmlerden nadir. Genellikle diğer ülkelerin yapımlarından çıkmış filmlerden haberdar olur ve izlerim.” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

Görüşmeye katılanların çoğu fiziksel olarak hareketli olunan etkinlikler içinde olduklarını paylaşmışlardır. Bunların egzersiz, yürüyüş, dans, yüzme, futbol, masa tenisi, voleybol, basketbol, kayak, dalış vb. alanlarda olmak üzere çok çeşitli olduğu görülmüştür.

“Yürüyüş yapmayı çok severim. Günlük 10 bin adımdan aşağı yürüyüşüm kolay kolay olmaz. Bazen 12-13 bin, 22 bine çıktığı günler olur; ama ortalama 10 bin adımın altına hiçbir zaman düşmem.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

“1 saat yüzyorum. Neden? Çünkü gün içinde olanları, kafamı boşaltmam gerekiyor ki, yeniden bir motivasyon sağlayayım, daha enerjik olabileyim. Sporu seviyorum... Dalışa

giderim hafta sonları, tüplü dalışa giderim. Trekking grupları var, onlara katılırım.” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

Bazı sosyal hizmet uzmanlarının ilgilendikleri spor dallarında profesyonel olarak da deneyimleri veya halen çalışmaları olduğu görülmüştür.

Sadece futbolu değil tüm sporları gerçekten. Ben zaten kendim profesyonel futbol da oynadım. Onun için seviyorum ama onun dışında bir basketbol, bir voleybol, tenis. Öyle vurdulu kırdılı sporların dışında, bokstur, karatedir falan onların dışında kalan sporların tamamına çok ilgim vardır.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Yaşam alanına bağlı ilgili alanları konusunda katılımcılar, başta evi birlikte paylaştıkları kişiler, kedi, köpek gibi evcil hayvanlar ve bitkilerle ilgilendiklerini ve evde yapmaktan hoşlandıkları işleri paylaşmışlardır.

“... çocuk sahibi olduktan sonra, çocuğun gelişim süreçleri biraz da sıkıntılı gidiyor. Öyle olduğu için, genelde çocukla ve eşimle, daha doğrusu evde vakit geçiriyorum. Ev derken, çocukla birlikte dışarı çıkmak, bir şeyler yapmak... yani daha fazlası yok.” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

“Ben kedi beslerim. Şu aralar en büyük favorim, yapmaktan keyif aldığım şey, biraz da mecburi bir şekilde kedi besliyorum.” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

“... bahçeyle uğraşmayı severim. Aşı yaparım, fidanları budamayı bilirim. Hatta belki ilginç gelecektir, arabamda sürekli bağ makası bulunur. Ağaçların belli zamanlarda budanması gerekiyor. Özellikle meyveli ağaçların, çamların alt dallarının budanması gerekiyor ki, alttaki sararan otlar bir tutuştuğunda hemen çam yaprakları tutuşur ve yanar. O yüzden, çamların alt dallarının belli seviyede budanması gerekir. Eğer vaktim varsa, yolda herhangi bir ağacın dallarını budarım. “Bu adam ne yapıyor, deli mi?” derler, ama öyle bir değişik alışkanlığım var. Bitkiler benim için vazgeçilmez bir şey yani” (SHU 15, 1986: 32/10, E).

Katılımcıların yaşam alanlarında yemek, temizlik gibi ev işleri ile tamir, bahçe, el işi gibi onarım, bakım ve üretim işleriyle ilgilendikleri görülmüştür.

“Ev işleri yaparım; yani evcimenimdir, evi severim. Yemek yapmayı çok severim... eve gittiğimde tipik bir ev kadınıyım yani... Mesela kafam çok dolu olduğunda mutfığa girip ne bulursam pişiririm.” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

“Mekanik şeyleri tamir etmeyi severim, elektronik şeyleri tamir etmeyi severim. O, beni rahatlatıyor. En çok sevdiğim şey de, bozuk bir şeyi tamir edip birine hediye etmeyi severim. Bir yere atmışlardır, onu alırım, tamir ederim, birine hediye ederim. O, beni çok mutlu eder. Atılmış bir şeyi tekrar hayata kazandırmak beni gerçekten çok mutlu ediyor.” (SHU 15, 1986: 32/10, E)

“El işi yaparım sürekli. Yani muhakkak eve gidince o beynimi boşaltmak için çok işime yarıyor. Örgü dantel, birilerine bir şeyler örmek, bir şey yapmak falan gibi, onları sürekli yaparım.” (SHU 11, 1983: 35/35, K)

4.1.4.3. Ebeveyn Olma Durumu

Bir sosyal hizmet uzmanının ebeveyn olma durumunun çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına yansımalarını anlayabilmek için araştırma öznelerine ebeveyn olma durumları ile bunun uygulamalara yansımalarına dair değerlendirmeleri sorulmuştur.

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarından 19'unun ebeveyn, 4'ünün de ebeveyn olmadığı görülmüştür. Ebeveyn olanlardan 13'ünün bir, 5'inin iki, birinin ise üç çocuğu vardır. Görüşme yapılan tarihte ebeveyni olunan çocukların en küçüğünün 1,5 en büyüğünün 33 yaşında olduğu, çocuklardan çoğunun ise halen 18 yaşın altında olduğu görülmüştür. Araştırma öznelerinden birkaçı ebeveyni oldukları çocuklar dışında evlat edinme, koruyucu aile vb. gibi resmi yollarla olmasa da bakımına destek verdikleri çocuklar olduğuna da değinmiştir. SHU 15'in ebeveyni olduğu tek çocuğun bakımına destek verdiği çocuklarla birlikte büyüdüğüne dair paylaşımı aşağıdadır.

“Hiç tek çocuk olarak büyümedi o. Eşim de sağ olsun, uzun yıllar bana destek oldu, 8 tane çocuk büyüttük kendi çocuğumuzdan hariç. 4 tane kız, 4 tane erkek çocuk büyüttük. En son çocuğumuz da şimdi hakim oldu... Farklı bir şey...” (SHU 15, 1986: 32/10, E)

Araştırma özneleri çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının niteliği ile sosyal hizmet uzmanının ebeveyn olması konusunda bir değerlendirme yapmaktan ziyade ebeveyn olma deneyiminin çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kimi zaman kolaylaştırıcı kimi zamanda zorlayıcı olduğuna dair deneyimlerini paylaşmışlardır. Bu bağlamda katılımcılar, çocuklarla sosyal uygulaması yürütmek için ebeveyn olma durumunun mesleki anlamda bir gösterge olarak değerlendirilemeyeceğine işaret etmişlerdir.

“Profesyonel meslek hayatı çocuk sahibi olmakla bağlantılı değil. Çocuk sahibi olmadan da çocuk odaklı yaklaşabilen, çocuğu doğru anlayabilen sayısız kişi ve meslektaşım var... Eğer çocuğa insan olarak saygı duyuyorsa karşıdaki kişi, çocuk sahibi olup olmaması bir şey ifade etmiyor. Çünkü onu zaten birey olarak görüyor ve birey olarak görüp insan olarak saygı duyduğu için zaten gereğini yapıyor. Yani çocuk sahibi olması bir artı avantaj değil bence burada, öyle düşünüyorum.” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

“Etkilemez. O çok ayrı bir şey. Hatırlarsanız, Çocuk Koruma Kanununun çıkarılma süreçlerinde de çalışmalara kulak kabartıp biraz fikirler oluşturulmuştu. Şu kadar yıl çalışmış olmak, çocuğu olması falan. Profesyonel insanlar için dünyanın hiçbir mesleğinde böyle bir şey yoktur... “Çocuğunuz yok, evli değilsiniz; siz anlamazsınız” falan. Yani böyle bir şey değildir. Kanseri hastası olan bir sürü doktor var, yani insan hayatını kurtaran. Cinsiyet ve şeyle ilgili bir şey değildir bu. Profesyonellik başka şey.” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

Katılımcılar gerek toplumsal boyutta gerekse çalıştıkları çocukların ailelerinde sosyal hizmet uzmanının bir çocuğun ebeveyni olması durumunda çocuklarla daha iyi çalışma yapılabileceğine dair yüklenen anlama eleştirel değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Çocuğu olduğunda uygulamalarının değişmediğini paylaşan SHU 5'in paylaşımı aşağıdadır.

"... çocuğunuz yok ne anlayacaksınız bu işlerden demişti. Ben çok inanmıyorum buna. Bunun niyetle ilgili olduğunu düşünüyorum. Yani çocuğum olduktan sonra, çocuklarla daha iyi iletişim kurmadım ben. Öncesinde de kurabiliyordum zaten. Hiç sıkıntım olmadı bu anlamda..." (SHU 5, 1998: 20/20, E)

SHU 1, çocuklarla çalıştığı için uygulamalar sırasında karşılaştıkları kişilerin çoğunlukla onun bir çocuğun ebeveyni olduğunu düşündüklerini paylaşmıştır.

"... mesela müracaatçılarımızla, ebeveynlerimizle görüşürken, böyle çocuklar için, onları anlamak için görüştüğümüzü hissettiriyoruz ya, doğal olarak şöyle şeyler; "mutlaka siz de annesinizdir" diye yani, yaşıyoruz, konumuz gereği mutlaka annesinizdir diye tahmin yürütürler..." (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Benzer bir şekilde SHU 22'nin paylaşımı aşağıdadır.

"Mesela, ondan önce ben yuvada müdürlük yaparken, bana şöyle bir soru sordular: "Sizin çocuğunuz var mı?" Bunu gönüllülerden birileri sordu. "Yok" dedim. "Hayret" dedi. "Niye?" dedim, "Davranış kalıbınızla ilgili" dedi." (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Hizmetten yararlananların veya ilgili kişilerin sosyal hizmet uzmanını tanımaya yönelik sordukları sorular arasında resmi nikah bağı olup olmadığı, bir çocuğun ebeveyni olup olmadığının geldiğini, bu soruların veya çocuğu olmamasının bir ağırlık hissettirmedigine dair SHU 4'un paylaşımı aşağıdadır.

"Bu soru çok sembolik bir şey. Çok sembolik bir şey yani yüzük takıyorum. Ama bundan önce yüzük de yoktu, hep bana senin çocuğun var mı? Seni evde bekleyen karın var mı diye, müracaatçılarım sorardı. Ben bu sorunun ağırlığını hiç hissetmedim. Yani, olmasın. Çocuğumun olması bana ayrı bir şey vermiyor, yani bir ampul yakmıyor... Bu bilgi meselesi, bunu anlamak için illa çocuk sahibi olmaya gerek yok..." (SHU 4, 2011: 7/7, E)

Yukarıdaki alıntılar ışığında ebeveyn olup olmama konusundaki değerlendirmelerin uzmanın cinsiyeti ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Nitekim toplumsal cinsiyet rollerinden beklentilerin kalıplaştığı toplumlarda anneliğe yüklenen anlam nedeniyle kadınlardan çocuk yapma beklentisinin etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma öznelерinin, sosyal hizmet uzmanının ebeveyn olma deneyiminin çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını gözden geçirme konusunda fırsat verdiğine dair paylaşımları olmuştur. SHU 6 ebeveynlik deneyimiyle kendini değerlendirme fırsatı bulduğunu paylaşmıştır.

“Ben geç çocuk sahibi olan birisiyim... kendim evde bir çocuk büyütürken çok daha naif ve çok daha özenli davranmak gerektiğini, bir sürü yanlış yaptığımızı, aslında öyle doğru yaptığımızı sanarak falan, tekrar düşünmeye başladım. Tekrar gözden geçirdim diyebilirim kendimi. Kendi açımdan. Kendi çocuğum için istediğim her bir şeyin ne kadar bir bencillik olduğunu, aslında diğerlerinin buna ulaşamadığını biliyorsun ya, böyle bir tür suçluluk, evde çocuk besler, büyütürken yaşadığımı da itiraf etmeliyim bir taraftan” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Çocuklarla çalışmanın kendi ebeveynlik deneyimine katkısına değinen SHU 9’un paylaşımı aşağıdadır.

“Aslında çocuklarla çalışıyor olurken kendi çocuğunuzun durumunu irdelemek daha rahat oluyor. Yani aile ortamındayken şanslı sayıyorsunuz kendi çocuğunuz. Bunu açıkça söyleyeyim. Bir de çocuk sorun alanlarıyla uğraştığımız için bunları görüyorsunuz. Kendi çocuğunuzun şanslı olduğunu da görüyorsunuz. Ama bazen de çok şanslı saydığınız kendi çocuğunuz aslında kurumları gördüğün çocukların daha çok tecrübe sahibi olduğunu da görüyorsunuz. Mesela daha fazla faaliyetlere katılabiliyorlar.” (SHU 9, 1991: 26/17, E)

SHU 8 ebeveyn olmanın çalışmakta olduğu çocukların ihtiyaçlarına karşı duyarlılığının gelişebildiğine dikkat çekmiştir.

“... Kendi çocuğunuz olup da evde hasta ateşi olduktan sonra bir çocuğun ateşi varmış uyarısı size anlamlı geliyor. Öbür türlü, o zaman kadar çok bir empati kuramıyorsunuz. Ateşi er geç geçer gibi ama kendi çocuğunuz ateşlendiğinde nasıl panikliyorsanız nasıl üstüne düşüyorsanız hani bu belki bende böyle, bir başkasında değil.” (SHU 8, 1984: 35/35, E)

SHU 17 de ebeveyn olduktan sonra çalıştığı çocukların ihtiyaçlarına dair değerlendirmede kendi çocuğu ile bağ kurduğuna dikkat çekmiştir.

“Ben çocuk sahibi olmadan önce yaptığım evlat edinme incelemelerinde çok böyle mekanik, hani iki kere iki dört eder mantığıyla baktığımı, değerlendirdiğimi; ama çocuk sahibi olduktan sonra şöyle bir bağlantı kurma fırsatını bulduğumu fark ettim. Ben şöyle diyordum mesela: “Öyle bir şey oldu ki, benim çocuğum evlat edinilmek zorunda olan bir çocuk haline geldi. Çocuğumun şu ailenin -yani o müracaatçı ailenin- yanında evlatlık olarak, onların çocuğu olarak büyümesini ister miydim, istemez miydim?” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

“Duyarlılığı artırıyor bence... Ama çocuk olduğunda belki biraz daha ayrıntıcı olabiliyorsunuz, ayrıntılara özen biraz daha fazla olabilir. Ama bu aslında çocuk sahibi olup olmamakla çok da ilgili değil, kişilik özellikleriyle ilgili bence...” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

Katılımcılardan ebeveyn olmanın, çocuklarla çalışmaları güçlendirmeye katkısı olabileceği gibi zorlaştırılabileceğine yönelik değerlendirmede bulunanlar olmuştur.

“Süreç içinde, zaman içinde, bunun adını deneyim mi demek gerekir ya da çocuk sahibi olmak mıdır çok emin değilim ama çocuk sahibi olanların çocuklarla ilgili değerlendirmelerde bazen çok objektif olabildikleri gibi bazen o profesyonel çizgiden kayabildiklerini ve empati ilişkisi sempati ilişkisine dönüştüğünü de görebiliyorum. O yüzden biraz tereddütlüyüm o konuda. Hani bu olumlu da olabiliyor, profesyonel çizgiyi daha güçlendirme açısından ama bazen de sempati ilişkisine dönüştüğü için de olumsuz da olabiliyor” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

“... Çocuk olduktan sonra, yani kendi çocuğum olduktan sonra biraz daha duygusal bakabiliyorum. Ama yine yargılayıcı olmamaya çalışıyorum, çok da uygun bulmuyorum onu.” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

Ebeveyn olma özelliğinden çok objektif ve profesyonel olmaya dikkat çekilmiştir.

“Biyolojik ebeveyn olmak mı? Hayır. Çok önemli değil bence. Objektif olmak ya da objektif diyelim. Duygusallık. Tabii bu profesyonelliği ne kadar hayata geçirdiğimizle bağlı da. Böyle biraz duygusal yaklaşıtlarını görüyorum profesyonellerin –ebeveyn olanların- ebeveyn gibi yaklaşıtlarını görüyorum. Bu duygusallık, bu duygu yükü zaten bizde de var...” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

“Yani sempatik davranıp aynı şey benim çocuğuma olsa ne yapardım, ne olabilirdi diye düşündüğünüz zamanlar olabiliyor. Yani bazen olumlu, bazen olumsuz olabiliyor. Duygu uyandırabiliyor insanda.” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

Görüşmeye katılan ve ebeveyn olan sosyal hizmet uzmanlarında bazıları da çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları içinde bulunmalarının kendi çocuklarına ayırdıkları zaman ve ilgiyi olumsuz etkilediğine dair değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

“Özellikle çocuk alanında çalışan sosyal hizmet uzmanının çocukları için bir dezavantaj bile olabiliyor.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

“Çocuğuma sormak lazım bunu. Çocuğuma sorduğumda da bana şöyle söyleyecek. Keşke diyor, sokak çocuğu olsaydım diyor. Benle daha çok ilgilenirdin. Onunla da çok ilgilendik.” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

“Ben kreşte ilk çalışmaya başladım hamile kaldım. Hakikatten bütün çalışmalarına, meslek hayatım boyunca da böyle bir süreçte bana hem çok katkısı olmuş hem de hem öğretici, hem eğitici olmuş. Aynı zamanda çocuğa haksızlık ettiğim zamanlar da olmuştur.”

“Ben kendi çocuğumdan birkaç defa duymuştum, o beni çok etkilemişti. “Baba, sen çocukları benden daha çok seviyorsun” demişti ki, o beni çok etkilemişti. Yani çocuğun gözünde öyle bir intibaa sebep olmuşuz. Mesela, çocuk hastalandığında, o zaman sevk kağıdı almak için yurda getirdim. Yurdu yanında sağlık ocağı vardı. Yurda gelinceye kadar elimden tutarak gelirdi çocuk, yurda geldiğinde elimi onun elinden çekerdim, istemsiz olarak çekerdim. Çocuk bunu hissedermiş. Sonra bir gün dedi ki, “Baba, niye yurda gelince elimden niye tutmuyorsun?” dedi. “Oğlum, bak, onların anne-babaları

yok, onlar kıskanıyorlar. O yüzden elimi çekiyorum” dedi. Çocuk ondan çok etkilenmişti. Şimdi yaşı büyüdü, anlıyor. Bizim çocuklar anneli, babalı çocukları çok kıskanıyorlar...(SHU 15, 1986: 32/10, E)

4.1.4.4. Tartışma

Sosyal hizmet uzmanlarının bazı kişisel yaşantılarının uygulamaları bağlamında neler anlattığını anlamaya yönelik olarak katılımcıların çocukluk yaşantıları, meslek dışı ilgi alanları ve ebeveyn olma/olmama durumları ele alınmaya çalışılmıştır.

Çocukluk yaşantıları konusunda sosyal hizmet uzmanlarının her birinin apayrı çocukluk deneyimleri olduğu görülmüştür. Çocukluklarına dair paylaşımların çoğu okul öncesi döneme veya ilkokul dönemine dair olmuştur. Çocukluk döneminden bahsederken katılımcıların kimi zaman gülümseyerek kimi zaman da hüznle aktarımları olduğu görülmüştür. Birbirine tezat duygu ve deneyimlere rağmen katılımcıların kendi çocukluk deneyimlerinin bugüne kadar yaptıklarına zemin olduğunu düşündükleri görülmüştür.

Çocukluk deneyimlerine dair aktarımlarda oyun, mahalle kültürü, çocuklar arasındaki dayanışma kültürü, sınırları zorlama, yapabilirlikleri çoğaltmaya dair yaptıklarını heyecanla paylaşımlar olduğu görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının çocukluk yaşantılarında yoksulluk, etnik ve cinsiyet temelli olarak çeşitli alanlarda ayrımcılığa maruz kalma; toplumsal olaylar, ekonomik ve siyasi nedenlerle göç veya yerinden edinme -veya buna tanık olma-, çevrelerindeki yetişkinlerden veya akranlarından yönelen şiddet, otoriter aile motifleri, yatılı eğitim deneyimlerinde zorlanma ve yalnız hissetme, erken yaşta fazla sorumluluk almak durumunda kalma, çalışmak zorunda kalma, özellikle kız çocuğu olarak toplumsal cinsiyet kalıplarına sıkıştırılmış olma, kapalı kültür ve muhafazakarlık, ana dil kullanımı vb. nedenlerle çocukluk döneminde zorlandıkları durumlar yaşadıkları anlaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların bazılarının çocukluklarında yetişkinlerin kendilerinden beklentilerine dair kimi zaman zorlandıkları ve sıkışmışlık hissettikleri görülmüştür.

Katılımcıların çoğunun küçük yaşta tarım, hayvancılık veya ticaret gibi çok çeşitli alanlarda -çevrelerindeki yetişkinlerin- çalışma hayatına ve ev içi işlere katkı vermiş olduğu görülmüştür. Bazıları ise satış veya imalat yapan bir yerde resmi olmadan bir süre çalışmış veya sakız, çekirdek, hurda, su vb. satışı yaparak harçlığını çıkartmıştır. Küçük yaşta çalışma ve para kazanma deneyimi olanların çoğunun bunu kendi istekleri ile değil yetişkinlerin baskılarından kendilerini korumak için yaptığı anlaşılmıştır. Buna rağmen küçük yaşta çalışma deneyiminin kendilerini çok güçlendirdiğini ifade ettikleri görülmüştür.

Çocukluk deneyimleri konusunda katılımcıların çocukluklarında içinde bulundukları ailelerin çok çeşitli olduğu görülmüştür. Geniş aile içinde olanların yanı sıra çekirdek aile içinde olanlar; çok sayıda kardeşi olanlardan tek çocuk olanlar; otoriter ve baskıcı ebeveyn tutumları ile karşılaşanların yanı sıra aile içinde eşitlikçi ve demokratik ebeveyn tutumları görenler olduğu görülmüştür. Aile yapısını inançlı olarak tanımlayanlar olduğu gibi ailesinin seküler yapıda olduğunu ifade edenler olmuştur.

Aile yapısını tanımlayıcı özelliklerin betimlenmesinde baba figürünün öne çıktığı, annenin ise daha çok koruyucu ve kollayıcı özelliğine anlam yüklendiği görülmüştür. Ayrıca aile yapısı ile anne veya kadının konumuna dair betimlemelerde yerel özelliklere (Karadeniz kadını olmak gibi) atıf yapanlar olduğu görülmüştür.

Katılımcılardan bazılarının çok dilli büyüdüğü ve anadilini rahatça kullanamadıkları bir çocukluk geçirdikleri görülmüştür. Yoğunlukla Kürtçe olmak üzere anadilinden dolayı ötekileştirilen, marjinalleştirilen ve ayrımcılığa maruz kalan katılımcıların o dönemlerde özellikle okulda iletişim kurmakta zorluk yaşadıkları ve içe kapandıkları anlaşılmıştır.

Katılımcıların bazıları çocukluk yaşantılarını kırsalda, bazıları da kentte geçirmiştir. Kırsalda yaşamın hayvanlar ve bitkilerle bir arada yaşamaya dair öğrettiklerini paylaşanlar olmuştur. Çocukluğun bir öğrenme süreci olduğunu hatırlatıp o dönemde oyun, merak veya çevresinde olağan karşılandığı için canlılara zarar veren davranışlar

gösterdiğini ancak sonrasında bir canlıya zarar vermekten dolayı yaşadığı üzüntüyü dile getiren bir katılımcı olmuştur.

Katılımcıların bazılarının “memur çocuğu” olarak sıkça adres değiştirdikleri görülmüştür. Bunun avantajlarının yanı sıra sürekli hareketliliğin neden olduğu durumun çocuk açısından uzun süreli veya kalıcı ilişkilerin oluşmasına engel olabileceği düşünülmektedir.

Katılımcıların, çocukluk dönemlerine dair paylaşımlarında değişen dönüşen çocukluğa, kuşak farklılığına, teknoloji, bilişim ve iletişim alanındaki gelişmelere tanıklık ettikleri görülmüştür.

Katılımcıların, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında yer yer kendi çocukluk yaşantılarıyla veya tanıklıklarıyla benzerlikler gösteren çocuklarla karşılaştıkları ve uygulama yürüttükleri görülmüştür. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanının çalışma yürüttüğü çocuklarla benzer yaşantı veya tanıklıkları olmasının uygulamalarda kolaylaştırıcı olabileceği gibi çözümlenmemiş travmaları tetikleyebileceğinin göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının bir dönem çocuk olduğunu göz önünde tutmasının uygulamayı kolaylaştırdığı ve güçlendirdiği görülmüştür.

Meslek dışı ilgi alanları konusunda sosyal hizmet uzmanlarının her birinin mesleki çalışmalar dışında kendine özgü ve çok çeşitli ilgi alanları olduğu görülmüştür. Her bir katılımcıda önceliği ve odağı değişebilen ilgi alanlarının; örgütlenme ve sivil toplum odaklı ilgi alanları, sosyalleşme odaklı ilgi alanları, bireysel olarak odaklanılan özel ilgi alanları ve yaşam alanı ile bağlantılı ilgili alanları olarak kümelendiği görülmüştür.

Örgütlenme ve sivil toplum odaklı ilgi alanları konusunda katılımcılardan çoğunun başta mesleki alanda olmak üzere örgütlenme çalışmaları içerisinde oldukları görülmüştür. Örgütlenme çalışmalarına değinenlerin çoğu Sosyal Hizmet Uzmanları

Derneği'ne üye olduklarına, genel merkez veya şubelerinin yönetiminde görev almış olduklarına atıfta bulunmuşlardır. Bazıları sendikal çalışmalar içinde aktif olduklarını hatta sendika kuruculuğu yaptığını ifade etmiştir. Benzer şekilde dernek, vakıf, kooperatif, platform, festival gibi birlikte üretmeye dair örgütlenmelerin kuruluşunda yer aldıklarını paylaşımlar olmuştur.

Sivil toplum ve örgütlenme deneyimlerine lisans eğitiminde önce, lisans eğitimi sırasında veya sonrasında başlayanlar olduğu görülmüştür. Bu alanlarda var olmanın güçlendirici olduğunu ve dayanışmanın gerekliliğini vurgulayanlar olduğu görülmüştür.

Katılımcıların sivil toplum ve örgütlenme deneyimlerinin mesleki çalışmalarla yakın ilişkili olunan konularda (psikoloji, psikodrama, afet yönetimi vb.), birer hak sahibi olarak doğrudan öznesi olunan alanlarda (kadın hakları, işçi/ çalışan hakları vb.) veya kültür sanat gibi ilgi alanlarında (tiyatro, festival, edebiyat vb.) olduğu görülmüştür.

Katılımcıların örgütlenme deneyimleri sosyal hizmet uzmanlarının, insan hakları savunuculuğu konusunda farklı alanlarda etkin olduklarını göstermektedir. Hem başka kişi ve grupların hem de kendi haklarını savunma konusunda çeşitli örgütlenmeler içerisinde oldukları anlaşılmıştır. Bu bağlamda sosyal hizmetin doğası gereği insan hakları mesleği olduğunu hatırlamakta fayda vardır (IFE, 2015, s. 9).

Mesleki çalışmalar dışında katılımcıların arkadaşları ve yakınları ile iletişime geçtiklerini ve birlikte zaman geçirdikleri görülmüştür. Çoğu şehir içinde veya dışında gezmeyi, doğa içinde olmayı önemsediklerini, yaşamın içinde olmanın ve yeni yerler görmenin kendilerine iyi geldiğini ve bunun mesleki çalışmaları güçlendirici etkisi olduğunu paylaşmışlardır.

Katılımcıların felsefe, antropoloji, kültür, mitoloji, tarih, edebiyat gibi alanlarda okumaları önceledikleri, bazılarının özellikle güncel haberleri ve gündemi takip ettikleri görülmüştür.

Katılımcıların yazım, resim, müzik, fotoğrafçılık, sinema, tiyatro sahne oyunları gibi sanatsal alanlara yoğunlaştıkları görülmüştür. Bazıları edebiyatla ve yazmakla

ilgilendiklerini şiir, öykü, deneme ve kitap yazdıklarını, dergi çalışmaları ve radyo gibi medya çalışmaları içinde olduklarını paylaşmışlardır.

Katılımcıların çoğunun fiziksel olarak hareketli olunan etkinlikler içinde olmayı önceliklendirdikleri görülmüştür. Bunların egzersiz, yürüyüş, dans, yüzme, futbol, masa tenisi, voleybol, basketbol, kayak, dalış vb. alanlarda olmak üzere çok çeşitli olduğu görülmüştür. Bazı sosyal hizmet uzmanlarının ilgilendikleri spor dallarında amatör olarak da deneyimleri veya halen çalışmaları olduğu görülmüştür.

Yaşam alanına bağlı ilgili alanları konusunda katılımcılar, başta evi birlikte paylaştıkları kişiler, kedi, köpek gibi evcil hayvanlar ve bitkilerle ilgilendiklerini ve evde yapmaktan hoşlandıkları işleri paylaşmışlardır. Katılımcıların bazılarının yaşam alanlarında yemek, temizlik gibi ev işleri ile bazılarının da tamir, bahçe, el işi gibi onarım, bakım ve üretim işleriyle ilgilendikleri görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki çalışmalar dışındaki ilgilerini aktarım biçiminin ve çeşitliliğinin, uzmanların kendilerine zaman ayırma konusunda istekli ve özenli olduklarını göstermiştir. Bu bağlamda kimi zaman zor ve ağır olabilen çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının ağırlığını azaltabildikleri ve aynı zamanda bu alandan aldıkları gücü çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına taşıyabildikleri görülmüştür. Nitekim katılımcıların ilgi alanları arasında fiziksel, bilişsel ve psikolojik açıdan kişiyi sağaltıcı, güçlendirici; kişinin başa çıkma yollarını çeşitlendiren konu ve yöntemler olduğu görülmüştür.

Sosyal hizmet uzmanlarının ilgi alanlarının çoğunlukla bireysellikten öte birlikte üretime ve hareket etmeye odaklandığı, karşılaşmalara ve yeniliklere açık olduğu görülmüştür. Katılımcılardan bazıları ilgi alanlarıyla ilgili yapabilirliklerin ve erişimin teknolojinin gelişimi ve olanaklarıyla arttığına bazen ise ekonomik güç ile ilişkili olduğuna dikkat çekmiştir.

Katılımcıların mesleki ilgi alanları dışında doğa ve diğer canlılara alan açma ve saygı konusunda duyarlılıklarının yüksek olduğu görülmüştür. Bunun da tek başına sağaltıcı

ve güçlendirici olduğu ayrıca sosyal hizmet alanında bir arada yaşam ve ekolojik haklara dair tartışmaların gündemleşmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Ebeveyn olma durumları konusunda sosyal hizmet uzmanlarından çoğunun ebeveynlik deneyimi olduğu görülmüştür. Katılımcılar ebeveyn olma deneyiminin çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kimi zaman kolaylaştırıcı kimi zamanda zorlayıcı olduğuna dair deneyimlerini paylaşmışlardır.

Katılımcıların gerek toplumsal alanda gerekse çalıştıkları çocukların ailelerinde sosyal hizmet uzmanının bir çocuğun ebeveyni olması durumunda çocuklarla daha iyi çalışma yapılabileceğine dair yüklenen anlama eleştirel değerlendirmelerde bulundukları görülmüştür. Örneğin sosyal hizmet uzmanının kadın olması durumunda toplumsal cinsiyet rollerinden beklentilerin kalıplaştığı, kadına ve anneliğe yüklenen anlam nedeniyle kadın sosyal hizmet uzmanlarının ebeveyn olmasının beklenebildiği dile getirilmiştir.

Araştırma öznelere bazılarının ebeveyn olma deneyiminin çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını gözden geçirme konusunda fırsat verdiğini, çocuklarla ilgili duyarlılığın arttığını, çalıştığı çocuklar ve kendi çocuğu arasında bağ kurduğunu ifade etmiştir. Bazıları da ebeveyn olmanın çocuklarla çalışmaları zorlaştırabildiğini, kendi çocuklarına ayırdıkları zaman ve ilgiyi olumsuz etkilediğini ifade etmiştir. Sonuç olarak ise katılımcıların çocuklarla çalışmalarda sosyal hizmet uzmanının ebeveyn olma özelliğinden çok objektif ve profesyonel olmasının önemli olduğu anlaşılmıştır.

4.2. Türkiye’de Çocuklarla Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarını Güçlendirme

Araştırmanın ikinci teması olan Türkiye’de çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirme başlığı iki alt tema altında ele alınmıştır. İlki, sosyal hizmet uzmanının değişim tahayyülü ile değişime dair olanaklar veya engellere odaklanan, çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulaması için sorgulanması önerilen konulardır.

İkincisi ise çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun güçlenmesine destek konusunda önerilerdir.

4.2.1. Çocuklarla Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulaması İçin Sorgulanması Önerilen Konular

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının paylaştıkları uygulama deneyimi ve değerlendirmelerinde çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını mümkün kılma ve uygulamalara zemin oluşturma konusunda önemli bir yeri olduğu düşünülen değişim tahayyülü ile değişim için olanaklar veya engeller başlıkları altında ele alınmaya çalışılmıştır.

4.2.1.1. Değişim Tahayyülü

Pek çok ve zorlu durumda çocuklarla sosyal hizmet uygulaması yürüten katılımcıların birer değişim eşlikçisi olarak değişim tahayyüllerinin, başka bir ifadeyle değişime dair hayallerinin veya zihinlerinde canlananların, sosyal hizmet uygulamaları için belirleyici olduğu düşünülmektedir. Sosyal hizmet, toplum dışında kalan ve güçsüz konuma getirilen kişilerle çalışıyor olmasıyla bağlantılı olarak bir umut mesleği olarak tanımlanmaktadır (Clark, 2017). Bu bağlamda katılımcılara “çocuklar için daha iyi bir dünya mümkün” cümlesinin kendilerine neler hissettirdiği veya düşündürdüğü sorulmuştur.

Katılımcıların çoğu, çocukların yaşamlarında onlar açısından olumlu değişiklik yaratabilme konusunda pek çok çalışma yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu konuda sorumluluk almanın, engeller olsa da mücadele etmenin hem kendimizi hem de birbirimizi güçlendirmenin, yetişkinlerin tahakküm ve belirleyici olma durumlarından vazgeçmelerinin ve süreçte çocuklarla birlikte hareket etmenin gerekliliğine dikkat çekmişlerdir.

“ .. bundan azade değilsin. Senin de bir şey yapman gerekiyor.... Ne yapabiliriz deme yani kafadaki düşünceyi bile değiştirmen bir sürü şeyi değiştirir... Herkesin yapabileceği bir şey varmış gibi anlıyorum ben, çocuklar için daha iyi bir dünya mümkün. Bu istersen Kant'çı bak, senin için bir ödev olsun. İstersen Aristocu erdem etiği olsun... Herkesin yapabileceği bir şey bu...” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

“Bunun için mücadele etmek lazım. İnanmak lazım önce. Tabii ki, çocukları da sürece dâhil etmeliyiz. Çocukların dâhil olmadığı bir süreçte başarı şansı da çok büyük değil. Daha iyi yaşayabileceklerini, daha iyi şeyler olabileceğini çocuklara da anlatılmalı. Çocukları da organize faaliyetlerin içerisine dâhil etmek lazım. Bence de mümkün yani.” (SHU 23, 1988: 28/15, E)

“... daha çok şey yapmalıyız. Yapmamız gereken daha çok şey var. Paylaşarak birbirimizle, birbirimizi güçlendirerek, hem kendimizi hem birbirimizi güçlendirerek, uygulamalarımızı güçlendirerek... Böyle bir sorumluluğumuz var çocuklar için... Umut var.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

“... Büyükler izin verirse. Büyükler onlar adına karar vermekten vazgeçerse. Ben buna kesinlikle inanıyorum... çocuklar için daha iyi bir dünya mümkün ve bu hakları bence de. Ama bizim kurduğumuz değil tabii ki.” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

“... Eğer büyükler bunun bilincine varırsa. Hem de çok mümkün.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Sosyal hizmet uzmanlarının değişim tahayyülünün uygulama deneyimleriyle yakından ilgili olduğu, kimi paylaşımlarda çocukların yaşamındaki zorluklara eşlik sürecinde zamanında yapılamayanlara dair ağır duygular hissettikleri gözlenmiştir.

“Bir sürü kötü şey yaşanabilir; ama umudunuz varsa, o zaman, bir şeyleri değiştirmek için şansınız da var demektir.” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

Çocuklar için başka bir dünya mümkün cümlesinin sadece çocuklarla ilişkili olmadığını, çocuklar için daha yaşanabilir bir dünyanın tüm insanlar için daha yaşanabilir olacağını hatırlatanlar olmuştur. Bunun yanı sıra araştırma öznelere verilen, değişim tahayyülüne dair paylaşım alanı açmaya dair belirlenen cümlelerin araştırmacının da içinde bulunduğu bir çocuk hakları örgütünün misyonunu tanımlayan cümle olması nedeniyle söz konusu derneğe atıfta bulunan katılımcılar olmuştur.

“Ben çok seviyorum o cümleyi. Gündem Çocuk’tan yadigar. Duygu da hiç umutsuz olmamayı çağırıştırıyor. Umut var.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Bahsi geçen ve araştırmacının da içinde yer aldığı Dernek, araştırmaya dair görüşmelerin yapıldığı tarihten önce, 2015 yılında yaşanan çatışma dönemi ve darbe girişimi sonrasında hakkında önce faaliyet durdurma kararı verilen ve 22 Kasım 2016 tarihinde

yayımlanan 677 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılan dernekler arasındadır.²¹

“Çocuklar için daha iyi bir dünya mümkündür” demek bir suçtur, görevinizden atılmaya kadar götürebilir. Demek ki, bu iyi bir şey. Bunu daha sık söylemek lazım. Bunun olması için daha çok şey yapmak lazım demek ki. “Çocuklar için daha iyi bir dünya mümkün” derken, yapabilecek olup da yapamadıklarımız aslında, yapmak istemediklerimiz ya da niye yapmıyor olduğunuz şeylerin biraz daha sorgulanması gerekiyor bence...” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının uygulama örnekleri ve değerlendirmelerinde, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını mümkün kılma ve uygulamalara zemin oluşturma konusunda önemli bir yeri olduğu düşünülen değişim tahayyülünün zayıflamaması konusunda yapılabileceklerin değerlendirilmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

“Bu mümkün olmalı bir kere, kesinlikle mümkün olmalı. Dünya olarak baktığımızda, zaten çok da umutlu değiliz aslında; ama olmalı, muhakkak olmalı. Ona inanıyorum. Türkiye açısından da baktığımızda olur mu? Ben yine de umutluyum, olur. Ben umutsuz değilim, çünkü umut her zaman olmak zorunda.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

“Duygu şu, gideceğimiz çok yol var. Yani çocuklar için başka bir dünya mümkün biz hala başaramadık bunu. Başarabilmek için çok emek, çok çaba sarf etmemiz gerekiyor. Çok fırın ekmek yememiz gerekiyor. Bu duygu... uyandırdığı duygu eksikliklerimiz açısından problem” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

“... belki benim çok uzun yıllar bu sistemin içinde olmamla edindiğim ataletten diyebilirim, olanın ötesini çok fazla düşünmeye şey yapmıyoruz. Olanla idare etmeye çalışmaktan ya da olanı toparlamaya çalışmaktan, ötesini düşünmeye çok fazla vakit bulamıyoruz. Cesaretimizi kıran da pek çok şey var.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

Değişim tahayyülü ile ilişkili olarak araştırma öznelerinin çoğu, çocuklarla sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının varlığının kendi başına umut verici olduğunu belirten SHU 6’nin ifadesine benzer paylaşımlarda bulunmuşlardır.

“... Çünkü biz varız, sen varsın. İyi şeyler var...” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

4.2.1.2. Değişime Dair Olanaklar veya Engeller

Araştırma öznelerinin uygulama örneklerinde ve değerlendirmelerinde sosyal hizmet uygulamalarını güçlendiren veya güçsüzleştiren bazı olanaklar veya engeller ele

²¹ Gündem Çocuk Derneği’nin OHAL komisyonuna yapmış olduğu başvuruya 2022 Aralık ayında yani 5 yıl 3 ay sonra ret cevabı gelmiş, kapatılan Derneğin yöneticileri karara itiraz konusunda yeniden mahkemeye başvurmuşlardır.

alınmaya çalışılmıştır. Buna göre katılımcıların uygulamalara yön veren çocuk algısı, kullanılan dil, çocuklarla sosyal hizmete dair gündemin kimler tarafından ve nasıl gündemleştirildiği, dünya olayları ve ideolojilerin etkileri konusundaki değerlendirmeleri ele alınmaya çalışılmıştır.

4.2.1.2.1. Çocuk Algısı

Araştırma öznelерinin Türkiye’deki çocuk algısına dair değerlendirmelerinin sosyal hizmet uzmanlarının çocuk algısı ile genel olarak karşılaştıkları çocuk algısı açısından yaşanan tezatlığa işaret ettiği düşünülmektedir. Katılımcılar toplumsal boyutta çocuğa karşı paternalist yaklaşımın hâkim olduğuna dair pek çok örnek ve eleştirel değerlendirme paylaşmıştır.

“Türkiye’deki çocuk algısının tamamen sorunlu olduğunu bir kere şu herkesin dilinde pelesenk olan cümleden anlayabiliriz: “Çocuklar toplumun geleceğidir” cümlesi benim en tilt olduğum, ama en üstten en alta kadar, sokağa kadar herkesin kurduğu bir cümledir. Sorun şu: Çocuk toplum için mi var, devlet için mi var, kendisi için mi var? Bir kere, algıdaki temel sorunun o olduğunu düşünüyorum. Çocuk bir şeyin aracı. Neyin aracı; geleceğin aracı, ülkenin aracı, geleceğin güvencesinin aracı. Yani onun için var, onun için çocuklar sağlam olmalı. Hayır, “Çocuk kendisi için bir kere sağlam olmalı” anlayışı toplumdan uzak. Bütün sorunların temelinde bu var. Çocuk bir birey olarak kabul edilmiyor. Çocuğun, ailenin bir parçası, hatta malı olarak görülmesi temel sorun. Bir birey olarak hâlâ gerçekten kabul edilmiyor. Son zamanlarda bu kadar yoğun çalışmalara rağmen toplumun genelinde hâlâ çocuk birey olarak haklara sahip olan, en az anne-baba kadar, bir birey olarak hâlâ gerçekten kabul edilmiyor. Bir de devletin bakış açısında şöyle bir sorun görüyorum: Çocuğun sorumluluğunu aileye yıkmış durumda. Aile dediğiniz, her 18 yaşını geçmiş, çocuk sahibi olan aile olabilme niteliğine sahip midir, o donanımına sahip midir? Biliyoruz ki, bizim toplumda zihinsel engelli olup da evlendirilmek suretiyle sayısız çocuk sahibi olan kadın ve erkekler var. Dolayısıyla bu sorumluluğu veriyorsun. Aile olma, anne olma, baba olma ehliyetini taşıyıp taşımadığı belirsiz. Bir çocuk doğuyor, sonra çocuk o ailede büyüyor, iş işten geçiyor ve önleyici hiçbir şey yok, destekleyici hiçbir şey yok, eğitsel hiçbir şey yok ebeveyn ve çocuk için. En son sorun oluştuktan sonra, iş işten geçtikten sonra -o da tam anlamıyla bir müdahale mekanizması değil- ve çok ağır durumlara geldikten sonra fiziki destekler söz konusu olabiliyor. Ya maddi oluyor ya da çocuğun alınıp başka bir fiziki mekânda korunması yolu seçiliyor. Bu da çok sığ bir şey. 23-24 milyon 18 yaş altı olan bir toplumda, aslında senin hiçbir çocuk koruma sistemin yok. Yüklemişsin aileye, saldım çayıra Mevla’m kayıra. Aile kim, ne kadar yeterli, her aile aynı düzeyde mi? Devlet veya bu işten sorumlu kurum ve kuruluşlar ne zaman devreye giriyor; iş işten geçtikten sonra, sorun oluştuktan sonra. Yani geliştirme, desteklemeye yönelik değil; bu yönde hiçbir kurumsal yapı yok. Çocuk ailenin yanındayken ailenin sorunlarının tespit etme, ihtiyaçlarını tespit etme, güçlendirilmesi gereken yönlerini tespit edip bu yönde hizmet verebilecek hiçbir mekanizma yok. Dolayısıyla sorunsuz çocuklar yetiştirmek biraz şansa kalmış bir şey, ailenin inisiyatifine kalmış bir şey.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Katılımcılar Türkiye'deki çocuk algısının çocuğun biricikliği, kendini gerçekleştirme veya yapabilirliği üzerine değil ondan beklentiler olduğu üzerine kurulu olduğuna işaret etmektedir.

“Türkiye'deki çocuk algısı şu: “Canım, çocuktur işte!” “Ne var canım, unuttur.” “Yahu, çocuktur işte, biz ne istersek onu yapar.” “Çocuktur işte, biz ne istersek onu yer.” “Ne var canım bir kere vurmuşsam. Çocuktur; dövülür de, sevilir de.” Ya da “Ne var canım; eğitim sistemini şimdi bozup dağıtırız, ne olacak ki?! Ne olur ki bir nesil harap olsa?!” Ya da “Ne var canım, suç işlemiş, çocuk da olsa hapse girecek tabii ki.” Ya da “Çocuk, ama mutlaka kuyruk sallamıştır da onun için bunu yaşamıştır.” Ya da “Ne var canım, 9 yaşındaki çocuğun ayağı yere değiyorsa evlendirilebilir.” Ya da “15 yaşındaki kız tabii ki evlendirilecek. Ne yapacağız; okumuyorsa evlendirilir.” Türkiye'deki çocuk algısı bunların hepsinin içindekiler.” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

Katılımcılardan bazıları çocuk algısı ile değerlendirmenin insan ve insanın değerine dair algıyla çok yakından ilişkili olduğuna işaret etmişlerdir.

“Valla, Türkiye'deki çocuk algısından çok insan algısından yola çıkmak lazım belki. “İnsan bizim için kıymetli midir, değil midir?” diye baktığımız zaman, değil.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

SHU 16'nın çocuk algısının tek tipleştirme ve “makbul çocuk” yaratma odağında olduğuna dair değerlendirmesi aşağıdadır.

“... genel olarak sistemle ilgili belki, var olan ne, amaç ne, ne yapılmaya çalışılıyor, nasıl bir çocuk yetiştirilmeye çalışılıyor bütünsel anlamda devlet politikalarıyla, bunları görebilme; yani siyaseten, dini, milli nasıl bir çocuk profili yetiştirilmeye çalışılıyor, bunu görmek. Kalıp içinde bir çocuk, bir nesil yetiştirilmeye çalışıldığını görüyor olmak lazım.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Kişiyi yetersiz ve değersiz görme eğiliminin sadece çocukları değil kadınları, yoksulları, işçileri, suça maruz kalanları da hedef aldığına dair SHU 23'ün paylaşımı aşağıdadır.

“Türkiye'de ..., çocuğa yönelik yaklaşım genel yaklaşımdan çok farklı değil. Kadına yaklaşım, mağdura yaklaşım, yoksula yaklaşım ya da bir işçiye yaklaşım anlayış olarak nasılsa, çocuğa yaklaşım da benzer. Çocuk alanıyla ilgili belki Avrupa Birliğine uyum noktasında bazı kanunlar çıkartıldı, çocuk hakları kabul edildi; ama bunların gereğini yerine getirme konusunda genel olarak, devlet anlayışı olarak buna çok uygun politika üretilmedi. Hâlâ çocuk işçiliği var, hâlâ sokakta çalıştırılan çocukların sayısında çok ciddi bir düşüş yok. Bu arada, başta Suriye olmak üzere, Irak'tan, Afganistan'dan gelen çok fazla sayıda çocuk sokakta çalıştırılıyor. Ailelerin çocuğa yaklaşımı konusunda, bizim çocukluğumuza göre biraz daha aileler çocuğun kıymetini daha iyi anlamaya başladılar; ama genel anlamda hâlâ bu konuda atılması gereken çok adım var. Eğitimle ilgili de aynı şekilde. Gidiyoruz, okullarla görüşüyoruz, takibini yapıyoruz çocukların. Eğitim kalitesi çok düşmüş durumda. Ortaokulu tamamlayan kız çocuklarının hiç küçümsemeyecek bir kısmı okulu bırakıyorlar, 16 yıllık eğitimi tamamlamadan bırakıyorlar. Kız çocukları erken yaşta evlendiriliyor, erkek çocukları daha çok çırak olarak çalıştırılıyor. Türkiye'deki yoksulluğun önlenememesi nedeniyle -ailelerin kaderleri diyelim- belli bir yere gelen diğer çocuklar da aynı şeylerle karşılaşılıyorlar.” (SHU 23, 1988: 28/15, E)

Çocuğu nesneleştiren, yetişkinlerin malı gibi gören algının hâkim olduğuna dair SHU 1'in değerlendirmesi aşağıdadır. SHU 1 çocukların yaşadıkları zorlukların toplumsal değil çocuktan kaynaklandığına dair algının hâkim olabildiğine, bunun temelsiz ve çelişkili bir değerlendirme olduğuna dikkat çekmiştir.

“İlk önce ebeveynlerden falan başlayacak olursak, sosyo kültürel düzeyi, ekonomik düzeyi ne olursa olsun fark etmez, çocuğu kendi malları gibi görüyorlar. Yani üstünde söz hakkı var, ona her dediğimi yaptırabilirim, benim, yani kaybetmeme korkusu. En üst düzeyde eğitilmiş meslek sahibi insanlar bile geleceği için belki yurt dışına gider belki orada kalırsa, dönmezse falan gibi kaybetmek istemiyor. Yanında olsun istiyor, kaybetmek istemiyor ve tahakküm etmek istiyor insanlar. Şurada poliklinikte görüyoruz mesela. Çocuklar için buradalar, çocuk polikliniği ama daha çok kendileriyle ilgililer gibi. Yani çocuğun sağlık ihtiyacı için buradalar güya ama kendileri o kadar boşlukta ya da ihtiyaçları ya da sorunları var ki daha çok kendileriyle ilgilenilmesini bekliyorlar adeta. Yani çocuklar birincil değil ikincil değil ikincil şey gibi kalıyor. Çocuğa çok değer verildiğini, verdiğini söyleyenlerin bile bencilce davrandığını düşünüyorum. Hani eğitim sisteminde de pek değer verildiğini düşünmüyorum. Hiyerarşik bir şey var yani kurallar ve uyması gereken çocuklar. Kesinlikle bir sorun olmayacak, sorun yaşanırda çocukları uzaklaştırmakla sorun çözümlenecek. Taa kaç yıl önce yetiştirme yurtlarında da sorun olan çocuklar yurttan yurda nakledilirdi ya aynı. İşte okulun adı çıkmasın, saçma basit şeylerle, çocuğun hiç değerli olduğunu, değer gördüğünü zannetmiyorum. Birbirleriyle iletişimlerinde sorun var bunu çocuk üzerinden, işte eğitilmiş olanlar bile istismar ediyor, duygusal istismar ediyor. Fiziksele hiç geçmiyorum yani. Sahipleri gibi görüyorlar. Bence değersiz görüyor toplumun büyük çoğunluğu çocukları. Çok değer verdiklerini düşünmüyorum... Güya toplumu korumaya çalışıyoruz yani sorun toplumsal bir çocuk değil de o çocuktan kaynaklanan. Çocuk sorunla özdeş. Yani sorun eşit çocuksa onu uzaklaştırmak, toplumsal bir şey yok. Öyle bir çelişki, ikilem tabii ki. Yani onu uzaklaştırırsak sorun bitsin. Sorun halbuki o yapıda. Temelden o sorunu çözme gibi bir şey yok. Daha kolay olan bir yolla, yöntemle çocuklar biraz feda ediliyor gibi geliyor.” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Çocuğu özel bir varlık olarak değil, bir nesne veya mal olarak gören yaklaşımın; çocuğu ailenin, anne babanın bir uzantısı olarak görmekten beslendiğine işaret eden SHU 20'nin paylaşımı aşağıdadır.

“Bizde çocuk ailenin bir uzantısı, anne babanın bir uzantısı gibi görülüyor. Ayı bir birey, hani özel, kendi özel istekleri, yetenekleri, kendi iç dünyası vardır diye görülüyor, anne babanın uzantısı gibi görülüyor. Benim en çok gördüğüm o. Anne baba ne isterse onu yapacak, anne baba nasıl isterse öyle şekillenecek. Yani özel bir varlık gibi görülüyor çocuk.” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

SHU 4, çocuğu kendini ilgilendiren konularda yetersiz, ondan beklenti ve kurallara uymadığı zaman da yetişkin olarak değerlendiren yetişkinlerin ikiyüzlü olduğunu ifade etmiştir.

“Yetişkinler bu konuda biraz ikiyüzlü. Yani bazı şeyleri, yani bazı işler için çocuklar çok küçük, kendileri için karar almak için mesela. Bazı işler için de çok büyük. Mesela bir

kabahatli bir durum karşısında bu çocuk cezalandırılmak için yeterince büyüktür. Canını okuyabilirsin. Yasal olarak da böyle, kültürel olarak da böyle. Ama çocuk ya ben şunu istiyorum, saçımı basit, küpemi falan filan diye, anne babaların çok diken çıkardığı meseleler, oysa çok küçükler. Gerçi büyüeler de bunu desteklemeyecekler o da ayrı ama sonuçta çocukluk algısı biraz çarpık. Kurumda da dışarıda da. Çocuk ya muhtaç ya sorunlu. Anlamadığımız tarafı problemleri bir pozisyona getirmeyi biliyoruz. Bu çocuk bir şey istiyor, bu davranışı böyle neden anlamıyoruz anlamıyorum. Bu çocuk bir şey anlatıyor; kaçarak, sigara içerek, kendini keserek, riskli davranışla, bir şey yaparak bir şey söylüyor. Bunun ifade biçimi bu, bunu sen anlamıyorsan, bu senin eksiksin, çocuğun değil. Çocuk zaten anlaşıldığını hissetseydi belki bunu başka bir şekilde ifade edecekti ama kabul etmeyi anlamıyoruz...” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

Çocukları bir taraftan birey olarak görme diğer taraftan söz hakkı vermeme ile yaşanan tezatlığın çocuklara güvenilmediğinin bir göstergesi olduğuna işaret eden SHU 17’nin değerlendirmesi aşağıdadır.

“Pek çok şeyde olduğu gibi, bu noktada da aslında biraz ikiyüzlüyüz gibime geliyor. Çocuğu hem birey olarak kabul eden bir yaklaşımımız var sözüm ona; diğer taraftan da her şeyi çocuklar adına alıp karar veren, uygulatan bir yaklaşımımız var. Ve çocuklara güvenmiyoruz. En başta bunu söyleyebilirim. Ve hayatın her alanında aslında bunu yapıyoruz, eğitim süreçleri başta olmak üzere. Yani çocuk algımızın çok sağlıklı olduğunu düşünmüyorum şu anda. Hatta çocuğa dair bir algımız da yok aslında. Hani genel geçer, herkesin üzerinde mutabık olduğu, uzlaşabildiği bir çocuk algımız da yok. Çocuk politikası dersek buna daha anlamlı olur. Bir çocuk politikamız yok. Bu olmayınca herkes tuttuğu kadarıyla fili tarif etmeye çalışıyor. Ben de öyle düşünüyorum.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

SHU 19, Türkiye’de çocuklara güvenmeme eğiliminin, kadına güvenilmemesiyle benzerlik gösterdiğine dikkat çekmiştir.

“Ben şöyle düşünüyorum: Eskiden bölgesel bakılıyordu. Mesela töre ve törelere bağlı yapılan fiiller. Bunun cinayeti de var, eylemleri de var. “Bizim töremiz 13 yaşında olan bir kız çocuğunu evlendirmektir” ya da “Bizim töremizde ikinci bir kadınla evlenmek vardır”, “Bizim töremizde eğer bir kız bir erkekle kaçtıysa onun infazı gerekir” gibi bu tür şeyler sadece Doğu’da ve Güneydoğu’da diye tanımlanıyordu. Şu anda Türkiye’nin her yerinde töre var, töre cinayetleri var, hâlâ da devam ediyor. Çocuk ile kadını ben çok birbirinden ayırt edemiyorum; çünkü hakikaten beraber yürüyor ikisi... çocuklara asla güvenmeyen büyükler var; asla güvenmiyorlar... (SHU 19, 1986: 32/26, E)

Çocukları bugünün değil, geleceğin özneleri olarak görerek çocuğa yüklenen sorumluluklara, beklentilere işaret eden SHU 5’in değerlendirmesi aşağıdadır. Buna göre çocuklar ilerde kendilerine bakan yetişkinlerin sorumluluklarını alacak bir sigorta olarak tanımlanmaktadır.

“Biz klasik şeyimiz var ya hani bugünün çocukları, yarının büyükleri. Efendime söyleyeyim daha bir sürü, bir sürü şu an aklıma gelmiyor, şeyimiz var. Algımız hep şöyle bir şey... Bir tanesi ve en önemlisi, hep çocukların sırtına bir şey yüklemek durumunda hiss ediyoruz kendimizi. Yüklüyoruz yani. Mutlaka sorumlulukları var çocukların.

Büyüyecek, ders çalışacak, adam olacak. Ben hatırlıyorum liseye gidiyorum, bir şey yapmıştım. Politik bir faaliyet vardı, ona katıldık, arkadaşımın eniştesi tarih hocasıydı. Kızdı bana niye böyle şeylere katılıyorsun dedi. Valla dedim bu hayat, toplumsal hayat, katılmak durumundayım. Olur mu öyle şey dedi. Bak sen liseye gidiyorsun, hele bir üniversiteyi kazan, okulunu bitir, evlen, işini gücünü kur. Ondan sonra ne istiyorsan yap...” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

SHU 5’in çocukları koruma adına onlar hakkında karar verme konusunda yetişkinlerin belirleyici olma alışkanlıkları olduğuna değerlendirmesi aşağıdadır.

“Ya bizim şeyde, şöyle bir sıkıntımız var; biz toplum olarak hep birilerinin adına karar vermeye alıştırmışız. Kadınların adına da erkekler karar veriyor, çocuklar adına da biz karar veriyoruz. Bunu ne için yapıyoruz ama onları düşündüğümüz, onları sevdiğimiz, onları korumaya çalıştığımız için.. Bütün bunları yaptığımızda bence yanlış yapıyoruz... Hepimizin olduğu gibi çocukların ve gençlerin de yanlış yapma hakları var.” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

Katılımcılar çocuk algılarının zamanla değiştiği ve dönüştüğüne vurgu yapmışlardır. SHU 5, çocuklarla çalışmalarda çocuğu edilgen gören ve hakkında kararları veren taraf olma durumunu sorguladığını ifade etmiştir.

“.. çocuk algısı ile ilgili... Zaman içerisinde o kadar değişti ki, kendimin de... Ve çocuğun bu kadar edilgen bakılması, genel olarak çocuk algısının böyle olduğunu düşünüyorum. Yani çocuk bir şey bilmez ve onun üzerinde onu bedeni de dahil, üzerinde hâkimiyet kurma ile ilgili bir şeyimiz var. Yaklaşımımız var genel olarak. Bunun için de son derece iki yüzlü bir toplum olduğunu düşünüyorum. Çocuklar bu kadar acı çekerken, bir sürü şeyden haktan mahrum bırakılırken aynı zamanda da çocukları çok severmiş gibi en şeyimiz, bu toplumun en ortak noktası yani en acıyabileceği şefkat duyabileceği ve iyilik yapabileceği diyeyim şeyin çocuk olduğu diyelim. En masum görünen fakat bununla ilgili de bir çocuğun başına bir şey geldiğinde kimin yaptığını sorgulayan yani kim ona eziyet etmiş şey yapan bir toplum yapısı var. Eğer kendi gibi düşünen birisi bu eziyeti yapmışsa çocuğa onu görmezden gelen onun çocuk olmakla hatta çocuğu suçlayan böyle bir noktaya geldiğini görebiliyorum bu da gerçekten çok acı verici. Bu yüzden de çocuk algısının problemli olduğunu, bütün işte kim varsa bu alanda çocukları anlayan, çocukların da bir taraf olduğu, ayrıca kendilerini ifade edebildiği geniş tartışmalarda, platformlarda, böyle bir çocuk politikasının yeniden şekillendirilmesi gerektiğini düşünüyorum şimdi.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Çocuğu sürekli korunması gereken bir varlık olarak algılanması nedeniyle çocuğun üzerinde kurulan tahakküme ve bunun çocuğun başta söz hakkını ve katılımını kısıtladığına dair SHU 13’un paylaşımı aşağıdadır.

“Ailede de öyle, yani çocuk bilmezmiş gibi. Bir kere, biz çok fazla koruyucuyuz. “Aman, çocuk düşmesin, çocuk şöyle yapmasın.” Koruyuculuk, doğal olarak söz hakkını da elinden alıyor. Hepimiz biliyoruz, yurtdışına gittiğimizde, çocuk bireysel olarak rahatlıkla bazı şeyleri yapabiliyor. Ben bu yaşa geldim, anne-babam yok, ama anne-babam olsa bile hâlâ onun gözündeki çocuğumdur, çok fazla koruyup kollamak zorundadır. Böyle bir yapı. Artısı da var, yok değil; ama fazla koruyuculuk, çocuğun o söz hakkını da, çocuğun

iletişimini de etkiliyor, çocuk ondan sonra söz sahibi olamıyor...” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

Çocuk algısı konusunda toplumsal alanda yaşanan tezatlıklar konusunda çocuğun isteklerini sorgusuz sualsiz yerine getirme eğilimine de eleştiri getirenler olmuştur. SHU 9’un paylaşımı ektedir.

“Toplumda bir uçurum var yani. Büyük bir dengesizlik var. Bir tarafı çocuk erkil yaşamaya başlamış. Çocuk ne istiyorsa olsun. Bunun da doğruluğu tartışılır. Bir tarafı tamamen bu konuda bilinçsiz yaşama hali var.”. (SHU 9, 1991: 26/17, E)

4.2.1.2.2. Kullanılan Dil

Araştırma öznelerinin çoğunun uygulama örneklerinde ve değerlendirmelerinde çocuğun insan hakları, hak temelli yaklaşım ve toplumsal cinsiyet alanında değişen ve dönüşen kelime ve kavramları kullandıkları görülmüştür. Bazılarının paylaşımlarında ve yoğunlukla olmasa da çocuk hakları alanında kullanılması tercih edilmemeye başlayan bazı kelime ve kavramların kullanıldığı görülmüştür. Söz konusu kelime ve kavramlar arasında (çocuğu) “kurtarmak”, “bayan”, “erkek çocuk”, “mağdur”, “çocuk evlilikleri”, “istismara uğrayan” bulunmaktadır.

Bazı katılımcıların “kurtarmak” kelimesini sosyal hizmet uygulamasını başlatmak veya uygulamanın çocuğun yararına sonuçlanmasını sağlamak anlamında kullanabildikleri görülmüştür.

"Madde bağımlılığından kurtarmak için, onu tedavi ettirmek için sağlık tıbbi tedavilerini de aldirmaya çalışıyorduk" (SHU 1, 1983: 34/30, K)

"Bizim bütün çabamız onu bu durumdan kurtarmak ile ilgiliydi." (SHU 9, 1991: 26/17, E)

"Yani ekonomik destek sağladık yani her şeyi kurtardık. Neyi kurtardık, hiçbir şey kurtarmadık." (SHU 9, 1991: 26/17, E)

"Rehber öğretmenleri ile tanışırım ki bir küçük mesaj bana gelirse daha çabuk kurtarırım diye." (SHU 10, 1989: 27/27, E)

"Onları da mümkünse kurtarmaya çalıştık." (SHU 12, 1993: 23/21, E)

"Yani kurtarılabilirdi, ama kurtarılamadı ve onu deneyimlemek benim için çok kötü oldu." (SHU 14, 2007: 10/2, K)

"Bir çocuğu şiddete maruz kalmaktan, şiddete uğramaktan kurtarmam, bana iyi hissettirdi kendimi..."(SHU 16, 1997: 21/15, E)

"Buradan başlayarak, sokaktan kurtardığımız, ailesine döndürdüğümüz çocukları sayısı da epeyce oldu." (SHU 23, 1988: 28/15, E)

“Kurtarmak” kelimesinin sosyal hizmet uzmanını “kurtarıcı” olarak tanımlaması ve hizmetten yararlananının yaşamındaki zorluğu gidermek konusunda onu edilgen konumda göstermesi nedeniyle sosyal hizmet yaklaşımına uygun olmadığı düşünülmektedir.

Çocuk istismarı alanında çocuğun yaşadığı zorluk genelde “çocuğun istismara uğraması” şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu kullanım yetişkinlerin sorumluluklarını yerine getirmemelerine veya sınır ihlalinde bulunmalarına değil kaza veya yanlışlıkla olmuş anlamını taşıyabildiği için eleştirilebilmektedir. Bazı alıntılar örnek olarak aşağıda sunulmuştur.

"...istismara uğramış çocukların yasal süreçlerinin takibinde yer alıyoruz." (SHU 21, 2003: 15/11, E)

"Benim çocukluğumda, istismara uğrayan çocuklar vardı, yani aile içinde istismar edilen çocuklar vardı; ama bunu görmezden gelirlerdi." (SHU 21, 2003: 15/11, E)

"Bir dönem de, 2011-2013 yılları arasında, yaklaşık bir yıl kadar da cinsel istismara uğramış kızlarla ilgili bir çalışma..." (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Kadının hakları hareketinden ilhamla çocuk hakları hareketinin de fail odaklı bir dil geliştirmesi ile “çocuğun istismara uğraması” denmesinden vazgeçilerek “çocuğun istismara maruz kalması/ bırakılması” şeklinde kullanılmaya başlandığı görülmektedir.²² Bununla birlikte çocuğu edilgen ve istismara karşı tepki vermeyen olarak konumlandırılışa dair söylemlerin çocuğun yaşadıklarını dinleme sorumluluğunun yetişkinlerde olduğunu hatırlatır şekilde değiştiğine yönelik söylemlere dikkat çekenler de olmuştur.

"... çocuk susar sen susma (yerine). Yenilerde bir şey var ya “çocuk anlatır, sen dinle”. Bunu belki başarabilmek gerekiyor. Çok güzel, çok iyi bir slogan olduğunu düşünüyorum ben bunun." (SHU 5, 1998: 20/20, E)

²² Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, 10 Maddede Haber Dili. Erişim: 26.11.2022, <https://cinselsiddetlemucadele.org/gorsel-uretimler/10-madde-kartlari/>

Benzer biçimde cinsel istismar veya herhangi bir suçtan zarar gören çocuğa veya kişiye “mağdur” denmesi de kişiyi güçsüz konumda göstermesi ve etiketlemesi açısından eleştirilmektedir. Söz konusu tartışmaların henüz başlamamış olduğu tarihte yapılan yasal düzenlemelerde geçen kullanımların dönüştürülme ihtiyacı olduğu düşünülmektedir.

“... Sağlıksız bir döngünün nasıl devam edebildiğini görmek, bir zaman mağdur olarak karşımıza çıkmış olan çocuğun bir sonraki sefer suçlu olarak karşımıza çıkması ya da yeni mağdurlar doğurduğunu...” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

SHU 14’un alıntısındaki örnekte olduğu gibi hizmetten yararlanan çocuklarla ilgili “mağdur” veya “suçlu” tanımlamalarının gerek mesleki gerekse günlük söylemlerde çocuğu etiketleme olasılıklarının göz önünde tutulması gerektiği düşünülmektedir.

“Çocuk evlilikleri” tanımlaması konusunda da çocuk hakları hareketinde tartışmalar sürmektedir. Bu kullanımın, bir dönem “çocuk gelin” veya “çocuk damat” tanımlamalarında olduğu gibi çocuğu etiketleyici ve sorunu meşrulaştırma potansiyeli olduğuna işaret edilmektedir. Öte taraftan bir dönem “erken yaşta ve zorla evlilikler” tanımlaması da kullanılmıştır. Ancak bu kullanımın da erken yaşın kime göre, neye göre tartışmasını ve yaş dönemini muğlaklaştırdığı, çocuğun evlilik kurumu ile cinsel ve ekonomik sömürüye açık hale gelmesini ve bunun suç sayılmasına yeterli vurgu yapmadığı ifade edilmektedir. Bir çocuğun 6 yaşında iken yaşadığı cinsel istismarın 18 yıl sonra, 2022 Aralık ayında kamuoyuna yansması hak temelli örgütlerin konuya dair “çocuğun evlilik yoluyla istismarı” tanımlaması kullandıkları görülmüştür.²³

“Hepsi çocuk evlilik yani... Erken yaş, yani 13,14. Öyle o yaşları görmeden bir sürü arkadaşım oldu sınıfımızdan. Mezun olduğum sınıftan, ilkokuldan. Ben iki kız çocuğu idik biz. Bir tanesi okuldan alındı daha sonra zaten. Sonra ben tek öğrenci idim ve şeydi, bu niye okuyor zaten gibi bir yaklaşım vardı ama ona rağmen ailemin eğitimi çok önemseyen bir bakış açıları vardı her zaman. Kız olsun, oğlan olsun illa ki okula gitmeliler gibi bir yaklaşımları vardı. Onu çok hissetmişim yani okula başladığımda keşke oğlan olsaydım, erkek olsaydım keşke diye hatırladığım ilk şeyler. Bu cinsiyete dair, bir sürü şeyden mahrum kalmayı öyle hatırlıyorum...” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

"Bununla birlikte, erken yaşta evlilik muhabbetinden bu cinsel istismar durumları da arttı." (SHU 21, 2003: 15/11, E)

²³ İnsan Hakları Derneği Çocuk Hakları Komisyonu (2022). Çocuk İstismarı Politikası. Basın açıklaması. 11 Aralık 2022. <https://www.ihd.org.tr/cocugun-evlilik-yoluyla-istismari-politiktir/> Erişim: 11.12.2022

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında toplumsal cinsiyet kalıplarına sıkışan düzenlemelerin bir yansıması olarak uygulamalarda veya istatistiklerde kız çocukları ve “erkek çocuklar” olarak ayırım yapılmasının kullanılan dile yansımaları olduğu görülmektedir. Cinselleştirilmiş şiddetin yollarını döşeyen bu söylem, oğlan çocuklarına “erkeklik” yükleyebilmekte ayrıca ikili cinsiyet sistemi dışında olan var oluşları yok saymaktadır. Buna dair bazı alıntı örnekleri aşağıdadır.

“Kız çocukları erken yaşta evlendiriliyor, erkek çocukları daha çok çırak olarak çalıştırılıyor.” (SHU 23, 1988: 28/15, E)

“... Yetiştirme Yurdu, 13-18 yaş erkek çocukların olduğu yer” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

“Yani kız çocukları daha donanımlıdır dikkat edersen, erkek çocuklar daha beceriksizdir” (SHU 11, 1983: 35/35, K)

“14 yaşında erkek çocuk, bonzai kullanımı sebebiyle bilinç kaybı olmuş, acile getirmişler” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Bazı katılımcıların kimi zaman eleştirerek kimi zaman hitap amacıyla kimi zamanda kadının fiziksel güçsüzlüğüne dair atıf yaparak kullanıldığı kelimelerden biri de bayandır. Toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştiren ve kadın hakları tarafından eleştirilen kelimelerden bir diğeri de “bayan”dır. Bayan kelimesinin cinsiyet yerine kullanılmaması gerektiği, “kadın” kelimesinin ise cinselliği çağrıştırmaması veya ayıp sayılması gerekçesiyle kullanılmaktan kaçınılmasının kadını hakları hareketinde çokça eleştirildiği akılda tutulmalıdır.

“Eskiden şöyle bir yaklaşım vardı; bazı illerde halen de var, bunu da biliyorum: “Kız çocuklarıyla kadın meslektaşlar ilgilensin; hatta bayan diyorlar onlar, bayan personel; erkek çocuklarıyla da erkek personel ilgilensin, yoksa yanlış şeyler olur” falan gibi. Ben ona geçmişte de karşıydım, şimdi daha fazla karşıyım. Bunun kötüye yorumlanış biçimlerini çok görüyoruz çünkü. Toplumda, kurumsal sorumluluklarını bırakın yerine getirmeyişini, onu kullanarak, o kurumsal otoriteyi kullanarak yaşanan çocuk istismarlarıyla karşılaşıyoruz farklı mecralarda.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

“... başka bir olay için savcının odasında oturuyorum, bayan savcı dedi ki, “X Bey; ne oldu, biliyor musun?” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

“Orada bütün bayan personele çocuk tabiri caizse kan kusturuyordu, nöbetlerinde sabaha kadar uyutmuyordu bayan personelleri...” (SHU 15, 1986: 32/10, E)

“Yani bir bayan olsa, bir kadın olsa o esnada, o kendini koruyamayabilirdi” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

Bunların dışında araştırma sürecinde tez danışmanının dikkat çekmesiyle birlikte sosyal hizmet alanında kullanımı konusunda dikkat çekilmek istenen kelimelerden bir diğeri de “vaka”dır. Öyle ki sosyal hizmet uygulamalarından, hizmetten yararlandan veya onun içinde bulunduğu zorluktan veya bir uygulama örneğinden bahsedilirken sıkça kullanılan kavramsallaştırmalardan biri olan vaka tıp, psikoloji, psikiyatri, hukuk, kolluk hizmetleri vb. alanlarında da sıkça kullanılmaktadır. Kelime anlamı olay olan vakanın sosyal hizmet uygulamalarında anlık bir olaydan ziyade hizmetten yararlanan çocuğu, çocuğun içinde bulunduğu durumu, uygulamayı veya uygulama sorasına dair yapılanları betimlemekte kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramın çocuğu ve içinde bulunduğu zorlukları nesneleştirmeye ve tek tipleştirmeye zemin hazırlama potansiyeli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla vaka yerine anlatılmak istenen ne ise ve çocuğu özne olarak tanımlanmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir. Çocuk, çocuğun içinde bulunduğu zorluk, çocukla yürütülen sosyal hizmet uygulaması vb. gibi.

“0-3 yaş grubu istismar vakaları konusunda ben hala şeyim...” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

“Aynı vakaya bakıp birden fazla karar çıkabiliyor ve yaptım oldu ya gelebiliyor” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

“Bu şekilde işlem yaptığım yüze yakın, hatta iki yüze yakın vaka hatırlıyorum” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

“Her vakanın kendine özel durumunu bildikten sonra, herkese aynı yaklaşamıyorsun; çünkü kimi çocuk araya mesafe koyuyor, duvar koyuyor...” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

“Yaklaşık 2-2,5 yıl kadar önce, çocuk psikiyatride çalışırken bir vakayla karşılaşmıştık” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

“Ben daha çok küçük işler ve bireysel vakaların adamıyım, bir tuttuğum vakayı sonuna kadar götürmek adına” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

“Dedim ya, geçen hafta ya da ondan önceki hafta gelen vaka, polisin yanında çocuk şiddete uğramış, ama polis müdahale etmemiş...” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

4.2.1.2.3. Gündem Oluşturma

Katılımcıların uygulama örnekleri ve değerlendirmelerinin, çocuklarla sosyal hizmet alanına dair gündeme dair takip edilebilir bir izlek olmadığına, çocuklara yönelik önceden yapılmayan koruyucu ve önleyici çalışmalar nedeniyle giderek karmaşıklaşan

durumların oluştuğuna ve bunların çoğunlukla medya aracılığıyla kamuoyu ile paylaşıldığına işaret ettiği düşünülmektedir.

“... son zamanlarda yaşanan kötü olayların, çocuklar adına yaşanan kötü olayların medya aracılığıyla ekranlara gazetelere, yazılı ve görsel medya organlarına, internet ortamına taşınması ile bence bir kamuoyu oluşturdu... Bunlar yaşanıyor ama insanların biraz daha bilinçlenmesine neden olduğunu düşünüyorum. Bunu niye söylüyorum, şu an bu sorun alanında görev yaptığım için biliyorum. Mesela BİMER, CİMER, ALO 183. İnsanların şikayet şeyleri var ya, bunların hemen hepsi benim çalıştığım birimde toplanıyor. Geliyor ve biz bunları arkadaşlara sevk ediyoruz çözümlenmesi ile ilgili. Mesela böyle bir olay yaşandıktan sonra, çocuğa bir cinsel istismar olayı yaşandıktan sonra çocuklarla ilgili ihbarların arttığını görüyorsun. Medyada ve medyayı süsleyen bazı şeyler oluyor. Bunun bir kamuoyu oluşturduğunu düşünüyorum. Bak şimdi yasaları değiştirmek için bir çaba içerisindeler. Doğru yanlış eğri bunların hepsi tartışılır. Ama medya, bir çocuğa bakış açısı açısından bir noktaya getirdi. Yani insanlar çocuklara yapılan cinsel istismar olayları ile ilgili biraz daha deneyimli, biraz daha dikkatli olmaya başladılar.” (SHU 9, 1991: 26/17, E)

Bunun çocuklarla sosyal hizmete dair sorumluluk zincirini görünmez ve işlevsiz hale getirdiği, hizmetten yararlananları ve uygulayıcıları güçsüzleştirdiği görülmüştür. Çocuklarla sosyal hizmete dair gündemin daha çok infial yaratan olaylarda gündeme geldiği ve ardından sönümlendiğine, ayrıca çocuk hakları ihlallerinin ideolojik araçlara dönüştürüldüğü dikkat çekilmiştir. SHU 21’in konuya dair değerlendirmesine dair alıntı aşağıdadır.

“... bazı şeylerin değiştirilmesi gerekiyor; yani aksayan yerler varsa, olumsuz giden şeyler varsa düzeltilmesi gerekiyor; ama bununla ilgili herhangi bir şey yapılmıyor. Çocuk neye göre çocuk, kime göre çocuk? Devlet, istediğinde bu çocuk diyebiliyor, istediğinde de, “Yok, hayır, sen çocuk değilsin, sen erişkinsin. Yaptıklarının sorumluluklarına katlanmalısın” diyebiliyor. “Ekmek almaya giderken gösteriye katılmıştı, o yüzden öldü. Normal” diyebiliyor. Politik görüşümü söylüyorum, orada bir politik duruşumu ortaya koyuyorum; ama genelde de böyle bakıldığına inanıyorum. Ensar Vakfında tecavüze uğrayan çocukların sahipsiz bırakılması, Niğde’de yurttan yanan çocukların sahipsiz bırakılması, anne-babalarının bir miktar para verilerek susturulması ve onların hiçbir şekilde savunulmasına izin verilmemesi beni rahatsız ediyor. O yüzden, Çocuk Hakları Sözleşmesini falan, her şeyi bir kenara koyuyorum, biz çocuklara acaba yaşam hakkı tanıyor muyuz, onu düşünmek lazım.” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

Çocuklara yönelik önceden yapılmayan koruyucu ve önleyici çalışmalara ve bütüncül bir yaklaşım eksikliğine dair SHU 3’ün değerlendirmesine dair alıntı aşağıdadır.

“... okul çağındaki çocukların okula kazandırılmamasındaki gerekçeler nelerdir ya da okula kazandırılması konusunda MEB’in neden böyle bir çalışma içine girmediği ile ilgili bir şeyler belki aklıma gelirdi. Çünkü Dikmen’de dediğim gibi çöp toplayan ailelerin çocukları var, Dikmen vadisinde baraka evlerde yaşıyorlar. Alt yapısı yok, kanalizasyonu yok, ama yukarıda sağlık ocağı var ve hemen yüz metre ilerisinde de okul var. Müdür de penceresinden baktığı zaman aşağıda yüz tane iki yüz tane çocuğun, okul

çağındaki çocuğun okula gitmediğini görüyor ve o çocukların okula gitmemesi de onun suçu. Ya tespit ediyor, görüyor orada. Müdahale etmiyor. Yani bunu milli eğitim görmüyor, zabıta görmüyor, iç işleri bakanlığı görmüyor, belediye görmüyor, sağlık bakanlığı görmüyor ondan sonra diyoruz ki biz çocuk haklarıyla ilgili ne yapacağız. Arkadaş siz görmüyorsunuz ya. Çocuk haklarını orada bitiriyorlar. Çocuk hakkı diye bir şey yok orada. Orada facialar yaşıyor. Tuvaleti yok, içme suyu yok, elektriği yok, e hiçbir şeyi yok. Çocuklar çıplak ayakla geziyorlar. Kanserojen ürünlerle iç içe yaşıyorlar. Yani bir insanlık dramı yaşıyor ama onu diyorum sana başta belediye, iç işleri bakanlığı, sen şimdi evin önüne bahçene güzel bir çadır kur. Böyle güzel şaşalı, hoş, kibar bir çadır kur. Hemen polis gelir der ki kardeşim kaldır bu çadırı demez mi sana? Der. Bahçenin neresine kurarsan kur kaldır der. Adam oraya kent kurmuş ya. Kent kent. Barakalardan kent kurmuş, bir tane polis de demiyor ki ya kardeşim senin ne işin var burada demiyor. Çöp toplayan insanlar, belediyenin haberi yok mu? Gidiyorsun, poşetleri darmaduman etmişler. E görmüyor musun? Ceza yazın. Ha rant mı var burada. Kardeşim bu rantı kim alıyorsa o zaman belediye eğer sen bu işte, dönüşümden geri dönüşümden rant varsa, kar varsa o zaman al bu adamları işe deki kardeşim ben seni sözleşmeli işçi olarak alacağım. Güzelce tulumlarını giydireceğim. Hijyen şartlarını sağlayacağım, sen bu çöpi toplayacaksın, toplayacağız bir yere, konteynerlere şunlara bunlara geri dönüşüm sağlayacağız. Ama bir; senin iyi bir konutta -ki yaparsın prefabrik konutlar da yapabilirsin- onlara, sosyal konutlar da olabilir. İkincisi çocukların okula gidecek. Eğer okula gitmez ise nereden geldin kardeşim ya da o dedikleri şartları uygulamazsan Z'ten (ilçe) mi geldin, Y'den (il) mi geldin, X'ten (il) mi geldin oraya gideceksin. Bu kadar basit bu iş ya. Vallahi bu kadar basit.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Çocuklarla sosyal hizmet alanında hizmetten yararlananların görünmez kılındığı, seslerini ve taleplerini duymak ve anlamak için çaba harcanmadığına dair SHU 4'un değerlendirmesi aşağıdadır.

“Tartışıyoruz ya bu cinsel istismar suçlarına karşı muameleyi tartışıyoruz... Fail için, mağdur için ayrı ayrı bir şey söylemek gerekiyor. Ön görebilmek, tahminde bulunabilmek. Yani burada sesi çıkmayan bir grup var. Ve pek de böyle dinlenilecek gibi de görünmüyor... Bir gelenek halinde bu çocuk, ya da bu grup hep sessizdi ve o halde bırakılıyor. Onu anlamaya da kamu çok niyetli değil. Çözmeye de pek niyetli değil.” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

4.2.1.2.4. Dünya Olayları ve İdeolojilerin Etkisi

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının içinde bulunulan toplum ve dünyadan azade düşünülemeyeceği açıktır. Katılımcıların çoğu bununla ilgili olarak içinde bulunulan zaman ve koşullara dair “Bütün ülke ilişkilerinin farklı bir boyutta olduğu, savaş ekonomisinin dünyadaki en önemli ekonomi olduğu, enerji piyasasının dünyada bütün ilişkileri belirleyen bir yapı olduğunu bildiğimiz için şu mevcut günümüzde” (SHU 7, 1996, s. 20/20, E), tanımlamasına benzer değerlendirmelere atıfta bulunmuştur. Gerek

dünyada gerekse Türkiye’de başta gelir dağılımındaki eşitsizliklere dikkat çekilmiştir. Buna dair SHU 8’in değerlendirmesi aşağıdadır.

“... Adil bir paylaşım. Çok sürekli daha hızlı gelişen bir paylaşımda adaletsizlik var. Zengin daha zengin, yoksul daha yoksul oluyor. En son 2,3 herhalde en alttakinin aldığı milli gelirden pay. Diğeri 54. Türkiye'deki fark 17 kat mı 18 kat mı? En alt gelir grubu ile en üst gelir grubu arasındaki fark. 17-18 kat daha fazla para alıyor. 100 lira para var. 55 lirasını ilk %20'ye veriyorsun. Bunlar adam başı ikişer, üçer lire bölüşüyor. En alttakine de iki buçuk lira veriyorsun. Adam başı onar kuruş düşüyor. Böyle adil olmayan bir gelir paylaşımında elbette çocuklar iyi bir dünyada yaşamıyor.” (SHU 8, 1984: 35/35, E)

Ekonomik alandaki sorunların doğrudan çocukları etkilediği ve çocuk yoksulluğunun derinleştiği ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra çevresel sürdürülebilirlik konularında pek çok sorun yaşandığı, ekolojik dengenin gözetilmediği ve buna zarar vermeye devam edildiğine dikkat çekilmiştir.

“Bugünkü verilerle, içinde bulunduğumuz ekonomik tablo çok parlak bir tablo değil... Şöyle bir örnek vereyim: Bir işveren darboğaza girdiğinde önce kimden tasarruf eder; kendi lüksünden, şeyinden tasarruf etmez, işçinin maaşından tasarruf eder, işçiye harcadığı işçinin özlük haklarından tasarruf etmeye çalışır. Aileler yoksullaştığında, bu yoksulluk daha da derinleştiğinde, ailelerin tasarruf ettiği yerlerin çocuklarıyla ilgili harcamaları olacağını düşünüyorum. Bu beni korkutuyor. Çocuğa verdiği harçlıktan, çocuğun giyiminden kuşamından vesairesinden kısacak. Bu, ekonomik anlamda bir yoksulluğu ve çocuklar için yoksunluğu getirecek. Buna bağlı olarak çocukların yetersiz beslenmelerinden tutalım da sağlıklı veya istenilen şartlarda eğitim alamaması, bahsettiğimiz yoksulluk kısırdöngüsünü, biraz daha çocuk işçiliğini, kayıt dışı çalışmayı vesaireyi daha çok gündemimize sokacak, bugünkü verilerle gidersek. Yine bugünkü verilerden hareket edersek, çevresel sürdürülebilirlik anlamında biz bugün olabildiğince, belki hak etmediğimiz şekilde geleceğin şeyinden tüketiyoruz. Dereleri kirletiyoruz, onlara temiz bir çevreden ziyade atıklarımızı bırakıyoruz; 100 yıl sonra, 1000 yıl sonra yok olacak atıkları bırakıyoruz miras olarak. Böylesi bir kötüye kullanımımız da söz konusu, doğayı, çevreyi, dünyayı.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

Dünya üzerinde ve bazıları Türkiye’ye yakın ülkelerde yaşanan savaş ve çatışmaların ve hatta ülke içinde yaşanan çatışmaların çocukları doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği ifade edilmiştir. SHU 19’un barış için savaşıyor olmaya dair tezatlığa çocuklarında tanık olduğuna dair değerlendirmesi aşağıdadır.

“Çok kötü bir süreçten geçiyoruz, yani hem siyasal, hem ekonomik, hem sosyal açıdan; fakat umudumu yitirmiyorum. Yani yapılacak çok iş var... Öbür tarafta yıkmak, yakmak ve bunu da vatan uğruna yaptığını ifade etmek... Ortak bir toprağın üzerinde yaşamak, barış içinde yaşamak, barışı savunmak ortak bir değer. Ama barış için savaşmak da bana tuhaf geliyor. Bu böyle ama, dünyada böyle; hep barış için savaşıyor insanlar. Yani birbirini öldürüyor... Bu da bir değer oldu şimdi. Yani “Öldüreceksin tabii, niye bunu sorun ediyorsun, bu gayet normal bir şey” diyor. Çocuklar da bunu görüyor. Çocuklar aptal değil ki, her şeyi kaydediyorlar.” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

Türkiye’de yaşanan darbelerin siyasal ve toplumsal alanda derin izler bıraktığına dair paylaşımlar olmuştur. SHU 12’nin 1980 yılında yaşanan darbe sonrasına dair değerlendirmesi aşağıdadır.

“1980 bu ülkenin kırılma noktası ya siyasi yaşamda, sosyal hayatta da böyle oldu. O dönemki çocuğa bakış açısı çok farklıydı...” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

SHU 13 Türkiye özelinde 2000’li yıllarda çocuk haklarına dair bazı gelişmeler olduğuna, bunların yasalara yansıdığına ancak siyasal dönüşümlerin etkisiyle gerileme yaşandığına dair değerlendirmesi aşağıdadır.

“Cenevre Birleşmiş Milletler sunumuna gittiğimizde, eskiden Çocuk Hakları Şube Müdürlüğüydü, Daire Başkanlığı olmuştu. O zaman övdüler, takdir ettiler, “Güzel de çalışmalar yapılıyor” dediler. Aynı şey gibi, 6518, kadınlara yönelik şiddetle ilgili. O Kanun, İstanbul Sözleşmesi çok uygundu. Şimdi biz yine onun gerisine gittik, 6518’in gerisine. Şimdi diyorlar ki, “Bu Kanun gereksiz, bu Kanun çok fazla. Kadınlara hak verildi, erkekler evden uzaklaştırıldı, boşanmalar arttı.” Biz aslında Kanunun gerisinde kaldığımız için. Bana göre, o dönem o Kanun gerekiyordu, 6284 sayılı Kanun 8 Mart 2012’de çıktığında doğruydum ve biz, o Kanunun gerisinde kaldık. Çocuk haklarında da öyleyiz. Bazı konularda gittikçe geriye gidiyoruz maalesef. 2011, 2012, 2013’lü yıllar bana göre daha iyiydi... Baktığımızda, aynı kadına yönelik şiddet gibi, sanki bu Kanun suçlu gibi. Aslında o Kanunun gerisinde kaldık biz... Şu anda bazı şeylerde daha beter, yani OHAL’le beraber daha da arttı, çok iç açıcı değil.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

Dünyada veya Türkiye’de yaşanan sorunların başta uygulanan yanlış politikalar nedeniyle genel anlamda bir duyarsızlaşma yarattığına, bunun mikro çalışmalara da yansıdığına dair SHU 21’in paylaşımı aşağıdadır.

“.... Bir kere, toplumsal bir cinnet hali var. Bazı şeyler olumluya gitmiyor, olumsuzla gidiyor. Bu iktidarın yanlış politikalarından dolayı, hem çocuk, hem eğitim, hem de kadın ve aile politikalarından dolayı ipin ucu kaçtı yani. Öncesinde, bundan 10 sene önce acile ayda bir tane vaka geldiği zaman, bütün intörnler, asistanlar koşardı, “Vaka gelmiş” diye, şimdi ihmal ve istismara, “Yine mi geldi?” diyorlar.” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

4.2.1.3. Tartışma

Sosyal hizmet uzmanlarının paylaştıkları uygulama deneyimi ve değerlendirmelerinde çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını mümkün kılma ve uygulamalara zemin oluşturma konusunda önemli bir yeri olduğu düşünülen değişim tahayyülü ile değişim için olanaklar veya engeller değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Değişim Tahayyülü. Öncelikle pek çok ve zor durumlarda çocuklarla sosyal hizmet uygulaması yürüten katılımcıların birer değişim eşlikçisi olarak değişim tahayyüllerinin

başka bir ifadeyle değişime dair hayallerinin veya zihinlerinde canlananların sosyal hizmet uygulamaları için belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Katılımcıların tümünün çocukların yaşamlarında olumlu değişiklik yaratabilmek için pek çok çalışma yapılması gerektiğine dair ortaklaştığı görülmüştür. Bu konuda sorumluluk almanın, engeller olsa da mücadele etmenin hem kendimizi hem de birbirimizi güçlendirmenin, yetişkinlerin tahakküm ve belirleyici olma durumlarından vazgeçmelerinin ve süreçte çocuklarla birlikte hareket etmenin önemi ve gerekliliği görülmüştür. Bununla birlikte sosyal hizmet uzmanlarının değişim tahayyülünün uygulama deneyimleriyle yakından ilgili olduğu, kimi paylaşımlarda çocukların yaşamındaki zorluklara eşlik sürecinde zamanında yapılamayanlara dair ağır duygular hissettikleri görülmüştür.

Sosyal hizmeti, toplum dışında kalan ve güçsüz konuma getirilen kişilerle çalışıyor olmasıyla bağlantılı olarak bir umut mesleği olarak tanımlayan Clark (2017), umut kavramının herkes için biricik, benzersiz ve bireysel olduğuna ve kavramı tanımlamanın zorluğuna rağmen sosyal bir bağlamı olduğuna dikkat çekmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının zor ve umuda meydan okuyan (hope-challenged) bir dünyada umudu çoğaltma yükümlülükleri olduğunu vurgular. Umudun karmaşıklığının yanı sıra psikolojik bir var oluş hali ve zorluklarla başa çıkma stratejisi olduğunu belirtir. Buna göre umut, eyleme geçme için bir ön koşuldur. Umutsuzluğa karşı da bir koruyucu bir kalkan olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle umut düşünme, hissetme ve hareket etme biçimidir (Scioli ve Biller, 2010; Clark, 2008 akt. Clark, 2017). Clark (2017) çok umutlu olanlarla az umutlu olan insanlar olduğunu bazen de insanların umudunu kaybedebildiklerini, umudunu kaybedenlerin ise güçsüz hale geldiğini ifade eder. Bu bağlamda birinin umudunu kaybetmesini önlemenin, umudunu kaybeden kişinin umudunu yeniden kazanmasına yardımcı olmaktan daha kolay olduğunu hatırlatmaktadır. Nitekim umudu kaybetmek endişe edilen veya korkulan şeylerin gerçekleşeceğini kabullenmeyi ifade eder. Bu da yaşam kalitesini düşür; irade ve dayanıklılığı engeller. Bu yüzden bir sorun veya durum ne kadar zor olursa olsun, her zaman umut edilecek bir şeyler vardır ve herkesin umutlu olmaya hakkı vardır.

Katılımcıların değişim tahayyüllerini anlamaya yönelik “çocuklar için daha iyi bir dünya” cümlesinin düşündürtüklerine dair verilen cevapların sadece çocuklar açısından değil “tüm insanlar için daha iyi bir dünya” şeklinde değerlendirildiği görülmüştür. Bunun yanı sıra belirlenen cümlelerin araştırmacının da kapatılmadan önce içinde bulunduğu bir çocuk hakları örgütünün²⁴ misyonu tanımlayan cümle olması nedeniyle söz konusu derneğe ve çalışmalarına atıfta bulunan katılımcılar olmuştur.

Çocuklarla sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının varlığının kendi başına umut verici olduğu düşünülmektedir.

Değişime dair olanaklar veya engeller. Sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını güçlendiren veya güçsüzleştiren bazı engel veya olanaklara dair durumları/konumları ele alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda uygulamalara yön veren çocuk algısı, kullanılan dil, çocuklarla sosyal hizmete dair gündemi kimler tarafından ve nasıl gündemleştirildiği, dünya olayları ve ideolojilerin etkileri konusundaki değerlendirmeleri ve konumları ele alınmaya çalışılmıştır.

Çocuk algısı konusunda sosyal hizmet uzmanlarının uygulama ve değerlendirmelerine yansıyan modern çocuk hakları paradigması ile özgürlükçü ve özgürleştirici çocuk algıları ile genel olarak karşılaştıkları ve zorlandıkları paternalist çocuk algısı arasında zıtlık olduğu görülmüştür. Çocuğu hak sahibi ve özne olarak tanımlayan katılımcılar, toplumsal boyutta çocuğu yetersizlik, nesneleştirme ve aşırı koruyuculuk bağlamında ele alan yaklaşıma dair pek çok örnek ve eleştirel değerlendirme paylaşmıştır.

Türkiye’deki çocuk algısının çocuğun biricikliği, kendini gerçekleştirme veya yapabilirliği yerine, “yetersizlikler” ile bugünün değil geleceğin yetişkini olarak ve ondan beklentiler üzerine kurulu olduğu görülmüştür. Katılımcıların da dikkat çektiği gibi Türkiye’deki genel çocuk algısının, insan ve insanın değerine dair algıyla çok yakından ilişkili olduğu anlaşılmıştır. Çocuğu özel bir varlık olarak değil, bir nesne veya mal olarak gören yaklaşımın hâkim olduğu; bunun çocuğu ailenin, anne babanın

²⁴ Gündem Çocuk Derneği

bir uzantısı olarak görmekten beslendiği, çocuktan tek tip, “makbul çocuk” olmasının beklendiği ve yetişkinlerin geleceği için sigorta olarak görüldüğü anlaşılmıştır.

Katılımcılar, kendini ilgilendiren konularda çocuğu yetersiz gören ancak çocuk, kendisinden beklenenleri veya yetişkinlerce belirlenen kurallara uymadığında yetişkin gibi değerlendirilip cezalandırılabilirdiğini ifade etmiştir. Çocukları bir taraftan birey olarak görme, diğer taraftan söz hakkı vermeme ile yaşanan tezatlığın çocuklara güvenilmediğinin bir göstergesi olduğu anlaşılmıştır.

Çocuğun yetersiz ve “sürekli” korunması gereken bir varlık olarak algılanması nedeniyle üzerinde bir tahakküm kurulduğu; bunun, çocuğun başta söz hakkını ve katılımını kısıtladığı görülmüştür. Ayrıca çocukları koruma adına onlar hakkında karar verme konusunda yetişkinlerin belirleyici olma alışkanlıkları/ezberleri olduğu görülmüştür. Çocuk algısı konusunda toplumsal alanda yaşanan tezatlıklar konusunda “özgürlükçülük” diyerek çocuğun isteklerini sorgusuz sualsiz yerine getirme eğiliminin de eleştirildiği görülmüştür.

Çocuk algılarının zamanla değiştiği ve dönüştüğünü belirten katılımcılar arasında kişiyi yetersiz ve değersiz görme eğiliminin sadece çocukları değil kadınları, yoksulları, işçileri, suça maruz kalanları da hedef aldığına işaret edenler olmuştur.

Çocuğun üzerinde kimin, neden, nasıl, nerede ve ne zaman karar sahibi olduğuna yön veren çocuk algısı, çocuğun konumuna ve yapabilirliklerine dair tanımlama yapması ve çocuktan beklentileri belirlemesi açısından önemlidir. Bu bağlamda, katılımcıların değerlendirmelerinin Türkiye’de çocuk algısına dair mevcut durumun halen yoğunlukla paternalist yaklaşımdan beslendiği görülmüştür. Dolayısıyla çocuk algısının, çocuğun insan haklarını bütüncül bir şekilde ele almaya odaklanacak şekilde dönüştürülmesi ihtiyacının bulunduğu düşünülmektedir.

Kullanılan dil konusunda sosyal hizmet uzmanlarının çoğunun çocuğun insan hakları, hak temelli yaklaşım ve toplumsal cinsiyet alanlarında değişen, dönüşen kelime ve kavramları kullandıkları görülmüştür. Sıklıkla olmasa da bazılarının paylaşımlarında

çocuk hakları alanında kullanılması tercih edilmemeye başlayan bazı kelime ve kavramların kullanıldığı görülmüştür. Söz konusu kelime ve kavramlar arasında “(çocuğu) kurtarmak”, “bayan”, “erkek çocuk”, “mağdur”, “çocuk evlilikleri”, “istismara uğrayan” bulunmaktadır.

Çocuk istismarı alanında çocuğun yaşadığı zorluk genelde “çocuğun istismara uğraması” şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu ifade, istismarın kaza veya yanlışlıkla olmuş anlamı barındırması, yetişkinlerin sorumluluklarını yerine getirmemiş olmalarını görünmez kılması ve meşrulaştırması bakımından bir süredir eleştirilmektedir. Kadın hakları hareketinden ilhamla çocuk hakları hareketinin de fail odaklı bir dil geliştirmesi ile “çocuğun istismara uğraması” denmesinden vazgeçilmiş; “çocuğun istismara maruz kalması/bırakılması” şeklindeki ifadelerin kullanılmaya başlandığı görülmektedir (CŞMD, 2022). Bununla birlikte, katılımcılardan bazılarının çocuğu edilgen ve istismara karşı tepki vermeyen olarak konumlandırılışa dair söylemlerin (çocuk susar, sen susma), çocuğun yaşadıklarını dinleme sorumluluğunun yetişkinlerde olduğunu hatırlatır şekilde değiştiğine (çocuk susmaz, sen dinle) dikkat çektikleri görülmüştür.

Benzer biçimde cinsel istismar veya herhangi bir suçtan zarar gören çocuğa veya kişiye “mağdur” denmesi de kişiyi güçsüz konumda göstermesi ve etiketlemesi açısından eleştirilmektedir. Söz konusu tartışmaların henüz başlamamış olduğu zamanlarda yapılan yasal düzenlemelerde geçen bu kullanımların dönüştürülmesine ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

“Çocuk evlilikleri” tanımlaması konusunda da çocuk hakları hareketinde tartışmalar sürmektedir. Bu kullanımın, bir dönem “çocuk gelin” veya “çocuk damat” tanımlamalarında olduğu gibi çocuğu etiketleyici ve sorunu meşrulaştırma potansiyeli olduğuna işaret edilmektedir. Öte taraftan bir dönem “erken yaşta ve zorla evlilikler” tanımlaması da kullanılmıştır. Ancak bu kullanımın da erken yaşın kime göre, neye göre tartışmasını ve yaş dönemini muğlaklaştırdığı, çocuğun evlilik kurumu ile cinsel ve ekonomik sömürüye açık hale gelmesini ve bunun suç sayılmasına yeterli vurgu yapmadığı ifade edilmektedir. Son zamanlarda doğrudan “çocuğun evlilik yoluyla istismarı” tanımlamasının kullanılmaya başlandığı görülmüştür (İHD, 2022).

Toplumsal cinsiyet kalıplarına sıkışan düzenlemelerin bir yansıması olarak, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında veya istatistiklerde de çocuklar arasında kız çocuğu ve oğlan çocuğu yerine kız ve erkek olarak ayırım yapılmasının kullanılan dile yansımaları olduğu görülmektedir. Cinselleştirilmiş şiddetin yollarını döşeyen bu söylem, oğlan çocuklarına “erkeklik” yükleyebilmekte, ayrıca ikili cinsiyet sistemi dışında olan var oluşları yok saymaktadır.

Bazı katılımcıların kimi zaman hitap etmek, kimi zaman da bilerek ya da bilmeyerek kadının cinsel kimliğini yok saymak ya da fiziksel güçsüzlüğüne dair atıfta bulunmak üzere kullandığı kelimelerden biri de bayandır. “Kadın” kelimesinin ise cinselliği çağrıştırması veya ayıp sayılması gerekçesiyle kullanılmaktan kaçınıldığı kadın hakları hareketinde çokça dile getirilmektedir. Toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştiren ve kadın hakları tarafından eleştirilen kelimelerden bir olan bayan kelimesinin cinsiyet yerine kullanılmaması gerektiği akılda tutulmalıdır.

Bunların dışında araştırma sürecinde tez danışmanının dikkat çekmesiyle birlikte sosyal hizmet alanında kullanımı konusunda dikkat çekilmek istenen kelimelerden bir diğeri de “vaka”dır. Öyle ki sosyal hizmet uygulamalarından, hizmetten yararlandan veya onun içinde bulunduğu zorluktan veya bir uygulama örneğinden bahsedilirken sıkça kullanılan kavramsallaştırmalardan biri olan vaka tıp, psikoloji, psikiyatri, hukuk, kolluk hizmetleri vb. alanlarında da sıkça kullanılmaktadır. Kelime anlamı olay olan vakanın sosyal hizmet uygulamalarında anlık bir olaydan ziyade hizmetten yararlanan çocuğu, çocuğun içinde bulunduğu durumu, uygulamayı veya uygulama sorasına dair yapılanları betimlemekte kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramın çocuğu ve içinde bulunduğu zorlukları nesneleştirmeye ve tek tipleştirmeye zemin hazırlama potansiyeli olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla vaka yerine anlatılmak istenen ne ise ve çocuğu özne olarak tanımlanmasının daha uygun olduğu düşünülmektedir. Çocuk, çocuğun içinde bulunduğu zorluk, çocukla yürütülen sosyal hizmet uygulaması vb. gibi.

Benzer bir şekilde “bütüncül” kelimesi hakkında yapılan tartışmaları da hatırlatmakta fayda vardır. Öyle ki bu araştırma kapsamında *holistic* terimi karşılığında kullanılan

bütüncül kelimesinin “totaliter” kelimesine karşılık gelebildiği, yerine bütünsel veya bütünlüklü kelimelerinin kullanılabildiği görülmektedir. Kırımsoy Denge (2022) tarafından bütüncül ve bütünsel kelimelerine dair bir tarama yapmış (tüm baskılarıyla TDK sözlükleri, TUD veri tabanı, ayrıca İngilizce-Türkçe, Türkçe-İngilizce terimsel çeviri karşılıkları); bütüncül ve bütünsel kelimeleri arasında tamamen bir karışıklık ve iç içe geçmişlik söz konusu olduğunu belirlemiştir. Bütüncül kelimesi, bugün kullanım sıklığına göre sosyal bilimler alanında totaliter anlamını kaybetmiş, *holistic* anlamını kazanmış görünmektedir. Çocuk hakları hareketi ve sosyal hizmet alanında da “bütüncül” (*holistic*) kelimesinin bütünleşmiş anlamındaki yaygın kullanımı göz önünde tutularak bu araştırmada “bütüncül” terimi, bilinçli olarak tercih edilmiştir.

Teater (2015), sosyal hizmet uzmanlarının sosyal hizmet uygulamalarında kullandıkları dilin potansiyel anlamlarını irdeleme konusunda temkinli olmaya davet etmektedir. Hizmetten yararlananları dil yoluyla güçlendirme konusunda Greene ve arkadaşları, dilin kullanımına yönelik beş duruma dikkat çekmektedir: Bunlar işbirliği dili, sahiplenme dili, olanaklar dili, çözüm dili, detaylandırma ve açıklığa kavuşturma dili (Akt. Teater, 2015, s. 75). Öte yandan kullanılan dilin hizmetten yararlananı güçlendirebileceği gibi ötekileştirdiği ya da baskıya maruz bırakmanın bir yolu olduğu unutulmamalıdır.

Sonuç olarak çocuklarla sosyal hizmet alanında, çocuk hakları başta olmak üzere insan hakları hareketinin düşünce sistemine uygun dil kullanımındaki değişimlerin takip edilmesi ve içselleştirilmesinin önemli olduğu görülmüştür.

Gündem oluşturma konusunda sosyal hizmet uzmanlarının çoğu; çocuklarla sosyal hizmet alanına dair gündeme dair takip edilebilir bir izlek olmadığına, çocuklara yönelik önceden yapılmayan koruyucu ve önleyici çalışmalar nedeniyle giderek karmaşıklaşan durumların oluştuğuna ve bunların çoğunlukla medya aracılığıyla kamuoyu ile paylaşıldığına işaret etmişlerdir. Bunun çocuklarla sosyal hizmete dair sorumluluk zincirini görünmez ve işlevsiz hale getirdiği, hizmetten yararlananları ve uygulayıcıları güçsüzleştirdiği görülmüştür. Çocuklarla sosyal hizmete dair gündemin daha çok infial

yaratan olaylarda gündeme geldiği ve ardından sönümlendiği, ayrıca çocuk hakları ihlallerinin ideolojik araçlara dönüştürüldüğü anlaşılmıştır.

Katılımcıların değerlendirmeleri, yaşamlarında çeşitli zorluklar olan çocukların veya çocuklarla sosyal hizmet alanında hizmetten yararlananların görünmez kılındığını, seslerini ve taleplerini duymak ve onları anlamak için çaba harcanmadığını göstermektedir.

Kamuoyunun, karar vericiler ve kaynakları dağıtma yetkisi olanların genellikle infial yaratan olaylarda hızla konuyu gündeme almaları ve harekete geçiyor olmaları, çocuk haklarının gündeme alınması için “çocuğun haklarını korumak değil, hak ihlalleri ve hatta hak ihlalinin infial yaratanı makbuldür” önermesinin -ne yazık ki- güncelliğini koruduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi gündem genel olarak meclis, kurultay gibi toplantılarda görüşülecek konuların tümü veya yaşanan günlük olaylar anlamına gelir. Bir olaya, konuya, alana dair düşünsel ve eylemsel boyutu mikro, mezzo ve makro açıdan belirleyen araçlardan biridir. Dolayısıyla gündemin kim, kimler, neden, nerede, ne zaman ve nasıl belirlendiği önemlidir. Bu bağlamda sosyal hizmet alanında ve özellikle çocuklarla sosyal hizmet alanında oluşan gündemin kimler tarafından, nasıl bir dille, neyi amaçlayarak oluştuğunu irdelemeye ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Nitekim düşünsel ve eylemsel boyutta çocuğu ve hizmetten yararlananı görmezden gelen, sosyal hizmet uzmanının uygulama deneyimlerini ve değerlendirmelerini yok sayan gündemlerin sosyal hizmet disiplini ve mesleği ile çeliştiği açıktır.

Dünya olayları ve ideolojiler hakkında sosyal hizmet uzmanlarının çoğu, öncelikle dünyada ve Türkiye’de kaynakların dağılımında yaşanan eşitsizliklere dikkat çekmiştir. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının içinde bulunulan toplum ve dünyadan azade düşünülemeyeceği açıktır. Bu bağlamda katılımcıların çoğu içinde bulunulan zaman ve koşullara dair “Bütün ülke ilişkilerinin farklı bir boyutta olduğu, savaş ekonomisinin dünyadaki en önemli ekonomi olduğu, enerji piyasasının dünyada bütün ilişkileri belirleyen bir yapı olduğunu bildiğimiz için şu mevcut günümüzde” (SHU 7, 1996: 20/20, E) tanımlamasına benzer değerlendirmelere atıfta bulunmuştur.

Katılımcıların çoğu, Türkiye’de başta ekonomik alandaki sorunların doğrudan çocukları etkilediği ve çocuk yoksulluğunun derinleştiğine dikkat çekmiştir. Bunun yanı sıra çevresel sürdürülebilirlik konularında pek çok sorun yaşandığı, ekolojik dengenin gözetilmediği ve buna zarar vermeye devam edildiği vurgulanmıştır. Dünya üzerinde ve bazıları Türkiye’ye yakın ülkelerde yaşanan savaş ve çatışmaların, hatta ülke içinde yaşanan çatışmaların çocukları doğrudan ve dolaylı olarak etkilediği ifade edilmiştir.

Türkiye’de yaşanan darbelerin siyasal ve toplumsal alanda derin izler bıraktığına dair paylaşımlar olmuştur. 2000’li yıllarda Avrupa Birliği sürecine paralel olarak çocuk haklarına dair bazı gelişmeler olduğuna, bunların yasalara yansıdığına ancak siyasal dönüşümlerin etkisiyle gerileme yaşandığı ifade edilmiştir. Dünyada ve Türkiye’de yaşanan sorunların başta uygulanan yanlış politikalar nedeniyle genel anlamda bir duyarsızlaşma yarattığı, bunun mikro çalışmalara da yansıdığı belirtilmiştir.

Bu bağlamda gerek olan bitenlerin etkilerini değerlendirme, görünür hale getirme ve dönüşüme dair talepleri büyültmeye yönelik sosyal hizmet uzmanlarının yapabileceklerini değerlendirmeye ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

4.2.2. Eleştirel Sosyal Hizmet Uygulamalarında Çocuğun Güçlenmesine Destek Konusunda Öneriler

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuğun güçlenmesine destek konusundaki önerileri iki ana başlık altında ele alınmıştır. Bunlardan ilki çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülerine yönelik öneriler, diğeri de değişim eşlikçisi olarak sosyal hizmet uzmanı ile onun bağlı olduğu örgütü tanımlayan uygulayıcı birime yönelik önerilerdir. Söz konusu önerilerin çoğunun yukarıda ele alınan eleştirel değerlendirmelerde vurgulanan zorlukların aşılması için getirilen öneriler olduğu görülmektedir (Bkz. 4.1.2. Değişim Eşlikçisinin Eleştirel Sorgulama Eyleminin Anlattıkları).

4.2.2.1. Çocuklarla Sosyal Hizmetin Asli Yükümlülerine Yönelik Öneriler

Araştırma öznelерinin çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlara yönelik önerileri; bütüncül ve hak temelli yaklaşımın benimsenmesi ve etkin sosyal hizmet uygulamalar için göz önünde tutulması gereken öncelikli konular olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Bütüncül ve hak temelli yaklaşıma dair ilkelerin benimsenmesi konusunda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair insan haklarını içselleştirmek, çocuk algısını dönüştürmek, eşitsizlik ve adaletsizliklerle mücadele, bir arada yaşama kültürünü geliştirmeye yönelik öneriler getirilmiştir. SHU 5 sadece çocuk alanında değil, sosyal hizmetten yararlanma hakkı olan tüm gruplara yönelik insan haklarını temel alan bir yaklaşıma ihtiyaç olduğuna dikkat çekmiştir.

“Şöyle açayım; hepimiz insan olmamızdan kaynaklı bir takım hak ettiğimiz şeyler var. İnsan hakları... Hani ihtiyacımız sadece karnımızı doyurmak değil. Çocuğun ihtiyacı sadece karnını doyurmak, okula gitmek iyi bakım, şu bu değil. Çocuğun ihtiyacı ötelenmemek, ötekileştirilmemek. Efendime söyleyeyim, bir birey olarak dinlenmek, özgüvenini geliştirmek, tacize, istismara, ihmale uğramamasını sağlamak. Hani bunları insan hakları bağlamında değerlendirebilirsin ama biraz önceki slogandaki gibi çocuk susar sen susma diyor ya, çocuk niye susar? Biz susturduğumuz için susar çünkü. Biz izin vermediğimiz için çocuk konuşmuyor. Çünkü çocuk ağzını açtığında onun için konuştuğumuzu, düşündüğümüz, onun için yaptığımız için, çocuk bunu istemiyor. Bunu değiştirmemiz, dönüştürmemiz gerekiyor ama şöyle bir şeyimiz var bizim, hani bütün bu saydığım gruplara çocuklara, kadınlara, yaşlılara, LGBTİ bireylere.. bütün söylediklerimi aynısı onlar için de geçerli...Vurguyu ve müdahaleyi buraya yapmamız gerekiyor. Dümeni bu tarafa kırmak gerekiyor.” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

SHU 18, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının çocukla ilgili bütün alanlarla ilişkili olduğuna, bütüncül bir yaklaşım ile çocuğa ve çocuk haklarıyla ilgili savunuculuğa öncelik verilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir.

“... temelde daha insan haklarını gerçekleştirememiş bir ülkede ve yetişkin bireylerin yaşadıklarına bakacak olursanız... Hepsi birbiriyle bağlantılı yani; çocuk hakları, kadına yönelik şiddet, ne bileyim, eğitim sistemi, sağlık sistemi, hepsi bir bütün aslında. Ama böyle bir şey yok tabii ki; önce şu gelişsin de ondan sonra bunu geliştiririz diye bir şey yok. Çocuklara ilişkin şeyleri savunmak öncelikli olmalı. Çünkü en incinebilir ve en risk altındakiler çocuklar... Herkesin kendi alanında yapabileceği bir şeyler var.” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

SHU 14’ün çocuklar adına yapılabilecekler konusunda ilk önce çocuk algısından başlanmasına dair değerlendirmesi aşağıdadır:

“... çocuklar adına yapılabilecek olan şeyleri aslında daha çok ve en başında çocuk algısı üzerine yapmak, oradan başlanması biraz daha makul bir çabaymış gibi geliyor bana. Bakıldığı zaman, biraz kültürel geleneklerimizle de beraber, çocuklar her zaman

için aileleri adına birer bakım sigortası için yapılan bir şey. Bakım sigortası işte, yani “Aylık prim gibi bakacağız, büyüteceğiz, bilmem ne olacak, sonra biz güçsüz duruma geldiğimizde bunlar da bize bakacaklar” şeklinde. Bunun için üretilmiş, bunun için dünyaya gelmiş birer varlık ya da belli bir yere kadar vereceğiz, vereceğiz, daha sonra bize iş gücü olarak geri dönecek vesaire. Üzerine ciddi yatırımlar yapılan ve ciddi karşılık beklenen birer yaratık gibi... Şimdilerde biraz da ailelerin kendilerini çocukları üzerinden tatmin etme duyguları, yarış atı gibi koşturduklarını görmek, bunlar mesela benim çok canımı sıkıyor. Bilmem ne sınavına hazırlanması, o sınavdan bu sınava, kursa koşturulmaları, “Bak, şunun çocuğu nerelere geldi” denilmesinin önemsenmesi için gösterilen çaba ve çocuğa yönelik o algı, onlarda statü ya da mevki sahibi olmasına yönelik bir ürün olarak görülmesi... hâlâ bir birey olarak görülemiyor olması. Kaldı ki, bu toplumsal olarak. Bir de bunun yasal mevzuatı, şunu bunu var. Oralarda zaten durum çok feci..” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Çocuk algısının çocuk haklarıyla bağlantılı olarak toplumsal düzeyde ve kamu kurumlarında içselleştirme ihtiyacına dair SHU 16’nın değerlendirmesi aşağıdadır:

“Çocuklar ne kadar haklarıyla var, ortada aslında. Dediğim gibi, önce algının değiştirilmesi gerekiyor. Bazı STK’lar veya kurumlar bunu dillendiriyor; ama bir kere, toplum ve kamu kurumlarının bunu içeriğiyle birlikte anlaması, algılaması ve uygulamaya aktarması lazım. Sırf böyle söylem olarak, “Evet, çocukların hakları var” demek yeterli değil. Nedir o hakları, somut olması gerekiyor örnekleriyle ve çocuğun bunu gündelik hayatında, okulunda, aile içinde, arkadaş ortamında yaşaması lazım... Çocuğun özellikle kendi haklarının olduğunu içselleştirmesini sağlamak lazım.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Pek çok alanda yaşanan eşitsizlik, ayrımcılık ve adaletsizlikle bütüncül bir biçimde mücadele iradesi gösterilmesi ve değişime dair engellerin tanımlanmasında ortaklaşmaya dair öneriler ifade edilmiştir. SHU 17’nin yoksulluk ve yoksunluğa dair adil bölüşüme dair önerisi aşağıdadır.

“Ekonomik yoksulluk ve yoksunluğa dair, biz, anneler babalar ya da toplum, kuruluş vesaire, ekonomik yoksulluğun faturasını çocuklara kesmeyeceğimiz bir yaklaşım ya da daha adil bir bölüşüm, çocukların aslan payını alacağı bir yaklaşım mümkün tabii, bunu yapabiliriz.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

Ayrımcılıkla mücadele konusunda Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin onaylanması sırasında çekince konulan maddelerin çocuk hakları bağlamında halen sorun olduğuna dair SHU 8’in değerlendirmesi ve bununla ilgili gerek alandan gerek çağdaş düşünmeye dair bilgilerin karar vericilere ulaştırılması konusunda uygulayıcıların da harekete geçmesi gerekliliğine dair önerisi aşağıdadır:

“Türkiye’de çekincemiz hala sürüyor değil mi, Çocuk Hakları Sözleşmesinde. Anadilde eğitim... Ya o bile başlı başına bir sıkıntı mesela. Çocuğu yine kendi düşüncesi, ideolojisine uygun bir çocuk modeli yaratıp onun eğitimi ile ilgili bir şey götürüyor. Daha özgür düşünen insanlar belki yönetime, kafası biraz daha aydın insanlar yönetime geldiğinde bu işleri çözebilir. Ama bu süreçte bizim doğru bildiğimizi söylememiz,

yazmamız, çizmemiz gerekiyor. Daha özgür düşünme, daha çağdaş düşünme belki. Akli bilimi öne çıkaran...” (SHU 8, 1984: 35/35, E)

Sosyal hizmet uygulamaları için göz önünde tutulması gereken öncelikli konular arasında ise karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanların değişime açık olması, öz değerlendirme süreçleri işletmeleri, liyakat ve alan bilgisini kullanmaları, sorumluluk zincirini işletmeleri, alandaki güncel gelişmeleri takip etmeleri konularında önerilerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda günlük veya kısa süreli çalışmalara değil, birbirlerini destekleyecek şekilde kısa, orta ve uzun vadeli planlar yapılması gerektiği önerilmiştir. SHU 3; neyin, neden yapıldığına dair temellendirme olmadan oluşturulan yasaların, örgütlenmelerin etkili olmadığına ve değişim sağlanmadığına dikkat çekerek bütüncül yaklaşıma dair içselleştirme süreçlerinin önemine işaret etmiştir.

“Bazı şeyleri tamamlamadan, bir üst kademeye geçemezsin... Birtakım şeyler çıkıyor, mevzuatlar, yasalar falan çıkıyor ama hep bir şeylerin alt yapısı tamamlanmadan oluşuyor bunlar... gerçekten iyileştirme yaparak, kavratarak. Ya bu işin önemini benimseyerek devam etmeleri lazım yoksa bu anlamda bir yere gidemeyiz yani. Bir milim ötesine geçemeyiz.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Katılımcılar, karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanların öncelikle sosyal hizmette alan bilgisine dayalı istihdam ve liyakati göz önünde bulundurmaları gerektiğini önermişlerdir. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının, ayrıntıları ele almaya yönelik özelliğinin dönüştürücülüğünün göz önünde bulundurulması önerilmiştir.

“Kendi tekniği ile kendi eğitim öğretimiyle, kendi yöntemleriyle bakıyor ve baktığı zaman da çok şey görebiliyor. Ayrıntıyı görüyor. Ayrıntıyı görünce de işte sosyal hizmet müdahalesinin ötesini görmek böyle bir şey işte. O anlamda etkili ve mesleğinde etkili, bilgili, donanımlı insanların çocukların gençlerin çok sayıda bulunduğu yerlerde istihdam edilmesi gerekiyor. (SHU 3, 1987: 30/13, E)”

SHU 13’ün alandan olmayan idarecilere yönelik değerlendirmesi aşağıdadır:

“Özellikle ana hizmet birimlerinde alandan gelen kişiler olmalı, yani böyle bir liyakat sistemiyle gelenler. Başka türlü çözülmez. Ben şu anda gidip de Tarım Bakanlığında daire başkanı olsam ne yapabilirim; elim kolum bağlı olur. Ne olabilir? O zaman, kendini kabullendirmek için ya sert bir idareci olacaksın, kapalı kapılar ardında bir idareci olacaksın, emredeceksin, “Şu yanlış, bu yanlış” vesaire veyahut da bilgi eksikliğini kapatmak için farklı bir şeyler yapacaksın.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

Bunun yanı sıra sorunlar çözülemeyecek hale gelmeden koruyucu önleyici çalışmalara ağırlık vermek gerekliliği ifade edilmiştir. Koruyucu önleyici çalışmalar kapsamında öne çıkan öneriler arasında; çocuk hakları eğitimleri, ailelerle çalışmalar, hizmet kuruluşlarında çeşitlilik ve okul sosyal hizmeti gibi sosyal hizmet uygulamalarını yaşamın her alanında güçlendirmek bulunmaktadır.

Katılımcıların çoğu, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında çalışanların güçlendirilmesi konusunda önerilerde bulunmuşlardır. SHU 5, çocuğun güçlenmesine destek için çocuklarla sosyal hizmet alanındaki tüm çalışanların multidisipliner bir yaklaşımla güçlendirilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir.

“Şimdi çocuğu güçlendirmek önemli ama çocuğu güçlendirmeyi düşündüğümüz insanların güçlenmesi gerekiyor önce. Hani bir sinsile yoluyla gitmesi gerekiyor. Çocukla çalışan kişilerin güçlenmeleri, kendilerini güçlü hissetmeleri, yapacakları işlerde başarıya ulaşabileceklerini, ya da bir değişim yaratabileceklerine inanmaları. Yani sadece güç değil, inanmaları da gerekiyor bu duruma. Ve sonrasında, sadece sosyal hizmet mesleği açısından da değil bence, meseleye biraz multi disiplinler düşünmek gerekiyor. Birçok mesleği bir arada düşünmek gerekiyor bence. Değişim ve dönüşümü sağlayabilmek için. Hani doktorundan hemşiresine, psikoloğundan çocuk gelişimcisine, mühendisine yani her, bütün şeyi düşünmek gerekiyor. Toplumsal hayatın kendisini düşünmek gerekiyor aslında. Güçlendirebilmek için. O değişimi dönüşümü sağlayabilmek için. Yapılacak çalışmaları zenginleştirmek gerekiyor bence.” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

SHU 7 hizmet içi eğitimlerin düzenli aralıklarla tekrarlanması gerekliliğini vurgulamıştır.

Bunun için ayrıca bir kurumların üç beş yılda bir, iki üç yılda bir bir hizmet içi eğitim yapmaları gerekir. Ama yine söylüyorum; resmi işlemlerde düzenlenecek olan sosyal inceleme raporlarını yazan bireylerin önce meri mevzuat dediğimiz hukuki boyutunu, yasal boyutunu ya da uygulamaya dönük yönetmelik, genelge, yönerge gibi kısımlardan haberdar olup biliyor olmaları gerekir. Yetiştirme yurdunda beş yıl boyunca çalışıp, on sayfa olan yetiştirme yurdu yönetmeliğini okumayan meslektaşlarımız mevcut. Engelli bireylere hizmet sunan, komisyonlarda çalışan arkadaşlarımız 3 sayfa olan ödemeye esas raporları düzenlerken bugün dahi bu yönetmeliği bir defa okumadan o işlemi yaptığına bütün ildeki, bütün illerdeki insanlarımız şeydir: rastlamışlardır ve bu çok yaygındır.” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

SHU 21, çocuğun güçlenmesi konusunda çocukla çalışanların bilgi ve yeterliliğinin önemine ve çocuğun yaşamındaki güçlüklerin çözülmesi konusunda asli yükümlülük sahiplerinin ve sorumluluk zincirinin göz ardı edilmemesi gerekliliğine dikkat çekmiştir.

“Çocukla çalışanların çocukla ilgili bilgisi olması gerekiyor ve bir yeterliliğinin olması gerekiyor. Biz şey muhabbeti yapardık, “Çocuk yetiştirmek ailelere verilemeyecek kadar ciddi bir sorumluluktur. O yüzden, devletin işin içinde olması gerekiyor” diyorduk. Şimdi devlet tamamen elini eteğini çekti ya da devlet başka türlü bakıyor olaya, “Çocuk bir şekilde büyür, ama bunun sorumluluğu ailede” diyor. Dün, İçişleri Bakanlığından bana bir mesaj gelmişti. Olumlu bir şey, ama altında yatan mesaj kötü bir şey. “Sevgili anne-babalar; çocuklarınızın kaybolmaması için, siz de sorumluluk sahibi olarak onların elinden tutunuz, onlara bakınız” falan diye. Tamam, güzel, evet, benim de sorumluluğum var, iyi de, devletin de sorumluluğu var burada. Milli Eğitime bakıyorsun, eğitimde kalite düştü. Düşer tabii. Sen, yükseköğretimde herkes üniversiteye gitsin diye her yere okul açarsan, aldığın öğretmenler yetersiz olursa, o çocuk düzgün eğitim almadığı takdirde düzgün olmayacaktır, bu açık. Bazı şeyler zincirleme gidiyor.” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

4.2.2.2. Uygulayıcı Birime Yönelik Öneriler

Çocuğun güçlenmesine destek bağlamında değişim eşlikçisi olarak sosyal hizmet uzmanı ile onun bağlı olduğu örgütü tanımlayan uygulayıcı birime yönelik olarak ise katılımcıların önerileri aşağıda ele alınmaya çalışılmıştır. Söz konusu önerilerin, çoğunun yukarıda ele alınan eleştirel değerlendirmelerde vurgulanan zorlukların aşılması için getirilen öneriler olduğu görülmektedir (Bkz. 4.1.2. Değişim Eşlikçisinin Eleştirel Sorgulama Eyleminin Anlattıkları).

4.2.2.2.1. Bağlı Olunan Örgüte Dair Öneriler

Araştırma öznelerinin, çocuğun güçlenmesine destek bağlamında sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgüte yönelik önerileri arasında öncelikle örgüt yapısının gözden geçirilerek çocuğun yararına katkı konusunda öz değerlendirme ve öz eleştiri süreçlerinin işletilmesi ihtiyacı ifade edilmiştir.

SHU 20, bağlı olunan örgütün öneminin yanı sıra çocuğun güçlenmesi konusunda tek başına yeterli olmadığına dikkat çekmiştir. Çocuğun yaşamında herhangi bir zorluğun oluşmaması, oluştuğunda hızlı ve etkin bir biçimde giderilmesi için hizmetlerin, kurumların oluşması, çeşitlenmesi ve denetlenmesi konusunda sorumluluk sahibi olanların güçlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır.

“... güçlendirmenin o kadar çok yönü var ki; kurumsal yanları var, kurumların olması, okulların güçlü olması, birçok yönü var. Devletin güçlü olması.” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

Araştırma öznelere, sosyal hizmet uygulamalarında hizmetten yararlananları güçlendirmek yerine bağımlı hale getiren sistemin bir tarafı olmak durumunda kalındığına ve oluşan kısır döngüden çıkılamadığına, uygulamaların derinleşmeden ve yeterli zamanı ayıramadan gerçekleştiğine işaret etmiştir. Buna dair SHU 10'un uygulama deneyimi, yürütülen sosyal hizmet uygulamalarının etkililiğine dair sosyal hizmet uzmanının da takip edilmesi ve değerlendirilmesine yönelik bir süreçte ihtiyaç duyulduğuna işaret etmiştir. Genel olarak hizmetten yararlanan ve sosyal hizmet uzmanının iletişiminin sürekliliği değerli olsa da uzmanın hizmetten yararlananın yaşamındaki zorluğun giderilmesine katkısı etkili olamıyorsa başka bir uzmanın çocuk ile çalışmaya devam etmesinin önemli olacağı önerilmiştir.

“Buradaki işimle şöyle bir şikayetim var kendimce, müracaatçıma yeterli zaman ayıramıyorum. Çünkü neden ayıramıyorum, ben diğer arkadaşlar gibi bakmıyorum olaya. Yani uzun süre almışsın (sosyal yardım) falan filan. Aldığı paranın süresi önemli değil benim için. O parayı nasıl kullandığı önemli. Çünkü o parayı hakikatten çocukların eğitimi ve ailenin sosyal ruhsal katkısına sağlayacak şekilde kullanıyorsa isterse ömür boyu alsın. Emekli maaşı gibi olsun, umurumda değil. Çünkü devletin sosyal devlet anlayışının gereklerini yerine getiriyor... Sosyal hizmet uzmanı danışmanıdır ailenin. Sosyal hizmet uzmanı parayı veren kişi değildir. Ben kendimi para veren kişi olarak görmüyorum. Ben onun kontrolü bende olduğunu biliyorum sadece. Yani devletin aracılığı yapıyor. Ama bir kere yapıyor. İkiye uzattıysa iki kere yapıyorum. 6 ayda bir kontrollerimi yapıyorum ama para için yapmıyorum. Karıştırdığımız şey bu işte. Para için bu kontrolleri yapmıyorum. O ailede gelişim var mı yok mu? Yoksa iki sene, üç sene sen para verdin, o ailede gelişme olmuyorsa senin uzmanlığında sorgulaman lazım. Bir şeyi yapamamışsın. Niye devretmedin? Ben bu aile ile yeterli çalışmıyorum diye. Öyle değil mi? Sonuçta böyle bir vaka devri de olması gerekir. Ben mesela X'a diyorum ki on sene önce baktığım dosya. Orada benim adımları görüyorlar geri bana gönderiyorlar. Bana zimmetli gibi. Ölene kadar benim müracaatçım olsun. Devlet mobilyayı, masayı zimmetliyor ya müracaatçıyı da zimmetleyin. Diyorum ki başkası yapsın. Demek ki bu kadın yıllar sonra bir problemle geliyorsa Y bir şey yapamamış... Başka birisi yapsın. Belki çözüm bulacak. Ben bulamamışım o aileye ulaşamamışım. Yani ulaşmaktan kastettiğim mesleki anlamda yani.” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

Bağlı olunan örgüt içerisinde bir arada çalışma ruhu ve motivasyonunu sağlama ve çalışanların başta psikolojik ve ekonomik alanlarda gözetilmesi, mesleki süpervizyon süreçlerinin güçlendirilmesine yönelik öneriler getirilmiştir. Bunların yanı sıra SHU 3, bağlı olunan örgütün diğer kurumlarla koordinasyonunun geliştirilmesi gerekliliğini dile getirmiştir.

“Benim dediğim hep şu var. Çocuklarla ilgili olsun, yetişkinlerle ilgili olsun hizmetler üretilecekse kurumlar arası iş birliği çok çok çok önemli. Eğer bu iş birliğini sağlayamazsak, birbirimizi tamamlayan kurumlar olmadığı sürece yapacağımız bütün

hizmetlerin tamamı askıda kalır. Bugün mesela bir örnek vereyim; bir çocuğu bakım altına almak için rapor yazmıştık. Mahkemeden koruma kararını çıkardık. Fakat aileden çocuğu alamıyoruz. Aile bizi tehdit ediyor, gelerseniz ben sizi öldürürüm, vururum. Ondan sonra diyoruz ki biz bu çocuğu alamıyoruz ama bu çocuğun buradan alınması lazım, ciddi bir şekilde. Yani elimizde kapı gibi mahkeme kararı var. Emniyete yazdık, emniyet diyor ki ben alamam. Savcılığa suç duyurusunda bulunduk emniyet ile ilgili suç duyurusunda bulunduk. Savcılık da al diyor yine alamıyorlar. Emniyet çocuğu alamıyor. Ya böyle bir şey var mı? Mahkeme kararını, savcılık talimatını uygulayamıyor. Bir vatandaş olarak sen mahkeme kararını uygulamadığın zaman iki buçuk yıl ile yargılanırsın. Çocuğu alamıyorlar, çocuk orada şimdi. Belki çocuk yarın bir gün istismara uğrayacak. Peki bize getirilen şeyleri biliyor musun? Öneri ne biliyor musun? Daha da komedi. Diyorlar ki korunma kararını kaldırmak için rapor yazın. Biz alamıyoruz, yani biz pes ettik arkadaş. Biz bu çocuğu alamıyoruz. Bir anne babayla baş edemiyoruz devlet olarak. Şimdi sosyal hizmet uzmanı nasıl yazar böyle bir şeyi ya. Ya başlı başına çocuğun korunması ile ilgili bir sürü şey yazmış, gerekçe yazmış. Sonra bir ay sonra diyecek ki bu yazdığım gerekçeleri ben yanlış görmüşüm, ne diyecek bilmiyorum ki. Ne yazacak adam. Nasıl diyecek bu korunma kararını kaldırın nasıl diyecek. Böyle bir şey var mı ya. İşte içler acısı bir şey. İşte bu yüzden diyorum ki sistemler, kurumlar birbirini takip etmeli, tamamlamalı. Destek olmalı, yardımcı olmalı.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

4.2.2.2.2. Değişim Eşlikçisine Yönelik Öneriler

Araştırma öznelerinin, çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları yürüten sosyal hizmet uzmanlarına yönelik önerileri arasında uzmanın kendi gücünün farkında olması, değişime dair tarafları harekete geçmesi, çocuk ve çocuğun güçlenmesi sürecine dahil olanlarla birlikte çalışması, yapabilirlikleri konusunda kendini gözetmesi ve mesleki dayanışma olanaklarını arttırması bulunmaktadır.

SHU 2, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının biricik olduğunu hatırlatarak uygulamalar sırasında her şeyi biliyor olma konusunda varsayımda bulunmamayı, standartlaştırmamayı ve sınırlandırmamayı önermiştir.

“... yetişkinler şeyiz, kendimizi fazla ciddiye alıyoruz. Her şeyi bildiğimizi varsaymak, her şeyi bildiğimize inanmak gibi tecrübelerimize çok güveniyoruz. Tecrübelerimizin, deneyimlerimizin sarsılmaz olduğunu sanıyoruz. Oysa bazen bir çocuğun yaşadığı bir deneyim ya da bir sizinle, size getirdiği yüzleşme, bütün bu mesleki profesyonelliğinizi bile alaşağı edebilir. Yani çünkü o kadar standart olmayan bir şeyden bahsediyoruz ki. Sürekli gelişen, büyüyen, ilerleyen. Hani sınırları olmaması gereken bir şeyden. Böyle baktığım zaman yetişkinlerin kolayına geliyor sınırlamak... Tek engel bizleriz bence. Hani sistemleri, bilmem neleri de bahane ediyoruz.” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

SHU 8, sosyal hizmet uzmanlarının çocuğun yararını gözetken önerileri karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlara ulaştırma ve gündemleştirme konusunda, girişken olmaları ve bunları yazılı hale getirmeleri gerektiğini ifade etmiştir.

“....bizim doğru bildiğimizi söylememiz, yazmamız, çizmemiz gerekiyor. Daha özgür düşünme, daha çağdaş düşünme belki. Akli bilimi öne çıkaran...” (SHU 8, 1984: 35/35, E)

Bunların yanı sıra çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında çocukların tıpkı yetişkinler gibi hata yapabileceklerini kabul ederek onları görev ve sorumluluklara sıkıştırmamak gerektiği önerilmiştir.

“Hepimizin olduğu gibi çocukların ve gençlerin de yanlış yapma hakları var. Bir iş yaparken, bir faaliyet yürütürken, ortak bir iş, faaliyet yapılırken görev ve sorumluluk paylaşımında bulunmamız gerekiyor. Vermek değil, görev ve sorumluluk vermeliyiz değil. Görev ve sorumlulukları paylaşmalıyız diyorum. Yanlış yapabilir, evet yapabilir, biz de yanlış yapıyoruz. Hani bu yanlış yapmaktan çekinmemek gerekiyor. Bizim de çocukların da, hani biraz böyle bakmak gerekiyor.” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

4.2.2.3. Tartışma

Sosyal hizmet uzmanlarının Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları bağlamında çocuğun güçlenmesine destek konusundaki öne çıkan önerileri, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının asli yükümlülükleri ve uygulama birimi bakımından ele alınmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamasının asli yükümlülüklerine yönelik öneriler hakkında katılımcıların çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karar verici ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlara yönelik önerileri; bütüncül ve hak temelli yaklaşımın benimsenmesi ve etkin sosyal hizmet uygulamalar için göz önünde tutulması gereken öncelikli konular olarak değerlendirilmiştir.

Bütüncül ve hak temelli yaklaşıma dair ilkelerin benimsenmesi konusunda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair insan haklarını içselleştirmek, çocuk algısını dönüştürmek, eşitsizlik ve adaletsizliklerle mücadele, bir arada yaşama kültürünü geliştirmeye yönelik öneriler getirilmiştir. Sadece çocuk alanında değil, sosyal

hizmetten yararlanma hakkı olan tüm gruplara yönelik insan haklarını temel alan bir yaklaşıma ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının çocukla ilgili bütün alanlarla ilişkili olduğuna, bütüncül bir yaklaşım ile çocuğa ve çocuk haklarıyla ilgili savunuculuğa öncelik verilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir.

Çocuk algısının çocuk haklarıyla bağlantılı olarak toplumsal düzeyde ve kamu kurumlarında içselleştirme ihtiyacı vurgulanmıştır. Pek çok alanda yaşanan eşitsizlik, ayrımcılık ve adaletsizlikle bütüncül bir biçimde mücadele iradesi gösterilmesi ve değişime dair engellerin tanımlanmasında ortaklaşmaya dair öneriler ifade edilmiştir. Ayrımcılıkla mücadele konusunda Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin onaylanması sırasında çekince konulan maddelerin çocuk hakları bağlamında halen sorun olduğu vurgulanmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet alanına dair sorun ve önerilerin karar vericilere ulaştırılması konusunda uygulayıcıların da harekete geçmesi gerekliliğine işaret edilmiştir.

Sosyal hizmet uygulamaları için göz önünde tutulması gereken öncelikli konular arasında ise karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanların değişime açık olması, öz değerlendirme süreçleri işletmeleri, liyakat ve alan bilgisini kullanmaları, sorumluluk zincirini işletmeleri, alandaki güncel gelişmeleri takip etmeleri konularında önerilerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda günlük veya kısa süreli çalışmalara değil birbirlerini destekleyecek şekilde kısa, orta ve uzun vadeli planlar yapılması gerektiği önerilmiştir.

Karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanların öncelikle sosyal hizmette alan bilgisine dayalı istihdam ve liyakati göz önünde bulundurmaları gerektiği vurgulanmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının ayrıntıları ele almaya yönelik özelliğinin dönüştürücülüğünün göz önünde bulundurulması gerektiği

görülmüştür. Katılımcılar sorunlar çözülemeyecek hale gelmeden koruyucu önleyici çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Çocuklarla sosyal hizmet alanındaki tüm çalışanların multidisipliner bir yaklaşımla güçlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca çocuğun güçlenmesi konusunda çocukla çalışanların bilgi ve yeterliliğinin önemine ve çocuğun yaşamındaki güçlüklerin çözülmesi konusunda asli yükümlülük sahiplerinin ve sorumluluk zincirinin göz ardı edilmemesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Uygulama birimine yönelik öneriler hakkında görüşmeye katılan sosyal hizmet uzmanlarının bağlı olunan örgüte ve sosyal hizmet uzmanına yönelik öneriler olarak ele alınmıştır.

Bağlı olunan örgüte yönelik öneriler hakkında katılımcıların öncelikle örgüt yapısının gözden geçirilerek çocuğun yararına katkı konusunda öz değerlendirme ve öz eleştiri süreçlerinin işletilmesi ihtiyacına dikkat çektikleri görülmüştür. Bağlı olunan örgütün öneminin yanı sıra çocuğun güçlenmesi konusunda tek başına yeterli olmadığı, çocuğun yaşamında herhangi bir zorluğun oluşmamasının önüne geçilmesi, oluştuğunda hızlı ve etkin bir biçimde giderilmesi için mevcut hizmetler ve kurumlar arasında koordinasyon sağlanması, yeni hizmet modelleri oluşması, çeşitlenmesi ve denetlenmesi konusunda karar verici ve kaynakları dağıtma yetkisi olanların harekete geçmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Örgüt içinde yürütülen sosyal hizmet uygulamalarının etkililiğine dair değerlendirme süreçlerinin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu görülmüştür. Genel olarak hizmetten yararlanan ve sosyal hizmet uzmanının iletişiminin sürekliliği değerli olsa da uzmanın hizmetten yararlananın yaşamındaki zorluğun giderilmesine katkısı etkili olamıyorsa başka bir uzmanın çocuk ile çalışmaya devam etmesi gibi seçeneklerin uygulanması önerilmiştir.

Bağlı olunan örgüt içerisinde bir arada çalışma ruhu ve motivasyon sağlamaya, çalışanların başta psikolojik ve ekonomik alanlarda gözetilmesine ve mesleki süpervizyon süreçlerinin güçlendirilmesine yönelik öneriler getirilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanına yönelik öneriler hakkında uzmanın kendi gücünün farkında olması, değişime dair tarafları harekete geçmesi, çocuk ve çocuğun güçlenmesi sürecine dahil olanlarla birlikte çalışması, yapabilirlikleri konusunda kendini gözetmesi ve mesleki dayanışma olanaklarını arttırması doğrultusunda katılımcı önerilerinin öne çıktığı görülmüştür.

Katılımcıların çoğunun, çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının biricik olduğunu hatırlattığı, uygulamalar sırasında uzmanın her şeyi bilebilir olma varsayımında bulunmamasının ve uygulamayı şablonlaştırmamasının önemine işaret ettikleri görülmüştür. Bununla bağlantılı olarak çalışmalarda çocukların da tıpkı yetişkinler gibi hata yapabileceklerini kabul ederek onları görev ve sorumluluklara sıkıştırmamak gerektiği önerilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanlarının, çocuğun yararını gözetken değerlendirme ve önerilerini karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlara ulaştırma ve gündemleştirme konusunda girişken olmaları ve bu amaçla yazılı olarak talepte bulunmaları önerilmiştir.

5. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu araştırma, çeşitli zamanlarda, alanlarda ve örgütlerde çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları yürüten sosyal hizmet uzmanlarının uygulama örnekleri üzerinden özenli ve ustalıkli uygulamaları görünür kılmaya katkıda bulunmayı, uygulama örneklerinde güç ilişkilerini sorgulamayı, eleştirel sosyal hizmet uygulamaları ve eleştirel iyi uygulamaya dair tartışmalara katkıda bulunmayı amaçlamıştır.

Araştırmada yanıtlanmaya çalışılan temel sorular sosyal hizmet uzmanlarının 1) çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını özenli ve ustalıkli kılan özelliklerini, 2) uygulamalarda karşılaştıkları temel zorlukların nedenlerine dair eleştirel değerlendirmelerini, 3) uygulamalarına yön veren ve onları harekete geçiren bilgi, değer ve becerilerini, 4) bazı kişisel yaşantılarının anlattıklarını, 5) çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair tahayyüllerini, 6) uygulamalarını güçlendiren veya güçsüzleştiren bazı engel veya olanaklara dair konumlarını ve 7) çocuğun güçlenmesine destek konusunda öne çıkan önerilerini anlamaya çalışmaktır. Bu çerçevede 23 sosyal hizmet uzmanıyla ortalama 1,5 saat süren görüşmeler MAXQDA Analytics Pro yazılımı yardımıyla analiz edilmiştir.

Analiz iki ana temada ele alınmıştır. Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulamayı anlama çabası başlığındaki ilk tema 4 alt temada ele alınmıştır. Sosyal hizmet uzmanı yani değişim eşlikçisinin 1) öne çıkan özellikleri, 2) eleştirel sorgulama eylemi, 4) harekete geçme eylemi ve 4) bazı kişisel yaşantılarının anlattıkları başlıklarıyla ele alınan alt temalarda 22 kategori incelenmiştir. Türkiye’de çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirme başlıklı ikinci ana tema ise 1) çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulaması için sorgulanması önerilen temel konular ve 2) eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında çocuğun güçlenmesine

destek konusunda öneriler olmak üzere 2 alt tema altında ve 8 kategoride ele alınmıştır. Ana temalardan ilki araştırmanın ilk 4 sorusunu, ikincisi ise kalan soruların yanıtlarını içermektedir.

Araştırmanın ilk sorusu sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını özenli ve ustalıkla kılan özelliklerini uygulama örnekleri ve değerlendirmeleri üzerinden anlamaya çalışmayı amaçlamıştır. Araştırma öznelerinin uygulama örnekleri, çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının kilit önemde olduğunu açıkça göstermiştir. Sosyal hizmet uzmanının değişim için sorumluluk almasının, kendi güçlü yönlerini harekete geçirmesinin, çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etmesinin, süreci kolaylaştırmasının ve eleştirel bilinci güçlendirmesinin eleştirel iyi uygulamayı mümkün kılan değişim eşlikçisinin öne çıkan özellikleri olduğu görülmüştür.

Değişim için sorumluluk alma konusunda, sosyal hizmet uzmanının değişime eşlik iradesi göstermesi, duyarlılığı, kendi eylemlerinin ve yetki alanına giren durumların sonuçlarını üstlenmesi ile yaptığı işlerden dolayı hesap verebilir olmasının belirleyici olduğu, bunun kendi kendini yetkilendirme olarak betimlenebileceği görülmüştür. Ayrıca inisiyatif alma, ısrarcı olma, yetki kullanma, prosedürleri ve görev tanımını zorlama ve yaratıcı çözümler bulma konularının da sorumluluk alma ile yakından ilişkili olduğu görülmüştür.

Kendi güçlü yönlerini harekete geçirme konusunda değişim eşlikçisi olan sosyal hizmet uzmanının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında öğrenmeye açık olmasının, “her şeyi bilen özne” rolüne girmemesinin, hizmetten yararlanana veya uygulama sürecinde diğer aktörlere karşı “ezen” bir yaklaşımda olmamasının önemli ve gerekli olduğu görülmüştür.

Çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etme konusunda sosyal hizmet uzmanının temel aldığı yaklaşım ve becerilerin belirleyici olduğu görülmüştür. Uygulama örneklerinde sosyal hizmet uzmanının başta her çocuğun biricik olması ilkesi doğrultusunda öncelikle koruma odaklı harekete geçtiği; çocuğa eşliği şefkatli, kapsayıcı, eşitlikçi ve

alternatifler oluşturmaya yönelik yapılandığı görülmüştür. Eşitlikçi olmanın yani çocuğu nesneleştirmemenin, onu maliyet yaratan olarak görmemenin ve çocukla hiyerarşik ilişki kurmamanın önemi görülmüştür. Bu bağlamda uygulamaların çocukların potansiyeline, yaratıcılıklarına ve kararlarına güvenerek yürütülmesi, yaşamın çocuklarla birlikte kurgulanması ve sorunların yine çocuklarla birlikte çözülmesine odaklanması gerektiği görülmüştür.

Süreci kolaylaştırma konusunda etkili ve işlevsel bir süreç yönetiminin yanı sıra süreci zorlaştıran prosedür, personel politikası vb. konuların fark edilmesi ve dönüştürülmesi konusunda girişken ve yaratıcı olmanın önemi ve gerekliliği görülmüştür. Çocuk veya bir çocuk grubuyla yürütülen uygulamalarda hedef grubun özelliklerini ve ihtiyaçlarını gözetmenin, bilgi toplama ve planlamanın, hedefleri uygun bir şekilde aşamalandırmanın önemi görülmüştür. Süreçte neden ve nasıl bilinmediğinde etkili uygulamanın imkânsız olduğu ve çocuğun zarar görmesine neden olunabileceği anlaşılmıştır.

Eleştirel bilinci güçlendirme konusunda sosyal hizmet uzmanının toplumsal alandaki hoşnutsuzlukları ve karşılaşılan baskıcı durumları sorgulamasının gerekliliği ve önemi anlaşılmıştır. Katılımcıların çoğu Türkiye’de toplumsal alanda ve bunun çocuk alanına yansımalarına dair pek çok ve çeşitli hoşnutsuzluğa, zorluğa ve dolayısıyla uygulamalarında karşılaştıkları baskıcı durumların bileşenlerine işaret etmişlerdir. Eleştirel bilinci güçlendirme konusu eleştirel sorgulama ile bağlantılı olduğundan konu araştırmanın ikinci sorusu altında ayrıca ele alınmıştır.

Araştırmanın ikinci sorusu sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karşılaştıkları temel zorluklara dair değerlendirmelerini uygulama örnekleri ve değerlendirmeleri üzerinden anlamayı amaçlamıştır. Karşılaşılan zorluklara dair eleştirel değerlendirmeler çocuklarla sosyal hizmet uygulamasının asli yükümlülükleri ve uygulayıcı birim (sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgüt ve kendisi) olarak ele alınmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamasının asli yükümlülerine yönelik eleştirel değerlendirmeler konusunda katılımcıların birçoğu karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanların, bütüncül ve hak temelli yaklaşım ile sosyal hizmet disiplini ve mesleğinin gerektirdiklerini içselleştirme konusunda yetersiz kaldıklarına dair deneyim ve değerlendirmeler paylaşmıştır. Bunların sonucunda çocukların nesneleştirilmesi, çocukların yaşamlarındaki zorlukların derinleşmesi, söz konusu zorluklara dair sorumluluk zincirinin görünmez hale gelmesi ve hak ihlalleri bağlamında cezasızlık kültürünün derinleşmesi sorunları yaşandığı anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında nitelikten çok niceliğin önemsendiği, sosyal hizmet uzmanlarının çocukların yararını ve haklarını gözeten uygulamalar gerçekleştirme konusunda pek çok zorluk, baskı, engel ve sınırlılıklarla karşılaştığı ve onların karar verici konumunda ve kaynakları dağıtma gücü olanlar tarafından engellendikleri veya yok sayıldıkları anlaşılmıştır.

Uygulayıcı birime dair eleştirel değerlendirmeler konusu sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgüt ve kendisine yönelik değerlendirmeleri olarak ele alınmıştır.

Bağlı olunan örgüte yönelik eleştirel değerlendirmeler konusunda katılımcıların çoğu; bağlı olunan örgütün sosyal hizmetten uzaklaşarak ideolojik aygıtlar şeklinde işlemesi, hizmetten yararlananın yararını önceliklendirmemesi ve örgüt kapasitesinin gözetilmemesi, ekip olamama, işleyişin hiyerarşik ve kopuk olması, katılımcı olmayan yönetim ve uygulamadan gelen bilgi ve önceliklerin yok sayılması, şeffaf ve hesap verebilir olmama konularında sorunlar yaşandığına işaret etmiştir. Bu doğrultuda sosyal hizmet uzmanlarının yürüttükleri uygulamalara dair gerek olumlu gerekse olumsuz değerlendirmeleri ve önerileri; başta yöneticilere, karar vericilere ve kaynakları dağıtma yetkisi olanlara veya diğer sosyal hizmet uzmanlarına iletebilecekleri etkin ve işlevsel mekanizmalar olmadığı anlaşılmıştır.

Kendisine yönelik eleştirel değerlendirmeler konusunda katılımcıların bazıları, sosyal hizmet uzmanı olarak derinleşemeyen ve tamamlanamayan uygulamanın parçası olmayı dönüştürememe, çocuklarla uygulamaya dair güçlenme ihtiyacı, başa çıkma

stratejilerinde güçsüz kalma, mesleki çalışmalara hazır oluşluk ve bazı kişisel yaşantı ve özelliklerin uygulamalar sırasında konumlarını güçsüzleştirebildiğine işaret etmişlerdir.

Araştırmanın üçüncü sorusu sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarını yürütürken öne çıkan bilgi ve değer çerçeveleri ile becerileri, uygulama örnekleri ve değerlendirmeleri üzerinden anlamayı amaçlamıştır. Sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarında başka bir ifadeyle harekete geçme eylemlerinde sosyal hizmetin bilgi, beceri ve değerleriyle güçlü bir şekilde bağ kurdukları anlaşılmıştır.

Bilgi ve değer çerçevesi konusunda katılımcıların çocuğu güçsüz konuma getiren durum ve nedenleri, koruma odaklı olmak üzere çocuğun insan hakları doğrultusunda ele aldıkları, uygulamada sıkça “özenli” olma vurgusu yaptıkları görülmüştür. Çocuğa saygı gösterme, samimi, içten, dürüst olmanın, çocuğun etiketlenmesini önleme ve ön yargı karşıtı olmayı önceliklendirdikleri anlaşılmıştır. Çocuğun bulunduğu yerden başlama, bilgilendirme ve onay süreçlerini kapsayacak şekilde çocuğun katılımını güçlendirmeyi öncelikledikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra çocukla veya diğer taraflarla iletişimde bilgi veya statüye dair hiyerarşi kurmaktan veya her şeyi bilen özne rolüne girmekten bilinçli olarak sakındıkları anlaşılmıştır.

Beceriler konusunda sosyal hizmet uzmanlarının uygulama örneklerinde öne çıkan becerileri çocuğun güçlenmesine eşlikte temel beceriler ile değerlendirme ve müdahale becerileri başlıkları altında ele alınmıştır.

Çocuğun güçlenmesine eşlikte temel becerilerin başında çocuğu ve çocuğun içinde bulunduğu durumu ötekileştirmeden iletişim kurma bağlamında iyi dinleme, açık iletişim, bağ kurma, şefkatli olma, karşılıklı güven oluşturma ve gözlem becerilerinin öne çıktığı görülmüştür. Bunların yanı sıra eşitlikçi ve kapsayıcı olma, çocuğu bilgilendirme, çocuğu karar süreçlerine dahil etme, çocuklardan öğrenmeye açık olma, çocukla yürütülen süreçte temel kurgulayıcı olmaktan kaçınma, yaratıcı olma, alternatifler oluşturma gibi çocuğa alan açan becerilerin öne çıktığı görülmüştür.

Değerlendirme ve müdahale becerileri konusunda sosyal hizmet uzmanlarının uygulamada meydan okuma temelinde hedef belirleme, süreç yönetimi, yerelin bilgisine ve güç dinamiklerine hâkim olma, ekip çalışması, izleme, destek mekanizma ve araçlarını kullanma becerilerini öne çıkıldığı görülmüştür. Özellikle uygulama sürecinde hedef belirleme aşaması olmadan uygulama yapmanın zorlayıcı olduğu, her uygulamanın kendine özgü bir süreci olduğu görülmüştür.

Araştırmanın dördüncü sorusu sosyal hizmet uzmanlarının bazı kişisel yaşantılarının uygulamalara yansımalarını anlamayı amaçlamıştır. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının çocukluk yaşantıları, meslek dışı ilgi alanları ve ebeveyn olma durumları incelenmiştir.

Çocukluk yaşantıları konusunda sosyal hizmet uzmanlarının her birinin apayrı ve pek çoğunun da çeşitli zorluklar içeren çocukluk deneyimleri olduğu görülmüştür. Bunun yaşamlarında çeşitli zorluklar yaşayan çocuklarla bağ kurmakta kimi zaman kolaylaştırıcı kimi zaman da zorlaştırıcı olabildiği anlaşılmıştır.

Meslek dışı ilgi alanları konusunda katılımcıların her birinin mesleki çalışmalar dışında kendine özgü ve çok çeşitli ilgi alanları olduğu görülmüştür. Her bir katılımcıda önceliği ve odağı değişebilen ilgi alanlarının; örgütlenme ve sivil toplum odaklı ilgi alanları, sosyalleşme odaklı ilgi alanları, bireysel olarak odaklanılan özel ilgi alanları ve yaşam alanı ile bağlantılı ilgili alanları olarak kümелendiği görülmüştür.

Ebeveyn olma durumları konusunda katılımcıların çoğunun ebeveynlik deneyimi olduğu, ebeveynlik deneyimi ve çocuklarla çalışmaların niteliği arasında bir ilişki bulunmadığını değerlendirdikleri görülmüştür. Ebeveyn olma deneyimi olanların bazıları ebeveynlik deneyiminin çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını kimi zaman kolaylaştırabildiğine (örneğin çocuğun bir ihtiyacını daha hızlı fark etme gibi) kimi zamanda zorlaştırdığına (örneğin kendi çocuğuna yeteri kadar zaman ayıramama veya daha çok koruyucu olma eğiliminde olma gibi) işaret etmişlerdir. Sonuç olarak ise katılımcıların çocuklarla çalışmalarda sosyal hizmet uzmanının ebeveyn olma özelliğinden çok objektif ve profesyonel olmasının önemli olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmanın beşinci sorusu katılımcıların çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair tahayyüllerini anlamayı amaçlamıştır. Katılımcıların tümünün çocukların yaşamlarında olumlu değişiklik yaratmaya dair umut taşıdıkları, bunun yanı sıra buna dair pek çok çalışma yapılması gerektiğine dair ortaklaştıkları görülmüştür. Bununla birlikte sosyal hizmet uzmanlarının değişim tahayyülünün uygulama deneyimleriyle yakından ilgili olduğu, kimi paylaşımlarda çocukların yaşamındaki zorluklara eşlik sürecinde zamanında yapılamayanlara dair ağır duygular taşıdıkları görülmüştür.

Araştırmanın altıncı sorusu sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını güçlendiren veya güçsüzleştiren bazı engel veya olanaklara dair durumları/konumları anlamayı amaçlamıştır. Bu bağlamda uygulamalara yön veren çocuk algısı, kullanılan dil, çocuklarla sosyal hizmete dair gündemin kimler tarafından oluşturulduğu ve nasıl gündemleştirildiği, dünya olayları ve ideolojilerin etkileri konusundaki değerlendirmeleri ve konumları ele alınmıştır.

Çocuk algısı konusunda sosyal hizmet uzmanlarının uygulama ve değerlendirmelerine yansıyan modern çocuk hakları paradigması ile özgürlükçü ve özgürleştirici çocuk algıları ile genel olarak karşılaştıkları ve zorlandıkları paternalist çocuk algısı arasında zıtlık olduğu görülmüştür. Çocuğu hak sahibi ve özne olarak tanımlayan katılımcılar, toplumsal boyutta çocuğu yetersizlik, nesneleştirme ve aşırı koruyuculuk bağlamında ele alan yaklaşıma dair pek çok örnek ve eleştirel değerlendirme paylaşmıştır.

Kullanılan dil konusunda sosyal hizmet uzmanlarının çoğunun; çocuğun insan hakları, hak temelli yaklaşım ve toplumsal cinsiyet alanında değişen ve dönüşen kelime ve kavramları kullandıkları görülmüştür. Buna örnek olarak çocuğu edilgen ve istismara karşı tepki vermeyen olarak konumlandırılışa dair söylemlerin (çocuk susar, sen susma) çocuğun yaşadıklarını dinleme sorumluluğunun yetişkinlerde olduğunu hatırlatır şekilde değiştiğine (çocuk susmaz, sen dinle) dikkat çeken katılımcılar olmuştur. Bunun yanı sıra bazılarının paylaşımlarında ve sıklıkla olmasa da çocuk hakları alanında kullanılması tercih edilmemeye başlayan bazı kelime ve kavramların kullanıldığı görülmüştür. Söz konusu kelime ve kavramlar arasında (çocuğu) “kurtarmak”, “bayan”,

“erkek çocuk”, “mağdur”, “çocuk evlilikleri”, “istismara uğrayan” bulunmaktadır. Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet alanında çocuk hakları başta olmak üzere insan hakları hareketinin düşünce sistemine uygun dil kullanımındaki değişimlerin takip edilmesi ve içselleştirilmesinin önemli olduğu görülmüştür.

Gündem oluşturma konusunda sosyal hizmet uzmanlarının çoğu, çocuklarla sosyal hizmet alanına dair gündeme dair takip edilebilir bir izlek olmadığına, çocuklara yönelik önceden yapılmayan koruyucu ve önleyici çalışmalar nedeniyle giderek karmaşıklaşan durumların oluştuğuna ve bunların çoğunlukla medya aracılığıyla kamuoyu ile paylaşıldığına işaret etmişlerdir. Bunun çocuklarla sosyal hizmete dair sorumluluk zincirini görünmez ve işlevsiz hale getirdiği, hizmetten yararlananları ve uygulayıcıları güçsüzleştirdiği görülmüştür. Çocuklarla sosyal hizmete dair gündemin daha çok infial yaratan olaylarda gündeme geldiği ve ardından sönümlendiği, ayrıca çocuk hakları ihlallerinin ideolojik araçlara dönüştürüldüğü anlaşılmıştır.

Dünya olayları ve ideolojiler hakkında katılımcıların çoğu öncelikle dünyada ve Türkiye’de kaynakların dağılımında yaşanan eşitsizliklere, ayrımcılığa, kutuplaşmaya, yoksulluğa, çatışmalara, savaşa, ekolojik kıyıma dikkat çekmiştir. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının içinde bulunulan toplum ve dünyadan olup bitenlerden azade düşünülemediği açıktır. Bu bağlamda dünya üzerinde olan bitenlerin etkilerini değerlendirme, görünür hale getirme ve dönüşüme dair talepleri büyütme yönelik sosyal hizmet uzmanlarının yapabileceklerini değerlendirmeye ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın son sorusu ise katılımcıların Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları bağlamında çocuğun güçlenmesine destek konusundaki önerilerini anlamayı amaçlamıştır. Söz konusu çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının asli yükümlülükleri ve uygulama birimi bakımından ele alınmıştır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamasının asli yükümlülüklerine yönelik öneriler hakkında katılımcıların çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karar verici ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlara yönelik önerileri bütüncül ve hak temelli yaklaşımın

benimsenmesi ve etkin sosyal hizmet uygulamalar için göz önünde tutulması gereken öncelikli konular olarak ele alınmıştır.

Bütüncül ve hak temelli yaklaşıma dair ilkelerin benimsenmesi konusunda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına dair insan haklarını içselleştirme, çocuk algısını dönüştürme, eşitsizlik ve adaletsizliklerle mücadele ve bir arada yaşama kültürünü geliştirmeye yönelik öneriler öne çıkmıştır. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında ise özellikle koruyucu önleyici çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği ve çocuğun yaşamındaki güçlüklerin çözülmesi konusunda asli yükümlülük sahiplerinin sorumluluk zincirini işletmesi ihtiyacı vurgulanmıştır.

Uygulama birimine yönelik önerileri katılımcıların sosyal hizmet uzmanlarının bağlı olunan örgüte ve sosyal hizmet uzmanına yönelik önerileri olarak ele alınmıştır.

Bağlı olunan örgüte yönelik öneriler hakkında katılımcıların öncelikle örgüt yapısının gözden geçirilerek çocuğun yararına katkı konusunda öz değerlendirme ve öz eleştiri süreçlerinin işletilmesi ihtiyacına dikkat çektikleri görülmüştür. Bağlı olunan örgütün öneminin yanı sıra çocuğun güçlenmesi konusunda bunun tek başına yeterli olmadığı, çocuğun yaşamında herhangi bir zorluk oluşmasının önüne geçilmesi, oluştuğunda hızlı ve etkin bir biçimde giderilmesi için mevcut hizmetler ve kurumlar arasında koordinasyon sağlanması, yeni hizmet modelleri oluşması, çeşitlenmesi ve denetlenmesi konusunda karar verici ve kaynakları dağıtma yetkisi olanların harekete geçmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Bağlı olunan örgüt içerisinde bir arada çalışma ruhu ve motivasyonunu sağlama ve çalışanların başta psikolojik ve ekonomik alanlarda gözetilmesi, mesleki süpervizyon süreçlerinin güçlendirilmesine yönelik öneriler getirilmiştir.

Sosyal hizmet uzmanına yönelik öneriler hakkında katılımcıların uzmanın kendi gücünün farkında olması, değişime dair tarafları harekete geçmesi, çocuk ve çocuğun güçlenmesi sürecine dahil olanlarla birlikte çalışması, yapabilirlikleri konusunda kendini gözetmesi ve mesleki dayanışma olanaklarını arttırması doğrultusunda

önerilerin öne çıktığı görülmüştür. Bunun yanı sıra, sosyal hizmet uzmanlarının çocuğun yararını gözeten değerlendirme ve önerilerini karar verici konumunda ve kaynakları yönlendirme yetkisi olanlara ulaştırma ve gündemleştirme konusunda girişken olmaları ve bunları yazılı hale getirmelerinin önemi ve gerekliliği vurgulanmıştır.

Özetle;

Bu araştırmanın sonuçları çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının öne çıkan özelliklerinin; sorumluluk alma, kendi güçlü yönlerini harekete geçirme, çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etme, süreci kolaylaştırma ve eleştirel bilinci güçlendirme olduğuna işaret etmiştir. Sosyal hizmet uzmanının bir değişim eşlikçisi olarak eleştirel sorgulama eyleminin, harekete geçme eyleminin ve bazı kişisel yaşantılarının eleştirel iyi uygulama açısından önemi görülmüştür. Çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirme sürecinde ise sosyal hizmet uzmanının değişim tahayyülü başta olmak üzere değişim için belirleyici olan bazı konuların (kullanılan dil, çocuk algısı, gündem oluşturma, dünya olayları ve ideolojilerin etkisi) önemi anlaşılmıştır. Ayrıca çocuklarla sosyal hizmet alanında karar verme ve kaynakları dağıtma gücü olanların, sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgütün ve kendisinin çocuğun güçlenmesine destek konusunda gözden geçirmesi ve gözetmesi gereken pek çok konu olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın, çocuklarla çalışan sosyal hizmet uzmanlarının uygulama deneyimlerini görünür kılmaya ve çocukların güçlenmesine destek olmaya yönelik eleştirel sosyal hizmet uygulamalarının gelişmesine ve eleştirel iyi uygulamaların çoğalmasına katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla çalışmalarına dair 35 yıla (1983-2018) yayılan zaman dilimi içerisindeki uygulama deneyimleri ve değerlendirmelerinin Türkiye’de çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında yaşanan zorluklara, söz konusu zorlukların aşılması konusunda sosyal hizmet uzmanlarının neleri, nasıl yapabildiklerine veya neden yapamadıklarına ışık tutacağı umut edilmektedir.

5.2. Öneriler

Bu bölümde eleştirel iyi uygulamaya dair bilginin çoğalması, yaygınlaşması ve uygulayıcının korunmasına, uygulamanın kilit konumundaki değişim eşlikçisi olan sosyal hizmet uzmanına ve onun uygulamalarını mümkün kılma konusunda sorumlulukları olanlara yönelik öneriler sunulmaya çalışılmıştır.

5.2.1. Eleştirel İyi Uygulamaya Dair Bilginin Çoğalması, Yaygınlaşması ve Uygulayıcının Korunmasına Yönelik Öneriler

Çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında eleştirel iyi uygulamaları anlamaya ve güçlendirmeye dair önerilerin başında eleştirel iyi uygulamanın gündemleştirilmesine ağırlık verilmesi gelmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını özenli ve ustalıkla kılan özelliklerin (değişim için sorumluluk alma, kendi güçlü yönlerini harekete geçirme, çocuğun güçlenmesine özenle eşlik etme, süreci kolaylaştırma ve eleştirel bilinci güçlendirme) alana dair tartışmalarda, araştırmalarda, bilimsel toplantılarda görünür hale gelmesinin ve derinlemesine ele alınmasının başta sosyal hizmet uzmanlarını ve öğrencileri olmak üzere Türkiye’de sosyal hizmet bilgisi ve uygulamalarını güçlendirici bir başlangıç olacağı düşünülmektedir.

Çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamalarında bir değişim eşlikçisi olarak eleştirel sorgulama eyleminin, harekete geçme eyleminin ve bazı kişisel yaşantılarının eleştirel iyi uygulamaya yansımalarının başta mesleki eğitim ve ilgili alanlarda görünür hale gelmesinin, derinlemesine tartışılmasının ve kutlanmasının başta sosyal hizmet uzmanlarına, sosyal hizmet öğrencilerine ve ilgili diğer disiplinlerin çalışanlarına ilham vereceği düşünülmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet eğitiminde eleştirel iyi uygulamalara özel alan açılmasının, başta sosyal hizmet meslek örgütleri olmak üzere sosyal refah alanında çalışan diğer örgütlenmelerin birlikte düşünme ve paylaşım olanakları oluşturmalarının, sosyal hizmet alanında yayın üretenlerin konuya dair çevirilere veya yazılara yer verme konusunda öncelik belirlemelerinin önemli olacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra uygulama deneyimlerinin aktarımını ve paylaşımı

sağlayabilecek, deneyimlere etik ilkeler gözetilerek erişimi kolaylaştırabilecek sanal arşiv ve platformlar oluşturulmasının önemli bir ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının eleştirel iyi uygulamalarına dair çalışmalarında değişimi hedef aldıklarından baskı görebilecekleri ve hedef haline gelebilecekleri göz önünde tutulmalıdır. Dolayısıyla kamuda, akademide, sivil toplum örgütlenmelerinde, yerel yönetimlerde, özel kuruluşlarda veya diğer yapılarda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının karşılaşabilecekleri baskılara karşı güçlenmeleri, koruyucu ve hedef haline gelme durumlarında da yalnız kalmalarını önleyecek psikososyal, hukuki ve gerekli durumlarda ekonomik destek ve dayanışma mekanizmaları oluşturulması önerilmektedir. Bu bağlamda başta meslek örgütlerinin eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını gündemlerinde tutmaları önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının uygulamaları yürütürken öne çıkan bilgi, değer ve becerilerini başka bir ifadeyle *harekete geçme eylemlerini*, uygulayıcının sorgulama eyleminde olduğu gibi mercek altına almanın başta sosyal hizmet uzmanları ve öğrenciler için güçlendirici bir başlangıç olacağı düşünülmektedir. Bunun hem çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karşılaşılabilen etik ihlal, etik ikilem ve etik sorunların önlenmesi konusunda koruyucu ve önleyici bir zemin oluşturacağı hem de sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarına dair şeffaf ve hesap verebilir olmalarına katkıda bulunacağı açıktır. Bu bağlamda yapılacak tartışmaların Türkiye’de çocuklarla eleştirel sosyal hizmet uygulamasına dair çerçevesinin netleşmesine katkıda bulunacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında özellikle çocuğun katılım hakkının gerçekleşmesi konusunda onay, onay kültürü veya bedensel söz hakkı gibi kilit kavram ve konuların içselleştirilmesi konusunda gerek sosyal hizmet uzmanlarının gerekse tüm tarafların güçlendirilmesi konusunda çalışmalara ağırlık verilmesi önerilmektedir.

Çocuklarla sosyal hizmet alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının *değişim tahayyüllerinin* çocuğun yaşamındaki zorlukların onun yararına giderilebileceği yönünde olması eleştirel iyi uygulamanın temel çıkış noktası olarak tanımlanabilir. Sosyal hizmetin doğası gereği sosyal hizmet uzmanlarının “zor ve umuda meydan

okuyan bir dünyada umudu çoğaltma yükümlülükleri” olduğu unutulmamalıdır. Umudu çoğaltma yükümlülüğünün, uzmanın taşıdığı umut ile hizmetten yararlananların umudunu çoğaltma süreçleri ile ilişkili olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda uzmanların taşıdıkları umudun çoğalması veya taşıdıkları umudun azalması durumlarında yapılabilecekler ile hizmetten yararlananların umudunun çoğaltmaya dair süreçlerin nasıl desteklenebileceği konularının derinlemesine ele alınması önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanının “umudu çoğaltma yükümlülüğü”nü yerine getirebilmesi konusunda öncelikle umudu azaltan durumlarda yalnız kalmaması, dayanışma ağları içerisinde olması, destek alabilmesi, umudu azaltan durumu dönüştürmeye dair iyi uygulama örneklerinden haberdar olması ve ilham alabilmesi, yöntemlere dair güçlenmesi konusunda olanakların çoğaltılması önerilmektedir.

Eleştirel sosyal hizmet uygulamalarını güçlendiren veya zorlaştıran konuların (örneğin mevcut çocuk algısı, kullanılan dil, gündem, dünya olayları ve ideolojileri gibi) çocuklarla sosyal hizmet bağlamında nasıl ele alınabileceğinin gündem tutulması önerilmektedir.

Çocuk algısı bağlamında çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında hizmetten yararlananlara dair algının belirleyici olduğu, çocuğun yararını ve haklarını gözetken bir algıya sahip olunması gerekliliği açıktır. Bu bağlamda başta sosyal hizmet uzmanları ve öğrencilerinin eğitim süreçlerinde çocuk algısının güçlendirilmesine yönelik çalışmaların güçlendirilmesi önerilmektedir. Güçlendirme sürecinde hem çocuk algısının temellerinin içselleştirilmesi ve mikro, mezo ve makro boyutlarda çarpık çocuk algısının nasıl dönüştürülebileceğine dair özellikle çocuk hakları örgütlerinden ilham alınarak yol ve yöntemlerin tartışılması önerilmektedir.

Kullanılan dil bağlamında çocuklarla sosyal hizmet alanında çocuk hakları başta olmak üzere insan hakları hareketinin düşünce sistemine uygun dil kullanımındaki değişimlerin takip edilmesi, içselleştirilmesi ve uygun olmayan kullanımların ortadan kaldırılması konusunda çalışmalar yapılması önerilmektedir. Bununla ilgili kullanılan dile dair tartışmaların gündemleştirilmesi, çocuklarla sosyal hizmet alanındaki

kavramsallaştırmaların gözden geçirilmesi, birlikte düşünme ve paylaşım yöntemlerinin çeşitlendirilmesi, sosyal hizmet uzmanlarının günlük yaşamlarında, uygulamalarında, kamusal ortamdaki paylaşımlarına, yazılı ve görsel içerik oluşturma süreçlerinde azami dikkat etmeye başlaması gibi adımların kolaylaştırıcı olacağı düşünülmektedir.

Gündem oluşturma konusunda çocuklarla sosyal hizmet alanıyla ilgili gündemin kimler tarafından, nasıl bir dille, neyi amaçlayarak oluşturulduğunun derinlemesine incelenmesi önerilmektedir. Çocuklarla ilgili gerek sosyal hizmet gerekse diğer alanlarda başta karar vericiler ve kaynakları dağıtma yetkisi olanların kalıcı ve yapısal değişiklikleri gündeme almaları gerektiği, bunun sağlanması konusunda sosyal hizmet uzmanlarının, toplumun taleplerinin baskılanmasına karşı yöntemler geliştirmelerinin önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir. IFWS başta olmak üzere uluslararası veya ulusal düzeyde dünya sosyal hizmet günü²⁵, küresel eylem²⁶ ve sosyal hizmete dair diğer gündemlerin takip edilmesi ve uygulamalara yansıtılmasının da önemli olacağı düşünülmektedir.

Dünya olayları ve ideolojilerin etkisi bağlamında öneriler konusunda öncelikle çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının içinde bulunulan toplum ve dünyadan azade düşünülemeyeceği açıktır. Bu bağlamda ülke içinde olduğu gibi dünyada yaşanan eşitsizlik ve adaletsizlikleri görünür hale getirme, etkilerini değerlendirme ve dönüşüme dair talepleri büyütme yönelik sosyal hizmet uzmanlarının değerlendirme ve önerilerinin görünür hale getirilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu konuda da çocuk ve gençlerin deneyim ve çabalarından öğrenmeye alan açılması gerektiği önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının *bazı kişisel yaşantılarının uygulamalara yansımalarına* dair tartışmaların derinleştirilmesi önerilmektedir. Nitekim çocuğun güçlenmesi sürecine eşlik eden sosyal hizmet uzmanının biyopsikososyal ve politik bir özne olduğu ve bunun çok boyutluluğunun akılda tutulması önemlidir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanının yapabilirliği ve kendini gerçekleştirme süreciyle bağlantılı özelliklerinin çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları bağlamında çok boyutlu tartışılmaya ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Buna ilişkin tartışmalarda insan hakları literatüründe

²⁵ <https://www.ifsw.org/history-world-social-work-day/>

²⁶ <https://www.ifsw.org/social-work-action/the-global-agenda/>

ayırımcılık yasağının tanımlandığı alanların ve kesişimselliğin göz önünde tutulması önerilmektedir (ırk, renk, yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet ifadesi ve kimliği, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka her tür statü).

Eleştirel iyi uygulamaların anlaşılması ve güçlendirilmesi sürecinde kilit noktalardan birinin sosyal hizmet uzmanının desteklenmesi olduğu açıktır. Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının doğası gereği sosyal hizmet uzmanı için zorlayıcı olabildiği göz önünde tutularak süpervizyon mekanizmalarının geliştirilmesi önemlidir.

Bununla birlikte çocuklarla etkin sosyal hizmet uygulamaları için karar verici ve kaynakları dağıtma yetkisi olanları ve sosyal hizmet uzmanlarının bağlı oldukları örgütleri etkilemeye yönelik başta sosyal hizmet meslek örgütlenmeleri ve üniversitelerin sosyal hizmet bölümlerinin karşı baskı oluşturmaya yönelik yürütülebilecek çalışmaları gözden geçirmeleri önerilmektedir.

5.2.2. Değişim Eşlikçisi Olan Sosyal Hizmet Uzmanına Yönelik Öneriler

Sosyal hizmet uzmanına yönelik önerilerin başında katılımcıların görüşmelerde sıkça hatırlattığı şu konuların önemli olduğu düşünülmektedir: Sosyal hizmet uzmanı kendi gücünün farkında olmalıdır. Değişime dair tarafları harekete geçirmeyi, öğrenmeye açık olmayı, çocuk ve çocuğun güçlenmesi sürecine dahil olanlarla birlikte çalışmayı, yapabilirlikleri konusunda kendini gözetmeyi ve mesleki dayanışma olanaklarını arttırmayı önceliklendirmelidir.

Sosyal hizmet uzmanlarının eleştirel iyi uygulamaya dair yazılı ve/veya görsel içerik oluşturma konusunda kendilerini geliştirmelerinin, uygulamada öne çıkan özelliklerine yönelik deneyim aktarımları, atölyeler ve eğitimler düzenlemelerinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada da teknoloji kullanımının ve dijital yapabilirliklerin bireysel veya örgütsel boyutta geliştirilmesinin önemli olduğu, yüz yüze veya çevrimiçi yöntemlerin, sosyal medyanın etkin kullanımının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Yazılı ve/veya görsel içerik üretiminde zorlanması durumunda destek alınabilecek kişi veya kaynaklara erişim konusunda destek istenmesi önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının eleştirel sorgulama eylemlerinin başka bir ifadeyle uygulamalarda karşılaştıkları temel zorluklara dair değerlendirmelerinin çocuklarla sosyal hizmet alanında değişim yaratabilmesi için karar verici konumda ve kaynakları dağıtma yetkisi olanları ve bağlı oldukları örgütleri etkileyecek şekilde ulaştırılmasının önemi açıktır. Bu noktada değişime dirençli olabilecek yükümlülük sahiplerini ve bağlı oldukları örgütleri etkileme ve hatta onlara karşı baskı oluşturma konusunda sosyal hizmet uzmanlarının mesleki, savunu ve dayanışma ağları ve örgütlenmeler içinde olmalarının önemli olduğu düşünülmektedir. Karşı baskı oluşturmaya yönelik başta meslek örgütleri ve hak temelli çocuk hakları örgütlerinin savunuculuk ve örgütlenme gücünden, insan hakları ve ilgili sivil toplum örgütlerinin kesişimselliği görünür hale getirme ve dayanışmayı büyütme gücünden, üniversitelerin bilimsel bilgi üretme gücünden, medyanın kamuoyunu etkileme gücünden, siyasi partilerin muhalefet gücünden ve vekillerin meclisteki yasama süreçlerini yönlendirme ve yürütmeyi denetleme gücünden yararlanılmasının göz önünde tutulması önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarda karşılaştıkları zorluklara dair mikro, mezo veya makro boyuta olsun tüm değerlendirmeleri Türkiye’de geniş anlamıyla çocuk koruma sisteminin²⁷ durumuna dair önemli veriler sunmaktadır. Her sosyal hizmet uzmanı mevcut çocuk koruma sisteminin durumu ve bütüncül ve hak temelli bir çocuk politikası oluşturulabilmesi gerekliliklere dair bilgiyi, uygulama deneyimleri doğrultusunda edinir. Bu bilgi, sistemin güçlü veya zayıf yönlerini açığa çıkaran ve tanımlayan kanıtlardır. Dolayısıyla sosyal hizmet uzmanlarının söz konusu değerlendirmelerini yükümlülük sahiplerine ulaştırma sürecinde çeşitli zorluk ve baskılarla karşılaşabilecekleri veya hedef haline gelebileceklerini göz önünde bulundurmaları önemlidir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının kampanya, aktivizm, lobicilik ve ağ çalışmaları gibi savunuculuk yöntemleri ile stratejik haritalama, stratejik dava takibi gibi insan hakları savunuculuğunda farklı ve yaratıcı taktikler konusunda kendilerini geliştirmeleri önerilmektedir.

²⁷ Çocuk koruma sistemi, tüm çocuklara yönelik koruyucu ve önleyici çalışmaları kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır.

Sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları zorluk ve baskılarla başa çıkma stratejileri geliştirmesi olası baskılar karşısında kendini toparlama gücüne de katkı verebilecektir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının kendini toparlama güçlerini nasıl güçlendirebilecekleri veya buna nasıl destek olunabileceğinin akılda tutulması önerilmektedir.

5.2.3. Değişim Eşlikçisinin Uygulamalarını Mümkün Kılma Konusunda Sorumlulukları Olanlara Yönelik Öneriler

Değişim eşlikçisinin bir çocuğun güçlenmesine destek olabilmesi için, uygulamalarını mümkün kılan sorumluların bulunduğu unutulmamalıdır. Aşağıda, çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülükleri ve sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu birime yönelik öneriler sunulmuştur.

Çocuklarla sosyal hizmetin asli yükümlülüklerine yönelik öneriler kapsamındaki bütüncül ve hak temelli yaklaşımın benimsenmesi ve etkin sosyal hizmet uygulamaları için göz önünde tutulması gereken öncelikli konular birbiriyle yakından ilişkili olduğu için bir arada değerlendirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının her çocuğun hakkı olduğu, buna saygı gösterme, sağlama ve koruma görevinin karar verici konumda ve kaynakları dağıtmakla sorumlu olanlarca taahhüt edildiğini hatırlatmakta fayda vardır. Dolayısıyla sosyal hizmetin hizmetten yararlanana lütuf olarak sunulması kabul edilemez. Bilakis çocuk koruma sisteminin bütüncül ve hak temelli bir yaklaşımla ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda çocuklarla sosyal hizmet alanında karar verici konumda ve kaynakları dağıtma yetkisi olanlara yönelik temel öneriler;

- Her çocuğun temel insan haklarının güvence altına alınmasının öncelikli hale getirilmesi
- Çocuğun insan hakları ve korunması konusunda ortaklaşılması
- Çocukların içinde bulundukları zorlukların ve maruz kaldıkları ihlallerin kök nedenlerine yönelik araştırmalar yapılarak hak temelli veri oluşturulması
- Çocuğun anlamlı ve etkin katılımı önündeki engellerin tespit edilmesi, ortadan kaldırılması ve çocuk katılımına alan açılması

- Çocuklar için kolay erişilebilir ve etkin hak arama mekanizmaları oluşturulması ve çeşitlendirilmesi
- Çocuklarla sosyal hizmet alanında liyakat üzerine kurulu personel politikası oluşturulması
- Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kişi ve örgütlerin iş akışının ve hesap verebilirliğini takip edilebileceği sorumluluk zincirinin netleştirilmesi
- Başta bütçe olmak üzere her tür kaynak aktarımı konusunda çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına öncelik verilmesi
- Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında karar verici konumda ve kaynakları dağıtma yetkisi olanları da kapsayacak şekilde hesap verebilirlik ve şeffaflık sağlanması
- Kısa- orta ve uzun vadeli koruyucu- önleyici planlama ve uygulamalar yapılması
- Hak temelli izleme, değerlendirme ve raporlama süreçleri yapılandırılması
- Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının bağımsız izleme mekanizmalarına açık olmasının sağlanması
- Her bir çocuk hakkı ihlali ile ilgili cezasızlık kültürü ile mücadele etme konusunda irade gösterilmesi ve özellikle çocuklara karşı işlenen suçlarda zaman aşımı gibi engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik yasal düzenlemelerin yapılmasıdır.

Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında sosyal hizmet uzmanının kapsamlı değerlendirme yapma ve sorunlar çözülemez hale gelmeden harekete geçme özelliği ve bununla sağladığı dönüştürücülüğünün göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

Çocuk koruma alanında koruyucu ve önleyici çalışmalara öncelik verilmesi; okul sosyal hizmeti uygulamaları, çocukların güçlenmesine katkıda bulunacak hizmet yapı ve yöntemlerinde çeşitlilik, her düzeyde ve alanda çocuğun insan hakları eğitimleri yapılması gibi çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarının yaşamın her alanında güçlendirilmesi önerilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanının bağlı olduğu örgüt içerisinde de katılımcıların işaret ettiği gibi çocuğun yararına katkı konusunda öz değerlendirme ve öz eleştiri süreçlerinin işletilmesi için harekete geçilmesi önerilmektedir. Örgütün çocuğun güçlenmesi

konusunda tek başına yeterli olamayacağından hareketle çocuğun yaşamında herhangi bir zorluğun oluşmaması, oluştuğunda hızlı ve etkin bir biçimde giderilmesi için mevcut hizmetler ve kurumlar arasında koordinasyon sağlanması, yeni hizmet modelleri oluşması, çeşitlenmesi ve denetlenmesine dair çalışmaların gözden geçirilmesi ve güçlendirilmesi önerilmektedir.

Bağlı olunan örgüt içerisinde bir arada çalışma ruhu ve motivasyonunu sağlama ve çalışanların başta psikososyal ve ekonomik alanlarda gözetilmesi, mesleki süpervizyon süreçlerinin güçlendirilmesine öncelik verilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H., Çamur Duyan, G. (2003). Dünyada Sosyal Hizmetin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14 (1), s. 1-19
- Acar, H., İçağasıoğlu Çoban, A., Polat, G. (2017). *Sosyal Hizmetlerde Yanlış Uygulamalar, Etik İhlaller ve Sorunlara İlişkin Bir Araştırma*. Sosyal Hizmetlerde Yolsuzluk ve Diğer Etik Sorunları Aşmada ve Önlemede Bir Yol Olarak Etik Kapasite Geliştirme Proje Yayını. Türkiye Felsefe Kurumu Derneği. Ankara
- Acar, H., Kırımsoy E., Koman E., Koman E. (2015). Türkiye’de Ulusal Çocuk Politikası Oluşturulması için “Perspektif, Öncelikli Sorun Alanları ve Öneriler. Yayınlanmamış Rapor.
- Adams, R., Dominelli, L., Payne, M. (2009). *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* (Çev. Ed. Tarık Tuncay). Nika Yayınevi.
- Arendt, H. (2009). *Kötülüğün Sıradanlığı* (Çev. Özge Çelik). Metis Kitap
- Arendt, H. (2014). *İnsanlık Durumu* (Çev. Bahadır Sina Şener). İletişim Yayınları. İstanbul.
- Atılğan, E., Atılğan A. (2009) *Çocuk Hakları Paradigması ve Çocuk Ceza Yargılamasına Hâkim Olan İlkeler Açısından Türkiye’deki Düzenleme ve Uygulamaların Değerlendirilmesi*, İHOP Yayınları
- Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi. (2009). *Avrupa Konseyinin Çocukların Şiddete Karşı Korunmasına İlişkin Bütüncül Ulusal Stratejilere dair Politika Rehberi*. Erişim: 7.05.2020, <https://rm.coe.int/168046eb7c>

- Aydın Günbatar, S. (2019). Eğitimde Araştırma Yöntemleri. *Olgu Bilim (Fenomenolojik Araştırma) Yöntemi* (Ed. Haluk Özmen, Orhan Karamustafaoğlu). Pegem Akademi. Ankara, s. 292-315
- Baykara Acar, Y., Kırımsoy, E., Koman, E., Karagöz, D. (2012). Çocuk Adalet Sistemi Odağında Kanunla İhtilaf Halindeki Çocuğun Durumu (Araştırma raporu). *Türkiye'de Çocuk Adalet Sisteminin Yönetimi*. İnsan Hakları Ortak Platformu için Kapasite Geliştirme Derneği, Ankara, s. 21-100
- Body Webb, N. (2011). *Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulaması*. Nika Yayınevi, s. 47
- Boroditsky, L. (2009). How does our language shaoe the way we think? Erişim: 7.05.2020, https://www.edge.org/conversation/lera_boroditsky-how-does-our-language-shape-the-way-we-think
- Burke, B. ve Dalrymple, J. (2009). Eleştirel Müdahale ve Güçlenme. *Sosyal Hizmet Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar* (Ed. Robert Adams, Lena Dominelli, Malcom Payne; Çev. Ed. Tarık Tuncay. Çev. Buğra Yıldırım). Nika Yayınevi, s. 209-317
- Buz, S., Akçay, S. (2015). Sosyal Hizmet Araştırmasında Etik. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Cilt 26, Sayı 1. Ankara, s. 149 - 162
- Cankurtaran Öntaş, Ö. (2001). Güçlendirme Yaklaşımı. *Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları (Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu. No: 8, s.103-108
- Cankurtaran Öntaş, Ö. (2004). *Çocuk Hakları ve Sosyal Hizmetin Güçlendirme Yaklaşımı Açısından Suça Yönelen Çocuk- Polis İlişkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği, 10 Maddede Haber Dili. Erişim 26.11.2022, <https://cinselsiddetlemucadele.org/gorsel-uretimler/10-madde-kartlari/>

Clark, E. J. (2017). 10 Essentials Social Workers Must Know About Hope. Erişim: 20.11.2022, <https://www.socialworker.com/feature-articles/practice/10-essentials-social-workers-must-know-about-hope/>

Cooper, B. (2008). Best Practice in Social Work Interviewing: Processes of Negotiation and Assesment. *Best Practice in Social Work* (Ed. Karen Jones, Barry Cooper, Harry Ferguson). Palgrave Macmillan, New York, s. 109-123

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP). (2016). Ulusal Çocuk Politikası Çalıştayı 15-16 Ekim 2016, CHP Genel Merkezi, Ankara

Çocuk Cezaevleri Kapatılsın Girişimi (2014). Çocuk Cezaevleri Kapatılsın Raporu. Ankara

Dominelli, L. (2002). *Baskı Karşıtı Sosyal Çalışma Teori ve Pratik* (Çev. Ed. Özlem Cankurtaran. Çev. Özlem Cankurtaran). 1. Baskı (20021). Nika Yayınevi. Ankara.

Erbay, E. (2019). Güç ve Güçlendirme Kavramları Bağlamında Sosyal Hizmet Uygulaması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. Yıl: 19, Sayı: 42, s. 42-63

Erdost, T (2023). *Pandora'nın Kutusundaki Umudu Günyüzüne Çıkarmak: Çocukluğunda Encest Saldırıya Maruz Bırakılmış Kadınların Feminist Sosyal Hizmet Perspektifiyle Kendilerini Toparlama Gücü ve Stratejileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara

Ferguson, H. (2008). The Theory and Practice of Critical Best Practice. *Best Practice in Social Work* (Ed. Karen Jones, Barry Cooper, Harry Ferguson). Palgrave Macmillan, New York, s. 15-34

- FİSA Çocuk Hakları Merkezi (2022). Kasım Ayı Çocuk Yaşam Hakkı İhlalleri Bilgi Notu, Erişim: 5.02.2023 <https://chm.fisa.org.tr/turkiyede-cocugun-yasam-hakki-ihlalleri-kasim-ayi-bilgi-notu/>
- Foucault, M. (2000). *Kelimeler ve Şeyler* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). İmge Yayınevi. Ankara
- Freire, P. (2014). *Ezilenlerin Pedagojisi* (Çev. Dilek Hattatoğlu). Ayrıntı Yayınları. İstanbul
- Gardener, A. (2008). Beyond Anti-Oppressive in Social Work: Best Practice and The Ethical Use of Power. *Best Practice in Social Work* (Ed. Karen Jones, Barry Cooper, Harry Ferguson). Palgrave Macmillan, New York, s. 38-53.
- Gökçearslan Çiftçi, E. (2009). Türkiye’de ve Dünya’da Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile ve Toplum*. Yıl 11, Cilt: 5, Sayı: 19, Ekim-Kasım-Aralık 2009, s. 53-65
- Göz, H. (2021). Tarihten Bir Belge: Moskova Çocuk Hakları Bildirgesi-1918. *El Yazmaları*, Eriim: 20 Kasım 2021, <https://elyazmalari.com/2021/11/20/tarihten-bir-belge-moskova-cocuk-haklari-bildirgesi-1918/>
- Gutierrez, L. (1990). *Working with Women of Color: An Empowerment Perspective*. *Social Work*. 35, s. 149-153
- Gündem Çocuk (2009). *Türkiye Çocuk Politikası Konferansı* (Çalıştay Sonuçları), Ankara
- Gündem Çocuk (2014). *Çocuk Hakları Eğitim Programı*. Yayınlanmamış bilgi notu. Ankara

Healy, K. (2001). Reinventing Critical Social Work: Challenges from Practice, Context and Postmodernism. *Critical Social Work*. Cilt 2 Sayı 1, Erişim: 08.7.2022 <https://ojs.uwindsor.ca/index.php/csw/article/view/5618>

Heybe Sosyal Hizmet ve Sosyal Politika Dergisi (Heybe). (2020). *Hakkımızda*, Erişim: 07.08.2022, <http://www.heybedergi.com/>

Ife, J. (2015). *İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet Hak Temelli Bir Uygulamaya Doğru* (Dizi ve Kitap Ed. Durdu Baran Çiftçi). Nika Yayınevi. Ankara

International Children's Center (ICC). (2008) *Hükümet Dışı Kuruluşlar için Çocuk Haklarına dair Sözleşme'nin Uygulanmasını İzleme ve Raporlama El Kitabı*. Çocuk Hakları Serisi 9, Ankara.

International Federation of Social Workers (IFSW) - The International Association Of Schools Of Social Work (IASSW). (2014). Global Definition Of Social Work, Erişim: 10.05.2019 <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

İçağasıoğlu Çoban, A., Buz, S. (2008). Eleştirel Teori: Gelişimi, Kabulleri ve Sosyal Hizmette Kullanımı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Cilt 19, Sayı 1, Nisan 2008, s. 71-88

İnal, K. (1999). Paternalist Politikanın İdeal Türk Çocuğu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 32 (1), s. 1-18

İnal, K. (2018). *Çocuk Hakları ve Siyaset*. Yeni İnsan Yayınları. İstanbul

İnsan Hakları Derneği (İHD) (2019). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 30 Yaşında! *Basın Açıklaması*, 19 Kasım 2019, Erişim: 9.01.2022, <https://www.ihd.org.tr/cocuk-haklarina-dair-sozlesme-30-yasinda/>

İnsan Hakları Derneği (İHD) (2020). Çocuk Hakları Hiçbir Bahaneyle Ertelenemez, Esnetilemez! *Basın açıklaması*, 20 Kasım 2020, Erişim: 9.01.2022, <https://www.ihd.org.tr/cocuk-haklari-hicbir-bahaneyle-ertelenemez-esnetilemez/>

İnsan Hakları Derneği (İHD) (2021). Çocuk Hakları Bir Gün Değil Her Zaman Öncelik ve Gündem Olsun! *Basın açıklaması*, 19 Kasım 2021, Erişim: 9.01.2022, <https://www.ihd.org.tr/cocuk-haklari-bir-gun-degil-her-zaman-oncelik-ve-gundem-olsun/>

İnsan Hakları Derneği Çocuk Hakları Komisyonu (2022). Çocuk İstismarı Politikadır. *Basın açıklaması*. 11 Aralık 2022, Erişim: 11.12.2022 <https://www.ihd.org.tr/cocugun-evlilik-yoluyla-istismari-politiktir/>

İnsan Hakları Eğitimi Ortak Çalışma Ağı (İHEA), (2014). “19. Milli Eğitim Şurası Kararlarının İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi”, *Bilgi Notu*, Erişim: 9.01.2022 <http://www.ihea.net.tr/haberler/18-19-milli-egitim-surasi-kararlarinin-insan-haklari-baglaminda-degerlendirilmesi>

Jones, K., Cooper B., Ferguson, H. (2008). *Best Practice in Social Work*. Palgrave Macmillan, New York.

Karabekir, H. M. (2016). *Çocuk refahı alanında çalışan sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk uygulamaları*. Yayınlanmamış Doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İİBF Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara

Karataş, K., Acar, H., Cankurtaran Öntaş, Ö., Baykara Acar, Y., Gökçearsan, E. (2004). Türkiye’de Çocuğun Korunması: Osmanlı’dan Günümüze Çocuk Refahına Yönelik Düzenlemeler. *Toplum ve Bilim*. 15 (1), s. 15-25

Karataş, K. (1992). "Sosyal Devlet Tartışması Üzerine... " *Sosyal Hizmet*. 3, 7, s. 46-47, Ocak, Şubat, Mart 1992

- Karataş, K. (2010). Sosyal Politika Açısından Türkiye’de Çocuklar. *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 20. Yılında Türkiye’de Çocuk Hakları* (Editörler: Hakan Acar, Arzu İçağasıoğlu Çoban). Ankara: Maya Akademi Yayınları, s. 51-66.
- Kırımsoy Denge, D. (2022). İngilizce “holistic” terimi karşılığında “bütüncül” versus “bütünsel”. *Bilgi Notu*. (27.02.2022)
- Kırımsoy, E. (2012). Sosyal hizmet açısından katılımcısı çocuk olan araştırmalarda etik konular. *Sosyal Hizmet Yazıları Derleme* (Ed. İbrahim Cılga, Oğuzhan Zengin, Özgür Altındağ), SABEV Yayınları 11, Sosyal Çalışma Dizisi: 32
- Kırımsoy, E. (2016). Röportaj, Karaman tecavüz skandalından çıkarılacak 11 ders. *Birgün Gazetesi* (Hazırlayanlar Mansur Seyitoğlu, Can Uğur). (2.4.2016), Erişim: 20.04.2022 <https://www.birgun.net/haber/karaman-tecavuz-skandalindan-cikarilacak-11-ders-107952>
- Kırımsoy, E. (2022a). Çocuğun ekonomik istismarı vakalarına yönelik sosyal hizmet müdahalesi. *Sosyal Hizmette Vaka Yönetimi Çocuk Alanı* (Ed. Zilan Uğurlu, Murat Çay, Umut Yanardağ). Yeni İnsan Yayınevi-372. İstanbul, s. 107-120
- Kırımsoy, E. (2022b). Çocuk hakları insan haklarıdır. *Çember: Çocuk Politikası Dergisi*. Ruba Ofset. s. 22-28
- Koşar, N. (1992). *Sosyal Hizmetlerde Aile ve Çocuk Refahı Alanı*, Ankara
- Kuçuradi, I. (2011). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları (İlk Baskı, 2000). Ankara
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam

- Leigh, S., Farmer, A. (2008). Best Practice in Child Protection: Intervening in To and Healing Child Abuse. *Best Practice in Social Work* (Ed. Karen Jones, Barry Cooper, Harry Ferguson). Palgrave Macmillan, New York, s. 125-144
- Maksudyan, N. (2014), Türkiye’de Çocuk Olmak, Erişim: 20.04.2020 <http://tr.boell.org/tr/2014/09/22/turkiyede-cocuk-olmak>
- Mino’nun Şarkısı (2022). Onay. *Mino’nun Şarkısı: Çocukların kendilerini iyi ve güvende hissetmeleri için bir çalışma* (Ed. Mimoza Çocuk Çalışmaları). Erişim: 20.11.2022, <https://www.minonunsarkisi.org/>
- Neuman, W.L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar*. (Çev. Sedef Özge). Yayınodası. Cilt 1. İstanbul.
- Onur, B. (2005). Çocukluğun Dünü ve Bugünü. Dosya: "Bir Ömre Bedel Çocukluğumuz". *KEBİKEÇ İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi*, 2005 Yıl: 10 Sayı: 19, s. 99-112
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı* (Çev. Ed. Kasım Karataş, Asuman Aktaş, Büşra Uslu, Mehmet Başçılar). Nika Yayınevi. Ankara
- Payne, M., Robert Adams, Lena Dominelli: “On Being Critical in Social Work”, *Critical Practice in Social Work*, Ed. Robert Adams, Lena Dominelli, Malcolm Payne, Palgrave Macmillan, 2001, pp, 1-12
- Popitz, H., (1992). *Phänamene der Macht*. 2. Strak erweiterte Auflage, Tübingen. J.C.B. Mohr (Paul Siebeck)
- Punch, K. F. (2016). *Sosyal Araştırmalara Giriş Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz. Düzelti: Zeliha Etöz). Siyasal Kitapevi

- Reamer, F. G. (2018). *Sosyal Hizmet Etiği ve Değerleri* (Çev. Ed. Hakan Acar). Nika Yayınevi
- Rogers, M., Whitaker, D., Edmonds, D., Peach, D. (2019). *Sosyal Hizmet Uygulaması İçin Beceri Geliştirmek* (Çeviri. Ed. Seda Attepe Özden, Merve Deniz Pak), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara
- Sagebiel, J. ve Pankofer, S. (2015). *Soziale Arbeit und Machttheorien Reflexionen und Handlungsansätze*. Lambertus- Verlag, Freiburg im Breisgau
- Sertoğlu, E. (2022). Çocuklarla Onay Kültürüne Dayalı Bir İlişki Geliştirmek. *Gelişim Dergisi*. Adım Terakki Yayınları. 23, s. 24-29, Erişim: 20.11.2022 <https://adim.terakki.org.tr/gelisim-dergisi-2022-sayi-23/>
- Sheafor, B. W., Horejsi C. J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*. Nika Yayınevi. Ankara, s. 31
- Staun-Bernasconi, S., (2007). *Soziale Arbeit als Handlungswissenschaft*. Bern. Stuttgart. Wien. Haupt UTB,374-418
- Tarımeri, N. (2007). *Çocuk Koruma(ma) Kanunu-1*. SABEV Yayınları, Ankara
- Teater, B. (2015). Güçlendirme ve Dilin Kullanımı (Çev. Burcu Yakut Çakar). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri: Uygulama İçin Bir Giriş* (Çev. Ed. Abdullah Karatay). Nika Yayınevi, s. 67-87
- Thomas, J., Spreadbury, K. (2008). Promoting best practice and communities of practice. *Best Practice in Social Work* (Ed. Karen Jones, Barry Cooper, Harry Ferguson. Palgrave) Macmillan, New York. 251-265
- Thompson, N (2013). *Kuram ve Uygulamalarda Sosyal Hizmeti Anlamak* (Ed. Özlem Cankurtaran Öntaş, Burcu Hatipoğlu Eren). Dipnot Yayınları. Ankara

- Thompson, N (2016). *Güç ve Güçlendirme* (Ed. Durdu Baran Çiftçi, Çev. Ed. Özlem Cankurtaran Öntaş, Çev. Ahmet Ege, Eda Beydili Gürbüz, Hande Albayrak, Nurullah Çalış). Nika Yayınevi. Ankara
- Toker Kılınç, N. Akbaş Demirel C., Körükmez L., Niter, N. (2021). *Türkiye'de İnsan Hakları Mücadelesinin Değişim Hatları: İnsan Hakları Derneği Örneğinde Uluslararası Mekanizmalar, Yerelleşme ve Dayanışma*. Türkiye İnsan Hakları Vakfı Akademi. Ankara, s. 50
- TUİK- Türkiye İstatistik Kurumu, (2019). 2019 Çocuk İş Gücü Anketi Sonuçları, Erişim: 6.06.2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuk-Isgucu-Anketi-Sonuclari-2019-33807>
- TUİK- Türkiye İstatistik Kurumu, (2020), Erişim: 6.06.2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2019-33733>
- Uluğtekin, S. Sevdâ, (2001). Yirminci yüzyılda Türkiye'nin çocukları: sorunlar ve beklentiler. *Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları (Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan)*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu. No: 8, s. 7-19
- Uluğtekin, S. Sevdâ, (2014). Kanunla ihtilaf halindeki çocuklar: eleştirel düşünme ve Türkiye'de çocuk adalet sisteminin bazı özellikleri. *Prof. Dr. Gönül Erkan'a Armağan, Sosyal Hizmet ve Mülakat* (Yayına hazırlayan: Vedat Işıkhân). Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği, Ankara, s. 38-47
- UNICEF (2013). *Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı: Sosyal Çalışma Görevlileri için Eğitim Kitabı* (Ed. Emrah Kırımsoy, Hakan Acar, Hatice Kaynak, Handan Yokuş Sevik, Murat Aydın, Şahin Antakyalıoğlu, Uğur Özdemir, Yeşim Mutlu, Yüksel Baykara Acar). Ankara, s. 16-17

UNICEF, Acil Durum Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar, Erişim: 5.02.2023,
<https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar>

UNICEF, Tarımda Çocuk İşçiliği, Erişim: 5.02.2023
<https://www.unicefturk.org/yazi/tarimda-cocuk-isciligi>

Yankı, Z. (2014). Aile toplumun en faşizan kurumudur. Erişim: 5.5.2020
<http://www.kaosgl.com/sayfa.php?id=17268>

Yazıcı, E. (2019). *Çocuk Koruma ve Sosyal Hizmet Devlet Korumasından Sosyal Yaşama: Kurum Bakımındaki Çocuklar*. Nika Yayınevi. Ankara

Young-Bruehl, E. (2021). *Çocuk Düşmanlığı Çocuklara Karşı Önyargıyla Yüzleşme* (Çev. Aksu Bora). İletişim Yayıncılık. İstanbul

Zengin, O. ve Çalış, N. (2017). Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Cilt 28 (1), s. 47-68

EKLER

EK 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuklarla Çalışmalara Dair “İyi Uygulama” Hakkındaki Görüşleri: Bir Niteliksel Araştırma

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşme no: Tarih:

Görüşmenin yapıldığı il:

Görüşmenin başlama saati: Bitiş saati:

Görüşme süresi:

I. TANITICI BİLGİLER

Doğum yılı:

Cinsiyet:

Mezun olduğu yıl: Okul:

Lisansüstü eğitim:

() Yok () Var;

Yıl/ Yüksek Lisans (Anabilim Dalı):

Yıl/ Doktora (Anabilim Dalı):

Kaç yıldır sosyal hizmet uzmanı olarak çalışıyorsunuz?

Mesleki yaşamınız süresince çocuklarla ilgili çalıştığınız alanlar, kurum- kuruluş türü ve çalışma süresi:

Alan	Kurum Türü/Kuruluş Türü	Çalışma Süresi (Yıl aralığı)

Sosyal hizmet eğitimi dışında çocuklarla çalışmalarınızı güçlendirmek için yaptığınız çalışmalar

Meslek dışındaki ilgi alanları:

Çocuğu olup olmadığı: () Yok () Var :

: Yaş ve cinsiyetleri:

(Çocuğu olup olmamasının çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına yansması hakkında değerlendirmesi)

II. ÇOCUKLARLA SOSYAL HİZMET UYGULAMALARI DENEYİMİ

- Çocuklarla yürüttüğünüz sosyal hizmet uygulamalarınız içerisinde sizde iz bırakmış olanlarından bahseder misiniz?
Neden iz bıraktı? Olumlu veya olumsuz olma yönlendirmesi yapmadan Aktarım olumsuz sonuçlanmış bir vaka ile ilgiliyse tamamlandığında olumlu iz bırakan olup olmadığı sorulacak.
- Kendinizi mesleki olarak güçlü hissettiğiniz uygulamalardan örnek verebilir misiniz?
- Bu uygulamalarda sizi güçlü hissettiren durumlar neydi?
Güçlü hissetmesine neden olan değişkenleri yakalamaya çalışarak...
- Tüm mesleki çalışmalarınızı düşündüğünüzde çocuklarla çalışmalarınızda yasal ve örgütsel sınırlılıklar dışında özellikle çocukla birebir iletişim konusunda zorlandığınız durumlar neydi? Açabilir misiniz?
- Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarında kendinizle bağlantılı olarak zorlandığınız durumlar oluyor mu? Açabilir misiniz?

III. KENDİ ÇOCUKLUK DENEYİMİ ve ÇOCUK ALGISI

- Kendi çocukluk deneyimlerinizi düşündüğünüzde aklınıza ilk gelenleri paylaşır mısınız? (Yaş, çevre, ilgi alanları, kendini ifade edebilme, dinlenilme, ihtiyaçlarının giderilmesi- mutlu eden şeyler, mutsuz eden şeyler?)
- Çocukluğunuzu düşündüğünüzde yetişkinlerin size yaklaşımı hakkındaki duygu ve düşüncelerinizi paylaşır mısınız?
- Sosyal hizmet eğitimi ve mesleki deneyiminizi göz önünde bulundurarak geçmişe baktığınızda, çocukluğunuzda sosyal hizmetin yaşamınıza katkısı olabilir miydi? (Evde, okulda, sokakta, vb.) Evet ise açar mısınız?
- Çocukluk deneyimlerinizin şu andaki mesleki çalışmalarınıza yansması hakkındaki düşüncelerinizi paylaşabilir misiniz? / Mesleki çalışmalarınızda çocukluk deneyimlerinizden esinlendiğiniz oluyor mu?
- Günümüzde Türkiye’de yerleşik çocuk algısı hakkında düşüncelerinizi paylaşabilir misiniz?

- Toplumsal alanda, kültürel alanda vb.
- Çocuk haklarının gerçekleşmesinde çocuk algısının rolü hakkındaki değerlendirmelerinizi paylaşabilir misiniz?

IV. DEĞİŞİME VE ELEŞTİREL YAKLAŞIMA DAİR GENEL DEĞERLENDİRME

- “Çocuklar için iyi bir dünya mümkün” cümlesinin size hissettirdikleri ve düşündürtüklerini paylaşabilir misiniz?
- Çocuklarla sosyal hizmet uygulamasında “olanın ötesini görmek” cümlesinin sizin için ne anlam ifade ettiğini paylaşabilir misiniz?

V. Çocuğu Güçlendiren Sosyal Hizmet Uygulamaları için ÖNERİLER

- Sosyal hizmetin hedefleri arasında güçlendirme/ güçlenme özellikle vurgulanan bir kavram. Bu bağlamda sosyal hizmet uygulamalarında çocuğu güçlendirmek nasıl mümkün olabilir?
 - Böylesi bir uygulamanın gereklilikleri konusunda düşüncelerinizi paylaşabilir misiniz? (Özellikle birebir iletişimi- ilişki bağlamında..)
- Çocuğu güçlendiren sosyal hizmet uygulamalarının çoğalması için neler yapılmalı?

Sonlandırma sırasında;

* Paylaşmak istediğiniz başka konular var mı?

** Bu araştırmayı siz yürütüyor olsanız nasıl bir görüşme yapar, hangi soruları sorardınız? Ekleme, çıkarma?

*** Bu araştırma kapsamında çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları hakkında çalışmalarından ilham aldığınız ve görüşülmesinin önemli olduğunu düşündüğünüz SHU’lar kimler olabilir?

EK 2. Bilgilendirme ve Onay Formu

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuklarla Çalışmalara Dair “İyi Uygulama” Hakkındaki Görüşleri: Bir Niteliksel Araştırma Bilgilendirme ve Onay Formu

Sevgili ,

Sosyal hizmet uzmanlarının çocuklarla çalışmalar hakkındaki görüşlerine odaklanan araştırmaya katkınızı rica etmekteyiz. Araştırmanın temel amacı, sosyal hizmet uzmanlarının deneyim ve görüşleri ışığında çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarını güçlendirme yaklaşımı ve baskı karşıtı uygulamalar çerçevesinde, eleştirel bir yaklaşımla tartışmasını sunmaktır. Tartışmada sosyal hizmet uzmanlarının mesleki deneyimleri kapsamında çocuklarla birebir çalışmalarına, çocukluk deneyimlerine, çocuk algılarına, çocuklarla sosyal hizmet uygulamaları kapsamında değişim ve eleştirel yaklaşıma dair değerlendirmelerine ve çocuğu güçlendiren sosyal hizmet uygulamaları için önerilere odaklanılması hedeflenmiştir. Böylece sosyal hizmet uzmanları için çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin kullanılabilir bilgi üretmek, uygulamadaki bilginin görünürlüğünü sağlayarak bilgi birikimine katkı vermek ve böylece sosyal hizmet uzmanlarının güçlenmesine destek olarak, müracaatçıların yani çocukların güçlenmelerine ilişkin desteğin yapısal bir şekilde oluşmasına katkı sağlayabilmek hedeflenmektedir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyon izni alınmış olan bu araştırma Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İİBF Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Başkanlığı bünyesinde, doktora programı altında ve Prof. Dr. Özlem Cankurtaran danışmanlığında yürütülmektedir. Araştırma kapsamında çocuklarla çalışan ve alandaki çalışmaları ile referans gösterilen sosyal hizmet uzmanları ile yarı yapılandırılmış bir görüşmeler yapılması hedeflenmektedir. Görüşme beş alt başlık altında yapılandırılmıştır. Bunlar görüşülen sosyal hizmet uzmanının (I) Tanıtıcı Bilgiler, (II) Çocuklarla sosyal hizmet uygulamalarına ilişkin deneyimleri, (III) Kendi çocukluk deneyimi ve çocuk algısı, (IV) Değişim ve eleştirel yaklaşıma dair değerlendirmesi ve (V) Çocuğu güçlendiren sosyal hizmet uygulamaları için önerileridir.

Görüşmelerin yaklaşık olarak 1,5-2 saat sürmesi beklenmektedir. Herhangi bir veri kaybı yaşanmaması için ses kaydı yapılması öngörülmektedir. Süreçten rahatsız olduğunda ya da yanıtlamak istenmeyen herhangi bir soru olduğunda görüşmeyi kesilebilir ya da ses kayıt cihazının kapatılması istenebilir. Elde edilen veriler, tez çalışması kapsamında kullanılacak ve paylaşım esnasında hiçbir şekilde kimlik bilgileriniz ile çalıştığınız alana ilişkin kimlik bilgileri üçüncü şahıs veya kurumlarla paylaşılmayacaktır. Bu bağlamda çalışmaya katılım onayını imzalamanız beklenmektedir. Görüşme sonrasında araştırma hakkında soru sormak ve detaylı bilgi sahibi olmak için e-posta veya telefon aracılığıyla bilgi alabilirsiniz.

Sevgilerimizle,

Emrah Kırımsoy
Hacettepe Üniversitesi SBE İİBF
Sosyal Hizmet Bölümü Doktora Öğrencisi

Araştırmaya Katılım Onayı

Yukarıda yer alan bilgileri okudum ve katılmam istenen araştırmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Araştırma hakkında sözlü ve yazılı açıklama görüşmecisi tarafından yapıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı belirtildi. Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Adı-Soyadı:

Telefon:

Adres:

Tarih ve imza:

EK 3. Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyon Onayı

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 17/08/2018 17:59
Sayı: B-35853172-300.00000203/07

00000203507

Sayı : 35853172-300
Konu : Emrah KIRIMSOY Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 24.07.2018 tarihli ve 12908312-300/00000165196 sayılı yazımız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden **Emrah KIRIMSOY**'un Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN danışmanlığında hazırladığı "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuklarla Çalışmalara Dair "İyi Uygulama" Hakkındaki Görüşleri: Bir Niteliksel Araştırma" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 17 Temmuz 2018 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

EK 4. Orijinallik Raporu

 HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA
Tarih: 16/2/2023
Tez Başlığı : Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuklarla Çalışmalara dair "Eleştirel İyi Uygulama" Hakkındaki Görüşleri: Bir Niteliksel Araştırma
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 237 sayfalık kısmına ilişkin, 15/2/2023 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 3'tür.
Uygulanan filtrelemeler: 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☐ Alıntılar hariç 4- ☒ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.
16/2/2023
Adı Soyadı: Emrah KIRIMSOY Öğrenci No: N11248223 Anabilim Dalı: Sosyal Hizmet Programı: Sosyal Hizmet Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.
<u>DANIŞMAN ONAYI</u> UYGUNDUR. _____ Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN

EK 5. Uygulama Örneklerine dair Anlatılardan Bazı Alıntılar

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Çocukların dosyalarında, kuruluştaki dosyalarında doğru dürüst bilgiler yoktu. Hani böyle özgeçmişleri, hikayeleri, korunma kararları, çok eksik vardı. Biraz var olan şeyler üzerinden kendim tanıdığım kadar, iletişim halinde olduğum kadar. Diğerlerini de bi şekilde öğrenerek bilgilerini aldım. Hani aileleri yakınları nerede diye dosyadan bulamadıysam. Ki o bilgilere göre hepsinin nakli oldu. Örneğin X’te akrabaları olan çocuğun X Kız Yetiştirme Yurduna çıktı nakli falan. İşte bu çocuklar arasında bir grup –ben grup sorumlusuydum aynı zamanda-, benim grubu ben dağıtacağım nakil esnasında yurtlara kadar o araçla gittim. Bu grup içerisinde olan ve iletişimimiz, yani aramızda güven ilişkisi olan bir çocuk vardı, 16 yaşında. O Y’de buluntu bebek Hürriyet Gazetesi haberi fotokopisi dosyasında. Birkaç tutanak var, koruyucu aile olarak istemişler. Gitmiş geri gelmiş. Gitmiş uyum sağlayamamış geri gelmiş. Evlat edindirilememiş falan. Bu çocuğu nereye nakledeceğiz? Yani kimsesi yok. Bunu da en ücra Z’ye naklini yapmışlar... Bu çocuklara nakli açıklamak için il müdürü de geldi kuruluşa. Ben de yanındaydım ama o açıkladı. İşte çok şaşırdı çocuklar. Çok üzüldüler... teslim edeceğimiz çocuk, kızımız, kaçtı. Ben burada kalmam. Hapishaneye benziyor gerçekten... senin buradan naklin için söz vermiyorum ama yapabilirsem deneyeceğim, elimden geleni yapacağıma söz veriyorum o anlamda dedim... Sosyal hizmet il müdürlüğüne (gidiyorum). Orada normalde kuruluşların, bütün İstanbul’daki kuruluşların dosyaları var... Dosyalarına baktım çocukların, kuruluştaki dosyaları çok boştu. Elimde de, bakıyorum sırayla, bu B’ye aldırduğum çocuğun, G.’ün dosyası geldi. Ona baktım. Orada, kendi dosyasında olmayan, kuruluştaki dosyasında olmayan bir dilekçe gördüm. Böyle pelür ince bir kağıda, daktilo ile yazılmış. Çocuğun bulunduğu yıl 73, çocuğun doğum yılı, 1973. Gazetede çıkan habere istinaden bir vatandaş, ...Almanya’da yaşıyor. Dilekçe yazmış, Çocuk Koruma Birliği’ne. O zamanlar SHÇEK kurulmamıştı, Çocuk Koruma Birliklerine bağlıydı yetiştirme yurtları. İşte bu gazete haberinde bahsi geçen çocuk bizim çocuğumuz olabilir. Ondan sonra baktım ardında hiçbir şey yok. Hani bu dilekçeye cevap verilmiş mi? Sonra ne olmuş? Bir şey olmadığı... Çocuk zaten hiç kimseyle tanışmamış, bir şey olmamış demek ki. Bu adresi aldım Almanya adresini. Fakat çocuk şimdi benim kuruluşumda değil, öyle bir bağ yok aramızda. B’deki yetiştirme yurdu müdürü ile görüştüm. Merak ettim. Ben oraya bir yazmayı düşündüm ama resmi bir şey olursa daha iyi olur, çocuğun kaldığı yurt yazarsa. Böyle böyle dedim. Böyle bir şey gelmiş kaç yıl önce, 73 yılında. Biz 1991 yılındayız. Acaba şey olur mu? Bu adresi araştırabilir misiniz kuruluş müdürü olarak. Tamam dedi müdür. Verdim adresi, resmi yazı yazdı. İşte yıllar önce böyle bir dilekçe vermişsiniz. İsmi de belli orada kişinin, ben şu yurt müdürüyüm. Cevap gelmiş dilekçeye... Aynı kişi, aynı adres, ne büyük şans. O buluntu bebek olan, benim yeğenim olduğunu düşünüyorum. Ve adam kalkıp Almanya’dan kalkıp geliyor B’ye. Ve olay çözülüyor. Bu çocuğun annesi de daha çocukken, biyolojik babası evli biriyle, çocuğun annesine tecavüz ediyor. Ve bu çocuk dünyaya geliyor. Bunlar da muhafazakar, dindar aileler, aman duyulmasın, adamın evliliği bozulmasın, aman şöyle olsun, belki kız da dışlanacak –hamile kalan kız çocuk-, duyulmasın diye doğumda anneye bebeğin öldüğü söyleniyor, çocuk anneye. Çocuğu akrabalar kaçırıp apar topar A’ya getiriyorlar. Y’ye bırakıyorlar. Fakat sonra bu haberi görünce bu amca, vicdanlı biriymiş demek ki, ya pişman oldu –belki organize eden kendisiydi, içindeydi organize edenlerin- dilekçe yazılmış ama hiçbir cevap verilmemiş. Ve babası hala biriyle evli. Anne de biriyle evlenmiş tabii koca yetişkin kadın şu anda. Çocuğunun öldüğünü zannediyor... Yani 16-17 yaşında şey oluyor, aile sahibi oluyor... Yani duyarlılık çok önemli bir şey diye düşünüyorum. Yani ben asla sonucunun böyle olabileceğini düşünmedim ama sadece merak ettim...” (SHU 1, 1983: 34/30, K)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“... X (il) deprem sürecinde çocuklarla yaptığım çalışmalar, benim hiç unutamadığım mesleki deneyimlerimdir. Orada çocuk dostu mekânlar oluşturmaya çalışıp bu çocuk dostu mekânların içinde çocukların travmalarını atlarmaya yönelik psiko sosyal destek çalışmaları yapılyordu. Oradaki çocuklar tabii ki -şu an bağım kopmuş ve herhangi bir şekilde görüşüyor değilim falan ama- oradaki çocukların, onlara uygun ortamlar sağladığınız zaman hayata ne kadar kolay adapte olduklarını, baş etme mekanizmalarının bazen yetişkinlerden çok daha fazla ve güçlü bir şekilde çalıştığını ve aslında bir yandan da hem olumsuzluğu hem de olumluluğu bir arada barındırabilip bunun arasındaki dengeyi çok güzel kurabildiklerini görmek, benim için hayatımdaki ciddi öğretilerdendir. Mesleki öğretilerdendir. Oradaki çalışmayı çok önemsiyorum. Çok iddialı olmayayım ama orada çocukların hayatlarındaki bakış açısını değiştirebilmek, o zor tanıklık çünkü onların güven ortamlarının ortadan kaybolduğu -her türlü güven- hani fiziki, duygusal ve bağsal bütün güven ortamlarının bir anda değiştiği ortamlarda o çocuklara dokunabilmek ve o çocukların gerçekten hayatta varlıklarını sürdürmek konusunda yol almalarını görebilmek benim için çok kıymetli idi. Bu bir tarafı. O yüzden mesela ismen ve simayen hatırladığım çocuklar vardır. Merak ettiğim, acaba gerçekten hedeflerine, ideallerine ulaşabildiler mi diye dediğim çocuklar da vardı ama çeşitli sebeplerle bağlar koptu. Biraz daha yakınımaya geldiğim zaman, biraz daha Adalet Bakanlığında çalıştığım zamanlar, ama ondan önce mesela şeyleri de unutamıyorum. Yine deprem öncesinde ilk görev yerim olan erkek yetiştirme yurdunda çalışmaya başlamıştım. Oradaki bazı çocuklarla yaptığım çalışmaları halen unutabilmiş değilim. Çünkü orada daha önce çalıştığım zaman çocukların geri bildirimlerinden söylüyorum; çocuklar kendilerine değer verilmediğini, kendilerini hiç kimsenin dinlemediğini, söylediklerinin dikkate alınmadığını, ihtiyaçlarının önemsenmediğini o kadar çok söylüyorlardı ki o zaman. Benim orada yaptığım ilk şey mesleki müdahaleden öte, önce dinlemektir, saygı göstermektir, değer vermektir. Hani normal, basit, herkese yapılması gereken şeyler ve bu çocukların nasıl bir tutum ve davranış değişikliğine girdiğini görüyorum çok uzun bir süre. Ve çok iyi hatırlıyorum; kurumda diğer bütün personel tarafından çok problemli olarak algılanan, işte nöbetlerde sıkıntı çıkardığına inanılan sayısı çocuğun, benim nöbetimde son derece kolaylaştırıcı olduğunu, anlatıldığı gibi aksine ne kadar neşeli, hayattan beklentileri olan çocuklar olduğunu görmek benim için çok önemli ve kıymetli. Orada bazen mesleki çalışmalar yapmaya çaba sarf ettiğimde çocukların bu çalışmaya bazen daha önceki olumsuz deneyimlerinden dolayı inanmadıkları ama zaman ilerledikçe sırf bana verdikleri saygıdan dolayı vazgeçmeyip çalışmalara, mesela ben orada bireysel çalışmalar da yapıyordum, grup çalışmaları da yapıyordum ama beni aşan noktalar olduğunda bireysel çalışmalarda mesela başka kurumdaki psikolog arkadaşlara sevkini sağlıyordum ve orada profesyonel bir çalışma yürüyordu. O çocukların "siz onlara güvendiğiniz zaman, başkaları güvenmezken, bir kişinin dahi onlara güven duyduğunu görmeleri, kendileri toparlanmalarına, hayatlarına bakmalarına, kurum içerisindeki yürüyüşlerinin değişmesine bile, arkadaşlık arasındaki ilişkilerinin değişmesine bile sebebiyet veriyor.” (SHU 2, 1997: 20/18, K)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Türkiye gerçeğinde iz bırakan derken aslında olumsuz iz bırakan ya da olumsuz hayal kırıklığı belki de. Çünkü niye çocuklarla çalışmaktan zevk alıyorsun, tamam okey, bir şeyler yaptırıyorsun ama sistematığını kuramadığın sürece, zinciri oluşturmamış sürece, zincirin halkasına bir yeni halka ekleyemediğin sürece amacına çok ulaşamıyorsun. Hemen beraber yaşadığımız örneği vereyim mesela. Sokak ligi. Şimdi sokak liginde biz o dönemde, ki her zaman daha anlatırım, bizim ilk çocuklarla birlikte maça gittiğimizde küfür eden çocuklara, kötü söz söyleyen çocuklara oyun dışına alıyorduk ve günün başlangıcında ilk on beş dakikada bir tane çocuk kalmadı oyunda. Ama geldiğimiz bir noktada, bir çocuğumuz vardı, X adında bir çocuğumuz vardı. Son noktada, ki o çalışma 3 ay, 4 ay sürdü. Geldiğimiz son noktada baktığımızda çocuklarda inanılmaz değişiklikler vardı. Yani ilk maça ilk on beş dakikada

oyunda kimse kalmadığından oyunu sonlandırdığımızda, sonradan çocukların tamamı sahada kalmayı becerebildiler. Birbirlerine karşı davranışları, birbirlerini hani işte kaldırmaları, özür dilemeleri, sosyalleşmeleri, özgüvenini geliştirmeleri çok net görünüyordu. Yani bunları, o eğitime katılan çocuklardan bir tanesini yaz kampına götürdüğümüzde, hani bizim çocuklarımızın bir özelliği vardır, bir yere götürüldüğünde böyle grup haline hareket ederler, grup halinde bir şey alırlar, bir şeyler yerler falan. Grup halinde denize girerler, grup halinde havuza girerler. Mesela ODTÜ'nün havuzuna götürdüğümüzde, mesela kocaman bir havuz, şu küçük halının yeri kadar büyüklüğünde bir yerde toplanırlar. Oğlum niye gitmiyorsun, yok hocam burası iyi, burada iyi yüzüyoruz. Halbuki öz güvenleri yok, açılıp yüzemiyor. Açılıp gidemiyor çocuklar. Ama o projede yer alan çocuklara baktığımda diğer kumsalda bulunan çocuklarla çok rahat ilişki kurdular, diyalog kurdular. Beraberce oyun oynadılar. Sosyalleşme anlamında çok daha öndelerdi ama ne yaptık? O proje orada oldu, bitti, kaldı. Sonrası yok. Sonrası, o çocuklar yine aynı şeye döndüler, kısırdöngüye. Kendi yaşamlarına döndüler, kendi yaşamlarına döndüler. O proje içinde yer alan çocukların devam ettirebilmeliydik biz. Ya da bundan sonra başka projelerde de böyle. Devamı gelebilecek hizmetleri yapmamız lazım. Hep bir yerden başlıyoruz, olumlu bir yere kadar getiriyoruz, ondan sonra kaderine bırakıyoruz çocukları. Yani yine anne babaya bırakıyoruz. Yine sosyal çevreye, sosyal ağına bırakıyoruz çocukları ve de o çocuklar orada tekrar eski, olumsuz davranışları nüksediyor, tekrar tekrar yaşıyor. O yüzden başarılı olmuş ulaşılmış bir proje içerisinde her aldım belki sokak ligi de böyle bir projeydi ama bu projelerin sonrası beni çok düşündürüyor. Yarım bırakmak çok üzüyor, çok hayal kırıklığı yaşıyor bende... Şimdi geriye kaldı yine şey hayal kırıklıkları, motivasyon kayıpları yaşıyor. Bu anlamda hayal kırıklıklarım var benim yani, şu konuda çok başarılı veya iyi hissettim diyebileceğim, mesela bir sokak çocukları benim için bir hayal kırıklığıdır. Sokak çocukları sistemi kurulumuştur evet, mobil ekip, koordinasyon merkezi, gece barınakları, sosyal rehabilitasyon süreçleri falan ama o adımları oluşturduktan sonra, şimdi bir sürü kuruluş sayıyorsun sokak çocukları hizmet sürecinde, fakat diyorsun ki gece barınağı X Çocuk ve Gençlik Merkezi. Koordinasyon merkezi X Çocuk ve Gençlik Merkezi, bütün birimleri X Çocuk ve Gençlik Merkezi'nde nasıl toplayabilirsin? Böyle bir şey olur mu? Böyle bir sistem olur mu? Ya da sokak çocukları ile ilgili, çocukları bulmak, kuruma davet etmek, her şey tamam ama onunla ilgili X Çocuk ve Gençlik Merkezi'nde bir çocuğun saat sekizden akşam beşe kadar ne yapacağına dair bir program yok. Sosyal rehabilitasyon programı yok. Yani hobi odasında mı olacak, çalışacak mı, müzik mi olacak, ne olacak? Bir program yok. E, bu çocuğa hadi gel sen burada dur, öğlene kadar bekle. Ondan sonra yemeğini ye, ondan sonra biraz akşama kadar ondan sonra yemeğini ye git. Böyle değil. Böyle olmamalı yani. Onun için başarılı olmak değildi, bende çok hayal kırıklığı yaşıtmıştır, sokak çocukları. X Çocuk ve Gençlik Merkez.” (SHU 3, 1987: 30/13, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“ya ben mezarlığa böyle koşarak, gülerek, yerinde duramayarak gideceğimizi hiç düşünmezdim. Mezarlığa götürdüğümüz bir çocuk vardı. Babası çok küçükken inşaattan düşüp ölüyor, anne de işte madde öyküsü vardı. Sonra o da sokaklarda falan yaşamaya başlıyor. Çocuk sekiz yaşında. Üç dört yaşından itibaren kurumlarda. Anneyi hiç görmüyor, kuruma geldikten sonra. 2-3 kurumda kalıyor çocuk. Sonra bize bir ara bir telefon geldi, adli tıptan. Böyle bir çocuk var mı, bunu annesi burada. Teşhis edebilir misiniz, edemezseniz biz kimsesizler mezarlığına gömeceğiz. İnşaatta madde kullanan çocuklar ya da yetişkinler bilmiyorum, kadını öldürüyor. Sonra bir süre ceste orada kalıyor. Sonra alıyorlar garipler mezarlığına falan gidecek. Böyle bir süreç. Bizim anne ile tanışmamız bu oluyor ama teşhise fala da gidemedik, çünkü fotoğraf yok, bir şey yok, kimlik yok. Tanımıyoruz. Neyse sonradan bulur muyuz eder miyiz diye mahallesine gittik falan, filan bu kadının öldüğünü öğrendik. Hakikatten oymuş. Sonra biz ne yapacağımızı bilmiyorduk. Bir mektup yazın dedi, psikolog. Anneye bir mektup yazı dedi. Sonra biz mezarlığa gittik. Bu çocukta konuşma bozukluğu vardı. Çocuk söylediğini aktaramadığı için çok öfkeleniyordu. Muhtemelen ilk defa çocuk bu kadar dinlenilmişti, çünkü mektuba yazmamız

gerekiyordu. Daha önce tahmin ediyorduk, yuvarlıyorduk; çocuk dinlendiğini çok hissetti. Bu ifade ederken tabii şeye çok yansımıştı. Tabii mektubu falan bitirdik. Sonra ben ve bizim çocuk babacan bir şoförümüz vardı, ona da dedim, bugün sende enerjini yüksek tut, bugün mezarlığa gideceğiz. Ya işte S., sen köfteleri ısmarlıyorsun ben de kolaları ısmarlayacağım. Biraz takıldı etti ama biz mezarlığa böyle güle oynaya gidiyoruz. Çocukla, düşmesin, korkmasın diye falan. Çocuk geldi annesin mezarını sordu. Bunun içinde ne var, niye burada, bunların hepsi böyle mi? Çok yani anlamlı sorular. Yani muhtemelen hepimizin sormaya da çekindiği sorular ama zaten o kadar odaklanmışız ki çocuğu anlamaya. Daha önce bunu yapmadığımızı fark etmiştim mesela. Belki de hiçbir çocuk için yapmamıştım. Hiçbir çocuğu o kadar anlamaya çalışmamıştım. Bunu da herhalde şimdi itiraf edebilirim. O çocuk tabii ki bir sürü şey soruyor. Çocuk sonra annem burada değil mi falan dedi. Burada dedik. Öptü ama nasıl, güler yüzlü bir ifadeyle öpüyor, sarılıyor mezar taşına falan. Sonra ben gidiyorum dedi, bir daha geleceğim dedi. Gittik, çocuk sormaya başladı, biz ne zaman gideceğiz diye. Gördüğüm en ilginç mezar ziyaretiydi. Çocuğu anlamaya çalışmak, çocuğu çok dikkatli dinlemek, çocuğun isteğini almak bize o mezarlığa bir bahar ya da ne bileyim bir şenlik alanına çevirmişti. Çok yaşlı bir yerdi. Yani ölüm ayırır ya bizi, yani çok, aslında çocukla birleştirmişti bizi. O dinleme, o konuşma öyle bir şeydi. Bu bende çok şey kaldı...” (SHU 4, 2011: 7/7, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Ahntı

“Sokakta yaşayan madde bağımlısı bir çocuktu ve bizim dışımızdaki bir merkezde sokakta arkadaşlar bulmuştu. Bizim kuruluş yatılı olduğu için bize getirmişlerdi. Çocuk... Eh işte Ahmet diyelim. Bize gelmişti, ben de ondan sorumlu uzmandım. Onunla çalışma yürütüyordum. Çok şeydi çocuk, çok agresif, çok saldırgan. İşte merhaba deseniz, ben seni... diyecek, şeydeydi çocuk. Tabii bu durumu çözmeniz gerekiyor. İletişimle çözüyorsunuz, yaptığınız faaliyetlerle çözüyorsunuz. İşte mesleki çalışmalarla çözüyorsunuz. Ama iletişimi kurduktan sonra size bağlı artık. O çocuğun tekrar sokağa mı gideceği, madde kullanacağı mı yeniden, ya da hayatına başka bir yön mü vereceği size bağlı. Tabii ben çocukla çalışmaya başladıktan sonra, aslında baktığınızda madde bağımlısı çocuklarla çok da, hem sosyal nedenlerle -kişisel nedenin en alt boyutta olduğunu düşünüyorum ama- sosyal nedenlerle, maddi nedenlerle ya da işte kamunun konumlanması nedeniyle çok başarılı çalışmalar yapılamadığını düşünüyorum. Hani madde bağımlılığının kendisinde de bir problem var zaten. Başarılabilmesinde bir problem var... Kullanmasın diye ne yapabiliriz hani top oynarız, gezeriz, tozarız, hani bali kullanılan madde. Sosyal bir şey aslında, hani birine kızdığında, canı sıkıldığında, ablasını özlediğinde, annesini özlediğinde, işte izin istediğinde gitmediğinde hep bali içebilecek bir durum var çocuklarda. Şimdi buna engel olmanız gerekiyor, sürekli yerine bir şey koymanız gerekiyor. Hani küçük çocuklarda vardır. Ağlar bir şey ister, şunu ister. E sen, bak bu da var dersin. Ya da bunu atarsın ona hiç söylemeden, o dikkatini çeker bu sefer. Buna yönelir. Kurtarmış olursunuz. O gider ama bunu kurtarmış olursunuz. İşte böyle bir şeyler yaptık. Şimdi ne yapabilirim diye düşünüyorum ben bu çocuk için. Çünkü kuruluş sıkıntılı. Neden sıkıntılı, çünkü habire çocuk geliyor, madde bağımlısı çocuk, sokaktan çocuk geliyor. Çocuğu kaybedeceğiz... Eve gönderemiyorsunuz çocuğu, aile iletişim kurduk. Üvey annesi var çocuğun. Üvey anne ile hiç anlaşıyor çocuk. Üvey annenin de çocukları var, babadan çocukları olmuş. Okulu bırakmış çocuğumuz, dördüncü sınıftan bırakmıştı zannediyorum. İşte beşe başlaması gerekiyordu, başlamamıştı. Ne yapabiliriz diye araştırıyoruz. Bu anlamda sorduğun, ne yapıyordun diye sordun ya, aslında insanın kurduğu ilişkilerin sonradan karşısına hep pozitif olarak çıkması. Böyle bir durum, hani sendikayla, dernekle şurayla burayla uğraşırken, çocuğumuzu ikna ettik. Çok umudum yoktu ama bir yöntem olarak okula tekrar başlattık. Beşinci sınıfa tekrar başlayacak. Okula başladı çocuğumuz ve okula gönderdiğimizde bir, kuruluşun aracı ile gönderiyoruz, araç geliyor alıyor ama bir tedirginlik içindeyiz. Bu çocuk bir gün hangi gün buraya gelmeyecek, hangi gün sokakta arayacağız diye. Veli toplantısı olduğunu söyledi çocuk. Bu arada iletişimimiz iyi çocukla. Veli toplantısı olduğunu söyledi, o gün de genel müdürlükte bir toplantıya gitmek zorundayım. Görevliyim ama veli toplantısına gitmem gerekiyor. Ben

biliyorum ki o toplantıya gitmezsem iletişim kopacak çocukla. Müdürümüz o anlamda oldukça iletişime açık olduğu için dedim ki müdürüm ben biraz geç geleceğim ama veli toplantısına gideceğim. Yahu nereden çıktı? Valla bu çocuğun veli toplantısına gitmezsem gitti bu çocuk. Gittim veli toplantısına ama diyorum ki ne yapabilirim. Acaba öğretmeni nasıldır, nasıl dert anlatırım öğretmene. Bu arada annesi de üvey annesi ile gelmiş toplantıya. Ben toplantıya sınıfa girdim, işte geçmiş ilişkilerden öğretmeni tanıyorum. Sarıldı, kucaklaştı, o n'aber hocam, nasılsın falan diye. Dedim işte bizim oğlan bu, bizim Ahmet bu. A o mu falan, şimdi arkadaşı da çok iyi tanıdığım için, dedim ki yahu hocam benim gitmem lazım, geldim kabul ediyor musun, kabul ediyorum dedi. Bizim çocuk da orada. Dedim ki bak oğlum, öğretmenini çok iyi tanıyorum ben, tekrar gelip görüşeceğiz. Senle birlikte geleceğiz öğretmenle görüşmeye. Dedim ne yapacağız öğretmen arkadaş için. Ne istiyorsan yaparız dedi. Annesine de dedim ki sizinle de görüşmek istiyorum. Sonra bıraktım gittim. Sonra anneye, üvey anneye görüştük. Aslında üvey anne anlaşılabilir bir anne. İşte üvey anneye görüş, öğretmenle görüş, derslerini takip et. Öğretmen arkadaş çok yardımcı oldu o konuda. Diğer mesleklerden insanlarla çok anlaşabilmek başarıya ulaştırıyor sizi. Üvey anneye tekrar görüştük. Üvey anne çocuğu istememesinin gerekçesi başlangıçta kendi açısında haklı, evde bebek var, bu çocuk da madde kullanıyor. Hani ben ne yapacağım, o baliyi çektiğinde ya çocuklarla bir şey yapar da ya onlar da başlarsa diye. Bir süre sonra anneyi, üvey anneyi, babayı ikna ettik. Bir de size yardım yapalım diye yardım bağladık. Çocuğumuz eve döndü. Eve döndü ama tabii tedirginsiniz. Çünkü hep olumsuz deneyimlerle karşılaşmışsınız. İletişimimiz devam ediyor, öğretmeni ile evi ile, anne ile baba ile devam ediyor. Çocuk orta okula başladı. Liseye başladı... Üniversiteyi kazandı, işletme bölümünü kazandı... Üniversiteyi de bitirdi.." (SHU 5, 1998: 20/20, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

"Kuruluş olarak yaptığımız bir şey vardı mesela. Onu da söyleyeyim o önemli bir şey bence... Madde bağımlısı çocuklarla çalışırken şöyle bir kural koymuştuk. Madde kullanmış halde kuruluşa girmenizi istemiyoruz diyorduk çocuklarla. Hani biraz oturun dışarda azıcık kendine gel, öyle alalım diye. Hani başka çocuklar da vardı. Sokakta çalışan çocuklar, hiç madde kullanmamış, görmemiş çocuklar da olduğu için bu çocukları biraz daha... Kendimizce bir takım kural belki biraz uzaklaştırma, hani biz zamanlarını çalma diyorduk onlara. Hani bu madde kullanacağı zamanı, en fazla bizimle geçirecekleri zaman, hani bir saat bizimle geçirseler ondan sonra madde kullanacaklar. Ama beş saat bizimle geçirseler beş saat kullanmayacaklar maddeyi. Yanımızda kullanmalarına izin vermiyorduk çünkü maddeyi. Ne baliyle ne bıçakla falan gelemiyordu. Dışarıda bir yere falan bırakıp geliyorlardı. Bir grup çocuk vardı. 8-10 kişilik bir grup. Israrla madde kullanıp geliyorlar ve yemek yemek istiyorlar kuruluştaki. Biz de kuruluştaki şey yapıyorduk çocuklara, madde kullanmadan geldiğinizde banyo yapabilirsiniz, size kıyafet veririz, karnınızı doyururuz. Bunları hep yapıyorduk çocuklara. Bizim açımızdan bir şeydi bu, bir ödül gibi kullanıyorsun bunu. Banyo yaptırıyorsun, ihtiyaç duyuyor çünkü çocuklar. Bitlerini temizliyorsun, ilaç veriyorsun. Kimi uyuz oluyor, ilaç sürüyorsun. Bunların hepsini yapıyorsun. Ama çocuklarımız bir süre hiçbir sözümüzü dinlememeye başladılar. Israrla gece üçte geliyorlar yemek istiyorlar. Akşam yedide geliyorlar, sabah dokuzda geliyorlar. Yani manasız manasız saatlerde gelip yemek istiyorlar. Hayır diyoruz bizde. Öğlen geleceksiniz. Madde kullanmadan geleceksiniz. Yemek saatimiz budur bu saatte geleceksiniz diyoruz kabul etmiyorlar. Kuruluşun 20-30 camını kırdılar. Arabaların tekerlerini patlattılar, konuşup kendi aralarında. Ama biz ısrarla devam ediyoruz, hayır diyoruz. Şimdi baktık ki bu böyle sürecektir, böyle gitmeyecek. Polis de çağırmıyoruz üstelik, biz oturduk kuruluştaki bir karar verildi. Çocukların mekân olarak kullandıkları bir yer vardı. Oraya gidelim. Çocukların mekânına gidildi. Kuruluştaki sosyal hizmet uzmanları. Mekânlarına gidildi ve çocukların mekânına gittiğiniz zaman çocuklar farklı davranıyorlar. Bütün o sizi öldüreceğim diye düşünen çocuk hoş geldin hocam diyor. Yani çay yok mu diyorsun, kusura bakma hocam valla çayımız yok diyor. Yani buyuz. İstedığınızı yapabilirsiniz orada misafirsiniz orada. Racon böyle yani. Mekâna gitmişsin iyi karşılanmak durumundasın. Çocuklar toplantıya davet

ediyoruz sizi dendi. X'e (merkez) gelin toplantı yapacağız. Ne toplantısı? Yemek istiyorsunuz bizden habire toplantı yapacağız. Tamam dediler. Bunlar geldiler toplantıya toplantı düzenimizi aldık. İşte çay kahve neyse. Alışık oldukları bir durum değil aslında çocukların. Bekliyorlar ne diyeceğiz. Biz bir şey demiyeceğiz sizden istiyoruz. Biz size yemek vermeye karar verdik her gün. Ama öğlen on bir buçuk ile bir buçuk arası gelip yemeğinizi alacaksınız. On birde gelmeyin, ikide de gelmeyin. Ama her gün size düzenli yemek vereceğiz. İki sefer tası aldık büyük, biz aldık. Bir sefer tasını size vereceğiz yemeği dolu, boşu getirip doluyu alacaksınız. Toplantıda konuşuyoruz bunları. İşte yemeğinizi kuruluştaki yemeyeceksiniz, dışarıda yiyeceksiniz. Yemek boş tabakları bize geri getiriyorsunuz biz size temizini getiriyoruz. Anlaştık mı? Anlaştık dedi çocuklar. Yaklaşık 2-2,5 ay tek cam kırılmadı bizde. Tek zarar yok. Düzenli olarak çocuklar gelip yemeklerini alıyorlar, gidiyorlar. Boşu getiriyor, doluyu götürüyor. Arada da geliyor çocuklar ve iki buçuk ay sonunda coşturttu çocuklar. Yine saatleri karıştırdılar. Biz o zaman dedik ki tekrar toplantıya çağırıyoruz sizi dedik. Böyle yaparsanız vermeyeceğiz. Aman vermiyorsanız vermeyin dedi çocuklar. Tek olay yaşamadık ama. Şimdi bu bizim açımızdan büyük bir başarıydı. 2,5 ay hem iletişim problemi yaşamadık hem karınlarını doyurduk, banyo yaptırdık, kıyafetlerini verdik. Sağlık ihtiyaçları olanları karşıladık. Daha da önemlisi, bizim açımızdan şöyle bir şeydi; en az altı yedi çocuğu, büyük çoğunluğunda hiç başarıya ulaşamasa da her seferinde tedaviye ikna ettik. Tedavi olmaya. 4-5 tanesini hastaneye yatırdık, yatılı tedavi olmalarını sağladık. Hani 21 gün sürelerle o maddeden arınma şeyi, bizim için muazzam bir deneyim oldu. Niye? Bu konuda ciddi bir şeyimiz oldu. Bir iletişim sorunu yaşamadık çocuklarla, çünkü amacımız oydu. Sadece çocuğun karnını doyurmak değildi. Çocukla iletişimi artırmaktı aslında. Hani o çocuğu gruptan nasıl ayırıp tedavi olmaya ikna edebiliriz. Yani bayağı bir, dediğim gibi 6-7 çocuğu tedaviye ikna ettik ama devamını dediğim gibi kamu imkânları ile başaramıyorsunuz. Belki başarısınız da yok böyle bir şeyiniz, şansınız. Yani bu anlamda oldukça hoş bir deneyimdi. Şeyi hatırlarım, çocuklardan birini X Üniversitesi'ne götürdük. Yedinci defa götürüyorduk. Yedinci defa tedaviye götürüyorduk. Şimdi emekli olmuştur herhalde, X Hoca vardı, X Üniversitesinde Psikiyatride. Bir sosyal hizmet uzmanı arkadaşım, Y diye bir arkadaş ile götürdük. Ya şey olur ya böyle suçlu öğrenciler olur ya, şöyle duruyoruz (Boynu bükük demek istiyor), hocamın karşısında. Hani defolun gidin siz de dese hoca, teşekkür ederiz hoca deyip gideceğiz. Çünkü çocuğu daha önce altı kere getirmişiz, başarıya ulaşamamışız. Ya diyoruz, gitsek mi var mı geçsek diye de düşünüyoruz beklerken. Hocanın yanına gittik, böyle suçlu bir edayla, ya valla hocam nasıl diyeceğiz de bilemiyoruz ama hayırdır arkadaşlar dedi. Ya hocam biz bu bebeği getirdik ama yedinci defadır getiriyoruz, valla kovsanız da gideceğiz ama ne yapabiliriz. ya hoca hiç unutmuyorum şey dedi o zaman; ya arkadaşlar yetmiş yedi defa da olsa kabulümsünüz, getirin, hiç çekinmeyin, asla laf etmem size, belki bir tanesinde başarırız. Bu sizi, inanılmaz güçlendirici bir şey. Yani her şeyden yılabilirsiniz, kızabilirsiniz, sinirlenebilirsiniz. Çünkü birçok şeyi başaramıyorsunuz. Hani imkânlar yok, izin yok, şu yok, bu yok. Hep el yordamı le başarıyorsun. Böyle bir şeyle karşılaşmak inanılmaz şey yapıyor sizi. Ben hep şey demişimdir, tükenmişlik sendromu diyoruz ya, yok ya benim oraya uğramadı diyorum ben tamam mı? Bunların etkisi çok fazla olduğunu düşünüyorum. Hani belki sonuçta bak yine başaramadım diyebiliyorsunuz ama hiç önemli değil vazgeçmiyorsunuz. Böyle bir durum yani.” (SHU 5, 1998: 20/20, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Şöyleydi, müracaatçı kapıdan girdiğinde orada kimler oturuyorsa buyurun diyene cevap kimle iletişime geçmişse genellikle hani o bilgi veriyordu ve öyle kalıyordu. Mesela şöyle bir çalışma yöntemi vardı. Sokakta görmek gerekiyordu çocuğu, sokakta çalışıyorsa, dileniyorsa, efendim madde kullanıyorsa falan. Fakat bence bu yanlıştı çünkü sokakta olmayıp da sokağa çıkma ihtimali çok yüksek olan, yoksulluk gerekçesi ile bir sürü çocuk vardı. Ve bazen aileler doğrudan bize müracaat ediyordu. Yani hani ben çok kötü durumdayım ve işte sizden yardım alabileceğim şey oldu... Arkadaşlarımızın reddettiği oluyordu hayır biz çünkü sokak çocuğu görmek istiyoruz illaki. Sırf bu yüzden çocuğunu sokağa gönderen aileler olabiliyordu. Yani

böyle ters işleyen saçma bir şey vardı. O da bazen şundan kaynaklanıyordu, iş yükü, yoğunluğu falan daha fazla kayıt almayalım falan gibi. Böyle bir şey oluyordu. Algıda seçicilik oluyor herhalde, o yıllar boyunca, mesela şimdi yapmıyorum onu o yüzden fark ediyorum. Sokak çalışması yapıyorduk ve geceleri de yapıyorduk. Ben o zaman çocuğum falan olmadığı için, çocuğu olan arkadaşlar çıkamıyordu, biz partner partner işte bir arkadaşımınla eşleşip geceleri sokakta oluyorduk. Bu yüzden Ankara sokaklarında bir süre A. diye bir arkadaşım var. A ve B., A. ağabeyle B. abla diye bütün çocuklar biliyordu. Çünkü her akşam dolaşıyorduk ve bizi şey yaparlardı, bilirlerdi. Ondan sonra sokak çalışması yapayım, yapmayayım, sokakta olduğum her an benim için bir çalışmaydı. Yani sokakta yaşlı görüyorsam, dilenen yaşlı, o benim sokak benim alanım ya, sokakta dilenen o yaşlı dileniyorsa, işte sizi huzurevine alabiliriz, şuraya başvurabilirsiniz falan. Sonra terslendiğim zamanlar oluyordu ya da bizim kuruma adres veriyordum, bizim kuruma geliyordu, arkadaşlarım sinir oluyordu. Ya her bulduğunu getiriyorsun, sokaktan falan diye. Ondan sonra engelli birisini görmüşsen onunla ilgili şuraya başvurabilirsiniz. Yani sokak o senelerde, o yıllarda yani sokak çocuklarıyla çalışırken sokak benim şeyimdi. Sanki benden sorulur, sokakta olan her kim varsa sosyal hizmet müracaatçısı olabilecek yönlendirmem gerekiyormuş hissine kapılırdım ve bunu yapardım. Adresimiz sürekli cebimde, çantamda olurdu ve böyle dağıtırdım. Ondan sonra bir örneğe geleceğim hatırladığım; şimdi işte kâğıt toplayan ve bizim öğlen arası çıktığımız kalenin orası. İş yerimiz oradaydı. Kâğıt toplayan iki çocuğa rastladık arabalarıyla. Biz de öğlen arasında dolaşmaya çıkmıştık. Sonra ben gördüm tabii o gözlerle, dedim siz ne yapıyorsunuz çocuklara. Şurası bizim merkezimiz, buraya gelin sizinle konuşalım filan diye. Sonra geldi o çocuklardan bir tanesi. Anneleri sonradan geldi. Anneleri çok genç bir kadındı. Dört, beş çocuğu vardı tam hatırlamıyorum. 12 yaşında evlendirilmiş bir kadındı annesi. Yani muhtemelen benle yaşıt falan idi o zaman. Otuz yaş civarındaydı bir sürü çocuğu vardı. Çok erken anne olmuştu. Bana adımla hitap ediyordu. Bu herkesi rahatsız ediyordu ama bana o kadar sıcak davranıyordu ki onun o doğallığıyla beni rahatsız etmiyordu. Sonra o çocuklardan bir tanesi, biz kayda aldık o çocukları ve kayıta bir başka arkadaşımıza verildi. Ondan sonra ekonomik yardım yapalım mı yapmayalım mı tartışmasını yaptığımızı hatırlıyorum. Ben ısrarla çocuklara ekonomik yardım yapmalıyız, çok cüzi bir miktardı, şimdiki gibi değil, şimdi de düşük miktarlar ama o zaman çok düşüktü. Diyelim ki şimdiki aylık 200 TL gibi bir şey düşün. Hani bizim için hiçbir şey olmayan bir para ama o aile için kıymetli bir para olabilir bu. Ondan sonra arkadaşımın o tükenmişliği ile belki söylediği bir şey; yani bunlara yapsak ne olacak, bu aileden bir şey olmaz. Ama yapmamız lazım çünkü eğer bir çocuk, büyük çocuğu kaybedebiliriz ama küçük çocukları sokaktan çekebiliriz. Onları okula gönderebiliriz falan gibi epey bir tartıştığımızı hatırlıyorum. Vaka onda olduğu için. Onu ikna ettim ve de böyle tartışmamız kötü gitti. Yardım yapıldı. Sonra o çocuklardan evet büyük olan sokakta çalışmaya devam etti çünkü o böyle bir şeyi vardı sokak çocuklarının. Çok çocuktular, büyük çocuklar kayıp kuşak yani harcanıyorlardı sokakta bir biçimde. O eve bir gelir gelmesi gerekiyor sonuç olarak. Ama sonraki çocuklar için onların okula gitme, beslenme işte büyüme ve sağlıklı bir biçimde büyüme ihtimali oluyordu ve ben bunu o çocuklarda gördüm. O çocuklardan ikinci çocuk üniversiteye gitti. Yani X'de bir üniversite kazandı. Bankacılık. İki yıllık bir okuldu ama çok büyük bir sıçramaydı. Yani sokakta kâğıt toplarken, yıllar öncesini söylüyorum ve bizim o müdahalemizle, o dokunuşumuzla üniversiteye gitti. Diğerleri okula gitti, kızların evlenme yaşları yükseldi okula gittikleri için. Hani hayatlarında değiştirebileceğimiz böyle şeyler olmuştu.” (SHU 6, 1996: 20/9, K)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Ben ülkenin doğu diye tabir edilen illerinde uzun yıllar çalıştım. X (il) ve Z'ta (il). Yerel özelliklerin, kişisel kimliklerin, etnik kimliklerin dini inanışların sosyal hayata, ikili ilişkilere, aile ilişkilerine hatta hukuki ilişkilere daha çok net yansıtıldığı illerdi bunlar. Yaptığımız işlemlerde her ne kadar, mevi mevzuat dediğimiz ülkenin yasaları, yönetmelikleri üzerinden yapılan işlemler olsa bile, içinde bulunduğumuz -bulunduğu yerden başlama- ya da kabul etme

diye kabul ettiğimiz kavramlar için de çalıştığım illerde çok fazla vaka örneklerine şahit oldum. Özellikle bu bölgede kız çocuklarının namus kavramı içerisinde değerlendirmeleriyle hırpalandığını, örselendiğini, hayatlarının kayıp gittiğine çok fazla şahit oldum. İsim vermeden vaka bazlı diye düşündüğünüzde, küçük yaşta 13 yaşında para karşılığında satılan, para karşılığında evlendirilen, para karşılığında birine ikinci eş, üçüncü eş olarak verilen onlarca kız çocuğuna işlem yaptım. Bu kapsamda onlarca kız çocuğunun korunma altına alınıp yatılı kuruluş bakımına yerleştirilmesi işlemlerini yürüttüm. İlk görüşmelerini yaptım. Bunların daha sonraki süreçlerde takibini devam ettirdim. Bulunduğum illerde veya diğer illerde kuruluş bakımına yerleşmelerine yardımcı oldum. Daha doğrusu, mesleğimi yaptım. Bu şekilde işlem yaptığım yüze yakın, hatta ikiyüze yakın vaka hatırlıyorum.” (SHU 7, 1996: 20/20, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“...Yine özürlü çocuklarla çalıştığım bir süreçte bu projeyi arkadaşlar bana getirdiğinde hani böyle bir şey yapılabilir mi diye geldiklerinde yani boş verin bu işle ne uğraşacağız demek yerine, ya bu güzel bir iştir, yapalım mı yapalım diyerek kolları sıvadık. İnatla şunu diyorduk, bu ülkede özürlülerle ilgili çalışmalar yeteri kadar yapılmıyor, özürün eğitimi, özürün sağlığı gibi. 1997’de biz X rehabilitasyon merkezi çalışanlarıyla ilgili özürlüler ve cinsel haklar diye bir panel düzenledik. O panelin sonuçları falan vardır. O dönemde çok konuşulmuyordu, özürlü ve cinsellik deyince, ya bu ülkede normaller sanki cinselliğini sanki çok iyi yaşıyor mu da özürlüler yaşasın demişlerdi mesela bundan yirmi sene önce. 97’de hala özürlü ile ilgili ev bakım hizmeti ya da eğitimle ilgili ücret ödeme gibi bir şey yoktu. 97’de başladı. Tam o başlama sürecinde biz de bunları konuşmaya başlamıştık. Daha sonra istahdamda da özürlü üzerine düşen payı alamıyor. Yani ne diyorlardı, evde otursun özürlü süs gibi. Biz ona bakalım, karnını doyuralım ama otursun, çalışmasına gerek yok. Biz de ısrar ediyorduk, çalışsın, üretsın, yapabileceği işler var, yapsın diye. Kafe Down oluştu. Aslında çok daha geniş bir projeydi ilk yazıldığında ve benim önüme geldiğinde. X rehabilitasyon merkezinin bahçesinde böyle bir dinlenme tesisi gibi bir şey düşünüyorduk. Bir yerde çocuklar kafe hizmeti veriyor, kahvaltı yapıyor insanlar. Bir yerde çocukların ürünlerini satıyoruz. Bu serada yetiştirdiğimiz ürünlerden. İşte taze soğan veriyoruz. Mantar ürettiyorduk o zaman. İşte bir yerde çocukların el işleri, örgüler, bebekler. O zamanki yaptığımız şeyler. Şimdide yapılıyor X’da onlar. Yani böyle bir dinlenme tesisine girersiniz. Bizim ilk kafamızdaki proje, Kafe Down dediğimiz böyle bir projeydi. Ama daha sonra daralttık, daralttık ve Kızılay’daki Kafe Down’a indik. Ama o da iyi işlerden biri o sene ödül falan da aldık... Ve şu var. Hala da devam ediyor. Mesela birçok şeyi kapattılar. 10-15 yıllık dönemde.” (SHU 8, 1984: 35/35, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Alan çalışması dediğimiz çalışma vardı. Bu çocuğu keşfettik kardeşi ile birlikte... 3-4 gün aynı saatte aynı yere giderek çocuğun güveni kazandık. Oturduk konuştuk. En sonunda bize en az 2-3 defa farklı adresler verdi. Evlerini yanıldık ama biz terk etmedik. En son kardeşlerinin evini bulduk. Onlarla birlikte gittik o şekilde. Baba zaten aileyi sıkıntıya sokan babaydı. Ondan sonra cezaevi hikayesi oldu. Sonra anneye belediyeden aldığımız bir destek ile yerleştirdik. Daha sonra biz de ekonomik olarak destekledik. Sosyoekonomik destek bağladık anneye. Ve çocukta sokakta çalışması veya çalıştırılmasıyla doğabilecek riskler ve bu konudaki yasal mevzuatın getirdiği anneye babaya yüklediği yükümlülükleri anlatarak çocuğun sokaktan uzaklaşmasını sağladık. Çocuklar eğitime yöneldi. Bu süreç kolay dolmadı. Bir, bir buçuk yılı kapsayan bir ikna çalışması sonucu çocuklar okula başladılar. Ondan sonra her ikisi birlikte liseyi bitirdi. Bir tanesi üniversiteyi bir tanesi de daha sonra bir yıl geçmeden üniversiteyi kazandı. Rezil oldular ve her ikisi de şu anda görevdeler. Yani bu çocuklar yok olup gidecekti onu söyleyeyim. Bunun ötesi yok. Bir şekilde kesinlikle başlarına bir şey gelecekti. Ya da böyle bir eğitime devam etme şansları yoktu. Ve biz yüzlerce örnek içinde bir tanesini anlattım. Ama spesifik bir örnek. Ama bu devamlılık gerektiriyordu. İnanın yüzlerce defa görüşülmüş kaç defa evlerine

gidilmiş. Bu eğitim süreçleri zaman zaman bölündü. Tekrar bırakma destekleme öğretmenleri ile konuşma. Aile ile konuşma. Baba cezaevinden çıktı. Kaç tane süreç yani... Eğer orada ben ve arkadaşlarım birlikte hareket edip hep aynı yolu göstermeseydik bu işin olacağı yoktu. Gerçekten bu bir süreç işi yani.” (SHU 9, 1991: 26/17, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Ya yıllardır yaptığımız çok güzel çalışma var. Mesela ben yıllardır hep şunu söylüyorum. Yani 2000’li yıllardan beri yaptığım sürdürdüğüm bir çalışmadır bu. Bizim dezavantajlı diye bir şeyimiz var. Dezavantajlılığı tanımlarken şunu da tanımlamamız gerekiyor. O da dezavantajlı aslında. Mesela yoksul bölgede oturup, yoksul olmayıp annesi babası memur, bir şekilde olan çocuklar da var. Onlar da dezavantajlı. Nasıl dezavantajlılar, bulundukları bölgeden dolayı dezavantajlılar. Mesela ben o çocukları da içime dahil ettim. Annen baban var senin, annen baban çalışıyorlar demedim. Çünkü o da o bölgenin çocuğu. O da sosyal imkânlarla ulaşmakta kısıtlı. Diğerleri de kısıtlı. Belki annesi babası göndermek istiyor ama nerede ne var bilmiyor. Mesela Altındağ’da bir sürü havuz var, bilmem ne var. İşte spor salonu var ama yararlanıcısına bakıyorsun, bilen yararlanıyor. Bir de sosyal hizmette bilmek söz konusu. Sosyal hizmetin ne olduğunu bileceksin ki talep edeceksin. O talebi uyandırmak da bize düşüyor. Tabi bizimkiler onu çok fazla umursamıyorlar. Ya şöyle Türkiye’de profesyonel yapılacak bir hizmet değil... Biraz devletten hiçbir şey.. Devlet bana şunu versin, bunu versin. Yıllarca X’li (il) bir abimiz çocuklara bot gönderdi. Şimdi kanser hastasıydı vefat etmiş herhalde... Mesela ben bu kış için bot istiyordum seneye kış için geliyordu. O arada çocuklar ne giyecek? Hani bir de yani mesela X’da iken de benzeri oluyor. Engelli çocuğa iki tane çorap yazmışsın istihkak olarak. Ya saçmalama, yiyor zaten bir tanesini. Bir bakıyorsun çorap bir yerinden çıkıyor. Onu kontrol edemezsen engelli başkasının dışkısını da yiyor. Çünkü onu hızlı temizlemek gerek. Bazı çocuklar dışkıya şey oluyor, bu dürtüsel artıları oluyor. Gidiyor onu buluyor, yiyor. Mesela bir çocuk vardı ailesi şeydi. X hastanesi önünde dilendiriyordu çocuğu... Sonuçta her çocuk -ben onu hiçbir zaman karıştırmadım, hiçbirini de birbirine benzetmedim. Ki benzetmeden de yola çıkmadım. Hepsinin ayrı bir kişiliği var, karakteri var. Herkes ile ayrı ayrı çalıştım. Yani bir toplu mesaj veremezdim.” (SHU 10, 1989: 27/27, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Çalıştığım her alanda onunla ilgili minik minik dokunuşlar yaptığım, bazen de o minik dokunuşu allah kahretsin niye yapmadığım dediğimi biliyorum... ilk aklıma gelen örneklerden bir tanesi, X Çocuk Yuvasında çalışıyorum ben. Çocuklar krom tabaklarda, krom bardaklarla bir şeyler yiyip içiyorlar. Koca karavanalarda çayları hazırlanıyor çocukların, şekeri, demi her şeyi içine. Çocuğun şekersiz çay içmeye, ya da birazcık daha şekerli çay içmeye hakkı olmadığı gibi, o lanet olası krom bardakta hiç çay içtin mi? İnanılmaz yakar insanı. İnanılmaz yakar o. Dedim ki bir gün müdüre hanıma ya bu çocuklara niye cam bardak biz vermiyoruz. Dedi ki kırıyorlar. Kırınlar yani bir daha alamıyor muyuz? Eee alırız. Mesela o krom bardakları değiştirdim. Bunu o kadar önemli buluyorum ki o çocukların hayatında. Ve çocuğun çayına şeker koyma veya koymama hakkı oldu ve krom olmayan bir bardakta, ağzı yanmadan. Bu minnacık bir şey ve bu devlet kademeleri içerisinde yapılamayacak bir şey değil sadece zihinsel algı ve çocuğa baktığın şeydir. Benim ilk aklıma gelen örnek bu oldu... Yani kişilik özelliklerimle de ilgili olabilir ama beni asıl tetikleyen konulardan biri çocukların eli yanıyordu, bu kadar basit. Bireyselleşmeye izin vermiyor, yani psiko sosyal gelişim açısından çocuğun birey olarak karar verme hakkı yok. Bunlar beni çok tetikleyen şeylerden biriydi. Benim de çocuğum vardı o dönemde, 5 yaşındaydı. Benim 5 yaşındaki çocuğum evin içerisinde gece acıkıp meyve, şu bu, anne acıktım süt ver, diyebiliyordu. Ve o çocukla kendi çocuğum arasında fark yoktu yani. Hani mesleki bilgimin ötesinde anne olma benim için, bu tarz bu çocuklara biraz daha özen gösterilmesi gerektiği konusunda tetikleyen bir de çocuk gelişimi açısından da,

kendi çocuğuma uyguladığım yöntemi orada uygulamış oluyorum aslında o yani mesleki yaklaşımdan çok daha öğrendiğim bir şeydir. Okulda öğrenmenin haricinde bir de deneyerek öğreniyorsun. Şey benim canımı çok acıtmıştı, hani o çocuğun hiçbir şeye karar verememeleri ve onların o çocuklara dayatılıyor olması beni etkilemişti.” (SHU 11, 1983: 35/35, K)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Kapasite kalabalık, çocukların eğitim düzeyi yok, bir kaos dönemi. Şöyle bir karar verdim: Ben burada kalacağım. Aynı bir öğretmen gibi, 5. sınıfı bitirene kadar, ideal ilkokul öğretmenleri gibi, ben bu çocukları alacağım, en az lise bitene kadar burada kalacağım, üniversitede başarılı olursa bakacağız duruma. Gerçekten de hedefim öyle. 6-7 yaşındaki çocuklar vardı. Kardeşleri çok ayırmamışlar. O çocukları aldık. Öyle bir karar verdim, yani bunlar liseden mezun olup üniversiteye girene kadar gitmek yok bir yere; öyle bir hedef. Ki, arkadaşlarla da böyle bir ortalama şey yaptık. Orası sınır bölgesi olduğu için unutulmuş diye bir şey de vardır; onun da avantajıyla. Çalışma ortamı güzeldi. Onun da etkisiyle böyle bir hedef belirledik. Hedefiniz olmazsa, başarılı olmanız mümkün değil; çünkü çok zor bir alan, çok zor. Bazen böyle “Lanet olsun” deyip terk etme noktasına geliyorsunuz, aşıyor burayı. Bazen var ya, her şeyi göze alıp gitme noktasına geliyorsunuz, ama bir anda bir şey sizi durduruyor.” (SHU 12, 1993: 23/21, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Kız Yetiştirme Yurdunda çalıştığımda, enstest bir vaka olmuştu. En çok onda zorlanmıştım. Enstestle çalışmak kadar zor bir şey yok. Ağabeyi tarafından bir enstest vakasıydı. Onunla gerçekten çok çalıştık. İğneyle kuyu kazmak kadar zor. 6-7 ay sürdü belki çalışma; ama ondan sonra olayı çözdük, birtakım şeyler oldu, o güvendi ve yaşama bağladık, psikiyatru gönderdik. Onlarla uğraşmak ayrı bir şey. Bir meyveyi geç de olsa alıyorsunuz, hiçbir zaman verilen emek boşa gitmiyor. “Yurt çocuklarına ne yaparsan karşılığı yok” derler ya, aslında var. Bir tane davranış değişikliği yapabiliyorsak... Sokakta çalışan çocuklar bize geldi, çoğu tuvaletten çıktıktan sonra elini yıkamayı bilmiyordu ve biz bunları öğrettik. Temizlik kurallarını öğretmek bile bir başarı. Bir çocuğu buraya getirdim, sokakta çalışan çocuklarla ilgili bir eğitim toplantısı. Çocuk geldi, kıvraniyor. Hasan diye bir çocuk. “Ne oldu?” dedim, “Ben tuvalet arıyorum” dedi. Çünkü hayatında alafranga tuvalet görmemiş. Alafranga tuvalete nasıl yapacağını bilmediği için, çocuk bir gündür kendini tutmaya çalışıyor. Sonra dedi ki, “Ben buna yapamam.” Orada garsonlarla görüştim, alaturka tuvalete götürdüm, çocuk rahatladı. O kadar mutlu oldu ki. O mutluluğu düşünebiliyor musun? Çocuk görmemiş. Demek ki, bir eksiklik. 20 sene önceden bahsediyorum. Ona tuvaletin nasıl yapıldığını bilmiyor. Onu bile öğretmeyi bir başarı olarak görüyorum. Çocuk farklı bir dünya. Meclise geldi, Meclisi gördü. 2 çocuğumu X ve Y’ye (yurtdışında) konuşmaya götürdük. Biri sokakta çalışıyordu, şimdi üniversiteyi kazandı...Nereden nereye. O kadar çok ki anılar, bunları hep mutlulukla, gururla hatırlıyorum. Ben olumsuz yönlerini de çok fazla görmüyorum.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Sene 96’ydı, basında da çıktı o zamanlar... Kız 17 yaşında. Geldi, kaçtı, geldi, kaçtı. Tabii, görüşmeler yapıyoruz, birtakım şeyler yapıyoruz... Sene 96, ben de mesleğimde daha yeniyim, aday memurluğum bile kalkmamış. Meslek elemanı biri daha var. X’da toplumsal baskı da o zamanlar daha da çok. Kaçıyor, kaçtıktan sonra dediler ki, “...boğazı kesilerek öldürülmüş, 14 yaşında teyzesinin oğlu tarafından.” Biz incelemeye gittiğimizde şunu gördük: Gittik, aileyle görüştük, aile dedi ki, “Aile meclisinin kararı. Ya biz bu şehri terk edecektik ya da...” Ama şu bir gerçek: 14 yaşındaki bir çocuk onu boğazını keserek öldüremez. Orada farklı şeyler oldu. Başkaları yaptı, onun üzerine atıldı. Oradaki esnafa gittik, görüştük. Esnaf dedi ki, “Biz

müdahale etmeye kalktık, ama namus meselesi deyince hepimiz geri çekildik.” Düşünebiliyor musun? Böyle bir vaka ve benim hiçbir zaman unutamayacağım bir vaka.” (SHU 13, 1994: 23/21, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Yaklaşık 2-2,5 yıl kadar önce, çocuk psikiyatride çalışırken bir vakayla karşılaşmıştık. 14 yaşında erkek çocuk, bonzai kullanımı sebebiyle bilinç kaybı olmuş, acile getirmişler. Acilden sonra takip için servise yatırmışlardı, o zaman tanışmıştık çocukla. Ciddi şekilde sempati uyandıran bir çocuktü, yani yaşından çok daha olgun konuşmaları vardı. Tamam, her çocuk güzel, ama yüzünün o güzelliği ekstra bir sempati uyandırıyordu zaten. Yaptığımız görüşmede, çocuk hakkında korunma kararı olduğunu, yani aslında kurum bakımına alınması gerektiğini, ama bir türlü alınamadığını, annesinin vermek istemediği ya da alındığı zamanlarda da çocuğun yurttan kaçtığını öğrendim. Çocukla yaptığımız görüşmede, “Niye böyle oluyor peki?” dediğimde, “Annemi o haliyle bırakmak istemiyorum” dedi. Annesinin nesi olduğunu sorduğumda, anlattığı örneklerden ciddi şekilde psikiyatrik bozukluk olduğu kanısını uyandırıyordu. Muhtemelen psikotik bir bozukluk vardı. Zaten sadece anneye ikisi kalıyorlardı ve anlattığına göre, yaşam koşullarının hiç de uygun olmadığı bir evde kalıyorlardı; yani 4 duvarı olan, ama camı, kapısı doğru düzgün olmayan bir ortam tarifliyorlardı. Çocukla görüşmemizde, mesela şeyi söylemiştim, “Madem böyle bir durum var, annen kendi durumuna uygun bir bakım merkezine gitse, sen çocuk yurduna gitsen, 18 yaşını doldurduğunda oradan çıksan, bir iş bulsan, anneni de yanına alsan. Bu fikir nasıl geliyor sana” demiştim. İnanılmaz derecede kabul edilebilecek bir çözüm gibi yaklaştı çocuk. Var olan koşullara bakınca, en mantıklısı da o geldi bana. Tabii, çocukla görüştüktan sonra Sosyal Hizmetlerdeki arkadaşlarla görüştüm, “Nedir, ne değildir?” diye. Evet, bu çocuk hakkında korunma kararı var. Defalarca gidilmiş, alınamamış, alındığı zamanlarda da çocuk tekrar kaçmış, evine dönmüş ve korunma kararı orada duruyor, çocuk da sokaklarda durmaya ve o anneye birlikte o evde yaşamaya devam ediyor. “Peki, ne yapılabilir, nasıl bir çözüm olabilir? Anne hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye sordum, “Annede psikiyatrik problem olduğunu düşünüyoruz” dediler. “Bunun için bir şey yapmıyor musunuz?” diye sordum, “Hayır, yapamıyoruz, çünkü raporu yok. Eğer raporu yoksa, her insan sağlıklıdır ve sağlıklı olan bireye de biz zorla hiçbir şey yapamayız” dediler. O zaman ne yapmak gerekiyor anneyi bir şekilde doktora gelmeye ikna etmek gerekiyor. Burada psikiyatrideki arkadaşlarla konuşmuştum, “Bir şekilde getirebilirsek yardımcı olur musunuz, zorla yatış yapar mısınız?” falan diye, “Yaparız dediler. Herkes inisiyatif gösterip, böyle bir durumu tespit edersek böyle bir şey yapma hakkımız var” dediler. Normalde biz ev incelemelerine gitmiyoruz hastanede; ama ben, çocuk için bir şeyler yapılması gerektiğini düşündüm ve hafta sonu eşimle beraber ev incelemesine gittik. Durum gerçekten çok içler acısıydı. Anne zaten içeri almıyor, ama camdan görüştüğümüzde, ciddi derecede psikotik bir bozukluk olduğu kesindi. Evin yaşanabilecek hiçbir uygun koşulu yoktu. Kapının önünde çamaşırlar yığılmış, bulaşıklar yığılmış, çöp yığını var, çöpün üstünde de hastalıklı bir tane enik, inanılmaz derecede kötü koşulları tarifliyordu zaten. Anneyi hastaneye gelmesi için ikna etmeye çalıştım, ama çok da mümkün olmadı. Yine bir umut, bekledim, ama komşularıyla görüştüğümüzde de durumun gerçekten çok vahim olduğunu söylediler. Mesela, çocuk yemek yesin diye yemek veriyorlarmış, ama verilen yemekleri bile yedirmiyormuş, “Zehir kattılar, bizi öldürecekler” gibi. Bağırıp çağırıp geziyormuş, insanlarla ciddi sıkıntılar yaşıyor ve ciddi derecede de güven problemleri var aslında. Güvenli bir ortamda da yaşamıyorlardı. Anneyi getiremeyince, o zaman savcılığa bildirimde bulunmaya karar verdim. Raporlar vesaire, gittim, savcıyla görüştüm, “En azından kolluk kuvvetleri aracılığıyla bunu yapamaz mısınız? Gerçekten kadın sağlıklı görünmüyor” dedim. Adam böyle karıştırdı, karıştırdı dosyaları, ne yapabilirim diye, “En fazla, bu anneye ilgili, çocuğuna yeterli derecede bakım vermediği için buna yönelik bir ceza davası açabilirim” dedi. Düşündüm, düşündüm, “Tamam, onu açın” dedim. Hani, en azından bu süreçte bu kadının cezai ehliyetinin olmadığına dair bir şüphe

yaratılırsa, buradan belki bir yol bulunabilir diye, “Tamam, onu yapın” dedim... Savcı, nöbetçi savcıydı. “Sadece bunu yapabilirim, anneye dava açabilirim. Bu işini görür mü?” dedi. “Amaca hizmet etmiyor aslında, ama belki araç olabilir en azından” dedim. Bir-iki kere takip etmeye çalıştım, ama sonra muhtemelen takipsizlikle sonuçlandı, o da olmadı. Sosyal Hizmetleri her aradığımda, “Çocukla ilgili bir gelişme var mı?” diye sorduğumda yok dediler. En son birkaç ay önce bir çocuk geldi buraya yine, 13 yaşında. Ciddi derecede davranış problemleri var, bonzai kullanımı var; böyle bir çocuk. Görüşme sırasında, kendinden yaşça büyük birisinin alıştırdığını öğrendim ve tesadüf eseri, bu çocuğun, geçmişte kurtarmaya çalıştığımız, ama hiç de bir şey yapamadığımız çocuk olduğunu öğrendim. O beni çok etkiledi mesela. Sağlıksız bir döngünün nasıl devam edebildiğini görmek, bir zaman mağdur olarak karşımıza çıkmış olan çocuğun bir sonraki sefer suçlu olarak karşımıza çıkması ya da yeni mağdurlar doğurduğunu görmek, göre göre buna böylece bakakalmış olmak, o beni gerçekten çok olumsuz etkiledi, yani inanılmaz derecede üzdü. Şartları aynı şekilde devam ediyormuş. Çocuk, evlere girip, hırsızlık yapıp yemek yiyormuş, ciddi derecede bağımlı olmuş ve mahalledeki yaşça küçük çocukları bonzai’ye alıştırmaya devam ediyor. Yani kurtarılabildirdi, ama kurtarılamadı ve onu deneyimlemek benim için çok kötü oldu... Çok tıkalı ya da birilerinin de bir şeyleri aşması gerekiyor, yani beraberce aşmak gerekiyor. Ben de aştım bir şeyleri. Sonuçta, görev tanımında yazılı olmadığı halde ve kendi imkânlarımla ailenin bulunduğu adrese gittim. Belki risk de aldım, gerçekten çok büyük bir risk de aldım. Bir şeyler yapılması gerektiğine inandım; ama benimle beraber orada bir tık daha risk almaya istekli birisi olsaydı Sosyal Hizmetlerden ya da adliyeden, belki. Belki diyorum yani.” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“... burada hastalık sebebiyle tanıştığımız bir ailenin bir kızı vardı 2 yaşlarında. Böbrekleriyle ilgili ciddi bir sıkıntısı var, sürekli kontrole gelmeleri gerekiyor ve sürekli bir ilaç deneniyor. Aile alıyor ilacı, azıcık kullanıyorlar, işe yaramazsa o çöpe gidiyormuş. Zaten parayla çok zor aldığı ilacın çöpe atılışını görmekten çok üzüntü duyuyorlardı falan. Ailenin artık çocuğu getirmeme riski vardı; çünkü yiyecek ekmek bulmakta zorlanırlarken, sürekli hastaneye gelgit ve sürekli kontrol altında olması gerektiğinin önemini ne kadar algıladıklarını çok bilmediğimiz bir aileydi. Onlarla ilgili mesela, kaymakamlık ve Sosyal Hizmetlere başvurularda bulundum. Onlar için ciddi ciddi yardımlar geldi ve bu ciddiye alındı. Çocuk için engelli raporu almaya çalıştık, alamadık. Yüzde 10 bir engel için, mevzuatta hiçbir yardım yok; ama mesela, o raporumuzu doktorla beraber çok güzel işleyebildik. “Tamam, çocuk şimdi engelli değil, ama düzenli şekilde takiplerine gelmezse, ciddi derecede böbrek kaybına sebep olabilecek sonuçlar doğurabilir” gibi, bu resmen engelli statüsünde gibi yardımlardan faydalanmasını sağladık ve aile de ciddi şekilde motive edildi kaymakamlık vesaire tarafından. Mesela, onlara bir yardım bağlandı ve bu yardımı kötüye kullanmadıklarını deneyimlemek çok güzeldi. Çünkü bütün randevularına gelmeye başladılar, çocuğun kılık kıyafeti düzeldi, ağzı yüzü temizlenmeye başladı. Yani çocuğa da yansımaları görüyor olmak çok güzeldi...” (SHU 14, 2007: 10/2, K)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Bir de bir çocuğumuz daha vardı X’da (Rehabilitasyon Merkezi); onu hiç unutamam. O zaman X’de normal çocuklar da vardı. X Çocuk Yuvası kapatılmıştı, o çocuklar da gelmişti. Orada, ünitelerde bir çocuğumuz vardı. Biz, o yıllarda -şimdi hiç görmüyorum maalesef sosyal hizmet uzmanları arasında o tür uygulamaları- resim yaptırırız çocuklara. Okuldan geldikten sonra, bu etüt saatlerinde çocuklara kağıt dağıttırdım, normal A4 kağıtlardan, boya kalemleri verirdik, “Herkes resim yapsın” derdik. Kendi hayal dünyalarında neler varsa, çocuklar onları resme yansıtırdı. Yani çocuğun bilinçaltını öğrenmek için, resim çok güzel bir argüman. Onları incelerdik, ondan sonra dosyalarına koyardık. Bir gün yine dağıttım kağıtları, toplarken... O yaşlardaki çocuklar normalde çiçek, böcek, dere, ırmak, hayalinde neler varsa çocukluğuna ait, onları kağıda yansıtıyor. Bir tane oda çizmiş çocuk, yerde kopmuş bir kafa, kopmuş ayak, el,

duvara sıçramış kan resimleri, bir tane beşik, bir kadının elinde de bir balta, böyle bir olay. Resmi görünce ben dehşete kapıldım. Sanki yeni gözünün önünde oluyormuş gibi olayı resmetmiş çocuk. O yaşta bir çocuğun bunu çizmesi çok şey bir durum. Sonra çocuğun dosyasını okudum. Dosyasında sosyal hizmet uzmanı yazmış; baba alkolik, sürekli içip geliyor eve ve anneyi sürekli dövüyor. Bir gün kadının canına tak ediyor, yine sarhoş geldiğinde adam sızıyor, adamı baltayla doğruyor. Çocuk bütün o olaya şahit oluyor o odada, beşikte, 2 yaşlarındayken. Düşün, beşikte o olaya şahit oluyor ve çocuk ilkokula giderken, o olayı olduğu gibi resmediyor. O çocukla çok uğraştık biz. Çok aşırı davranış sorunları vardı. İşin garibi, sonra ben X Bakım Merkezinden Z Yetiştirme Yurduna tayin oldum, bir sene sonra çocuk bizim yurda nakil geldi. Orada sorun yaşamış, en son bizim oraya gönderilmiş. Bizim yetiştirme yurdu genelde sorunlu çocukların olduğu yurttu. Ze Yetiştirme Yurdu genelde sporcu çocukların olduğu bir yurttu. Okuyamamış, yoğun davranış sorunları yaşayan çocukları da bizim yetiştirme yurduna gönderirlerdi. BSRM dedikleri ya da çocuk destek merkezi dedikleri şimdiki versiyon. O zaman öyle bir ayırım yoktu. O yetiştirme yurdunu da öyle belirlemişlerdi. Çocuk oraya geldi. Orada bütün bayan personele çocuk tabiri caizse kan kusturuyordu, nöbetlerinde sabaha kadar uyutmuyordu bayan personelleri. Sürekli şikayet duyardım ben, “X şunu yaptı, X bunu yaptı” vesaire. Tabii, çocuk psikiyatrlarına gönderdik, ama bir türlü çözüm alamadık. O çocuk mesela kaybettiğimiz bir çocuktı. Sonradan anladım, yani o çocuk, annenin nazarında bütün kadınlara düşman oluyor; çünkü anne, yuvayı dağıtan bir kişi, bütün yuvayı dağıtan. Çünkü 5 kardeşi bunlar, büyükleri yetiştirme yurduna, küçükleri çocuk yuvalarına, darmadağın etmişler aileyi. Anne hapse, baba mezara, bir aile yok oluyor. Çocuk, aileyi yok eden kişiyi anne olarak gördüğü için, onun gözünde bütün kadınlar düşman ve onlara karşı aşırı bir kin duygusu vardı. O çocuğu yurttan sonra bir daha görmedim. Kaybettiğimiz bir çocuk mesela. Şimdi nerededir, bilmiyorum açıkçası. Cezaevinde mi, nerede, bilmiyorum. Açıkçası, o çocuğu takip de edemedim yani. İz bırakan böyle çocuklarımız var.” (SHU 15, 1986: 32/10, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“.. bir çocuğu şiddete maruz kalmaktan o anlık alıkoymayla ilgili aklıma gelen bir şey var. A diye bir çocuk vardı B Yetiştirme Yurdunda; akran zorbalığına çok maruz kalıyordu. Çocukta kleptomani vardı, sürekli hırsızlık yapıyordu. Bugünün parasıyla 10 lira verdiniz mi, 2 gün kuruluşa gelmiyordu. Bir gün, müdür 10 lira verdi, “Kontör al, gel” dedi, çocuk 2 gün gelmedi. Sonrasında geldiğinde, hiç unutmuyorum, sosyal servisin kapısını korkarak açtı, kafasını uzattı, tepkiyi ölçüyor. Ben de tam rapor yazıyordum, “Ooo A, neredesin? Gel, buyur. Sen nerelerdesin, çok merak ettim” falan dedim. İçeri girdi çocuk, görüşmeye aldım, görüştük biraz. 2 gün boyunca bir kamyon kasasının içinde yatmış. Eğer gelirse, o hırsızlığı yaptığı için dayak yiyecek. Böyle öyküleri var, duymuştum. Şöyle de garip şeyler vardı: Personel veya idare de direkt kendisi bu çocuğu cezalandırmaya girerse kendisi riske gireceğinden, akran zorbalığına yönlendiriyordu, mesela büyük yaş grubu çocuklara bunu dövdürüyorlardı. Bu tür birkaç örneğe de şahit oldum. Bu anlattığım ilk örnekten sonra çocukta bir güven ilişkisi gelişti ve ondan sonraki bu tür şiddete maruz riskiyle karşı karşıya kaldığında, bir gün nöbetimde mesela bana geldi, “Hocam, C ve D beni dövecekler” dedi. C ve D dediği, kendi odasında kaldığı kişilerden ikisi. Bundan daha iri ve bir-iki yaş daha büyüklerdi. C, anti-sosyal kişilik özellikleri fazla olan, okulu bırakmış bir çocuk. Nöbetimde akşam, “Hocam, bir şey söyleyeceğim. C ağabeyler beni dövecek” dedi. “Dövemezler, ben buradayım” dedim. Televizyon izliyorlar akşam saatlerinde. “Odana geçeceğin zaman bana haber ver” dedim. Niye döveceklerini anlattı. “Ben bir şeylerini aldım” mı dedi, öyle bir şey, orasını hatırlamıyorum. Odasına uyumaya geçeceği zaman, akşam 22.00 gibi falan geldi bana, “Hocam, ben geçiyorum” dedi, tamam dedim. Koridorun ine sonundaki oda bunların. Bu gitti, ben arkasından gittim gözükmeyecek şekilde. “Sen gir, ben buradayım, geleceğim” dedim. Kapıyı çaldı, kapı açıldı. Gece sessizliğinde kapı sesi falan duyuluyor, açılıp kapanması. Ben koridorda, kendimi göstermeyecek şekilde C’leri bekledim. A’yı içeri aldılar, ben koştum.

Koridor belki 10-15 metrelik bir mesafe. Koştum, ama ben yetişene kadar içeriden kemer sesi geliyor. Kapıyı vurdum, “Kim o?” dedi C, “Ben Y hoca” dedim. “Buyur hocam” dedi, “Açın kapıyı” dedim, açtı. D’ye dövdürüyor. D biraz daha pasif C’ye göre. O da ona dövdürüyor çocuğu. “Niye dövüyorsunuz?” dedim. Onları yatağa yatırdım. Çünkü şöyle bir şey de var yetiştirme yurtlarında: Büyük yaş grubu, bu tür şiddetle kendini gösteren, varlığını kabul ettiren gençler, 17-18 yaşında, koruma kararıyla uzatılmış 19-20 yaşlarındaki gençler, eğer çok bamteline basarsanız veya o ayarı kaçırırsanız, personele de şiddet uygulayabilen çocuklar olabiliyor. Yani bir yönden senin de güvenliğin riskte. O dengeyi sağlamak önemli, ama çocuğu koruma suretiyle o otoriteyi de sağlayacaksın. Yatağa yatırdım C’yi, etkisiz hale gelsin diye tuttum. “Niye dövüyorsun?” dedim. Belki benim yaptığım da şiddet, ama o anda gerçekten ondan başka bir şey yok; diğerine de gözdağı vermek gerekiyor bir ölçüde. Sonra oturduk, konuştuk, kalktı falan. “Bundan sonra böyle bir şey ne nöbetimde, ne başka bir yerde olmayacak” falan dedim. Uzunca bir görüşme yaptık, ama öyle zoraki kabul etti C. D zaten daha pasif bir çocuktü. Böyle bir şey vardı. Mesela, ondan sonra çocuğun kuruluştan kaçma sürelerinde azalma olmaya başladı. Özellikle benim nöbetlerimde kesin oluyordu, birlikte zaman geçiriyorduk falan. Bunu diğer çocuklar da görebiliyordu. Dolayısıyla önceden neredeyse döven çocuk popüler oluyordu, A veya benzer çocukları. Böyle bir şeyim vardı, ama sistematik bir şeye dönüştürme şansım çok azdı. Bir, orada sen de çok yalnız kalıyorsun. Kime karşı; bir, üst yaş grubu çocuklara karşı; iki, yönetime karşı. Çünkü yönetim, o çocuğu şiddetle ıslah etme gibi bir yöntemden başka bir yöntem bilmiyor. “Hırsızlık yapan, çalan, kurallara uymayan çocuk, daha ne yapılır buna; dövdürülür. Başka dilden anlamaz bu” görüşü egemen olduğu için, öyle bir şey vardı.” (SHU 16, 1997: 21/15, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Kuruluşa ilk başladığımda, 2002 veya 2003 civarında... Daha doğrusu şeye kafa yormaya başladım... O kapatılan kuruluş, yani sosyal çalışmacı olarak çalıştığım kuruluş, ilk ben göreve başladığımda kışla tipi dediğimiz koğu sistemiyle hizmet veren bir kuruluştü. Ben hep ev odaklı bir bakım hizmeti taraftarıydım ve bu ev tipi bakım hizmetini ilk böyle projelendirip, hatta zamanın Çocuk Hizmetleri Daire Başkanlığına göndermiştim. Olur falan denildi, sonra unutuldu vesaire. Daha sonra çok değişik bir biçimde bu çocuk evleri olarak, yani benim yazdığıma benzer bir şekilde geliştirildi. Tabii, bunun siyasi arka planı vesaire varmış, öyle ifade ediliyor. Yani öyle bir şey. Ben ev tipini aslında, çocukların, toplu yaşantının esas alındığı... Topluca askerlik yapabilirsiniz, topluca, ne bileyim, 100 kişi kafa dengi olursunuz, birlikte tatile gidersiniz, kampa gidersiniz, şunu bunu yaparsınız; ama 80 kapasiteli bir kuruluştta 80 tane çocuğa birden bakmayın. Bunu görmüştüm ve buna dair şeylerim olmuştu. Ve bir yerde de çözüm üretmek zorundasınız, gördüğünüz o soruna ilişkin. Ve şey yapmıştık, oda sistemine ve odaları birleştirerek... Hani şimdi çocuk evleri olarak uygulanan sisteme benzer şekilde, biz mevcut fiziki koşulları da göz önünde bulundurarak, dedik ki, “Kuruluş 80 kapasiteli, 80 kapasiteli olmayıversin, biz şey yapalım... Şöyle bir koridor düşünelim. Şurada 3, hatta 4 oda var. Dedik ki, şu odalara... Hepsinin kapısı var, şöyle, koridora açılan. Hastane koğu gibi düşünün. Dedik ki, bunları iptal edelim, şu kapıları. Şurada bir kapımız olsun, şurada, hani evlerde olur ya, şöyle şeye açılan. Burası salon olsun, buralar oda olsun ve buraya çocuklar için, ne bileyim, ranza vesaire değil de kanepeler koyalım, yatak koyalım, dolap koyalım, bir tane mini buzdolapları var ya buzdolabı koyalım, çalışma masası, bilgisayar, televizyonu vesaire, olabildiğince o fiziksel alanı ev gibi tefriş etmeye çalışalım dedik ve onu projelendirdik, onu da hayata geçirdik. Yani kırdık döktük, biraz inşaat işi oldu, ama şeyi hayata geçirdik. Ve çocuklar çok seviyorlar. Koltuğunu, perdesini, boyasını, kanapesini vesaire hepsini çocuklara seçtirdik, renklerini falan. Ve çocukların o zamana kadar... Ben diyordum yani, bu çocuklar... Çünkü X Çocuk Yuvası’nda da çalıştım 2-3 ay kadar. Orayı zamanında, yıldızı parlarken X yapmış ve bağışlanmış binayı. Binanın her şeyi böyle son sistem, mobilyaların bir kısmı İtalya’dan mı ne gelmiş, şöyle olmuş, böyle olmuş, böyle beş yıldızlı otel konforunda bir bina. Ama çocuklar canına okuyor binanın. Ve orada şunu gördüm: Aslında binanın kalitesinin ya da

hangi malzemeden yaptığının hiçbir önemi yok. Önemli olan çocuk, çocuğun binayla kurduğu duygusal ilişki. Çocuk size olan öfkesini kuruluş kapısından çıkarabiliyorsa, iyi ki çıkarıyor gerçi de, hani orada ona o kapıyı dayandırmanız mümkün değil. İstedığınız kadar... Bu hem insan kaynağının kötüye kullanımı, hem de mali açıdan da zarar; çünkü sürekli yıkılan dökülen bir binanız var. Ama o kuruluşu çocuğun istediği biçimde tefriş ettiğinizde, düzenlediğinizde, çocuğun ona, aksine, sahip çıktığını gördüm. Bu, kişisel olarak da onun o şekilde dönüştürülmesinde payım olduğu için, hani önyak olabildiğim için çok mutlu olduğum bir süreçtir. Ondan sonra o kuruluş kapanana kadar bu sistem devam etti ve bizim ufak tefek kazalar haricinde kırılan dökülen şeyimiz olmadı. Duvarlarımızı biz 2 yılda bir boyatıyorsak, boya badana yaptırdık, 3-4 yıl gitti yani, bir evde nasıl duvar boyası dayanıyorsa orada da dayanmaya başladı.” (SHU 17, 1996: 17/17, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Baktığımda, hayatına dokunduğum veya benim hayatına girmeme izin veren çocuklar içerisinde... Sonuçta ben bir sürü istismar mağduru çocukla çalışıyorum... Mesela istismar mağduru bir çocuk, o yaşadığı istismarı fark ettiğim, paylaştığım, müdahalede bulunduğum, koruma altına alınmasını, üniversiteye devam etmesini sağladığım çocuklardan bir tanesi geçenlerde gelmiş, ben yoktum, masama not bırakmış. “Benim hayatımda siz çok önemli bir insansınız; çünkü bu kadar yaşadığım şey içinde bana tutunacak bir dal verdiniz, üniversiteyi bitirdim ve evleniyorum” diye mesaj bırakmış mesela. Bütün bunların hepsi aslında, o çocukların hepsi, her hatırladığımda benim için çok önemli. Ya da bir donör bulunan ve organ nakli gerçekleştirilen ve bugün artık yetişkin olan ve çocukları olmuş hastalarım var... Tüm bunların hepsi aslında benim için çok özel şeyler. O yüzden de, yapılan uygulamada ben hep şuna bakıyorum: Bir çocuk geldiğinde, ben o anda ne yapabilirim diye bakmıyorum; bu çocuğun hayatında nasıl bir değişim yaratmalıyız, ben bu değişimin neresindeyim ve ne yapabilirim diye bakıyorum. Yani kısa vadeli, o anki probleme veya o anki şeye odaklanmıyorum ya da odaklanmamaya çalışıyorum.” (SHU 18, 1991: 27/13, K)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“... yardımın kesilmesine karar verdim... Evden kuruma geldim, on dakika sonra telefon çaldı. Arayan hükümetin partisinin ilçe başkanı. Konuşmamız şöyle geçti: “Kardaş” dedi, “Bizim bir maruzatımız var, bununla ilgili ne yapabiliriz?”... Dedim, “Ağabeyinizin aldığı para maaş değil, önce onu düzeltelim, devletin verdiği bir destek o. Ağabeyinizin de o paraya gereksinimi yok; çünkü zaten ağabeyiniz oldukça varlıklı bir insan. Bizim gördüğümüz şey bu.” “Bunun bir yolu yok mu?” dedi bana. Benim en sinir olduğum şey budur. “Bunun bir yolu yok mu?” Bütün her şeyi anlatıyorum, kanundan şeyden bahsediyorum ve hâlâ bana diyor ki, “Bunun bir yolu yok mu?” Onun üzerine, “Yok” dedim. “Yani şimdi biz ne yapalım, şimdi sizinle mi uğraşalım?” dedi. “Bak” dedim, “Senin ağabeylerin benimle uğraştılar, beni buraya gönderdiler. Eğer buradan da daha öteye göndermeyi planlıyorsanız, ... Sınırdayım zaten, daha ötesi yok.” dedim. Kapattı telefonu. Yarım saat sonra belediye başkanı aradı. Belediye başkanı muhalefet partisinden temsilcisi. O da dedi ki, “Yahu Z Bey, böyle, böyle bir şey geldi bana; bu nedir?” falan. Dedim, “Durum böyle, böyle.” “Başkanım, bari sen yapma. Bak, böyle, böyle; biz devletin vergilerini yönetiyoruz, vergiler bu kadar kolay toplanmıyor, bu paralar çarçur edilemez. Anladınız değil mi dediklerimi?” dedim. “Anladım, ben seni aramamış olayım, sen de beni dinlememiş ol” dedi, kapattı telefonu. Öğlene doğru kaymakam aradı. Kaymakamla aramızda da iyi bir ilişki var; adam biraz aydın bir adam, böyle şey değil, kendini geliştiren bir adamdı. Yüksek lisans yapıyordu... projeler yaptık beraber onunla Y’de, kadınlarla ilgili, özürlerle ilgili falan, çok destekliyordu. Kaymakam beni aradı; “Yahu Z Bey, Y birbirine girmiş, ne yaptın sen?” dedi. “Ne oldu?” dedim. 60 bin nüfusu olan bir yerden bahsediyorum. “Böyle, böyle oldu” dedi. “Efendim, durum budur. Siz de, ben de devlet adına vergileri yöneten, vergileri dağıtan insanlarız. Ben karar veriyorum, size gönderiyorum, siz

onaylıyorsunuz, veriyoruz. Ben şimdi o verginin ona verilmemesine karar verdim” dedim. Böyle anlatırsanız eğer, maaş dersenez işin şekli değişiyor. Ama vergi dediğiniz zaman bütün yurttaşlar giriyor işin içine. O paralar gökten gelmiyor yani, yerden toplanmıyor kaynaklar. “Tamam Z Bey” dedi, “Görüşürüz. Eline sağlık, iyi etmişsin” dedi, kapattı telefonu.” (SHU 19, 1986: 32/26, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Şeyler vardır tabii, bizde dönüm noktaları bırakan hastalar vardır, aileler vardır. Mesela benim kliniğe ilk geldiğim zaman başladığım, yaklaşık 7-8 yıl takip ettiğim, düzenli gördüğüm, cinsel istismar mağduru bir kız ve onun ailesiyle yaptığım çalışma, sonra onun okuluyla yaptığım çalışma var. Mesela o benim içim iz bırakan bir vakadır. Çok şey öğrenmişimdir. Bir cinsel istismar vakasında bir çocuk, hangi dönemlerde bir aile neler yaşar ve nasıl yaklaşılması, nelere müdahale edilmesi gerekir; bu konuda benim için çok eğitici olmuştur o mesela. O çok ağır bir cinsel istismar vakasıydı. Böyle kaçırılıyor okuldan falan, 15 gün bir yerde kapalı tutuluyor, çok ağır bir cinsel istismara uğruyor. Sonra televizyon kanalına aile çıkıyor, sonra birileri görüyor bunları, taksie bindirip kaçırmış adam, taksici görüyor falan, polise haber veriyor, öyle yakalanıyor adam. Böyle magazinsel bir şeydi aslında. O dönemde popüler bir şeydi haberlerde falan. Sonra bize geliyorlar tedavi için. Bir ekip çalışması açısından da çok önemlidir onu anlatmam. Doktor arkadaşla beraber takip ettik. 2 yıl kadar hep doktor arkadaşla beraber gördük vakayı. Çünkü çok yoğun post travmatik stres bozukluğu vardı, ilaç kullanması gerekiyordu, aile dinamikleriyle çok iyi çalışmak gerekiyordu. Sonrasında da ben artık kendim takip etmeye baladım, bir 7 yıl falan düzenli olarak gördüm. Bunun hem psikiyatrik boyutu vardı, travmatik şeyler çok yoğundu gerçekten, ilaç kullanımı vardı; hem aile dinamiklerinde çalışılması gereken çok şey vardı. Baba kumar oynuyordu, evle ilgilenmiyordu, çalışmıyordu. Anne sürekli somatik yakınmaları olan, hastalanan, ayılan bayılan bir anneydi. Yoksul da bir aileydi. Çünkü baba az kazanıp, o parayı da harcayan biriydi, öyle bir aileydi. Abla kendini kapatmıştı, hiçbir şekilde duymak, görmek istemiyordu, dayanamıyordu. Ağabey kendini işe vermişti, sabah erken gidip, geç saatlere kadar kendini... Bunu onlar da o şekilde koyuyorlardı. Mesela bu aileyle çok çalıştık, nasıl buna destek olunabilir diye. Mesela baba işe girdi, babanın işyeriyle görüştüm ki babaya para verilmesin, anneye verilsin falan. Onu yaptık mesela. Baba kendini tutamıyor çünkü. Ki baba da kabul etti bunu, o şekilde o işte çalışmayı kabul etti. İşyeriyle, işverenle böyle çalıştık mesela. Sonra bu kıza öğretmenlerin çok uygunsuz tutumları vardı. Şöyle uygunsuz: Yardım etmek istiyorlardı, yardım etmek isterken zarar veriyorlardı. Sürekli böyle hatırlatıcı şeyler, cinsel istismara yönelik, böyle ailenin sekonder kazançlarını güçlendiren şeyler; ona özel muamele göstermek, sınavlarda ona fazla puan vermek, okul gezilerine onu götürmek, sürekli bir şeyler alıp vermek gibi, cinsel istismarı hatırlatıcı şeyler yapıyorlardı. Mesela bu, sekonder kazançlarını geliştirmişti ailenin, yani artık cinsel istismardan bir şey elde etmeye başlamışlardı. Onları falan durdurduk mesela, durdurdum, okulla çalıştım. Bir tane sivil toplum kuruluşu, “Ben bu aileye yardım edeceğim” dedi. Çünkü televizyonlara falan çok çıkmışlardı. O sivil toplum kuruluşunun çok uygunsuz para destekleri, özel destekleri oldu. Ama sonra çekip gittiler mesela, sonra ortadan kayboldular. Hani vardır ya, böyle kendini biraz tatmin etmek gibi bir yaklaşımları oldu. Mesela onları falan durdurduk, orayla falan görüştüm; yani “Evet, destek olunur, ama yerinde ve zamanında” diye. Sonra o çocuğun hep okullarıyla temas halinde oldum. Lise yıllarında da çok davranış problemleri oldu, arkadaşlarıyla çok sıkıntıları oldu. Çünkü kendini çok kötü ve kirlenmiş hissediyordu. Nerede problemli çocuk var onunla arkadaş olup, nerede bela var onlara bulaşan, kendisiyle alakası olmasa bile bulaşan bir kızdı. Çünkü o kötü, kirlenmiş bir kızdı, hep onların içinde olması gerekiyor gibi hissediyordu. Onlarla çalıştık. Rehber öğretmenlerle çok çalıştık; öğretmenler nasıl davranacaklar, nasıl ele alacaklar diye. Yani böyle farklı kurumlarla, farklı kişilerle, hem aileyle, hem çocukla çalıştığımız bir vakıydı. Benim için çok öğretici oldu. Uzun solukluydu çünkü, 7 yıl falan sürdü. 19 yaşına geldiğinde artık, o son görüşmemizde de o 15 gün boyunca yaşadıklarını

bütün ayrıntılarıyla ağlayarak anlatarak -önceden çok konuşmamıştı, anlatmamıştı- “Ben artık, bir daha gelmek istemiyorum” deyip ayrılan bir kızdı mesela. Bu benim için, benim meslek hayatımda iz bırakan bir şeydir; hem çok öğreticidir, hem de gerçekten iyi şeyler de yaptık o kız için.” (SHU 20, 1992: 20/13, K)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Acile bir çocuk gelmişti. Acil, “Bu çocuğun babası etrafta yok. Çocuğun üstü başı çok pis. Bir bakın” diye çağırdı. Sonrasında biraz kurcalayınca, babası çocuğu bırakıp gitmiş. Sonra geldiğinde, nedir, ne değildir diye, adamın tavırlarını şüpheli bulduğum için, ben çocuğu yatırttım. Ertesi gün geldiğimde, çocuğun gece beyin kanaması nedeniyle durumunun kötülediğini öğrendim. Ama bize beyin kanamasıyla gelmiyor, sıvı kaybı nedeniyle geliyor. Genel durumunda herhangi bir sıkıntı yok, serumunu verip gönderecekler. Ben yatırın dedim, yattı. İki tane beyin kanaması varmış zaten. Aile hemen şu Altındağ Belediyesinin arka tarafındaki gecekonduarda, ahşap gecekonduarda bir odada oturuyorlardı. Sabah gelir gelmez buradan koşu koşu gittik, daha doğrusu incelemeye gittim. Bir tane anne, öğretmen; ama genel görüşün itibarıyla öz bakımı olmayan ve her tarafı pislik içinde, bir karış toprak var evin içinde falan. O noktada, çocuklarla ilgili hemen işlem yapılması için buraya geldim; ama buraya gelince tabii, bizim işleyişimiz şu oluyor. Vaka özelinde karar verilebilir, ama ortada 5 tane çocuk vardı; o 5 çocukla ilgili olduğu için, ihmal ve istismar ekibini toplayıp karar verelim dedik. Bize gelen, acile gelen bebek ex oldu, yani bir de adli bir süreç başladı aslında. “Biz bu 5 çocuğu ne yapacağız” kısmına gelince, ihmal istismarda dediler ki, “Bunları aileden almayalım.” Özellikle çocuk ruh sağlığı hoca, “Başka modeller bulalım. Bu çocuklara evde bakılabilecek bir bakıcı ayarlansın” falan dedi. Olmadığını söyledik, ama sıkıntı yaşandı. Sonrasında biz bastırdık, “Benim bu çocuğu verebileceğim herhangi bir akrabaları yok” dedim. Annenin evlilik dışı ilişkisinden olma 13 yaşında bir çocuğu vardı, o zaman 13 yaşında olan çocuk. Onun dışında, diğerleri ikinci ilişkisinden. Evlilik dışı ilişkisinden olan çocuk doğduğunda, adamın karısı varmış; öğrenince, öğretmenin gözünü çıkartıyor. Takma bir göz var falan böyle. Ondan sonra ben korunma kararı alınsın deyince, öyle ya da böyle bir şekilde alındı; yani ben ikna ettim, alındı. Çocuk ruh sağlığı, “Biz gitmeden aileyi çağıralım, siz çocukların teslimini yapmadan önce görüşelim, yurda gidişini hazırlayalım” dediler, aile de olay çıkarttı. Hatta biz, 5 çocuğu kucaklayarak falan polislerle kaçırdık. O zaman mesela çok etkilenmişim ben de, yanımda çalışan arkadaşım da... Ama verdiğim kararın doğru olduğuna inanıyordum. Yaptığımız görüşmeler çok kısıtlı olduğu için... Ex olan çocuk dışında 5 çocuk zaten ailenin yanındaydı. Bu söylediğim olay zaten toplam bir hafta sürdü, yani çocukları koruma altına alıp bir kuruluşa yerleştirilmeleri için teslim etmem. Sonrasında şey takibi devam ederken, aslında daha fazla şey olduğu ortaya çıktı; yani üvey babanın bir önceki adamdan olan çocuğu taciz ettiği, çocuğun bunu söyleyemediği, diğer çocukların da sürekli şiddete maruz kaldığı. Bir tanesi beyin kanamasından ölmüştü, ama diğerlerinde de ciddi sıkıntılar vardı. Bunlar ortaya çıktı. 5 çocuktı, 5’ini almıştık. O zaman mesela, hastanede insanlar, personel dâhil, “Ne yapıyorsunuz? Hiç hoş değil. Çocukların çığlıkları yankılandı” falan dediler; ama sonrasında tekrar çocukları görünce, ne kadar da doğru bir karar verdiğimiz farkına vardık. Çocuk ruh sağlığı da o zaman şey dedi, “Evet, babanın da böyle böyle bir tacizi varmış” diye. Mesela o, aklımda kalan şeylerden biridir. Bir kere, vaka bana bildirildikten sonra ben bu çocuğu yatırttım. Normalde, doktorlar taburcu edip gönderecekti. Artık akşam saatleriyle, saat 17.30’a geliyordu. Çocukla ilgili olarak kafamda soru işareti olduğu için, bir kere çocuğu yatırttım. (Şüphelendiğiniz şey neydi?) Babanın tavırlarıydı. Babanın tavırları, annenin ortada olmaması. Hasta olan bir çocuk var, annenin yakın bir yerde olduğunu söylüyor, ufak çocukları olduğu için gelmediğini söylüyor. Olabilir, çok normal şeyler; ama baba gidiyor, 10 dakika kayboluyor, 15 dakika sonra geri geliyor falan. Biraz rahatsız ettiği için yatırttım çocuğu. Eğer o gün ben burada olmasam, yani hafta sonu olsaydı, çocuğu taburcu edeceklerdi, sonrasında çocuk evde ex olacaktı, öldü gitti diyeceklerdi ve hiçbir şey bilinmeyecekti. Hatta otopsi bile yapılmaksızın, normal ölüm deyip kapatılacaktı

muhtemelen. Bir kere, çocuğu yatırmam yerinde bir şeydi. Daha sonrasında da hemen çocukla ilgili durumu öğrendiğim anda adres tespiti yapıp, gidip görüşme yaptım. Görüşme yaptığımda, annenin yaptığına dair ciddi şüphelerim olunca, hemen bildirimini yaptım ve çocukların korunma altına alınması için yazımı yazdım, hazırladım, sonrasında da gönderdik. Bu arada, anneye ilgili şunu da yapmaya çalıştım. Anne aktif öğretmendi. Milli Eğitim Bakanlığını aradım, “Bakın, böyle böyle bir sıkıntısı olan anne var. Çocuğuyla ilgili yaptığını düşündüğümüz şey şüphedir, bu yargının işidir; ancak, annenin şu anki ruhsal durumu, herhangi bir çocuğu emanet edebilecek durumda değil. Bununla ilgili herhangi bir işlem yapmanız gerekebilir. Bu anne okula başlarsa -eğitim yılı başlayacaktı- diğer çocuklara da zarar verebilir” dedim. “O yargının işidir, siz karışmayın. Yapacak bir şeyiniz yok” dediler. Bu kadın, sonrasında 3 sene falan öğretmenlik de yaptı. Kadın değil, tacizden dolayı baba gözaltına alındı, baba cezaevinde yattı. Anne, yaptığı olayı kabul etmiş olmasına rağmen herhangi bir ceza almadı. Yasalarımızın böyle de olumsuz tarafları var...Bu kadın iki-üç yılda bir etrafına mafyavari bir adam takar, gelip buralarda beni arar, tehdit eder öldüreceğim vesaire diye. En son ben ameliyat olup evde yattığım dönemde gelmiş. Yukarıda, çocuk ruh sağlığında profesör olan bir arkadaşımız var; beni bulamayınca onu hedef haline getirmiş. O gün polisler anneyi götürmüş. Sonrasında bir daha gelmedi. Yakın zamanda gelir diye tahmin ediyorum, çünkü yanında saçma sapan bir tipte iki-üç senede bir geliyor kadın. Oluyor, olmuyor değil. Öyle bakarsak, burada yaşadığımız ciddi şeylerimiz oldu. En son 2 ay falan önce, bir polis memuru, çocuktan dolayı kendi aralarında yaptıkları tartışma nedeniyle hastanenin ortasında silahı çekti, kardeşini vurmaya isterken kardeşi arkama saklanıyor sözde, bu mesafeden bana doğrulttu. Fiziksel şiddete maruz kaldığımız da oldu, yani adam saldırdı. Kendimi koruyabildim, ama bir başkası olsa koruyamayabilirdi... Doğrudan ölüm tehdidi aldığımız da oldu, takip edildiğimiz de oldu. Oluyor, olmuyor değil?” (SHU 21, 2003: 15/11, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“İlk başladığımız sene, X’tan (ilçe) okullu grup gelmişti. Biz zihinsel engellilerle ilgili bir kurumken, onları da X’e getirmişlerdi. Sonra beni bir gruba görevlendirdiler. O grupta da ta X’ten beri çalışan bir meslektaşımız. 2-3 ay sonra bana dedi ki, “Bravo A! Sen, B’yi konuşturdun.” Çocuk konuşma engelliymiş, ben bilmiyorum. Çocuk benimle beraberken konuşmaya başlamış; ama bunun hikmeti bende midir, değil midir, onu bilmiyorum. Sonuçta, o da onunla 5-6 yıl beraber çalışmış bir arkadaştı. O çocuğa ne verdimse artık, böyle bir etki olmuş. O zaman grup sorumlusu olarak çalışıyordum. Küçük yaş grubu için söylüyorum: Tensel temasın önemli olduğunu bilerek, her biri banyo yaptıktan sonra hepsinin saçlarını tek tek kendim kurutmuşumdur. Bu ilginç bir şeydir; ama o saç kuruturken tabii, çocuğun yanağını okşuyorsun, başını seviyorsun, yani o dokunmaların onlar üzerinde etkileri olduğunu bilen birisiyim. Onun bile o grup üzerinde başka bir etki yarattığını biliyorum. Benim daha çok baktığım şeyler böyledir. Mesela, yuva yemekleri varken farklı bir şey yemeklerini sağlamak da bazen çocuklar üzerinde bir başarı hikâyesi olur. Biz oturup beraber mantı açtık çocuklarla. Bu başarı hikâyesi midir, değil midir, o ayrı bir konu; ama bence, hayatın bütünündedir başarı. “Birini aldık, mühendis yaptık” demiyorum. Var böyle, mühendis çocuklarımız da var, o başka bir şey. Yine sokak çocuklarında çalışırken, çocuklarımızdan birilerinin bizim müdahalelerimiz sonucunda iyi eğitim sisteminde kalıp, en sonunda Y’de de olsa uçak mühendisi olması hikâyesi de var. Tabii, bu ortak bir hikâyedir, bir tek bana ait bir hikâyeye değildir.” (SHU 22, 1987: 31/18, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“X Çocuk Evinde çalışırken madde bağımlılarla çalıştık. Çocuklar madde kullanıyorlardı. Çok sert uygulamalar vardı çocukların kendi aralarında, ergen çocuklarda. O çocukların kuruluştaki öğleyn yemek yemekleri sağlanıyordu, oralarda dinlenmeleri sağlanıyordu. Çok sert ilişkiler yaşanıyordu. Öyle durumlarla karşılaşılırdık ki, gerçekten gözümüzün önünde birbirlerini

koca koca şeylerle yaraladıkları, kan akıttıkları durumlarla karşılaştık. Bu hepimizin gözünün önünde gerçekleşti ve kuruluş müdürü dâhil, hepimize madde bağımlısı çocukların her türlü hakareti yaptığı durumlarla karşılaştık. Çok zor bir süreçti. Burada emniyetin devreye girmesi gerekmesine rağmen, her şey olup bittikten sonra, emniyet arandığı zaman, emniyet her şey olup bittikten sonra geliyordu. Belki en sert deneyim olarak bunlar örnek verilebilir.” (SHU 23, 1988-2018: 28/15, E)

Uygulama Örneği Anlatısından Alıntı

“Bizim burada çocukları koruma altına alma sürecimizle ilgili de deneyimlerimiz var. Bazı durumlarda, aileye rağmen çocuğu almak durumundasınız. Sosyal hizmet uzmanısınız, bilirsiniz. Bir istismar olduğu noktasına kanaat getirdiğiniz zaman, çocuğu aileden alıyorsunuz; ama aileden alırken de ailenin direnciyle karşılaşıyorsunuz, aile direnç gösteriyor. Aile direnç göstermesine rağmen çocuğu almak durumundasınız, çünkü o ortamda bırakamıyorsunuz. İhmal oluyor, şiddet oluyor vesaire. Ama ne oluyor? Bazı aileler aşiret düzeyinde. Onlara tek başına karşı çıkmanız yetmiyor. Tek başına derken, devlet adına gidiyorsunuz, devleti temsilen gidiyorsunuz, güvenlikle gidiyorsunuz falan; ama onlar hep geriden takip ederler. Sonuç olarak, en önde sen yürümek durumundasın. Bu durumlarda gerçekten saldırıya maruz kaldığımız çok zamanlar olmuştur. Fiili saldırıya varmamıştır belki, tamam; ama sözlü hakarete, tehdide, öldürme tehditlerine kadar bir sürü tehditlerle karşı karşıya kaldık. Bu biten bir süreç değil, devam eden bir süreç; ama buna rağmen bunu yürütmek zorundasın. Sen şimdi yazıyorsun, emniyet bir ekip gönderiyor; ama onlar genelde arka planda kalıyorlar. Ellerinde silah, kendilerini koruyabilmelerine rağmen, hep böyle arka planda. Sen öndesin, onlarla muhatap olan sensin, kuruluşun belli, yerin belli, her türlü tehditlerle karşılaşıyorsun, her türlü hakaretle karşılaşıyorsun; ama biliyoruz ki, bunlarla karşılaştığın yalnız kalıyorsun sonuçta.” (SHU 23, 1988-2018: 28/15, E)